

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

СУЧАСНІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

**Збірник наукових статей
за матеріалами IV-их Харківських міжнародно-правових
читань, присвячених пам'яті професорів М. В. Яновського
і В. С. Семенова**

(Харків, 15 листопада 2018 р.)

Харків
2018

УДК 341.11.8
С91

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент.

Матеріали друкуються в авторській редакції

Сучасні глобалізаційні виклики і міжнародне право: зб. наук. ст.
С91 за матеріалами IV Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 15 листоп. 2018 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк. – Харків, 2018. – 418 с.

ISBN 978-617-7450-10-7

До збірника увійшли наукові статті правознавців, викладачів, наукових співробітників, студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, які розглядають актуальні питання розвитку міжнародного і європейського права на сучасному етапі.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних навчальних закладів.

УДК 341.11.8

ISBN 978-617-7450-10-7

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2018

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процесуальне право ЄС як сучасна правова реальність є малодослідженою і це стосується не лише вітчизняної доктрини, але й західної доктрини. Існує обмежена кількість робіт по процесуальному праву ЄС: доктора Б. Вегенбаура (B. Wägenbaur), професора П. Б'яваті (P. Biavati), судді Загального суду Р. Барентса (R. Varents) та авторського колективу під редакцією Голови Суду справедливості професора К. Ленаерта (K. Lenaerts). Вони мають прикладний або коментаторський характер і стосуються окремих аспектів процесуального права ЄС. Отже, дослідження проблематики процесуального права ЄС можна провадити лише на рівні інтерпретації законодавства ЄС та узагальнення практики та доктрини самого Суду справедливості ЄС.

Процесуальне право ЄС, на відміну від більшості інших норм права ЄС, не є результатом гармонізації національних норм чи узагальнення спільних правових традицій держав-членів. Більшість процесуальних норм, що застосовуються у Суді справедливості ЄС базуються на французькому, а також частково на німецькому адміністративному праві, тобто на моделі континентального права. Така направленість процесуального права доволі логічно пояснюється історичним контекстом заснування Європейських співтовариств. По-перше, до складу держав-засновниць Європейського співтовариства вугілля та сталі входили шість держав континентальної системи права. По-друге, Суд справедливості Європейського співтовариства вугілля та сталі був створений за моделлю, яка була запропонована Німеччиною та Францією. Загально визнаним є той факт, що за модель Суду справедливості був взятий вищий адміністративний суд Франції – французька Державна Рада (*Conceil d'Etat*). Лише після набуття членства у співтовариствах Великобританією та Ірландією прослідковується вплив і їх правових систем на процесуальне право Союзу.

Специфічність та складність процесуального права ЄС полягає ще й у тому, що його норми не є кодифікованими у єдиному акті. Всі джерела процесуального права ЄС, так само як і взагалі джерела права ЄС, можна поділити на первинні та вторинні. Первинними джерелами закріплюються найголовніші, базові норми процесуального права і до них відносяться установ-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чі договори ЄС (Договір про ЄС та Договір про функціонування ЄС), а також Статут Суду справедливості ЄС та загальні принципи права. До вторинних джерел процесуального права ЄС відносяться Регламенти (Rules of Procedure) відповідних судових інстанцій, оскільки вони встановлюються самими судовими установами ЄС із схваленням Радою. Також можна виділити третинні джерела процесуального права ЄС, до яких належать ті норми, які приймаються самими судовими установами ЄС без залучення Ради або будь-якого іншого інституту Союзу на підставі своїх Регламентів задля імплементації норм своїх процесуальних Регламентів. Судова практика Суду справедливості ЄС також відноситься до джерел процесуального права ЄС, але її не можна віднести в повному розумінні до якогось одного виду вищезазначених джерел, оскільки практика Суду містить тлумачення кожного з виду актів, які відносяться і до первинних, і до вторинних, а також до третинних джерел. Цей висновок підтверджується тим, що рішення Суду справедливості ЄС не можна відносити суто до актів вторинного права взагалі в ієрархії джерел права ЄС, оскільки Суд справедливості ЄС посідає особливе місце в інституційній системі Союзу та своїм тлумаченням положень установчих договорів виходить за рамки тлумачення лише вторинного права і тим самим його тлумачення є формою права.

Так, Договір про ЄС містить ст. 19, яка визначає завдання, склад Суду справедливості ЄС, а також у загальних рисах окреслює межі його юрисдикції. Крім того, ч. 2 ст. 13 Договір про ЄС поряд із загальними положеннями щодо всіх інститутів ЄС містить положення про те, що Суд справедливості ЄС, так само як і інші інститути, діє в межах повноважень, покладених на нього установчими договорами, та згідно зі встановленими в них процедурами, умовами та цілями. Це означає, що Суду справедливості ЄС має юрисдикцію лише у тих сферах, які передбачені первинним та вторинним правом ЄС.

Договір про функціонування ЄС вже більш детально у ст.ст. 251–281 визначає склад Суду справедливості ЄС, склад окремих судових ланок, порядок обрання суддівського корпусу, ретельно регламентує юрисдикцію Суду справедливості ЄС та процедури окремих проваджень. Установчі договори передбачають трьох ланкову судову систему ЄС, яка складається з Суду справедливості, Загального суду та спеціалізованих судів. На теперішній час існує лише дві ланки: Суд справедливості та Загальний суд. Ці дві судові інстанції різняться за юрисдикцією та колом суб'єктів, які можуть ініціювати судові провадження.

Статут Суду справедливості ЄС також відноситься до первинного права, яке врегульовує порядок судочинства у Суді справедливості ЄС, оскільки

він міститься у Протоколі №3 до Договору про функціонування ЄС і тому становить невід’ємну частину установчих договорів, та має таку саму юридичну силу як вони. Статут відноситься до всіх судових інстанцій ЄС – Суду справедливості та Загального суду, для якого існує спеціальні положення (Глава IV Статуту). Крім того, протягом часу, коли існував Трибунал з питань цивільної служби ЄС, він також керувався положеннями Статуту та спеціального Додатку 1 «Трибунал з питань цивільної служби ЄС». Окрім Додатку Статут Суду справедливості ЄС містить п’ять розділів, які відповідно присвячені статусу суддів та генеральних адвокатів, організації Суду справедливості ЄС та судового процесу, організації Загального суду, спеціалізованих судів. Більшість положень Статуту викладені таким чином, що потребують подальшої імплементації та розширення у регламентах відповідних судових інстанцій.

До первинних джерел права, які формують процесуальне право ЄС, можна віднести загальні принципи права і в першу чергу – принцип поваги до основоположних прав людини. Те, що основоположні права людини є невід’ємною частиною загальних принципів права, що застосовуються ЄС, було неодноразово підтверджено у рішеннях Суду справедливості ЄС [див.: 1, 2]. Крім того, до загальних принципів права ЄС відносяться конституційні традиції, що є спільними для всіх держав-членів ЄС. Так, у рішенні *Jungbunzlauer AG* Суд першої інстанції (попередник Загального суду) визнав, що принцип законності є загальним принципом права ЄС, який лежить в основі конституційних традицій, спільних для держав-членів та які витікають із міжнародних угод із захисту прав людини, сторонами яких є держави-члени [3]. У цьому контексті вкрай важливими є ЄКПЛ, Статут ООН, Загальна декларація прав людини та, безперечно, Хартія про основоположні права ЄС.

Установчий договір передбачає, що Суд справедливості встановлює свій Регламент, який потребує схвалення Радою (ч. 6 ст. 253 Договору про функціонування ЄС). Так само Загальний суд встановлює свій Регламент, який також потребує схвалення Радою, але й погодження із Судом справедливості (ч. 5 ст. 254 Договору про функціонування ЄС). Стосовно спеціалізованих судів, які можуть створюватися при Загальному суді для розгляду та ухвалення по першій інстанції рішень у певних категоріях справ, то правила організації таких судів, обсяги їх юрисдикції, а також судові процедури встановлюються відповідними регламентами, на підставі яких вони створюються. Такі регламенти мають прийматися Європейським Парламентом та Радою, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою за пропозицією Комісії після проведення консультацій із Судом справедливості або на запит Суду справедливості після проведення консультації із Комісією (ч.

Іст. 257 Договору про функціонування ЄС). Так, свій Регламент був у Трибуналу з питань з питань цивільної служби ЄС.

Держави-члени цілеспрямовано надали можливість судам ЄС ухвалювати Регламенти самостійно, оскільки вони мають компетенцію встановлювати саме ті процесуальні правила, які найбільш ефективно імплементують та доповнюють положення установчих договорів та Статуту Суду ЄС. Положення Регламентів Суду справедливості та Загального суду багато в чому схожі, оскільки стосуються певного кола однакових процедур, однак існує і багато відмінностей через різний обсяг юрисдикції цих інстанцій (наприклад, існування фактично виключної юрисдикції Суду справедливості ухвалювати преюдиціальні рішення).

У практиці Суду ЄС положення Статуту та Регламентів застосовуються комплексно і системно, оскільки, не зважаючи на той факт, що Регламенти судів мають на меті імплементування Статуту та установчих договорів, але вони містять норми, які не згадуються в Статуті. Суд справедливості ухвалив також Допоміжні правила (Supplementary Rules), які містять додаткові положення стосовно судових доручень та правової допомоги.

Стосовно третинних джерел процесуального права ЄС, то ст. 208 Регламенту Суду справедливості визначає, що Суд може шляхом ухвалення окремого акту, встановлювати практичні правила, які імплементують цей Регламент. Таку саму можливість має Загальний суд відповідно до ст. 224 свого Регламенту. Тобто кожна судова установа може вживати заходів по унормуванню для підвищення ефективності правосудної діяльності у тій формі, яку вважає за потрібну. Наприклад, Судом справедливості були ухвалені Рекомендації національним судам та трибуналам стосовно ініціювання преюдиціальних процедур [4], Практичні вказівки сторонам стосовно справ, поданих до Суду [5], Рішення Суду справедливості стосовно судових функцій Віце-голови Суду [6] тощо. Ці акти містять положення, які по суті становлять напрацьовані практикою правила, що дозволяють оптимізувати судочинство. Хоча іноді вони і приймаються у формі актів, що носять рекомендаційний характер, але у них містяться норми, які являють собою закріплене в рішеннях Суду ЄС обов'язкові правила.

Стосовно судової практики як джерела процесуального права ЄС, то, зважаючи на активну правотлумачну діяльність Суду справедливості ЄС, можна простежити її активне використання, оскільки Суд справедливості ЄС в ході судових процесів надає тлумачення тих норм Статуту, які не розкриваються жодним з Регламентів. Наприклад, поняття «непередбачені обставини» та «*force majeure*» не розкриваються ані в Статуті Суду ЄС, ані в Регламенті Суду справедливості чи Регламенті Загального суду. Тож ці поняття були розтлумачені у практиці Суду ЄС [7].

Слід зазначити, що у 2012 р. відбулося значне доповнення Статуту Суду справедливості ЄС та Регламенту суду справедливості, а у 2015 р. був ухвалений новий Регламент Загального суду. Удосконалення правил процедури має на меті, в першу чергу, адаптувати Суд до його завантаженості та прискорити розгляд справ, що в кінцевому результаті впливає на якість правосуддя в ЄС.

Література:

1. Case C-299/95, Friedrich Kremzow v Republik Österreich. *European Court Reports*. 1997. P. I-2629;
2. Case T-138/07, Schindler Holding Ltd and Others v European Commission. *European Court Reports*. 2011. P. II-04819;
3. Case T-43/02, Jungbunzlauer AG v Commission of the European Communities. *European Court Reports*. 2006. P. II-03435;
4. Recommendations to national courts and tribunals in relation to the initiation of preliminary ruling proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2016. 2016/C 439/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:439:FULL>.
5. Practice directions to parties concerning cases brought before the Court. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 031. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:L:2014:031:TOC>.
6. Decision of the Court of Justice of 23 October 2012 concerning the judicial functions of the Vice-President of the Court. *Official Journal of the European Union*. 2012. L 300/47. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:300:0047:0047:EN:PDF>.
7. Case C-286/88, Falcolia v Comune di Pavia. *European Court Reports*. 1990. P. I-191.

I. Б. Кудас¹

УМОВИ НАДАННЯ ПОЗИК ТА ГАРАНТІЙ МІЖНАРОДНИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Незважаючи на різноманітність карти суб'єктів міжнародної банківської системи, їх поєднує загальна мета – розвиток співробітництва і забезпечення цілісності і стабілізації складного і суперечливого всесвітнього господар-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ства, регулювання міжнародних економічних відносин, забезпеченні транснаціонального руху фінансових коштів. Загальна мета діяльності акторів міжнародної банківської системи включає в себе два основних напрямки.

Перший напрямок є спільним з основними функціями, які притаманні міжнародним економічним, фінансовим організаціям. Це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні, економічний прогрес та реконструкція, інвестування.

Другий напрямок – це надання комплексу спеціальних фінансових послуг: надання позик, надання гарантій або участі в позиках, стимулювання та заохочення розвитку ринків капіталу, підтримка рівноваги платіжних балансів тощо, які виділяють акторів міжнародної банківської системи в особу групу не тільки серед міжнародних економічних організацій, а й серед міжнародних фінансових організацій.

Сьогодні сучасні актори міжнародної банківської системи, визначаються також як багатосторонні інституції розвитку, оскільки сама установа може функціонувати у формі банку, фонду, асоціації, корпорації.

Центральне місце в забезпеченні інституційного механізму функціонування сучасної міжнародної банківської системи безспірно належить двом взаємно пов'язаним між собою міжнародним економічним організаціям: Міжнародному валютному фонду (далі – МВФ) і Міжнародному банку реконструкції та розвитку (далі – МБРР).

Сьогодні МВФ – міжнародна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої установи ООН. МВФ сприяє міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, підвищенню ступеня їх конвертованості, підтримує рівновагу платіжних балансів країн-членів Фонду, надає короткострокові кредити країнам-членам Фонду для покриття тимчасового дефіциту їхніх платіжних балансів, організовує консультативну допомогу з фінансових і валютних питань [1].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку – це міжнародна фінансово-кредитна організація, найпотужніший світовий інвестиційний інститут, який об'єднує 188 країн. [2]

Реалізація на практиці, згідно зі ст.1 Статей угоди 1945р., основних цілей МБРР поставила питання щодо поширення напрямків діяльності та можливостей банку у зв'язку зі змінами фінансових умов, джерел, термінів кредитування, суб'єктів кредитування (приватні підприємства, держави, що розвиваються). Вирішення цих питань було здійснено через створення групи пов'язаних між собою та МБРР міжнародних фінансових організацій.

Сьогодні МБРР – це багатостороння кредитна установа, міжнародна – правова інституція, що складається з п'яти тісно пов'язаних між собою міжнародних організацій:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК) [3], Міжнародна асоціація розвитку (МАР)[4], Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)[5] і Міжнародний центр урегулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС)[6]. Усі ці фінансові організації разом утворюють міжнародно-правову інституцію: Групу МБРР (Всесвітнього банку). Міжнародні-правові інституції в сучасному міжнародному праві – це різні об'єднання держав, установа, діяльність яких регулюється загальним міжнародним правом і правилами їх установчих актів, зокрема це міжнародні організації та органи, які є суб'єктами міжнародного права.

На підставі правового аналізу діяльності міжнародних організацій Групи МБРР, ми можемо стверджувати про наявність в сучасній міжнародній фінансовій системі окремої інтеграційної структури, яка включає в себе п'ять юридично незалежних міжнародних фінансових організацій, пов'язаних спільними цілями, спрямованими на забезпечення виконання цілей МБРР, маючих єдину адміністративну систему управління та спільний інститут членства та, таким чином, функціонує в якості єдиного цілого з одного боку. З іншого боку, ця міжнародна структура визнається єдиним цілим з боку суб'єктів міжнародного права. Створення та діяльність Групи МБРР – це приклад інтеграційних процесів, які спостерігаються в сучасній світовій економічній системі, в рамках і за допомогою яких сучасні актори міжнародного права вирішують сучасні проблеми, зокрема в фінансовій сфері.

Згідно зі ст.1 Статей Угоди про створення Міжнародного Банку Реконструкції та Розвитку цілями банку є:

а) надання допомоги в реконструкції і розвитку територій членів шляхом сприяння здійсненню капіталовкладень в продуктивних цілях, в тому числі для відновлення економіки, зруйнованої або постраждалої в результаті війни, реконверсії виробничих підприємств з урахуванням потреб мирного часу, а також стимулювання розвитку виробничих підприємств і ресурсів в менш розвинених країнах;

б) надання сприяння приватним іноземним інвестиціям шляхом надання гарантій або участі в позиках і інших капіталовкладеннях, наданих приватними інвесторами; а в тих випадках, коли приватний капітал недоступний на розумних умовах, доповнення приватних інвестицій через надання на відповідних умовах фінансування в продуктивних цілях зі свого власного капіталу, а також за рахунок створених ним фондів і інших його ресурсів;

в) сприяння перспективному збалансованому зростанню міжнародної торгівлі та підтримку рівноваги платіжних балансів шляхом стимулювання міжнародних інвестицій з метою розвитку виробничих ресурсів членів,

сприяючи тим самим підвищенню продуктивності, життєвого рівня і поліпшенню умов праці на їх територіях;

г) організація позик або їх гарантій, що надаються їм у зв'язку з міжнародними позиками через інші канали з тим, щоб забезпечити пріоритет здійснення найбільш корисних і невідкладних проектів, незалежно від їхніх масштабів;

д) здійснення операцій з належним урахуванням впливу міжнародних інвестицій на умови ділової активності, існуючі на територіях його членів, а також надання сприяння в перші післявоєнні роки в плавному переході від військової економіки до економіки мирного часу.[1]

Ці цілі, вперше зазначені на універсальному рівні в статуті міжнародної міждержавної організації, яка включила в свою назву слово «банк», згодом були зазначені у статутах регіональних та субрегіональних міжнародних економічних організацій.[7,8,9,10]

Згідно Розділу 1 Статей Угоди про створення Міжнародного Банку Реконструкції та Розвитку Банк може надавати або сприяти наданню позик, що відповідають загальним умовам Статті III, будь-яким з наступних способів: (i) надаючи або беручи участь у наданні прямих позик зі своїх власних фондів, відповідних його недоторканного сплаченого капіталу та прибутків і, з урахуванням положень Розділу 6 цієї Статті, його резервів; (ii) надаючи або беручи участь у наданні прямих позик з фондів, одержаних на ринку якого-небудь члена або ж запозичених Банком іншим способом; (iii) надаючи повні або часткові гарантії позик приватних інвесторів через звичайні інвестиційні канали. (b) Банк може позичати кошти згідно підпункту (ii) пункту (a) або ж гарантувати позики згідно підпункту (iii) пункту (a) тільки зі схвалення того члена, на ринках якого отримані ці кошти, а також того члена, у валюті якої надається позика, і тільки в тому випадку, якщо ці члени погоджуються з тим, щоб ці надходження обмінювалися без обмежень на валюту будь-якого іншого члена.

Відповідно до Розділу 8 Банк також уповноважений: (i) купувати і продавати випущені ним цінні папери, а також купувати і продавати гарантовані їм цінні папери та цінні папери, в які він здійснив інвестиції, за умови отримання Банком дозволу від того члена, на території якого купуються або продаються ці цінні папери; (ii) гарантувати цінні папери, в які він здійснив інвестиції, в цілях сприяння їх реалізації; (iii) позичати валюту будь-якого члена з дозволу цього члена; (iv) купувати і продавати такі цінні папери, які директора більшістю в три чверті від загального числа голосів визнають придатними для інвестування всього або частини спеціального резерву, передбаченого у Розділі 6 цієї Статті. У здійснення повноважень, наданих

йому цим Розділом, Банк може здійснювати операції з будь-якою особою, товариством, асоціацією, корпорацією або іншою юридичною особою на території будь-якого члена.[1]

Глобалізація фінансових ринків створює широкі можливості для об'єднання різноманітних фінансових інституцій, значно посилила процеси транснаціоналізації капіталу та розвитку міжнародних банків, які сьогодні виступають супермаркетами фінансових послуг. Міжнародні банки, відчуваючи посилення конкуренції, вживають відповідних заходів до посилення конкурентоспроможності.

Банк міжнародних розрахунків [11] незмінно залишається центральною банківською установою на світовій арені. Одна з основних цілей міжнародної діяльності Банку полягає в зміцненні міжнародної фінансової стабільності. Особливої актуальності така діяльність набуває в сучасних умовах інтеграції світових фінансових ринків. Як банк центральних банків, БМР виконує важливу функцію координатора діяльності цих банків. Водночас, не тільки центральні банки-акціонери, а й інші центральні банки (близько 120), а також різноманітні міжнародні фінансові установи використовують БМР як банк. Сьогодні БМР – це своєрідний форум, що сприяє міжнародному співробітництву банків. Він регулярно організовує у себе зустрічі (Базельські зустрічі) представників центральних банків країн-членів та інших центральних банків, співпрацює з Групою десяти.

Можна без перебільшення стверджувати, що від функціонування розрахункових механізмів (техніку переказу коштів з рахунку на рахунок у широкому розумінні цього слова) залежить нормальне функціонування міжнародної банківської системи. З цією метою Банк міжнародних розрахунків створив у Базелі спеціальний регулятивний комітет із платіжних систем та розрахунків (Basle Committee on Payments and Settlement Systems). На сьогоднішній день він розробив більш ніж 20 документів, зокрема рекомендації щодо розрахунків з фінансовими деривативами, врахування системних ризиків у угодах з цінними паперами та іноземними валютами, механізмів переказу великих платежів між центральними банками тощо. Серед численних нарбок Комітету слід виокремити документ, який називається «Основні принципи функціонування системно важливих платіжних систем». При Банку міжнародних розрахунків в 1974р.в місті Базель, Швейцарія президентами центральних банків країн «групи десяти» (G10) засновано *Базельський комітет з банківського надзору* [12]. Основними завданнями Комітету є запровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. З цією метою Комітет розробляє директиви і рекомендації для органів регулювання держав-членів. Ці рекомендації не є обов'язковими

до виконання, проте, в більшості випадків знаходять своє відображення у національних законодавствах держав-членів. Розробка директив і рекомендацій здійснюється у співпраці з банками та органами регулювання всього світу і тому вони використовуються не тільки в державах-учасницях Комітету, так наприклад, роботи по впровадженню рекомендацій «Базель II» ведуться більш ніж в 100 країнах.

Визначаючи в статутах цілі діяльності, перелік функцій і операцій, міжнародні банки розробляють власні внутрішні правила здійснення зазначених операцій, принципи здійснення статутної діяльності, вимоги по наданню позик та гарантій, суб'єктів отримання фінансових послуг. Виступаючи основними видами фінансових операцій міжнародних банків, позики і гарантії створили початок класифікації операцій міжнародних банків.

Угоди, які укладаються міжнародними банками при наданні позик та гарантій, характеризуються значною правовою специфікою, обумовленою особливостями правовідносин, що виникають в рамках цих міжнародних фінансових установ, виділяючи їх з-поміж угод інших організацій. Правовий аналіз переліку та класифікації фінансових операцій міжнародних банків також ставить питання правового статусу зазначених угод, теоретичних та практичних проблем, які характеризують правову природу зазначених угод, співвідношення міжнародного публічного та приватного права.

З метою забезпечення виконання основних статутних функцій, Радою Керуючих МБРР в 1969р. були прийняті Загальні умови укладання кредитних угод та угод по гарантіям, в 1995р. – Загальні умови, які поширюються на Кредитні і Гарантійні угоди для моновалютних кредитів МБРР[12], а 2005р. були прийняті Загальні умови надання позик МБРР від 1 липня 2005р.[13] Ці внутрішні документи Банку сьогодні складають нормативну базу процесу кредитування в рамках групи Всесвітнього Банку, визначають основні вимоги до держав при отриманні їми кредитних ресурсів Банку, регулюють питання проведення контролю з боку Банку за дотриманням державами своїх обов'язків в рамках кредитних угод. Зазначають умови створенням арбітражу для розгляду спорів між сторонами цих угод.

Відповідно до Розділу 1.01. у цих Загальних умовах викладаються певні умови, які зазвичай застосовуються до Угоди про позику будь-якої іншої Юридичної угоди. Вони застосовуються настільки, наскільки це передбачено відповідною Юридичною угодою. Якщо сторонами Угоди про позику виступають Держава, що бере участь, і Банк, посилення в цих Загальних умовах на Гаранта й Угоду про гарантії ігноруються Загальні умови також визначають рахунки позики та загальні положення про зняття коштів. Банк кредитує суму позики на рахунок позики у валюті позики. Позичальник може

періодично вимагати зняття суми Позики з Рахунка позики відповідно до положень Угоди про позику. Згідно з роз.2.04 Позичальник може відкрити й мати один або більше спеціальних рахунків, на які Банк на прохання Позичальника може вносити суми, зняті з Рахунка позики, як авансові платежі для цілей Проекту. Умови чітко визначають вимоги по використанню коштів. Позичальник та Виконавець проекту використовують кошти Позики тільки для фінансування витрат, які відповідають таким вимогам: а) платіж призначається для фінансування обґрунтованої вартості необхідних для Проекту товарів, робіт чи послуг;

б) платіж не забороняється рішенням Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнятим відповідно до положень Глави VII Статуту ООН; с) платіж здійснюється не раніше строку, зазначеного в Угоді про позику.

На універсальному рівні Умови означають основні умови позики в рамках універсальної міжнародної фінансової установи. До цих умов згідно ст.3 відносяться: початкова одноразова комісія, відсотки . умови погашення, у тому числі достроково,місце платежу, умови платежу. частковий платіж, валюта платежу. спосіб платежу.

Позичальник сплачує Банкові Початкову одноразову комісію за сумою Позики згідно зі ставкою, зазначеною в Угоді про позику.

Позичальник сплачує Банкові відсотки за знятим залишком позики згідно зі ставкою, зазначеною в Угоді про позику. Така ставка може періодично змінюватися відповідно до положень статті IV. Відсотки нараховуються, починаючи від відповідних дат зняття сум Позики, і виплачуються за минулий період один раз на півроку з настанням кожної дати платежу. Умови також передбачають різні режими нарахування відсотків та бази їх нарахування. Відповідно до розділу 3.03 Позичальник повертає Банкові знятий залишок позики відповідно до положень Угоди про позику.

Умови передбачають дострокове погашення позики. Після того, як Позичальник надішле Банкові повідомлення не пізніше ніж за сорок п'ять днів, він має право повернути Банкові суми до настання строку погашення в прийнятну для Банку дату (за умови, що Позичальник виплатив усі Платежі позики, які підлягають сплаті станом на цю дату.

Усі Платежі позики підлягають сплаті в тих місцях, які обґрунтовано зазначені Банком. (роз.3.06). Позичальник здійснює всі Платежі позики у Валюті позики, та якщо стосовно будь-якої суми Позики проведено Конверсію.

На прохання Позичальника Банк, який є його представником на умовах, визначених Банком, придбаває Валюту позики для здійснення Платежу по-

зики після того, як Позичальник своєчасно внесе достатні для цього кошти у Валюті або Валютах, прийнятних для Банку.

У разі виникнення необхідності визначити вартість однієї Валюти в іншій Валюті для цілей будь-якої Юридичної угоди така вартість обґрунтовано визначається Банком. Умови чітко зазначають, що будь-який Платіж позики, який повинен бути здійснений Банку у Валюті будь-якої країни, здійснюється в такий спосіб й у Валюті, придбаній таким чином, як це дозволено законодавством цієї країни для здійснення такого платежу й депонування такої Валюти на рахунок Банку з депозитарієм Банку, який уповноважений приймати депозити в цій Валюті. Усі Платежі позики здійснюються без будь-яких обмежень, установлених Державою, що бере участь, або на її території, та без вирахування й нарахування будь-яких Податків, стягнених Державою, що бере участь, або на її території. На Юридичні угоди не поширюються жодні Податки, стягнені Державою, що бере участь, або на її території в результаті чи у зв'язку з укладанням, врученням чи реєстрацією таких угод.

Умови передбачають конверсію умов позики [ст.4 Умов].

«Конверсія» означає будь-яку з перерахованих нижче змін умов усієї або частини Позики, запитану Позичальником і прийняту Банком: а) Конверсія відсоткової ставки; б) Валютна конверсія або в) уведення межі підвищення відсоткової ставки або коридору відсоткової ставки за Змінною ставкою, у кожному разі відповідно до Угоди про позику. Для ощадливого управління боргом Позичальник може будь-коли запитати конверсію умов Позики відповідно до Угоди про позику. Кожний такий запит надсилається Позичальником до Банку відповідно до Посібника з конверсії, і після того, як запит буде погоджено Банком, запитана конверсія вважається Конверсією для цілей цих Загальних умов.

Наступний блок питань, які регулюють Умови, це питання пов'язані з виконанням проєктів, на які надається позика, контроль за їх цільовим використанням.

Відповідно до ст.5 Умов проєкти виконуються з належною старанністю й ефективністю; з дотриманням належних адміністративних, технічних, фінансових, економічних, екологічних та соціальних норм і методів, а також відповідно до положень Юридичних угод та цих Загальних умов.

Позичальник надає або забезпечує надання у відведені строки грошових коштів, обладнання, послуг та інших ресурсів: а) необхідних для Проєкту, а також б) необхідних чи придатних для можливості виконання Виконавцем проєкту своїх зобов'язань у межах Угоди про проєкт.

Позичальник та Виконавець проєкту вживають належних заходів для страхування будь-яких товарів, які необхідні для Відповідних частин про-

екту й підлягають фінансуванню з коштів Позики, від ризиків, що супроводжують придбання й транспортування цих товарів та їхню доставку до місця використання чи монтажу.

Будь-яке відшкодування, пов'язане з таким страхуванням, виплачується у вільно використовуваній Валюті для заміни чи ремонту таких товарів.

Позичальник та Виконавець проекту вживають усіх заходів (або забезпечують ужиття всіх заходів) для того, щоб у разі необхідності придбати всі земельні ділянки та земельні права, які необхідні для виконання Відповідних частин проекту, та негайно надають Банкові за його запитом задовільні для Банку докази того, що такі земельні ділянки та земельні права існують для цілей, пов'язаних з Проектом. Позичальник та Виконавець проекту забезпечують використання всіх товарів, робіт і послуг, що фінансуються з коштів Позики, виключно для цілей Проекту. Позичальник та Виконавець проекту стежать за тим, щоб усі об'єкти, які стосуються Відповідних частин проекту, завжди експлуатувалися й утримувалися належним чином та щоб усі необхідні ремонтні роботи й заміна таких об'єктів здійснювалися оперативно в разі необхідності. Позичальник та Виконавець проекту надають Банкові всі плани, графіки, специфікації, звіти контрактні документи, що стосуються Відповідних частин проекту, також будь-які суттєві виправлення чи доповнення до цієї документації.

Позичальник дотримується або забезпечує дотримання політики та процедури, необхідних для того, щоб Позичальник міг постійно здійснювати моніторинг й оцінку реалізації Проекту й досягнення його цілей, використовуючи при цьому прийнятні для Банку індикатори.

Позичальник складає або забезпечує складання та надсилає до Банку звіти про реалізацію Проекту, виконання Сторонами позики, Виконавцем проекту й Банком своїх зобов'язань стосовно Юридичної угоди та досягнення цілей Позики.

Умови передбачають постійне співробітництво та консультації, як форму контролю за дотриманням позичальником умов позики. З цією метою на прохання одного з них періодично обмінюються думками стосовно Проекту, Позики та виконання відповідних зобов'язань у межах Юридичних угод і надають іншій стороні всю інформацію із цих питань, обґрунтовано запитувану цією стороною.

Відповідно до роз.5.1 Держава, що бере участь, забезпечує представникам Банку всі прийнятні можливості для відвідування удь-якої частини її території для цілей, що стосуються Позики або Проекту. Умовами передбачені випадки коли Банк після надіслання повідомлення Сторонам позики може цілком або частково призупинити право Позичальника на подальше

користування позикою.(роз.7.02) Серед яких невиконання зобов'язань, шахрайство, корупція, надзвичайна ситуація, надання неправдивої інформації, членство (держава, що бере участь тимчасово є усуненою від членства в Банку чи перестала бути членом Банку або перестала бути членом Міжнародного валютного фонду. становище Позичальника чи Виконавця проекту, неправомочність .

Права й зобов'язання Банку й Сторін позики в межах Юридичних угод ають юридичну силу та забезпечені правовими санкціями відповідно до їхніх умов, незважаючи на законодавство будь-якої держави та її політично-го підрозділу, де стверджується зворотне.

Будь-яка розбіжність між сторонами Угоди про позику, претензія будь-якої з таких сторін до будь-якої іншої сторони, яка випливає з Угоди про позику чи Угоди про гарантії, які не були врегульовані за згодою сторін, передаються на арбітражний розгляд в арбітражному суді (роз.8.04.).

Сторонами такого арбітражного розгляду виступають Банк, з одного боку, і Сторони позики, з іншого боку. Арбітражний суд складається з трьох арбітрів, які призначаються в такому порядку: одинарарбітр призначається Банком; другий арбітр призначається Сторонами позики або, якщо вони не погоджуються, арантом, а також третій арбітр (Суперарбітр) призначається за згодою між сторонами або, якщо вони не погоджуються, Головою Міжнародного суду, або, якщо зазначений Голова нікого не призначив, Генеральним секретарем ООН. Якщо одна з двох сторін не призначить арбітра, то такий арбітр призначається Суперарбітром. У разі відставки, смерті чи втрати дієздатності одним з арбітрів, призначеним відповідно до цього розділу, арбітр-наступник призначається в тому самому порядку, який передбачений у цьому розділі для призначення початкового арбітра, і такий наступник має всі повноваження й зобов'язання відповідного початкового арбітра. Відповідно до цього розділу арбітражний розгляд може початися після того, як сторона, яка ініціювала такий розгляд, надішле повідомлення іншій стороні. У цьому повідомленні повинна бути заява, що описує характер розбіжності або претензії, які виносяться на арбітражний розгляд, характер бажаного задоволення, а також прізвище, ім'я та по батькові арбітра, призначеного стороною, яка ініціює такий розгляд. Протягом тридцяти днів після такого повідомлення інша сторона повідомляє сторони, яка ініціює розгляд, прізвище, ім'я та по батькові призначеного нею арбітра. Якщо протягом шістдесяти днів після повідомлення про ініціювання арбітражного розгляду сторони не зможуть погодити кандидатуру Суперарбітра, будь-яка зі сторін має право вимагати призначення Суперарбітра відповідно до пункту «с» цього розділу. Час та місце проведення першого засідання Арбітраж-

ного суду визначаються Суперарбітром. Після цього місце та час проведення засідань визначаються Арбітражним судом. Арбітражний суд вирішує всі питання, які входять до його компетенції, і з урахуванням положень цього розділу та за винятком тих випадків, коли сторони домовляються про інше, установлює процедуру розгляду. Усі рішення Арбітражного суду приймаються більшістю голосів. Арбітражний суд забезпечує всім сторонам справедливе слухання й виносить рішення в письмовому вигляді. Таке рішення може бути винесено за відсутності сторони, яка не з'явилася. Рішення, підписане більшістю членів Арбітражного суду, є рішенням цього суду. Підписані примірники рішення надаються кожній стороні. Будь-яке таке рішення, яке винесено відповідно до положень цього розділу, є кінцевим та обов'язковим для сторін Угоди про позику й Угоди про гарантії. Кожна сторона повинна прийняти будь-яке таке рішення, винесене Арбітражним судом відповідно до положень цього розділу, та дотримуватися його.

Якщо рішення не виконується протягом тридцяти днів після його вручення сторонам, будь-яка зі сторін має право: i) звернутися за судовим рішенням чи порушити розгляд справи для примусового виконання арбітражного рішення стосовно іншої сторони в будь-якому суді належної юрисдикції; ii) примусово виконати таке рішення згідно із судовим наказом або iii) вдатися до будь-якого іншого прийняттого засобу правового захисту проти іншої сторони для примусового виконання арбітражного рішення та положень Угоди про позику або Угоди про гарантії.

Незважаючи на зазначене вище, цей розділ не санкціонує винесення судового рішення чи примусового виконання арбітражного рішення проти Держави, що бере участь, за винятком тих випадків, коли така процедура існує не тільки на підставі положень цього розділу, а й на інших підставах. Вручення будь-яких повідомлень або судових документів у зв'язку з будь-яким розглядом справи відповідно до цього розділу або у зв'язку з будь-яким розглядом справи, розпочатим для примусового виконання будь-якого рішення, винесеного згідно із цим розділом, може здійснюватися в порядку, передбаченому в розділі 10.01. Сторони Угоди про позику або Угоди про гарантії відмовляються від будь-якої та всіх інших вимог стосовно вручення будь-якого такого повідомлення чи судового документа.

Цей стислий правовий аналіз процесу кредитування в рамках МБРР висвітлює основні вимоги з боку МБРР до учасників цього процесу, які зі свого боку імплементують ці положення в своє внутрішньодержавне законодавство.

При укладанні кредитних договорів, договорів про позику держави включають норми Умов положень про кредити та позики в двосторонні міжнародні договори та(або) посилаються на їх норми.[15,16]

Сьогодні в міжнародній банківській сфері чітко проявляється тенденція входження міжнародного права у внутрішньодержавне право. конвергенція фінансових систем , уніфікація національних законодавств.

Література:

1. Стаття соглашения о Международном валютном фонде. Сборник нормативных актов. Т.1, Юристь, М,1996–478 с.
2. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) .[Електрон. ресурс] – Режим доступа: <http://web.worldbank.org>;
3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК). [Електрон. ресурс] Режим доступа: <http://www.ifc.org/>;
4. Міжнародна асоціація розвитку (МАР). .[Електрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/ida/>;
5. Багатостороннє агентство по гарантуванню інвестицій (БАГІ). [Електрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.miga.org/>
6. Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (МЦБІС). [Електрон. ресурс] Режим доступа: <http://icsid.worldbank.org/ICSID/Index.jsp>.
7. Agreement Establishing the Inter-American Development Bank [Електрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.jus.uio.no/>
8. THE AFRICAN DEVELOPMENT BANK [Електрон. ресурс] – Режим доступа: www.afdb.org
9. Agreement Establishing the Asian Development Bank (ADB Charter) [Електрон. ресурс] – Режим доступа: <http://www.adb.org/>
10. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062[Електронний ресурс]– Режим доступа до ресурсу :
11. Банк міжнародних розрахунків План Юнга и Гаагская конференція 1929–1930г.Документы и материалы Государственное социальное экономическое изд-во.М, 1931–240 с.
12. Базельський комітет з банківського надзору [Електрон. ресурс] – Режим доступа.<http://www.bis.org/bcbs/index.ht>
13. Загальні умови, які поширюються на Кредитні і Гарантійні угоди для моновалютних кредитів МБРР від 30 травня 1995 р. [Електронний ресурс]– Режим доступа до ресурсу :http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062
14. Загальні умови надання позик МБРР від 1 липня 2005р. [Електронний ресурс]– Режим доступа до ресурсу :http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062
- 15.Угода про позику (Проект розвитку миської інфраструктури) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку 26 травня 2008 року [Електрон. ресурс] – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062
16. Угода про позику (Проект реабілітації та розширення централізованого теплопостачання м.Києва) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14 жовтня 1998 року [Електронний ресурс]– Режим доступа до ресурсу :http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ В СВІТЛІ АКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА РАДИ ЄВРОПИ (СПІВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ)

Процес європейської інтеграції, що розпочався після закінчення Другої світової війни, спричинив важливі економічні та політичні зміни. Низка галузей та сфер міжнародного права *ipso facto* зазнали впливу євроінтеграції. Не виключенням стала і сфера співробітництва держав із запобіганням організованої злочинності.

Ані Паризький Договір 1951 року, яким засновувалось Європейське Співтовариство вугілля та сталі, ані Римські Договори 1957 року, що засновували Європейське Економічне Співтовариство та Європейське Співтовариство з атомної енергії не передбачали жодної ролі Співтовариств у вжитті заходів для протидії та боротьби зі злочинністю, яка включає тероризм. Вирішення економічних проблем довгий час було пріоритетним. Тож на цьому етапі євроінтеграційних відносин ще не існувало формальних та політичної підстав для включення питань про міжнародний тероризм у європейські дебати.

В результаті ескалації терористичного насильства², спрямованого проти європейських країн, у 1975 році в рамках Європейських Співтовариств було створено «політику боротьби з тероризмом». Фактично антитерористичне міжурядове співробітництво було розпочато без офіційно прийнятого договору. У зв'язку з чим, перші дії Європейських Співтовариств щодо попередження та боротьби зі злочинністю були не стільки правовими скільки політичними та ініційовані на засіданні Європейської Ради 1–2 грудня 1975 року у Римі³ [1, с. 9].

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² 1961 рік – Франція, Бласі – Теракт в поїзді «Страсбург – Париж»; 1968 рік – Греція, Афіни – Теракт в аеропорту «Елінікон»; 1969 рік – Італія, Мілан – Теракт на П'яцца Фонтана; 1970 – Швейцарія, Цюрих – Теракт на рейсі Swissair SR330; 1971 Північна Ірландія, Уайт-Бре – Розстріл шотландських солдат; 1972 – Північна Ірландія, Белфаст – Взрив на Donegal-Strait; Терористичний акт під час літніх Олімпійських ігор 1972 року в Мюнхені.

³ Європейська Рада схвалила пропозицію Прем'єр Міністра Сполученого Королівства щодо того, що Міністри внутрішніх справ Спільноти (або міністри з подібними обов'язками) повинні зустрічатись для обговорення питань щодо їх компетенцій, зокрема щодо правопорядку [1, с.9].

Наступним кроком стало створення неформальної групи співробітництва міністрів юстиції і внутрішніх справ держав-членів Європейських Співтовариств в галузі попередження і боротьби проти тероризму, радикалізму, екстремізму і насильства. Така група отримала назву TREVI (Terrorism Radicalism Extremism Violence International). Практичним аспектом цього співробітництва були зустрічі міністрів відповідальних за внутрішні справи та правосуддя, під час яких обговорювались проблеми та конкретні загрози громадянському порядку, зокрема в сфері тероризму та інших формах міжнародної злочинності. Держави-члени обмінювались взаємним досвідом та інформацією про заходи, що проводяться в цій галузі. Було створено спеціальні підрозділи зв'язку з метою обміну інформаційного потоку та передачу даних про терористичні групи [2].

Співробітництво такого типу існувало до 1992 року, тобто до вступу в силу Маастрихтського Договору, яким було створено III опори ЄС. Саме третя опора – співробітництво судових та правоохоронних органів в сфері юстиції та внутрішніх справ замінила TREVI. Відомо, що вона характеризувалась як міждержавне співробітництво держав, наднаціональний елемент був відсутнім, а інституції були позбавлені можливості приймати обов'язкові рішення для держав-членів. Зокрема III опора охоплювала питання притулку, правила перетину зовнішніх кордонів ЄС та їх контроль, питання міграційної політики, боротьби з наркотиками, шахрайством, митне співробітництво, судове співробітництво в цивільних і кримінальних справах, а також співпрацю поліції в боротьбі з тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності. Маастрихтським Договором було також передбачено створення нової поліцейської служби Європейського Союзу, яка спочатку існувала як «Підрозділ Європолу у боротьбі з незаконним обігом наркотиків» (Europol Drug Unit). У 1998 році Рада ЄС розробила Конвенцію про Європол, яку ратифікували всі держави-члени ЄС. Метою вказаного акту стала допомога національним правоохоронним органам у боротьбі зі серйозною міжнародною злочинністю та тероризмом. У 2009 році дана Конвенція була замінена Регламентом Ради ЄС, яким було засновано Європол як агенцію ЄС [3].

Повноваження Європолу поширюються на певні злочини міжнародного характеру, що зачіпають інтереси двох і більше держав-членів Європейського Союзу, а саме: торгівля людьми (сексуальна експлуатація, включаючи проституцію; примусову працю; рабство; видалення життєво важливих органів); незаконна торгівля наркотиками; тероризм; сексуальна експлуатація дітей; підробка та відмивання грошей; морське піратство, а також будь-яка інша організована злочинність.

Основним завданням Європолу є координація роботи національних поліцейських служб у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю та

поліпшення інформаційного обміну між ними, а також тісна співпраця правоохоронних органів держав-членів ЄС з іншими партнерами, що не входять до ЄС (таких як Австралія, Канада, США). Партнери Європолу вправі використовувати дані вказаної агенції для запобігання, виявлення і розслідування злочинів, а також для того щоб вистежити та затримати винних у вчиненні злочинів міжнародного характеру [4].

У 2002 році Рада ЄС, своїм рішенням 2002/187/ЖНА, створила ще одну агенцію, а саме Євроюст (Eurojust), основною метою якої є підтримка та зміцнення співробітництва і координації діяльності національних судових органів у боротьбі з транскордонною злочинністю, яка зачіпає країни Європейського Союзу. Завдання Євроюсту полягає у підвищенні ефективності діяльності національних слідчих органів у випадках серйозної транскордонної та організованої злочинності, а також у забезпеченні якнайшвидшого та ефективного притягнення злочинців до відповідальності. Кожна з 28 держав-членів делегує національного члена, який займає роботу в Євроюсті в Гаазі. На цю посаду делегуються досвідчені прокурори, судді та працівники міліції з відповідними повноваженнями [5].

Євроюст може вимагати від держав-членів: розслідування певного злочину або кримінального переслідування осіб за вчинення певних злочинів; створення спільної слідчої групи; застосування спеціальних заходів під час розслідування. До повноважень Євроюсту належать всі види тяжких злочинів та правопорушень, що входять до компетенції Європолу, а також злочини у сфері високих інформаційних технологій, шахрайства, корупції; будь-які злочини, що зазіхають на фінансові інтереси Європейського Союзу; екологічна злочинність. З огляду на те, що під час виконання Євроюстом своїх повноважень допускається автоматизована та ручна обробка персональних даних, та беручи до уваги положення Конвенції Ради Європи від 28 січня 1981 року «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» – в рамках цієї агенції було створено посаду Уповноваженого з захисту персональних даних. Євроюст також тісно співпрацює з Європейською судовою мережею у кримінальних справах. Їхня взаємодоповнююча діяльність сприяє ефективному виконанню поставлених перед ними завдань [6, с. 92].

13 грудня 2007 року представники держав-членів ЄС підписали Лісабонський Договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору що засновує Європейське Співтовариство, який набрав чинності 1 грудня 2009 року [7]. Найважливіші зміни пов'язані із скасуванням трьохопорної структури ЄС, ліквідацією Співтовариств та наділенням Європейського Союзу власною правосуб'єктністю. Це сприяло посиленню

наднаціонального аспекту. Зокрема, якщо раніше, як уже зазначалось вище, в рамках III опори інституції не вправі були приймати загальнообов'язкові акти (у зв'язку з чим в сфері юстиції і внутрішніх справ відбувалась міждержавна співпраця держав), то згідно ч. 2 ст. 82 ДФЄС Європейський Парламент та Рада за допомогою директив, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановлювати мінімальні правила, наскільки це необхідно для спрощення взаємного визнання вироків та судових рішень, а також сприяння поліцейському та судовому співробітництву в кримінальних справах транскордонного змісту.

Згідно ст. 222 ДФЄС Союз та держави члени діють спільно в дусі солідарності якщо держава-член зазнала терористичного нападу або природного чи антропогенного стихійного лиха. У випадку такої ситуації Союз мобілізує всі засоби, що перебувають в його розпорядженні, включаючи військові ресурси, що надаються державами-членами для того, щоб: запобігти терористичній загрози на території держав-членів; захищати демократичні установи та цивільне населення від будь-яких терористичних атак; допомагати державі-члену на її території на запит її політичних органів влади у разі природного або антропогенного стихійного лиха [7, с. 121].

Договір також зазначає, що якщо держава-член зазнала терористичної атаки або стихійного природного чи антропогенного лиха, інші держави-члени надають їй допомогу на запит політичних органів влади цієї держави. З цією метою держави-члени узгоджують між собою дії в рамках Ради ЄС. Для того щоб у Союзу була можливість виконання положення щодо солідарності – існує вимога щодо необхідності ухвалення рішення Радою ЄС, яка діє за спільною пропозицією Комісії та Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.

Раді допомагає Комітет з питань політики та безпеки за підтримки структур, створених у контексті спільної безпекової та оборонної політики, а також Постійний комітет, який діє в Раді з метою забезпечення в межах Союзу сприяти та зміцнювати оперативну співпрацю у сфері внутрішньої безпеки. Постійний комітет допомагає координувати діяльність компетентних органів держав-членів. До участі в його засіданнях можуть залучатись представники зацікавлених органів, служб та агенцій Союзу. Важливим є також те, що Європейська Рада на регулярній основі оцінює загрози, що постають перед Союзом, для того щоб давати можливість державам-членам та Союзу вживати ефективних заходів.

Що стосується безпекової політики, то згідно ст. 42 ДФЄС спільна безпекова та оборонна політика є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпечної політики. Вона забезпечує Союзу оперативну спроможність,

що спирається на цивільні та військові засоби, які Союз може використовувати у місіях поза його межами, для підтримання миру, запобіганням конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки згідно з принципами Статуту Об'єднаних націй. Виконання цих завдань здійснюється із використанням ресурсів, що надаються державами-членами.

Ці місії, відповідно до ст. 43 ДФЄС можуть включати: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація. Усі ці місії можуть сприяти боротьбі проти тероризму, включаючи шляхом підтримки третіх країн у боротьбі проти тероризму на їх територіях.

Згідно ст. 75 ДФЄС у випадку коли необхідно досягти цілей, щодо запобігання та боротьби проти тероризму та пов'язані з ним діяльності, Європейський парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою за допомогою прийняття регламентів, визначає рамки адміністративних заходів щодо руху капіталу платежів, зокрема заморожування рахунків, фінансових активів або економічних прибутків, що належать або власникам чи утримувачам яких є фізичні або юридичні особи, групи або недержавні утворення.

У рамках Європейського Союзу функціонують й інші спеціалізовані установи, діяльність яких спрямована на допомогу правоохоронним національним та європейським органам в боротьбі зі злочинністю та підтриманні правопорядку на території ЄС. Так, Постійний комітет з оперативного співробітництва в сфері внутрішньої безпеки, створений відповідно до Рішення Ради від 25 лютого 2010 року, сприяє ефективній співпраці та координації діяльності в сферах митного і поліцейського співробітництва, а також контролю за зовнішніми кордонами. Цей комітет відіграє важливу роль у випадках терористичних атак або природних катастроф, що несуть загрозу внутрішній безпеці ЄС, оскільки забезпечує злагодженість дій Європолу, Євроюсту та FRONTEX [6, с. 93].

Що стосується актів вторинного права ЄС, то Європейський Союз здійснив низку дій направлених на боротьбу з тероризмом та організованою злочинністю, серед яких: Рішення Ради ЄС від 3 грудня 1998 року «Про надання Європолу повноважень розглядати справи щодо злочинів, здійснених або що можуть бути здійснені в рамках терористичної діяльності, що посягає на життя, здоров'я, свободу людей, а також на власність». Спільна діяльність Ради ЄС 96/610/JAI від 15 жовтня 1996 р. «Про створення та ведення реєстру даних особливих професійних навиків, спеціальних знань та

спеціалізованої експертної інформації з метою полегшення антитерористичного співробітництва між державами-членами ЄС в сфері боротьби з тероризмом». Спільна діяльність 98/428/JAI Ради ЄС від 29 червня 1998 р. «Про створення Європейської інформаційної мережі в галузі правосуддя, що наділена повноваженнями в сфері терористичних злочинів»; Спільна діяльність 98/733/JAI Ради ЄС від 21 грудня 1998 р. «Про визнання кримінально караним дії щодо участі в злочинній організації на території держав-членів ЄС» та рекомендація Ради від 9 грудня 1999 р. «Про співпрацю в галузі боротьби з фінансуванням тероризму».

Заслуговує на увагу Рамкове рішення Ради ЄС від 13 червня 2002 р. про боротьбу з тероризмом 2002/475/JAI. Воно представляє собою «основи законодавства ЄС» та направлено на гармонізацію правових систем держав-членів [8]. Так, в Рішенні зазначено, що потрібно домогтися того, щоб в усіх державах членах визначення, що дається терористичним злочинам було максимально одноманітним. Необхідно щоб були передбачені покарання та санкції, що відповідають ступені тяжкості даних злочинів, по відношенню до фізичних і юридичних осіб, відповідальних за їх вчинення. Оскільки заплановані дії не можуть в достатній мірі бути реалізовані державами-членами самостійно та в силу необхідної взаємності зусиль краще будуть досягнуті на рівні Союзу, останній, має право вживати заходів відповідно до принципу субсидіарності. А відповідно до принципу пропорційності дане Рамкове рішення не виходить за межі того, що необхідно здійснити для досягнення цих цілей.

В той же час слід зазначити, що ЄС шанобливо ставиться до міжнародного правопорядку зазначаючи у вказаному Рамковому Рішенні Ради ЄС 2002/475/JAI, що всі держави-члени або окремі з них виступають учасниками низки конвенцій в галузі боротьби з тероризмом. Зокрема, Конвенцією Ради Європи, зокрема, від 27 січня 1997 року «Про боротьбу з тероризмом» встановлено, що терористичні злочини не можуть розглядатися в якості політичних злочинів, або пов'язаними чи обумовленими політичними мотивами. Організація Об'єднаних Націй прийнята Конвенцію «Про боротьбу з бомбовим тероризмом» від 15 грудня 1997 року і Конвенцію «Про боротьбу з фінансуванням тероризму» від 9 грудня 1999 р. Нині в рамках ООН ведуться переговори щодо всеосяжної Конвенції по боротьбі з тероризмом [8, с. 3].

Тож паралельно з механізмом співробітництва держав щодо боротьби із тероризмом в рамках ЄС – існує й механізм, який також об'єднує європейські держави у цій сфері, однак уже в рамках міжнародної міжурядової організації Ради Європи. Цікавим виявляється питання регулювання тих самих

питань для держав-членів ЄС в двох регіональних організаціях, що є проявом співвідношення міжнародного права з правом Європейського Союзу.

Так, Комітет експертів Ради Європи з питань функціонування європейських конвенцій з питань співробітництва у кримінальних справах є форумом, в якому з 1981 року експерти з усіх держав-членів, спостерігачів та організацій збираються разом, щоб розробити шляхи вдосконалення міжнародного співробітництва у кримінальних справах, а також здійснити вирішення практичних проблем, що виникають при застосуванні конвенцій Ради Європи у цій сфері.

Протягом більше сорока років Рада Європи допомагає розвивати та зміцнювати ключові юридичні стандарти для запобігання та припинення терористичних актів. Використовуючи комплексний підхід, вказана міжнародна організація працює над тим, щоб допомогти державам-членам більш ефективно боротися з тероризмом, зміцнюючи та вдосконалюючи своє національне законодавство, а також сприяючи міжнародному співробітництву. У повній повазі до прав людини та верховенства права, Рада Європи постійно працює над покращенням міжнародного співробітництва у притягненні до відповідальності терористів.

Комітет Ради Європи з боротьби з тероризмом (CDCT) (раніше іменований Комітетом експертів з тероризму (CODEXTER) є ключовим координаційним органом для діяльності Ради Європи у боротьбі з тероризмом. Він контролює успішну імплементацію відповідних юридичних документів Ради Європи, а також забезпечує залучення міжнародних експертів для аналізу та реагування на події в сфері боротьби з тероризмом, в тому числі через встановлення міжнародних стандартів.

Основним міжнародно-правовим інструментом Ради Європи в галузі боротьби з тероризмом є Варшавська конвенція про попередження тероризму 2005 року. Згідно ст. 17 даної Конвенції Сторони надають одна одній максимальну допомогу у зв'язку з розслідуванням або судовим розглядом кримінальних справ або провадженнями щодо видачі правопорушників, які стосуються злочинів, викладених у статтях 5–7 (публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину; залучення до тероризму; навчання тероризму) та 9 цієї Конвенції (супутні злочини), зокрема допомогу в отриманні наявних у них доказів, які необхідні для таких проваджень [9].

Додатковий протокол до Конвенції про запобігання тероризму призначений для розгляду кримінально-правових аспектів цього явища (іноземних бойовиків-терористів та осіб, що повернулися), що відкрився для підписання 22 жовтня 2015 р. у Ризі та набрав чинності 1 липня 2017 р., встановив вимогу, щоб Сторони криміналізували участь у об'єднанні чи групі для цілей

тероризму, отримання терористичного навчання, виїзд за кордон для цілей тероризму та фінансування або організація поїздок з цією метою. На підставі додаткового протоколу CDCT також здійснює нагляд за мережею, яка сприяє швидкому обміну відповідною інформацією поліції для терористичних винищувачів, які підозрюються у поїздах до або з країн-членів.

Тож європейські держави, які є членами ЄС, отримують міжнародні стандарти для вдосконалення національного законодавства у галузі боротьби з тероризмом із двох правопорядків, а саме наднаціонального (Європейський Союз) та міжурядового (Рада Європи).

Аналіз співробітництва держав європейського континенту демонструє, що паралельне існування вище вказаних двох механізмів боротьби з таким негативним явищем як тероризм – є проявом принципу солідарності. Рада Європи та Європейський Союз роблять все можливе, щоб міжнародні стандарти створені в рамках цих організацій не створювали для держав-членів суперечливих чи колізійних положень. Навпаки, всі акти спрямовані на вироблення одноманітних стандартів та направлені на здійснення гармонізації національного законодавства держав-членів, а також об'єднання зусиль з метою превентивних дій та таких, що пов'язані з притягненням до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину тероризму.

Не дивлячись на тривале пріоритетне ставлення Союзу до інтеграції в сфері економіки, держави-члени все ж таки зуміли приділити значну увагу питанням протидії злочину тероризму ще на ранніх етапах розвитку ЄС. Як наслідок сьогодні, у Європейському Союзі, дане питання регламентоване на найвищому рівні, а саме на рівні Установчих Договорів ЄС, які заснували механізм колективних заходів держав-членів. Надбанням ЄС є також створення агенцій та комітетів, прийняття низки актів вторинного права, що в комплексі є свідченням вагомих зусиль, турботи і піклування про мир та безпеку європейського континенту.

Література:

1. The European Council in Rome includes preparatory work conclusions follow up statements Reproduced from the Bulletin of the European Communities, No. 197 // European Council 1–2 December 1975. – P.9 [Режим доступу]: http://aei.pitt.edu/1407/1/rome_dec_1975.pdf

2. T. Bunyan Trevi, Europol and the European state // In State watching the new Europe, 1993 [Режим доступу]: <http://www.statewatch.org/news/handbook-trevi.pdf>

3. Council Decision 2009/371/JHA of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol) [Режим доступу]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009D0371&from=EN>

4. Офіційний Сайт Європолу [Режим доступу]: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas>

5. Council Decision 2002/187/JHA of 28 February 2002 setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime [Режим доступу]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0187&from=GA>

6. Грицаєнко Л. Органи Європейського Союзу з боротьби зі злочинністю та правові засади їх співробітництва з Україною // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 1. – С. 91–95.

7. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

8. Council Framework Decision 2002/475/JAI of 13 June 2002 on combating terrorism [Режим доступу]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=PT>

9. Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism // Council of Europe Treaty Series – No. 196. – Warsaw, 16.V.2005 [Режим доступу]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c3f55>.

М. Г. Окладна¹

І. В. Яковюк²

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРАЇН БАЛТІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Регіон Балтійського моря, який утворюють Данія, Швеція, Фінляндія, Латвія, Литва, Естонія, Польща, Німеччина та Захід Росії, – це частина Європи, яка з початку 1990-х років не була пов'язана з військовими конфліктами. Однак, на фоні російсько-українського протистояння у цьому регіоні поступово зростає напруженість у сфері безпеки.

Більшість країн регіону Балтійського моря (за винятком Швеції, Фінляндії та Росії) є членами НАТО, яка є міжнародною військово-політичною організацією. Водночас усі країни регіону, крім Росії, є членами Європейського Союзу, який еволюціонує в напрямку від міжнародної організації до міждержавного інтеграційного об'єднання, одним з пріоритетів якого є інтеграція в оборонній і безпековій сферах. Таким чином можна стверджувати,

¹ Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

що регіон Балтійського моря на сучасному етапі історичного розвитку є високо інтегрованим в питанні військової безпеки. Як наслідок, на думку багатьох експертів, війна в означеному регіоні малоімовірна. Процеси інтеграції як в межах ЄС, так і НАТО функціонують таким чином, що навіть за наявності напруженості між країнами регіону їй не дозволяють перерости у військовий конфлікт.

Тривалий час Європейські співтовариства/Європейський Союз був одним із світових лідерів в економічній сфері, проте цього виявилось недостатнім, щоб вважатися повноцінним центром сили в світовій політиці. Даний висновок базується насамперед на аналізі ролі ЄС у регулюванні конфліктів в Європі, зокрема на території колишньої Югославії. Роль Європейського Союзу в його розв'язанні виявилася мізерною. Усвідомивши той факт, що згорання процесу інтеграції в оборонній сфері через провал ратифікації Договору про Європейське оборонне співтовариство (1954 р.) на сучасному етапі об'єднавчого процесу шкодить репутації Європейського Союзу і створює проблеми для забезпечення безпеки і оборони Союзу, країни ЄС наприкінці ХХ ст. ініціювали інтеграційний процес в сфері безпеки і оборони, результатом чого стало формування Загальної політики безпеки і оборони (ЗПБО) як складової Спільної зовнішньої політики і політики безпеки.

Свій сучасний структурно-змістовний вигляд СПБО набула в результаті прийняття Лісабонського договору (2009 р.), який містив ряд нововведень в сфері колективної оборони. Насамперед слід вказати на оновлений перелік завдань СПБО (ст. 43 Договору про Європейський Союз), а саме: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація [1].

Значний прогрес був досягнутий також з питань інституційного будівництва СПБО. Структурні підрозділи, відповідальні за розробку і реалізацію даної Політики, були консолідовані в складі Європейської служби зовнішніх справ. Також було створено дві аналогічних ланцюжка планування та командування для військових операцій і цивільних місій, а також сформовано підрозділ для координації їх дій [2]. Разом з тим завдання щодо забезпечення безпеки і оборони своїх членів, а також сусідів Європейський Союз досі вирішити самостійно не в змозі.

З питань безпеки і оборони серед країн регіону Балтійського моря особливе місце посідають країни Балтії, у яких склалися непрості відносини з Росією після розпаду СРСР. Слід зазначити, що країни Балтії доволі схожі, коли обговорюється політика безпеки. Так, Естонія, Латвія і Литва тради-

ційно підкреслюють важливість їх членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейському Союзі, а також підтримання колективної солідарності держав-членів цих об'єднань для забезпечення їх безпеки і оборони.

Приєднання Естонії, Латвії та Литви до ЄС посилило національну безпеку і створили передумови для економічного зростання. Вказані країни послідовно виступають за підтримання постійного діалогу між НАТО та ЄС. Членство в ЄС та НАТО підвищує імідж країн Балтії на міжнародній арені, дає можливість впливати на міжнародні процеси, а також впливати на внутрішні реформи цих організацій. Країни Балтії вважають, що розширення НАТО та ЄС за рахунок країн Східної Європи позитивно вплинуло на безпеку в регіоні Балтійського моря. Відповідно членство трьох країн Балтії в ЄС та НАТО є важливими для збереження їх незалежності, цілісності, економічної безпеки, а також демократичного характеру їх політичних систем. Вони плідно використовують членство у вказаних міжнародних інституціях для розвитку відносин зі своїми сусідами, як на двосторонній основі, так і шляхом участі в формулюванні політики НАТО та ЄС щодо цих країн.

Країни Балтії також демонструють однаковість в питанні визначення пріоритетності трансатлантичних відносин в сфері безпеки і оборони. Єдине питання, яке турбує керівництво цих країн, полягає в тому, як швидко США можуть надати військову допомогу європейцям у випадку воєнного конфлікту в Європі. Зважаючи на це, НАТО приділяє значну увагу питанню розвитку Північного оборонного співробітництва (NORDEFCO). Щоправда, політика нейтралітету, яку дотримувалися з часів Холодної війни уряди Швеції та Фінляндії заважала повною мірою використати потенціал співробітництва в сфері безпеки і оборони Північних країн і країн Балтії. Відмінності в концепціях національної безпеки служили серйозною перешкодою на шляху розвитку пріоритетного для них «північного співробітництва». Однак протягом останніх років ситуація почала змінюватися. Так, досить відчутні зміни (фактична відмова від поняття «симетрична оборона») в політиці безпеки Фінляндії і Швеції почалися з приєднання до ЄС в 1995 р. Нова лінія зовнішньої політики Швеції закріплена в офіційній доктрині «Декларація солідарності» (спеціальна постанова парламенту (2007 р.), уточнена в Біллі риксдагу в 2008 і 2009 рр.), яка передбачає, що офіційний Стокгольм не залишатиметься пасивним, якщо іншим державам-членам ЄС або Північним країнам загрожуватимуть стихійні лиха або напад. Відповідно, Швеція очікує аналогічної поведінки з боку своїх союзників [3]. Для реалізації цих планів уряд доручив забезпечити підготовку шведських збройних сил як для надання, так і отримання військової допомоги. Показо-

во, що в тексті «Декларації про солідарність» в регіональному контексті не проводиться різниця між Північними країнами, що входять тільки в ЄС (Фінляндія і Швеція), виключно членами НАТО (Норвегія і Ісландія) і Данією, яка є членом обох організацій [4]. Участь Фінляндії і Швеції в програмі «Партнерство заради миру» доповнюється розвитком їх тісної співпраці в області оборони зі своїми найближчими сусідами – країнами-членами НАТО Данією, Ісландією і Норвегією відповідно до підписаного в листопаді 2009 р. угодою NORDEFCO [5]. 10 квітня 2015 р. Швеція і Фінляндія спільно з іншими Північними країнами охарактеризували Росію як найбільшу загрозу європейській безпеці і висловилися за продовження зусиль, спрямованих на зміцнення їх єдності «всередині НАТО і ЄС і встановлення трансатлантичних зв'язків». З 4 по 19 жовтня 2018 р. у США проходили військові навчання RED FLAG-Alaska 19–1, у яких вперше брали участь шість фінських багатофункціональних винищувачів F/A-18 Hornet. Необхідність знаходження фінських льотчиків в США пов'язана з необхідністю пройти спеціальну сертифікацію і отримати допуск для участі в так званих багатонаціональних операціях. Крім того, фіни і шведи брали участь у маневрах Trident Juncture, які у жовтні 2018 р. пройшли на території Норвегії. Фінляндія і Швеція надали свій повітряний простір і аеродроми для проведення цих маневрів. Таким чином є причини стверджувати, що нейтралітет Швеції і Фінляндії дедалі більше стає явищем досить умовним.

У країн Балтії, які почали усвідомлювати, що Спільна політика безпеки та оборони, яка виступає важливою платформою для політичного діалогу, не є альтернативою, конкурентом НАТО, поступово зростає інтерес до СЗБП ЄС. Разом з тим віра країн Балтії в можливість отримати реальний захист з боку Європейського Союзу на сьогодні є обмеженою.

Нарешті, у Вільнюса, Риги і Таллінна існує консенсус з приводу оцінки вірогідності розв'язання військового конфлікту в регіоні: на початку 2000 р. панувала думка, що прямі, військові, екзистенційні загрози з боку Росії малоймовірні. Попри це після російсько-грузинського конфлікту 2008 р. країни Балтії прагнуть збільшити свої можливості щодо територіальної оборони. Слід також зазначити, що країни Балтії скористалися російсько-українським конфліктом, а також розміщенням в Калінінградській області ракетних комплексів «Іскандер» для того, щоб отримати додаткові гарантії своєї безпеці і оборони: під час саміту Альянсу у Варшаві (2016 р.) було ухвалено рішення про зміцнення східного флангу НАТО, що передбачає розгортання на території Польщі та країн Балтії додаткових багатонаціональних бойових батальйонів. Таким чином, існують певні відмінності між поточними офіційними твердженнями керівництва країн з приводу відсутності територі-

альних загроз та сприйняття справжньої загрози. Також країнами Балтії приділяється увага новим видам загроз, які в довгостроковій перспективі можуть бути досить серйозними.

Балтійські держави прагнуть розвивати добросусідські відносини та регіональну співпрацю в межах регіону Балтійського моря та Північної Європи, оскільки це позитивно впливає на забезпечення безпеки. Вони є послідовними прихильниками ідеї залучення США до вирішення проблем регіону.

Не менш важливого значення набуває посилення співпраці між країнами Північної Європи та Балтії як у регіональному, так і в міжнародному контексті.

Література:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу 2010/С 83/01). http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

2. Федоров М. С. Органи управління в сфері ОПБО ЕС: структура и специфика функционирования // Вестник МГИМО. №4(49). 2016. С. 190–198.

3. Kjell Engelbrekt. «From Neutrality to Solidarity: Swedish Security Policy after EU Accession,» in James Sperling and Victor Papacosma (eds.) *Europe's Neutrals and European Security in the 21st Century* (London: Routledge, forthcoming).

4. Huhta K. News Analysis: Finland assessing security guarantees again // Helsingin Sanomat. International Edition : website. 2012. May 7. URL: <http://www.hs.fi/english/article/NEWS+ANALYSIS+Finland+assessing+security+guarantees+gain/1329104020822>.

5. Воронков Л. С. «Северное сотрудничество» и особенности североευропейской интеграции. М. : Изд-во «МГИМО-университет», 2016, С. 297–310.

В. П. Полич¹

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

У Декларації тисячоліття ООН [1] охорона і раціональне використання усіх живих організмів і природних ресурсів віднесено до фундаментальних цінностей. Невипадково, що протягом останніх десятиліть суттєво зросла

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кількість міжнародно-правових актів, присвячених регулюванню діяльності як держав, так і міжнародних організацій з охорони об'єктів навколишнього середовища, що в свою чергу обумовило прийняття значної кількості національних нормативно-правових актів.

Міжнародне екологічне право представляє собою одну з найважливіших галузей сучасного міжнародного права. При цьому воно не може бути охарактеризоване як єдина цілісна система, оскільки його формування відбувалося в різний час і на сьогодні воно регулює доволі різні сфери.

Формування міжнародного екологічного права як нової галузі було зумовлено усвідомленням наближення екологічної кризи на фоні низки національних та регіональних екологічних катастроф. Стрімке зростання глобальних проблем (насамперед забруднення навколишнього середовища та глобальне потепління) обумовило трансформацію сучасного міжнародного права, яке рухається від «права співіснування» до «права співпраці» [2]. Як наслідок, міжнародне співробітництво, яка базується на численних багатосторонніх міжнародних договорах, будується на конкретних зобов'язаннях держав-учасниць і передбачає забезпечення їх виконання. Не менш важливого значення для розвитку міжнародного екологічного права мають акти «м'якого права» [6].

Зародження у 1960–1970-х роках глобального екологічного руху та широкі визнання необхідності захисту навколишнього середовища сприяло формуванню концепції «екологічних прав», яка розглядається як засіб, за допомогою якого заяви, що стосуються захисту навколишнього середовища, можуть бути сформульовані юридично, а отже і захищені правовими засобами. Закріплення екологічних прав відбувалося переважно в актах «м'якого права». Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища 1972 р. надала істотний імпульс цьому процесу. На конференції було прийнято два важливі документи «м'якого права»: «Декларація принципів» [3] і План заходів (Action Plan for the Human Environment. A. Framework for environmental action) [7], в яких відбулося закріплення екологічних прав людини, а також заходів, необхідних для їх забезпечення державами. Так, поряд з правом людини на свободу і рівність право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя, було визнане одним з ключових принципів збереження навколишнього середовища. При цьому на держави та міжнародні організації покладался обов'язок зробити відповідні кроки з метою досягнення угоди щодо подолання можливих національних і міжнародних економічних наслідків, що виникають в результаті застосування заходів, пов'язаних з навколишнім середовищем. Наступні принципи Декларації можна розглядати як певні гарантії реалізації вказаного екологічного права індивіда.

Хоча принципи «Стокгольмської декларації» самі по собі не обов'язкові для виконання (практика застосування міжнародного права не визнає за ними ні статусу норм *jus cogens*, ні міжнародних звичаїв), проте багато держав включили в свої конституції основоположні екологічні права людини, вперше закріплені саме в «Декларації принципів».

Слід зазначити, що Комітет з прав людини ООН в процесі визначення змісту права на життя, закріпленого у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, зокрема аналізу відповідних заходів (заходів в області охорони здоров'я та навколишнього середовища) щодо його дотримання та реалізації, вказав на існування екологічного аспекту цього права.

На відміну від Комітету з прав людини ООН Європейська комісія з прав людини зайняла більш зважену позицію з цього питання. На її думку, ст. 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) покладає на державу відповідальність «не лише не віднімати «навмисно» життя, але, більше того, приймати відповідні заходи щодо охорони життя людей» [5]. При цьому незрозуміло, які конкретні заходи та зобов'язання повинні бути прийняті державами-учасниками, чи включають вони заходи з охорони навколишнього середовища?

У цілому слід зазначити, якщо громадянські і політичні права людини, що закріплені в міжнародних документах, можна використовувати в основному через захист екологічних прав та інтересів громадян або участь у прийнятті екологічно значущих рішень, то економічні, соціальні та культурні права містять певні стандарти добробуту людини, однією зі складових яких є сприятливе навколишнє середовище.

Суміжним з екологічними правами визнано право на свободу від посягань на власність та житло. Мова йде про майновий аспект екологічної шкоди, яка була завдана та (або) продовжує завдаватися в результаті несприятливого впливу навколишнього середовища.

Що стосується позиції Європейського суду з прав людини стосовно цього права, то він постановив, що держава несе відповідальність не тільки тоді, коли сама виступає забруднювачем або заподіює іншу екологічну шкоду, але і тоді, коли не вдається до здійснення всіх необхідних заходів для захисту громадян від несприятливого впливу навколишнього середовища, в тому числі внаслідок відсутності законодавчого регулювання питань забруднення. Разом з тим слід зазначити, що аналіз низки справ Європейського суду з прав людини свідчить про те, що право на свободу від посягань на власність та житло не може безумовно захистити екологічні інтереси громадян. При вирішенні питання про те, чи мало місце порушення вказаного права, суттєвого значення набуває те, чи є діяльність, що завдала екологічної

шкоди, важливою для економіки держави і економічних інтересів суспільства.

Важливою віхою на шляху до визнання на міжнародному рівні права людини на сприятливе навколишнє середовище стало схвалення Генеральною Асамблеєю ООН «Всесвітньої хартії природи» (1982 р.), в якій було викладено 24 найважливіші напрями міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища, відповідно до яких має оцінюватися діяльність людини, яка зачіпає природу.

У 1992 р. відбувся «Саміт Землі» – конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, під час роботи якої була прийнята три рекомендаційні документа, що стали основою для дій міжнародного співтовариства в сфері забезпечення сталого розвитку: «Декларація Ріо з навколишнього середовища і розвитку», «Порядок денний на ХХ століття», «Заява щодо раціонального використання лісів». У Декларації Ріо було спеціально наголошено на тому, що держави і народи мають співпрацювати в дусі доброї волі і партнерства на виконання принципів, втілених у цій Декларації, і подальшого розвитку міжнародного права в галузі сталого розвитку [4]. Зазначимо, що саме у Декларації Ріо була сформована система основних екологічних прав, що застосовується сьогодні у національному законодавстві більшості країн світу.

Слід зазначити, що бачення різних країн перспектив розвитку міжнародного екологічного права неоднакове. На Саміті ООН зі сталого розвитку 2002 р. в Йоганнесбурзі стало очевидно, що різні групи держав ставлять перед собою доволі різні завдання. Так, якщо держави-члени Європейського Союзу прагнули прийняття юридично обов’язкових міжнародно-правових актів з охорони навколишнього середовища, а США, Австралія і ряд інших країн, навпаки, висловлювалися на користь прийняття документів «м’якого» права, на основі якого можна буде здійснювати національну законотворчість, то найбільш численна група країн під назвою «77 і Китай» поставила на перше місце питання економічного розвитку. Очевидно, що у разі, якщо верх візьме остання позиція, то реальністю стане загроза нехтування питаннями охорони навколишнього середовища. Таке «однобоке» розуміння сталого розвитку може призвести до порушення екологічних прав людини в країнах, що розвиваються.

Література:

1. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций, утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 г. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621.

2. Delbrück J. The International Obligation to Cooperate – An Empty Shell or a Hard Law Principle of International Law? – A Critical Look at a Much Debated Paradigm of Modern International Law. *Coexistence, Cooperation and Solidarity. Liber Amicorum Rüdiger Wolfrum*. Vol. 1. Leiden, 2012. P. 3–16.

3. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды, принятая Конференцией Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды, Стокгольм, 1972 г. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454.

4. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию, принятая Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

5. Международный пакт о гражданских и политических правах, принятый резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.

6. Кодолова А. В. Экологические права человека в документах «мягкого» международного права. *Научный ежегодник Института философии и права УрО РАН*. – 2010. Вып. 10. – С. 445–465.

7. Action Plan for the Human Environment. A. Framework for environmental action, 1972. URL: <http://www.un-documents.net/aphe-a.htm>.

Х. Т. Пioniдзе¹

ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

На сьогоднішній день, ставлення до жінок в суспільства значно відрізняється від ставлення до чоловіків і це стосується різних сфер життя: соціальної, політичної, правової. Так, політична гендерна нерівність включає менше представництво жінок у виборних посадах та нижче представництво в політичних та корпоративних колах.

Гендерна рівність означає існування суспільства, в якому і жінки, і чоловіки володіють рівними можливостями, правами та обов'язками в усіх сферах життя. Рівність між жінками та чоловіками – це рівний доступ до освіти і охорони здоров'я, управління і влади представників обох статей, їх рівні можливості щодо фінансової незалежності, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів.

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Гендерні відносини в Україні вивчалися В. Акуленком, М. Буроменським, В. Буткевичем, О. Вороніною, Л. Воронько, Л. Гонюковою, Н. Грицяк, Л. Гусяковою, Г. Даудовою, О. Дашковською, І. Жеребкіною, Т. Омельченко, Т. Ісаєвою, В. Корженком, І. Лазар, О. Левченко, Т. Мельник, В. Сичовою, О. Харитоновою, О. Уваровою та ін.

Серед іноземних дослідників слід виділити С. Айвазову, В. Брайсона, Е. Гхані, Д. Гом'єна, Ж. Мертуса, Д. Томаса, Р. Дебнатха, І. С. Рубіна, М. С. Румянцеву, А. С. Чеботарьову та інші.

Платон – один із перших філософів, хто відзначав необхідність рівноправності статей. Його ідеї та погляди були результатом двох протилежних концепцій походження жінок та їхньої природи. У «Державі» філософ підкреслював, що «як жінки, так і чоловіки можуть брати участь у всіх справах», а в «Законах» жінка в нього «посідає середнє місце між чоловіком і твариною» [1, с. 47].

Дев'ятнадцяте сторіччя характеризується підйомом жіночого виборчого права у західних країнах (США, Данія, Франція, Німеччина) та загальним прагненням до рівного ставлення до жінок і чоловіків відповідно до закону. У 1893 році Нова Зеландія стала першою країною, яка надала право голосу жінкам в першій половині ХХ століття (для порівняння: Данія – в 1915 р., США – в 1920 р., Ліхтенштейн – в 1984 р., Кувейт – у 2005 р.).

Принцип недискримінації за ознакою статі закріплений на універсальному рівні Конвенцією про політичні права жінок 1952 р., Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Загальною декларацією прав людини 1948 р., Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., а також Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1988 р. та в регіональних договорах про права людини, таких як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Американська конвенція з прав людини 1969 р. та Африканська хартія прав людини і народів 1981 р. [2, с. 7].

Першими відголосками становлення принципу гендерної рівності на міжнародному рівні можна вважати діяльність Ліги Націй, Статут якої передбачав участь жінок і чоловіків у роботі цієї міжнародної організації на рівних умовах. Стаття 7 Статуту проголошувала: «Всі посади в Лізі або в існуючих при ній установах, включаючи Секретаріат, є однаково доступними для чоловіків і жінок».

Більше того, питання про правове становище жінок вперше були розглянуті Лігою Націй на 16-й сесії Зборів у 1935 р. Збори Ліги Націй звернулися до держав-членів із проханням розглянути це питання й дати щодо нього свої зауваження. До роботи були залучені також жіночі міжнародні

неурядові організації, яким було запропоновано висловити свої міркування щодо питання політичних і громадянських прав жінок.

Ініціатором поширення ідеї гендерної рівності й справедливості на універсальному міжнародному рівні виступила ООН. Жіноча свідомість, що постійно зростає, і тиск, що постійно здійснює міжнародний жіночий рух, стали основою для активних дій ООН. У Преамбулі Статуту ООН говориться: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості... знов ствердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості, в рівноправ'я чоловіків та жінок... вирішили об'єднати наші зусилля для досягнення цих цілей».

10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Загальну декларацію прав людини, у якій відзначено, що «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».

Згодом, у 1952 р., була прийнята Конвенція про політичні права жінок. Зазначена Конвенція надає право жінкам на рівних з чоловіками засадах голосувати на виборах (ст. I); бути обраною у всі встановлені національним законодавством установи, які потребують публічних виборів (ст. II); обіймати посади на суспільно-державній службі й виконувати всі суспільно-державні функції, встановлені національним законодавством (ст. III).

Новий етап у сфері захисту прав жінок пов'язаний зі схваленням ООН у 1967 р. Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок, яка пізніше, у 1979 р., була замінена однойменною Конвенцією (англ. CEDAW) (далі – Конвенція 1979 р.). Конвенція 1979 р. вперше поставила питання про права жінок як про невід'ємну частину прав людини, що позначено спеціальним терміном «людські права жінок» («human rights of women»).

На міжнародному рівні контроль за дотриманням зобов'язань Конвенції 1979 р. забезпечується системою періодичних доповідей, що надсилаються державами до Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (частина V CEDAW) та механізмом на основі скарг (створений Факультативний протокол CEDAW, який набрав чинності у 2000 р.). В рамках механізму подачі скарг, окремі особи та групи можуть подавати до Комітету скарги щодо порушень прав жінок державами, що ратифікували Протокол. Крім того, Комітет може розпочати «*motu proprio*» – конфіденційну процедуру розслідування «серйозних або систематичних порушень» (статті 8 та 9 Протоколу). Держави можуть відмовитися від цієї процедури через подання відповідної декларації (стаття 10 Протоколу), але жодна країна не зробила цього.

Конвенція 1979 р. є найважливішим міжнародно-правовим актом у сфері прав людини щодо захисту й розвитку прав жінок, і тому не дивно, що Конвенцію 1979 р. називають «хартією жіночих прав», оскільки в ній вперше на міжнародному рівні права жінок були визнані рівноцінними з правами чоловіків.

Проголошення гендерної рівності цінністю передбачає досягнення рівного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації гендерної дискримінації, застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права.

Кожна країна, що прагне набути членство в ЄС, повинна дійти до стандартів, що діють в ЄС, та поважати ті права й обов'язки, що надаються країнам, що входять до його складу.

Хоча ЄС досягнув позитивних результатів із захисту прав людини, робота в цьому напрямку продовжується. Як зазначено у інформації про права людини Представництва ЄС в Україні, у Євросоюзі постійно ведеться боротьба проти расизму, ксенофобії та інших видів дискримінації за релігійною належністю, статтю, віком, неповносправністю й сексуальною орієнтацією. Задля пропагування рівності та недискримінації у ЄС 2007 р. було проголошено «Роком рівних можливостей для всіх».

На жаль, велика кількість людей вважають гендерну рівність ідеологією, яка шкодить основним сімейним цінностям, знищуючи поступово інститут материнства і батьківства. Натомість, основною ідеєю гендерної рівності є надання як жінкам так і чоловікам однакових прав, можливостей та умов для повноцінного всебічного розвитку.

Дослідження показує, що заохочення гендерної рівності та включення різних аспектів жінок та чоловіків до сфер політики освіти, участі ринку праці та оплати праці серед інших є важливим не лише з причин соціальної справедливості та справедливості, але також важливо для розумної, сталій та всеохоплюючий ріст. Структурні зміни необхідні, щоб уникнути постійних втрат в багатстві та нестабільних темпах зростання та повернути європейську економіку на стійкий шлях зростання.

Гендерна рівність вказує, що люди можуть робити вибір без обмежень, встановлених стереотипами, і що їхні різні внески та потреби оцінюються однаково. Встановлення гендерної рівності передбачає подолання гендерних стереотипів суспільства.

Останнім часом принцип гендерної рівності набуває надзвичайної важливості для України, оскільки однією із умов євроінтеграції є вимога втілен-

ня гендерної політики щодо забезпечення рівності чоловіків і жінок у суспільстві та економічному житті зокрема. На національному рівні гендерна рівність гарантована, передусім, Конституцією України, Кодексом законів про працю України, а також окремим Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005р.), Державною соціальною програмою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року та іншими законодавчими актами. Але не дивлячись на законодавче регулювання, доступ жінок до «великої» політики залишається незадовільним (у Верховній Раді жінки становлять лише 12%).

Література:

1. Платон. Сочинения : в 4 т. Т. 3, ч. 1 / Платон ; под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса ; пер. с древнегреч. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та : Изд-во Олега Абышко, 2007. – 752 с.
2. Gender and law Women's rights in agriculture / Lorenzo Cotula for the FAO Legal Office, FAO legislative study 76 Rev. 1, 2002–193 p. URL: <http://www.fao.org/3/a-y4311e.pdf>

І. В. Роянова¹

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ДЕМІЛІТАРИЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Шлях держави у напрямі демілітаризації її території представляє для світового правопорядку вагомe значення, і, як наслідок, у майбутньому поступово може сприяти роззброєнню. Політика «гонки озброєнь», деяких країн напередодні як 1914-го, так і 1939 років, була одним з тих вирішальних чинників, що посприяли розв'язанню руйнівних світових війн [1].

У міжнародному праві розрізняють демілітаризовані, нейтральні й без'ядерні території на яких поширюється режим, встановлений з метою забезпечення миру й безпеки (режим міжнародної безпеки) [2, с. 159]. Демілітаризовані та нейтральні території до Першої світової війни розглядалися як взаємодоповнюючі та тотожні поняття [3, с. 5]. Проте, ці території мають відмінні правові режими: по відношенню до нейтралізованих територій спеціальний режим діє в період війни, тобто забороняється ведення

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

військових дій на певній території чи використовувати її як театр військових дій; до демілітаризованих територій – в мирний час [2, с. 160–161]. У царині міжнародного права важливе практичне і теоретичне значення представляє історія формування демілітаризованих територій, що і обумовлює вектор нашого дослідження, яке умовно визначено періодом до Першої світової війни.

На думку бельгійського адвоката Жана Салмона, демілітаризацію можна визначити як «захід, що передбачає заборону присутності військових сил та споруд, всіх військових навчань або будь-яких випробувань зброї, в певній географічній області. Цей захід може спричинити руйнування існуючих військових споруд» [4, с. 318–319]. Таким чином, демілітаризовані території (демілітаризовані зони – як їх визначає ст. 60 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року) [5] формують певні простори вільні від усіх видів військової діяльності (розміщення збройних сил і озброєнь, утворення воєнних баз, проведення військових маневрів та навчань). Їх правовий режим ґрунтується на міжнародних угодах і означає, що при збереженні національної юрисдикції на цій території не можуть знаходитися військові формування і будуватися військові об'єкти, а постійні мешканці звільняються від військового обов'язку. В цьому полягає сутність повної демілітаризації території, яку слід відрізняти від часткової, що включає ліквідацію певних військових об'єктів, заборону будівництва нових військових споруд та укріплень, обмеження чисельності збройних сил і потужностей деяких видів зброї [2, с. 159].

В історії міжнародних відносин в більшості випадків демілітаризація здійснювалася як наслідок застосовування санкцій по відношенню до переможеної країни. Вчений Херве Кутау-Бегаріє зазначив з цього приводу наступне: «З давніх-давен було загальноприйнятним накладати на переможену сторону зобов'язання, окрім здачі її флоту, ще й знесення її укріплень»[6]

Слід звернути увагу на той факт, що вже в кінці XIX століття демілітаризація була добре відома і знаходила своє практичне втілення в практиці держав. В науці міжнародного права «золоті віки» її розвитку пов'язують з періодом після Наполеонівських війн (1799-1815) і періодом існування Ліги Націй (1920-1946). Рішення, що були прийняті впродовж цього часу підтвердили свою довготривалість і успіх, зокрема, у Північній Європі, регіоні, який здається особливо відкритим для демілітаризації територій. Підтвердженням цього, слугують ранні традиції нейтралітету багатьох держав цієї частини Європи. Зокрема, Роскільський мирний договір 1658 р. укладений між Данією та Швецією, за яким держави погодилися заборонити вхід іно-

земного флоту до Балтійського моря – це була перша спроба «нейтралізувати» Балтійське море. Мета укладення таких угод в ті часи була пов'язана із забезпеченням вільної та безпечної торгівлі морем [3, с. 2].

Втім, перші задокументовані приклади демілітаризації території відносять ще до епохи раннього Середньовіччя, а зобов'язання, що вимагали знищення фортифікаційних споруд і забороняли їх будівництво, були передбачені мирними договорами, що уклалися в Європі в XVII і XVIII століттях [7, с. 3].

Одним з ранніх був Като-Камбрезійський договір 1559 р. між Францією та Іспанією, який включав заборону будівництва укріплень в районі Теруану. Мюнстерський мирний договір між Іспанією та «Нижніми країнами» (Республікою Об'єднаних провінцій) 1648 р. зобов'язав знищити укріплення на кордоні регіона Фландрії та вздовж річки Шельди. Даний договір також містив загальну заборону встановлювати військові споруди і будувати стратегічні канали в цьому регіоні. У 1768 р. Данія поступилася Гамбургу кількома островами в гирлі річки Ельби, за умови, що жодних військових установок буде на них побудовано [7, с. 3–4].

Події першої половини XIX століття, а саме, занепад Османської імперії та зміни на європейській політичній карті у сукупності вплинули на укладення угод між державами, що містили зобов'язання демілітаризації певних територій цих країн. Так, у грудні 1832 р., кілька років потому після проголошення Грецією своєї незалежності, Туреччина заявила, що країна не мала наміру розміщувати війська на острові Самос в Егейському морі. Юридичним наслідком такої заяви стала демілітаризація острову Самос, яка в подальшому була врегульована Лозаннським договором 1923 року [8, с. 505].

Демілітаризації піддавалися і окремі острови, що мають велике міжнародне і стратегічне значення, зокрема Аландські острови. Історія їх демілітаризації починається з укладення між Францією, Великою Британією та Російською Імперією Конвенції про демілітаризацію Аландських островів, що була підтверджена Паризьким мирним договором 1856 року. Її підписання свідчило про прагнення могутніх держав знайти прагматичний спосіб вирішення спільного завдання, а саме, примножити, як було зазначено в оригіналі цього документу французькою мовою, «*les bienfaits de la paix générale*» – «благі плоди миру в усьому світі». Держави-учасниці домовилися не змагатися за військову присутність на цій спірній території і контроль над нею, а триматися від островів осторонь і створити майданчик для обговорення пов'язаних з ними питань. Дану угоду можна розглядати в якості передвісника тієї системи колективної безпеки, яка була запроваджена підписанням в 1920 році Статуту Ліги Націй з метою обмеження застосування

сили в міждержавних відносинах і впровадження в практику нових способів врегулювання конфліктів і усунення загроз миру [1; 7, с.7–8]. Женевською конвенцією 1921 р. було не лише підтверджено демілітаризований статус Аландських островів, але й надано ним режиму нейтралітету. Ще одним прикладом демілітаризованої території є Рейнська демілітаризована зона, що була утворена згідно з Версальським мирним договором 1919 р. При збереження над цією територією суверенітету Німеччини, було заборонено там утримувати чи зосереджувати збройні сили, проводити маневри та зберігати будь-які матеріальні засоби, необхідні для мобілізації [2, с. 160].

Одже, проаналізувавши історію формування міжнародно-правового інституту демілітаризованих територій періоду до Першої світової війни на основі практики укладення європейськими державами угод, можна зробити наступні висновки:

1. Історії міжнародного права обраного для дослідження нами періоду відомі приклади переважно повної демілітаризації як частин території держав, островів, так і водних шляхів. В більшості випадків зобов'язання країн стосовно демілітаризації територій виникали внаслідок укладення мирних договорів і переважно представляли собою санкції застосовані до переможених держав.

2. Становлення даного міжнародно-правового інституту впродовж періоду до Першої світової війни справило вагомий вплив на його подальший розвиток. Якщо в цей період переважно демілітаризовані та нейтральні території розглядалися як тотожні поняття, то в подальшому їх стали розмежовувати. Ідея превенції міждержавного конфлікту знайшла своє втілення, зокрема, в практиці держав Північної Європи. Досвід цих країн представляє особливий інтерес для науки міжнародного права і вважаємо доцільним його більш детальне вивчення.

Література:

1. Демилитаризация Конструктивный инструмент сотрудничества и мира: Пример Аландских островов. URL: <https://www.osce.org/ru/magazine/315731>
2. Міжнародне публічне право: підручник у 3 т. за заг. ред. Антипенко В. Ф., Тимченко Л. Д. Беглий О. В. та ін. К.: НАУ, 2012. Т. 1. 420 с.
3. Chillaud M. Territorial Disarmament in Northern Europe The Epilogue of a Success Story? SIPRI Policy Paper No. 13, 2006. 63 p. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRI13.pdf>
4. Salmon J. 'Démilitarisation' (Demilitarization), Dictionnaire de droit international public (Dictionary of international law). Bruylant: Brussels, 2001. Pp. 318–319.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199

6. Coutau-Bégarie H. Le désarmement naval (Naval disarmament). *Economica/Institut de Stratégie Comparée (ISC)*: Paris, 1995. P. 27.

7. Åkermark Sia Spiliopoulou, Heinikoski Saila, Kleemola-Juntunen Pirjo. *Demilitarization and International Law in Context: The Åland Islands*. 1st Edition. Routledge, 2018. 130 p.

8. Verzijl J. H. W. *International Law in Historical Perspective: Volume 3, State Territory*, 1970. P. 505.

О. М. Сіваш¹

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Дипломатія завжди була одним з найважливіших інструментів реалізації зовнішньої політики держави. В процесі становлення останньої торгівля посідала одне з чільних місць. У стародавній грецькій міфології Гермес, бог торгівлі та прибутку, був покровителем послів. Однак зі зростанням ролі дипломатії, вона набуває політичного характеру і дипломати поступово дистанціювалися від питань, що стосувалися торгових відносин, вважаючи, що представляють держави, а не окремих промисловців [1, с. 79].

Але потреби об'єктивного характеру з часом повернули посольства до питань економіки і торгівлі. Економічні департаменти з'явилися в зовнішньополітичних відомствах і посольствах держав ще на початку ХХ ст. Після другої світової війни США, Німеччина, Англія, Японія, а за ними й інші держави стали на шлях «комерціалізації» дипломатії, і масштаб цієї тенденції під впливом глобалізації лише зростає.

В сучасних умовах всеохоплюючої глобалізації, коли «інтернаціоналізація вступила в завершальну фазу, світ стає єдиним не тільки з філософської точки зору, але й в реальності», стираються грані між внутрішньою і зовнішньою політикою; йде процес економізації політики [2, с. 315–316]. В цих умовах держава повинна виступати в якості «глобального підприємця» в боротьбі за світовий дохід [2, с. 274]. Як зазначає Е. Г. Кочетов, Росія повинна «вцементувати в доктрину зовнішньої політики геоекономічні атрибути – геоекономічний підхід повинен стати центральним стрижнем всіх структур, пов'язаних з зовнішньою сферою» [2, с. 243]. Думається, що

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

рекомендована науковцем стратегія дій в зовнішній сфері для Росії актуальна для будь-якої держави, в умовах, коли геоеконіміка вже давно відтіснила геополітику на другий план.

Отже, економіка набуває центральної ролі в дипломатичних відносинах, кордони між традиційними політичними і економічними діями стають більш тонкими і «економічна дипломатія» все більше впроваджується в область класичної дипломатії. Практично повсюдно спостерігається зміцнення інституційної і організаційної бази, підвищення статусу «економічної дипломатії» в системі державної влади. Забезпечення для держави сприятливих умов міжнародного економічного співробітництва, підтримка зовнішньоекономічної діяльності, лобювання інтересів вітчизняних компаній за кордоном, торговельно-політичне сприяння, що в кінцевому рахунку вирішує завдання у внутрішній політиці (зокрема підвищує рівень і якість життя населення) є завданнями економічної дипломатії. Виходячи з визначення напрямків економічної дипломатії, можна стверджувати, що в національних рамках її суб'єктами є всі економічні міністерства, організації, чия діяльність спрямована на стимулювання торгівлі й інвестицій, торговельні палати, і, звичайно, Міністерство закордонних справ [3, с. 49–50].

Тож сьогодні «економічний аспект глобалізації стимулює зовнішньо-політичні служби більш активно приймати участь в комерційних підприємствах. Просування і захист національного бізнесу стали центральним пунктом більшості державних програм, що стосуються організації діяльності зовнішньополітичних відомств. В реалізації цих завдань особливу роль відіграє дипломатичне представництво – яке є постійним закордонним органом власної держави, що реалізовує завдання зовнішньої політики в двосторонніх відносинах з країною перебування. Наприклад, один із обов'язків американського посла полягає в тому, щоб зробити все можливе для усунення тих законодавчих положень країни перебування, які чинять перепони просуванню американського бізнесу на ринках цієї держави. В сучасних посольствах не тільки економічні групи, але й групи, які займаються аналітично-інформаційною роботою, зв'язками з громадськістю, питаннями безпеки багато в чому зорієнтовані на активне сприяння фінансистам, підприємцям, комерсантам своєї країни [4, с.484].

Сучасні зовнішньополітичні відомства у всьому світі використовують декілька моделей роботи в торговельно-економічній сфері:

1. Об'єднана модель, що представляє собою комплекс розвитку двосторонніх торговельно-економічних зав'язків під егідою МЗС. Зовнішньополітичне відомство виступає основним координатором економічних інтер-

есів держави на міжнародному рівні; визначає стратегію і пріоритети у співробітництві з органами влади в країні перебування.

2. Частково-об'єднана модель, за якою Міністерство закордонних справ і Міністерство економіки спільно організують роботу по розвитку торговельно-економічних відносин. Торговельно-економічна місія (далі – ТЕМ) виділяється в окремий підрозділ дипломатичної місії; знаходиться у двійному підпорядкуванні у МЗС і Міністерства економіки; певним чином незалежна від дипломатичної місії і має свій бюджет. Керівник торговельно-економічної місії підкорюється главі дипломатичного представництва, який здійснює оперативний контроль її роботи. Пріоритети діяльності торговельно-економічної місії визначає Міністерство економіки.

3. Передача завдань по організації торговельно-економічних зав'язків третій особі. За цією моделлю, МЗС стає пасивною стороною в забезпеченні контролю над торговельно-економічною ситуацією в державі перебування дипломатичної місії, і користується послугами третьої особи тоді, коли виникає така потреба, для цього дає завдання агентствам по просуванню експорту і маркетингових досліджень в об'єктивній зацікавленості в інвестиціях, з якими укладає відповідні договори [5, с. 82].

Початком побудови економічної дипломатії незалежної України став Закон України Про економічну самостійність Української РСР від 03.08.1990 р., який у ст. 12 закріплював принцип зовнішньоекономічної діяльності республіки: «самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь в міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з радянськими республіками, іншими державами на основі принципі заінтересованості, рівноправності і взаємної вигоди»; «як суверенна держава бере участь у діяльності міжнародних економічних організацій» і т.п. Цей документ і на сьогодні є чинним (діє в редакції від 04.11.2018 р.) [6]. Важливими актами для визначення напрямків економічної політики України стали Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України від 02.07. 1993 р. і Закон України «Про основи національної безпеки України №964-IV від 19.06. 2003 р.[8] (ці документи втратили чинність), щодо яких економічна дипломатія спрямована на захист національних економічних інтересів України, що пов'язані з інтеграцією в світове господарство (Положення, розділ I), в тому числі для виконання національних задач і пріоритетів, таких як: включення національного господарства у світову економічну систему для його повноцінного економічного розвитку, забезпечення потреб громадян і підвищення добробуту народу (Положення, розділ I); створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення

постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпековий простір [7]; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України (ст. 6) [8].

На сьогодні засади зовнішньої політики України визначаються Законом Про засади внутрішньої і зовнішньої політики від 01.07. 2010 р. де в ст. 11 серед основних засад зовнішньої політики щодо сфери економіки закріплено наступне: забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами економічних інтересів; використання міжнародного потенціалу для сталого економічного розвитку України; створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку економічного потенціалу; забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; розширення міжнародного співробітництва з метою залучення іноземних інвестицій, новітніх технологій та управлінського досвіду в національну економіку в інтересах її реформування, модернізації та інноваційного розвитку [9].

Діючий Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. в ст. 3 п. 3 серед фундаментальних національних інтересів України визначає: сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі; державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо[10].

Хоча засади, пріоритети, інтереси та задачі України в сфері економічної дипломатії визначені в національному законодавстві, протягом всього часу існування сучасної України як суверенної держави продовжується дискусія щодо найбільш ефективних форм її реалізації, в тому числі і за кордоном.

До 1994 р. на підставі Положення про торговельне представництво України за кордоном захистом економічних інтересів займалися торгові представництва. Керівництво представництвом та їх фінансування було покладено на колишнє Міністерство зовнішніх економічних зв'язків України.

І, хоча монополія на зовнішню політику перестала існувати, «її елементи усе ж залишилися в Україні», – пише М. О. Баймуратов, і уточнює: «одним із них є зберігання торгових представництв України за кордоном». Автор зазначає: «глибокі кризові явища системного характеру, що охопили економіку України, показали низький рівень ефективності таких торгових представництв» [11, с. 484].

У 1994 р. торговельні представництва були ліквідовані, а замість них дипломатичне супроводження економічних питань за кордоном мали забезпечувати торговельно-економічні місії у складі посольств, а також радники посла з економічних питань. Радник займався питаннями макроекономічної дипломатії, транспорту, енергетики приймаючої країни, а співробітники ТЕМ працювали безпосередньо з підприємствами, а також з центральними і місцевими органами влади України, торгово-промисловими палатами, союзами підприємців і т. п. Правову основу діяльності ТЕМ визначало Положення, затверджене Указом Президента України «Про торговельно-економічну місію у складі закордонної дипломатичної установи України» від 30.04.94 р. [12]. Положення передбачало, ТЕМ у складі закордонної дипломатичної установи України (далі – ЗДУ) представляє та захищає у державі перебування інтереси України у галузі зовнішньоекономічної діяльності. ТЕМ підпорядковується главі ЗДУ, який здійснює контроль за її роботою. Мінекономіки України організовує роботу ТЕМ у державі перебування відповідно. Отже в своїй роботі ТЕМ отримували інструкції як від МЗС, так і від Мінекономіки, а також від Державної податкової адміністрації України з питань відносно захисту економічних інтересів громадян України в податковій сфері, при цьому підпорядковуючись послу. Тож, в Україні реалізовувалась частково-об'єднана модель роботи в торговельно-економічній діяльності.

Положення в п. 5 відповідно до покладених на ТЕМ завдань, визначало наступні напрямки діяльності: вивчає загальний стан економіки, тенденції розвитку економічних зв'язків, досвід стимулювання інвестиційної діяльності в державі перебування, інформує МЗС та Мінекономіки з цих питань, за потреби інші зацікавлені міністерства, установи, організації; розробляє пропозиції щодо підвищення ефективності торговельно-економічних зв'язків України з державою перебування; здійснює заходи щодо захисту інтересів України, прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності України у державі перебування, інформує Мінекономіки та МЗС України про додержання суб'єктами підприємницької діяльності держави перебування зобов'язань за міжнародними договорами України, сприяє налагодженню та розвитку прогресивних форм співробітництва, проведенню переговорів, експертиз, укладанню контрактів, а також встановлює контакти

з державними установами, організаціями, суб'єктами підприємницької діяльності держави перебування; вживає заходів до додержання інтересів України, правил міжнародної торгівлі суб'єктами підприємницької діяльності України при здійсненні ними зовнішньоекономічних операцій; сприяє запозиченню передового досвіду в галузі монополізації економіки, приватизації, конверсії військово-промислового комплексу, розвитку структур ринкової економіки; інформує суб'єкти підприємницької діяльності держави перебування про правові економічні, соціальні, екологічні та інші умови їх діяльності в Україні, конкретні можливості вкладення капіталу в економіку України, надає допомогу в установленні контактів із заінтересованими українськими партнерами, а також здійснює пошук потенційних іноземних інвесторів; бере участь у роботі міжнародних економічних організацій та їх органів з питань торговельно-економічного і науково-технічного співробітництва; сприяє центральним органам виконавчої влади, суб'єктам підприємницької діяльності України в організації та проведенні у державі перебування презентаційних заходів та торговельно-промислових, науково-технічних виставок, ярмарків тощо; аналізує та узагальнює за дорученням Мінекономіки України інформацію щодо суб'єктів підприємницької діяльності держави перебування, що виходять на український ринок; надає суб'єктам підприємницької діяльності України інформацію щодо порядку відкриття і діяльності їх представництв у державі перебування, сприяє діяльності таких представництв; та ін.

Керівник ТЕМ за посадою був радником-посланником або радником ЗДУ. Він ніс персональну відповідальність за виконання покладених на торговельно-економічну місію завдань і функцій. Керівник ТЕМ та його заступник (заступники), інші співробітники торговельно-економічної місії є працівниками дипломатичної служби.

Керівник торговельно-економічної місії призначався на посаду та звільнявся з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Мінекономіки, погодженим з МЗС. Кандидатура для призначення на посаду керівника ТЕМ попередньо погоджувалась з Президентом України. Заступник керівника ТЕМ призначався на посаду та звільнявся з посади Міністром економіки України за погодженням з МЗС. Інші співробітники ТЕМ призначались Міністром економіки України. Чисельність складу ТЕМ відрізнялася в залежності від країни перебування, що не виключало виконання функцій ТЕМ однією особою.

Положення передбачало (п. 10), що керівник ТЕМ місії подає звіти про роботу та про використання коштів Мінекономіки, МЗС, а також Державній податковій адміністрації України – звіти про виконання завдань щодо за-

хисту економічних інтересів України у сфері оподаткування. За 16 років свого існування ТЕМ були створені у складі 55 посольств України, як правило у тих країнах, де обсяги торговельно-економічного співробітництва були досить значними [13, с. 186].

Наприкінці 2007 р. (24.09.2007) Колегія рахункової палати України розглянувши результати аудиту діяльності ТЕМ України за кордоном прийшла до висновків про те, що вони не виправдовують свого призначення через відсутність стратегії розвитку ТЕМ і неузгодженості дій МЗС та Мінекономіки. Зазначалось, що «через нечисленність та організаційну невизначеність підпорядкованості діяльності ТЕМ їх робота зводиться, переважно до супроводу українських делегацій за кордоном та збирання інформації про економічний стан і економічні показники держави перебування [14]. ускладнювалася дублюванням функцій між радником посла з економічних питань і ТЕМ у складі посольства, через те, що «МЗС та Мінекономіки притримуються вузьковідомчих позицій відносно організації діяльності цих структур»; управлінська модель запроваджена Урядом, «де Мінекономіки є головним органом керівництва ТЕМ, однак не планує і не здійснює фінансування їх діяльності, а головним розпорядником бюджетних коштів на виконання функцій ТЕМ є МЗС ... породжує непорозуміння і безвідповідальність при плануванні і виконанні завдань цими структурами». не дивлячись на те, що Мінекономіки організував роботу ТЕМ за кордоном, розпорядником бюджетних коштів виступало МЗС» [14]. Цей чинник безперечно негативно позначався на ефективності роботи ТЕМ. Здійснивши аудит, Комісія рахункової палати прийняла рішення поінформувати про результати аудиту Верховну Раду та Кабінет Міністрів України і внести пропозиції для усунення виявлених недоліків.

Однак, у 2010 р. був прийнятий Указ Президента Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном, де зазначалось: «з метою забезпечення цілісності та узгодженого проведення зовнішньополітичного курсу України, вдосконалення механізму захисту за кордоном інтересів держави в економічній сфері, дальшого розвитку економічних зв'язків з іноземними державами і міжнародними організаціями» [15]. З цією метою ТЕМ були ліквідовані, натомість створювалися у складі ЗДУ відділи з економічних питань. МЗС на своєму офіційному сайті з цього приводу повідомляло, що проведено оптимізацію кількості працівників ЗДУ на економічному напрямі; проведено перерозподіл функцій на зовнішньоекономічному напрямі між структурними підрозділами центрального апарату МЗС. Відділи з економічних питань забезпечують моніторинг основних тенденцій на світовому фінансово-економічному, енергетичному, аграрному, валютно-

му ринках, заходів, які вживаються урядами інших держав щодо імпорту товарів на ринки відповідних країн, походженням у тому числі й з України, міжнародного досвіду регулювання різних сфер господарської діяльності, взаємодії державного та приватного секторів у найважливіших галузях, реагування урядів інших країн на глобальні виклики світової економічної, фінансової та торговельної систем.

«Наслідком проведеної роботи стало підвищення аналітичної складової матеріалів економічного характеру ЗДУ, їх якості та оперативності обробки інформації, яка узагальнюється МЗС і надсилається до Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади України разом з пропозиціями щодо відповідного реагування», – зазначається на сайті і робиться висновок, що «таким чином досягнуто цілісності зовнішньополітичного курсу держави, утворено ефективну систему реалізації державної політики у забезпеченні національних економічних інтересів на світовому ринку, що повністю відповідає сьогоденним реаліям міжнародних економічних відносин» [16].

Отже, після проведення даної реформи, підрозділи, які здійснюють реалізацію зовнішньої політики в економічній сфері щодо конкретної держави, втратили свій напівавтономний статус і перетворилися у структурні підрозділи ЗДУ. Частково-об'єднана модель роботи в торговельно-економічній діяльності була замінена на об'єднану модель. Симпатичні такого рішення говорили про кращу керованість і цілісність в реалізації такого важливого напрямку зовнішньої політики, критики ж вказували на недостатню кваліфікацію кар'єрних дипломатів, що відбивається на ефективності роботи в цій надзвичайно важливій сфері. Інституційна неузгодженість проявляється ще й в тому, що саме на Мінекономрозвитку *покладене завдання щодо забезпечення формулювання та реалізації державної політики* з питань економічного і соціального співробітництва України з ЄС, єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництва із СОТ (п.3) [17] [18]; тоді як основним завданням МЗС є *участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи.* Та з ліквідацією ТЕМ Мінекономрозвитку втратило ефективний інструмент відносно організації та контролю за виконанням державної політики в цій сфері за кордоном. Положення про МЗС закріплює, що саме останнє «забезпечує, організовує та координує діяльність відділів з економічних питань у складі дипломатичних представництв України за кордоном» (п. п. 12 прим. п. 4 Положення) [19].

Однак захист економічних інтересів України за кордоном, просування вітчизняних товарів на зовнішні ринки суттєво не покращився.

З 2014 р. починається пошук нових форм для органів, що виконують функції захисту у державі перебування інтересів України в сфері зовнішньоекономічної діяльності. В жовтні 2014 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 550 було затверджено Положення про Торгового представника України (за посадою є заступником Міністра економічного розвитку і торгівлі). Основним його завданням є просування економічних інтересів України на європейському та світовому ринку, *здійснення у межах своїх повноважень координації діяльності торгових представництв у складі ЗДУ* (ч. 3); відповідно до покладених на нього завдань Торговий представник забезпечує організацію та координацію роботи торгових представництв у складі ЗДУ, формування їх кадрового складу (п.20 ч.4) [20]. У червні 2015 р. Прем'єр-міністр України дав доручення створити торгові представництва в США, ЄС (Брюсселі), Німеччині, Франції, Китаї та на Близькому Сході.

Таким чином, продовжує відбуватися реформування інституційної структури зокрема і щодо захисту економічних інтересів України за кордоном. З огляду на повноваження Торгового представника (забезпечує організацію та координацію роботи торгових представництв у складі ЗДУ, формування їх кадрового складу) торгові представництва мають діяти у складі ЗДУ, однак, разом з введенням цієї структури не втратив чинності Указ Президента, а отже зберігається функціонування економічних відділів у складі дипломатичних представництв. Залишається питання стосовно підпорядкованості торгових представництв у складі ЗДУ, логічно передбачити, що будучи у складі ЗДУ вони мають керуватися вказівками посла. Однак, нині діюче Положення про МЗС жодним чином не згадує торгових представників, а щодо економічних відділів в п. 4 п. п. 12 прим. зазначається, що МЗС «забезпечує, організовує та координує діяльність відділів з економічних питань у складі дипломатичного представництва України за кордоном» [19]. Отже, знову залишається актуальним питання про організаційну підпорядкованість і дублювання функцій згаданих органів, що може негативно позначитися на ефективності роботи за напрямком захисту економічних інтересів.

Думається, що для ефективності роботи за даним напрямком і виключення дублювання, надзвичайно важливо наладити ефективну управлінську модель в контексті МЗС – Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Будучи центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин МЗС безумовно має приймати участь у забезпеченні зовнішньоекономічної політики (як це і передбачено Положенням Про МЗС п.3 п. п. 3) [19]. В свою чергу МЗС

здійснює свої функції як безпосередньо так і через органи дипломатичної служби до яких відноситься і закордонні дипломатичні представництва. Основним завданням Мінекономрозвитку є забезпечення формування та реалізації єдиної зовнішньоекономічної політики. МЗС має зосередитися на вирішенні проблем міждержавних економічних відносин, тобто на питаннях макроекономіки (відповідно і радники з економічних питань у складі дипломатичних представництв), а Мінекономрозвитку в особі торгових представництв за кордоном – на забезпеченні підтримки окремих підприємств і галузей (мікроекономічної дипломатії). Для виключення дублювання функцій може бути корисним співробітництво (співпраця) між Офісом з просування експорту при Мінекономрозвитку (консультативно-дорадчий орган Мінекономрозвитку) [21] та Радою експортерів та інвесторів при МЗС (її було створено в 2013 р. «з метою належної реалізації національних зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних пріоритетів, сприяння виходу українських експортерів на зовнішні ринки, захист їхніх економічних і торговельних інтересів за кордоном та залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України» – зазначається на сайті МЗС [22]).

Таким чином в Україні продовжується пошук і формування найбільш ефективних форм представлення економічних інтересів за кордоном.

Література:

1. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: Підручник. Львів: ВАТ «Бібльос», 2002. 352 с.
2. Кочетов Э. Г. Геоэкономика : Освоение мирового экономического пространства : Учебник. М. : БЕК, 1999 . 480 с.
3. Исаченко Т. М. Экономическая дипломатия в условиях политического кризиса // Весник ПБГУ сер. 5. 2015 г. Вып. 3 С. 46–64.
4. Зюнова Т. В. Новые проблемы дипломатии // Современные международные отношения и мировая политика: Учеб. для вузов / Отв. ред. А. В. Торкунов. М.: Просвещение, 2004. С. 467–493.
5. Кузнецов Е. А. Некоторые вопросы современной экономической дипломатии // Вестник Казхский национальный пед. ун-т имени Абая Серия «Международная жизнь и политика», 2015 г. № 1 (40). С. 78–84.
6. Закон України Про економічну самостійність Української РСР № 142-ХІІ від 03.08.1990 р. редакція від 04.11.2018 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
7. Постанова Верховної Ради України Про основні напрямки зовнішньої політики України від 02.07. 1993 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
8. Закон України «Про основи національної безпеки України від 19.06. 2003 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
9. Закон Про засади внутрішньої і зовнішньої політики №2411-VI від 01.07. 2010 р. редакція від 30. 11.2017 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

10. Закон України Про національну безпеку № 2469-VIII від 21.06.2018 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en>
11. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. Х.: Одиссей, 2008. 704 с.
12. Указ Президента України Про торговельно-економічну місію у складі закордонної дипломатичної установи України від 30.04.94 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200/94>
13. Шульга А. В., Мусієнко М. К. Розвиток інституційно-організаційних засад представлення економічних інтересів України за кордоном // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління», 2013. Вип. 4. С. 183–198.
14. URL: www.ac-rada.gov.ua
15. Указ Президента Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном» від 8.04.2010 р. № 522/2010 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200/94>
16. Сайт МЗС. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/economic-sectors-abroad>
17. Указ Президента України Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі № 634 від 31.05.2011 редакція від 25.12.2013 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>
18. Постанова КМУ від 20.08.2014 № 459 редакція від 07.09.2018 Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>
19. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281 Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF>
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. Про затвердження Положення про Торгового представника України <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2014-%D0%BF>
21. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-prijnyav-rishennya-pro-stvorennya-derzhavnoyi-ustanovi-ofis-z-prosuvannya-eksportu-ukrayini>
22. Сайт МЗС. URL: <https://rei.mfa.gov.ua/ua/about-council/activity>

О. В. Тарасов¹

ПІДГОТОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ХАРКІВСЬКОМУ ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Історія міжнародного права (далі – МП) [1–3] складається з трьох взаємопов’язаних дисциплін: історії діючого МП, історії науки МП (або іс-

¹ Доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

торії міжнародно-правових учень) та історії міжнародно-правової освіти. Якщо перші дві дисципліни активно розвиваються, то третій напрямок історичних досліджень потребує до себе додаткової уваги. Зокрема, у літературі вже достатньо детально вивчено питання правового регулювання вищої освіти [4–21], у тому числі юридичної [22–34], у Російській імперії. Уявляється, що зараз є всі підстави для більш поглибленого дослідження історії освіти у окремих галузях правознавства. При цьому широкий об'єкт історії міжнародно-правової освіти включає в себе цілу низку предметів: 1) безпосередньо історію міжнародно-правової освіти (або історію міжнародно-правової педагогіки); 2) історію міжнародно-правової просвіти (пов'язану з просвітницькою діяльністю у сфері МП); 3) історію підготовки, перепідготовки і атестації відповідних науково-педагогічних кадрів. Безумовно, у рамках кожного з цих предметів можливо виокремити більш деталізовані аспекти історії міжнародно-правової освіти.

Метою статті є дослідження історії підготовки і атестації науково-педагогічних кадрів з міжнародного права у дореволюційний період на прикладі юридичного факультету Харківського імператорського університету.

У працях, присвячених історії харківської школи МП [35–39], традиційно основна увага приділяється міжнародно-правовим поглядам вчених, в той час як розвиток міжнародно-правової освіти висвітлюється побіжно. При цьому загальні праці з історії університетської освіти в Україні (включно з юридичною освітою) [40, 41], а також аналіз дореволюційних першоджерел дозволяють виокремити та систематизувати знання щодо становлення та розвитку міжнародно-правової освіти у Харкові.

Так, однією з перших постає проблема періодизації. Історія міжнародно-правової освіти у Харкові розпочинається з заснування Харківського університету, Статут якого було підписано 5 (14) листопада 1804 р., а офіційне відкриття відбулося 17 (29) січня 1805 р. У той час МП ще не визнавалося окремою навчальною дисципліною, а викладалося в рамках курсів «Природне, публічне і народне право» (теорія МП) і «Політична економія і дипломатика» (позитивне МП) [42, с. 229]. Зокрема, один із розділів праці Йогана Шада «Інститути природного права», що була видана латиною у Харкові 1814 р., був присвячений праву народів [43, с. 403–408].

Згідно Циркулярної пропозиції 1814 р. було передбачено 4 наукові ступені: дійсного студента, кандидата, магістра і доктора. Саме цей шлях пройшов Тихон Федорович Степанов (1795–1847). У 1814 р. він поступив на етико-політичне відділення Харківського університету, 1819 р. закінчив курс зі ступенем кандидата, а 1824 р. отримав ступінь магістра політичної історії та статистики за працю «Про політичну рівновагу». 1832 р. Т. Ф. Степанова призначено екстраординарним професором по кафедрі політичної економії.

Наступною датою в історії міжнародно-правової освіти слід вважати 1835 р., коли МП (під назвою «Начала Общенародного Правоведения» (Jus gentium)) починає викладатися як окрема навчальна дисципліна (ст. 12 Загального університетського Статуту 1835 р. [44, с. 843]).

Саме проф. Т. Ф. Степанову у 1837 р. було доручено викладання нової навчальної дисципліни [45, 46]. Зокрема, навчальні плани 1839/40 р., 1840/41 р., 1842/43 р., 1843/44 р., 1844/45 р. передбачали для викладання «Начал Общенародного Права и Дипломатии» для студентів 3 курсу на тиждень 6 годин на два півріччя [47, с. 8; 48, с. 14; 49, с. 16; 50, с. 15; 51, с. 15–16]. У зв'язку з хворобою Т. Ф. Степанову було дозволено на 4 місяці відправитись до Італії та Німеччини на лікування [52, с. 9]. Тому навчальний план 1845/46 р. передбачав також 6 годин на тиждень, але разом зі студентами 3 курсу «будут дослушивать предмет» і студенти 4 курсу [53, с. 16]. На жаль, стан здоров'я Т. Ф. Степанова погіршився, тому професора було звільнено з призначенням повної пенсії [54, с. 15]. Враховуючи, що вітчизняні підручники з МП були відсутні, Т. Ф. Степанов, вже знаходячись на пенсії, підготував перший у Російській імперії курс «Загальнонародне право в сукупності з дипломатією» у 2 томах (1847 р.), який, на жаль, так і залишився в рукопису [55, 56].

У період 1846–1848 рр., до того, як перейти до Московського університету, курс загальнонародного права «по собственным запискам и руководством сочинениями Мартенса, Клюбера, Шмальца и Гефтера» читав професор Сергій Миколайович Орнатський (1806–1884) студентам 4 курсу по 6 годин на тиждень [57, с. 16; 58, с. 16–17; 59, с. 30; 60, с. 16], у 1848–1849 р. – професор кримінального права Гаврило Степанович Гордієнко (1806–1849) [61]. На початок 1849/50 академічного року кафедра загальнонародного права залишалася вакантною [62, с. 17].

Слід зазначити, що відповідно до ст. 109 Загального університетського Статуту 1835 р. і Положення про присудження наукових ступенів 1837 р. кількість останніх було зменшено до 3, а саме: кандидат¹, магістр і доктор. На цей період припадає становлення Дмитра Івановича Каченовського (1827–1873) як юриста-міжнародника. Після закінчення з відзнакою у 1843 р. Першої Харківської гімназії Д. І. Каченовський, у віці 15 років, за спеціальним дозволом попечителя вступає до Харківського університету. По закінченню навчання, у віці 19 років, його залишають при університеті для приготування до професорського звання, причому, за поданням університету,

¹ У період з 1845 р. по 1880 р. ми нарахували приблизно 50 творів з МП, які було представлено випускниками юридичного факультету Харківського університету для надання ступеню кандидата [63, с. 35–58].

міністерство внутрішніх справ звільняє Д. І. Каченовського від зобов'язання прослужити певний строк. 1849 р. Д. І. Каченовський витримав іспит на магістра, захистив магістерську дисертацію «Про володіння над морями» та, у зв'язку з смертю проф. Г. С. Гордієнко, почав з січня 1850 р. [64, с. 41] викладання МП у якості ад'юнкта студентам 4 курсу по 6 годин на тиждень «на основанні одобреної Начальством программы и поименованных в оной сочинений: Феликса, Гэфтера, Мартенса, Клюбера и Омптеды» [65, с. 15]. У подальшому викладання велося вже «по собственным запискам, на основанні трактатов и положительных законов» [66, с. 15; 67, с. 17; 68, с. 18; 69, с. 18; 70, с. 18–19; 71, с. 20]¹. 1855 р. у Москві Д. І. Каченовський захищає докторську дисертацію «О каперах и призовом судопроизводстве в отношении к нейтральной торговле» [78], а з 1859 р. він посідає посаду ординарного професора. Нагадаємо, що саме Д. І. Каченовський став першим найбільш відомим за кордоном юристом-міжнародником із Російської імперії, праці якого було видано іноземними мовами. Він заслужив славу не тільки видатного науковця, але й прекрасного викладача. Серед його учнів були майбутні професори М. М. Ковалевський, А. М. Стоянов та ін. Д. І. Каченовський започаткував також видання Курсу міжнародного права, але встигли вийти з друку лише 2 випуски 1863 та 1866 рр. [79, 80]. На жаль, Д. І. Каченовський рано пішов з життя у віці 45 років. Був похований на католицькому кладовищі Харкова.

Уявляється, що наступною датою у періодизації історії міжнародно-правової освіти слід вважати 1864 р., коли МП виділяється як окремий розряд наук [81, 82]. За інформацією О. Л. Войно-Данчишиної, починаючи з 1864 р. у Харківському, Київському і Новоросійському університетах було захищено 2 докторські та 4 магістерські дисертації з МП [83, с. 118].

Після смерті Д. І. Каченовського кафедра МП довгий час залишалася вакантною [84, с. 3], а навчальний курс за сумісництвом доручили читати його учню – Андрію Миколайовичу Стоянову (1831–1907), який 1853 р. закінчив юридичний факультет зі ступенем кандидата (ним був представлений твір «Про права нейтрального прапору і вантажу під час війни» [85, с. 41]). Дисертацію на ступінь магістра загальнонародного права «Методи розробки позитивного права і суспільне значення юристів від глосаторів до кінця XVIII

¹ У 1858/59 навчальному році викладання загальнонародного права і дипломатії не передбачалося (що пов'язано з закордонним відрядженням лектора), але у наступні роки дисципліна одночасно викладалася 3 і 4 курсам по 6 годин на тиждень в обох семестрах [72, с. 20; 73, с. 19; 74, с. 19; 75, с. 18]. З 1863/64 р. дисципліна отримує сучасну назву «Міжнародне право» [76, с. 17] у відповідності до параграфу 15 Загального університетського Статуту 1863 р. [77, с. 623].

століття» А. М. Стоянов захистив 1862 р. з 1863 р. обіймає посади ад'юнкта і доцента, а після захисту 1869 р. докторської дисертації «Історія адвокатури у стародавніх народів», – посаду екстраординарного і ординарного (1870 р.) професора. Курс МП А. М. Стоянов читав з 1873 р. по кінець 1877 р. Володіючи фундаментальними історичними знаннями, а також широко використовуючи порівняльний метод досліджень, А. М. Стоянов зумів підготувати на базі своїх лекцій систематичний курс – «Нариси історії та догматики міжнародного права» (1875 р.), де висвітлювалися також основи міжнародного кримінального та міжнародного приватного права [86].

Починаючи з 1878 р. курс МП читає талановитий науковець і блискучий лектор Всеволод Пійович Даневський (1852–1898) [87]. Після навчання у Харківській губернській гімназії в 1870 р. В. П. Даневський поступає до Московського університету, який закінчує 1875 р. кандидатом прав з золотою медаллю за твір «Про права нейтральних». В. П. Даневський був залишений професорським стипендіатом по кафедрі МП при Московському університеті, 1877 р. витримав магістерський іспит в юридичному факультеті того ж університету та був одногосно обраний у приват-доценти юридичного факультету Харківського університету після диспуту *pro venia legendi* : «Очерк новейшей литературы по международному праву» [88]. 1879 р. В. П. Даневський захистив у Харкові магістерську дисертацію «Исторический очерк нейтралитета и критика Парижской морской декларации 4–16 апреля 1856 года» [89] та одногосно обраний у штатні доценти. 1880 р. на один рік і вісім місяців був направлений за кордон у відрядження. 1882 р. у Київському університеті захистив докторську дисертацію «Система политического равновесия и легитимизма и начало национальности в их взаимной связи» [90]. 1883 р. обраний екстраординарним, а 1884 р. – ординарним професором по кафедрі МП Харківського університету. В. П. Даневський є автором цілої низки праць, які широко використовувалися у навчальному процесі [91, 92]. З 1895 р. і до самої смерті у віці 46 років¹ проф. В. П. Даневський повністю присвячує себе науці кримінального права.

Починаючи з 1884 р. і до самої ліквідації більшовиками класичних університетів залишається лише 2 наукові ступеня – магістра і доктора.

Після професора В. П. Даневського викладання МП з 1895 по 1901 рр. здійснювалося послідовно ученими-міжнародниками з різних міст Російської імперії: Михайло Івановичем Догелем (з Казанського університету в період з червня 1895 р. по листопад 1896 р.), Михайло Олександровичем Таубе (з

¹ Як і більшість інших видатних харків'ян, В. П. Даневський був похований на 1-му міському (Іоанно-Усекновенському) кладовищі, на місці якого в середині 70-х рр. минулого століття був відкритий Молодіжний парк по вул. Пушкінській [93].

Санкт-Петербурзького університету з 1 січня 1897 р.), Володимиром Антоновичем Уляницьким (з Московського університету з 1899 р.). Зокрема, М. О. Таубе під час перебування у Харкові видав другий том своєї праці «История зарождения современного международного права» [94].

Останнім представником дореволюційної харківської школи МП і, одночасно, першим викладачем МП у радянський період виступає Володимир Антонович Ястржембський (1866 – після 1927 р.), який обійняв кафедру після переходу В. А. Уляницького до Томського університету (1901 р.). В. А. Ястржембський у 1886 р. закінчив 2 Харківську гімназію і поступив на юридичний факультет Харківського університету. За твір «Военное международное право в русско-турецкую войну 1877–1878 гг.» він отримав премію Д. І. Каченовського. Навчання в університеті В. А. Ястржембський закінчив у 1890 р., але державний іспит здав лише наступного року. За рекомендацією В. П. Даневського 1892 р. факультет запропонував залишити В. А. Ястржембського при університеті, але міністерство задовольнило це прохання лише через півтора року. 1895 р. В. А. Ястржембський здає магістерський іспит, отримує звання приват-доцента і розпочинає викладацьку діяльність, читаючи паралельні курси з М. І. Догелем і В. А. Уляницьким. У 1897–1898 рр. перебував у закордонному відрядженні. Після захисту магістерської дисертації «О капитуляциях в Оттоманской империи» [95] призначається професором кафедри МП.

Безумовно, короткий нарис історії підготовки і атестації науково-педагогічних кадрів з міжнародного права у Харківському імператорському університеті не може охопити всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. За великим рахунком – це предмет окремого монографічного дослідження. Не менш цікавим є проблематика підготовки міжнародно-правових кадрів у радянський період, особливо, у 20–30 рр. минулого століття. Маємо надію, що наші скромні здобутки у цій сфері історичних досліджень сприятимуть пробудженню інтересу з боку молодих науковців до минулого вітчизняної науки і освіти.

Література:

1. Батлер У. Э. История международного права: отрасль теории и учебная дисциплина // История международного права / авт. кол.; под ред. А. И. Дмитриева, У. Э. Батлера. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – Одесса: Фенікс, 2013. – С. 7–53.
2. Буткевич О. В. История международного права. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013. – 416 с.
3. Тарасов О. В. История международного права как научная дисциплина // Актуальные проблемы науки истории державы та права: матеріали «круглого столу», присвяч.

пам'яті проф. А. Й. Рогожина (м. Харків, 5 жовтня 2013 р.) / за ред. В. Д. Гончаренко; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; Нац. акад. прав. наук України. – Х.: Право, 2013. – С. 171–174.

4. Воропаев И. Г. Порядок присуждения учёных степеней в России и СССР (1802–1995): дис. . канд. юрид. наук : 07.00.02. – Невинномысск, 2000. – 296 с.

5. Горошко О. Н. Петербургская Академия наук и университеты Российской империи в развитии институтов диссертаций (1724–1919) / О. Н. Горошко, А. Н. Якушев. – Невинномысск: НГГТИ, 2002. – 197 с.

6. Зипунникова Н. Н. Университеты учреждаются для преподавания наук в высшей степени. Российское законодательство об университетах XVIII – начала XX века. – Екатеринбург, 2009. – 440 с.

7. Зипунникова Н. Н. Правовое регулирование университетского образования в России в XVIII – первой половине XIX века : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.01. – Екатеринбург, 1998. – 264 с.

8. Иванов А. Е. Учёные степени в Российской империи. XVIII в. – 1917 г. – М.: ИРИ РАН, 1994. – 198 с.

9. Ишанова М. В. Регулирование порядка присуждения ученых степеней в дореволюционный и советский периоды : сравнительно-правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Елец, 2007. – 209 с.

10. Каграманова Т. И. История присуждения учёных степеней в Российской империи : анализ источников и научной литературы : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. – Невинномысск, 2004. – 338 с.

11. Казначеев Д. А. Порядок присуждения учёных степеней в университетах Российской империи : развитие научного и профессионального правосознания : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. – Пятигорск, 2006. – 280 с.

12. Климов А. Ю. История кандидатских экзаменов в нормативных правовых актах России (1802–2004) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. – Пятигорск, 2004. – 246 с.

13. Климов А. Ю. История создания Положений о производстве в учёные степени в архивных документах Российской империи / А. Ю. Климов. – Ставрополь: «Ставропольсервшкола», 2006. – 387 с.

14. Кононова С. В. Развитие предметов испытаний на степени магистра и доктора в университетах Российской империи / С. В. Кононова, А. Н. Якушев. – Ставрополь: «Сервисшкола», 2010. – 269 с.

15. Ловянникова Н. В. История присуждения ученых степеней в Российской империи : Разработка и реализация отечественных программ научных исследований : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Н. В. Ловянникова. – Невинномысск, 2003. – 289 с.

16. Напсо М. Б. Порядок присвоения учёных званий в России (СССР) (1804–1995) : историко-правовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. Б. Напсо. – Невинномысск, 2003. – 367 с.

17. Петров Ф. А. Формирование системы университетского образования в России в первой половине XIX века : автореф. дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Ф. А. Петров. – М., 1999. – 69 с.

18. Терещенко О. В. Становление и развитие классического университета в России XIX–XX вв. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / О. В. Терещенко. – Ставрополь, 2002. – 224 с.

19. Эйдельмант Ю. В. Развитие идей, проектов и правил о порядке присуждения учёных степеней в Российской империи : историко-сравнительное исследование: дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Ю. В. Эйдельмант. – Невинномысск, 2000. – 274+125 с.

20. Якушев А. Н. Законодательство в области подготовки научных кадров и присуждения учёных степеней в России (1747–1918) : история и опыт реализации / А. Н. Якушев. – СПб., 1998. – 291 с.

21. Якушев А. Н. Развитие и реализация правовой мысли и нормативных правовых актов о порядке присуждения учёных степеней в России (1747–1918). – Невинномысск: НРГИНПО, 2001. – 360 + 248 с.

22. Алексеева И. Ю. Развитие юридического образования в России в XVIII – начале XIX века : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / И. Ю. Алексеева. – СПб., 2000. – 174 с.

23. Борисов А. В. Становление и развитие юридического образования в дореволюционной России / А. В. Борисов, Л. М. Колодкин. – М.: Акад. МВД РФ, 1994. – 81 с.

24. Галай Ю. Г. Подготовка юристов в университетах Российской империи. – Нижний Новгород, 2011. – 310 с.

25. «Изучать юриспруденцию яко прав искусство»: Очерки истории юридического образования в России (конец XVII–XX вв.) / под ред. В. В. Захарова, Н. Н. Зипуниной. – Курск: Курс. гос. ун-т, 2008. – 160 с.

26. Кричевский Г. Г. Магистерские и докторские диссертации, защищенные на юридических факультетах университетов Российской империи (1755–1918): Библиографический указатель / Составление, предисловие и научная редакция А. Н. Якушева. – Ставрополь: «Сан-Сан», 1998. – 201 с.

27. Пашенцев Д. А. История юридического образования и юридической науки в России : учебное пособие. – М.: МГПУ, 2013. – 75 с.

28. Рассохин А. В. Юридическое образование в пореформенной России : Вторая половина XIX – начало XX вв. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. В. Рассохин. – Екатеринбург, 2004. – 252 с.

29. Станкевич Г. В. Юридическая наука и российские реформы во второй половине XIX века : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Г. В. Станкевич. – М., 2002. – 167 с.

30. Томсинов В. А. Юридическое образование и юриспруденция в России в XVIII столетии : учеб. пособие. – М.: Зерцало-М, 2010. – 215 с.

31. Томсинов В. А. Юридическое образование и юриспруденция в России в первой трети XIX в. : учеб. пособие. – М.: Зерцало-М, 2010. – 277 с.

32. Томсинов В. А. Юридическое образование и юриспруденция в России во второй трети XIX века : учеб. пособ. – М.: Зерцало-М, 2010. – 336 с.

33. Томсинов В. А. Юридическое образование и юриспруденция в России в эпоху «великих реформ» (60-е – начало 80-х гг. XIX в.) : учебное пособие. – М.: Зерцало-М, 2013. – 299, [1] с.

34. Тропина О. Н. Реализация законодательства о подготовке и аттестации научных кадров на примере юридического факультета Казанского университета (1804–1918) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Н. Тропина. – Невинномысск, 2004. – 246 с.
35. Денисов В. Н., Савчук К. О. Наука міжнародного права в Україні. XIX – перша половина XX століття // Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 8 : Міжнародне право / відп. ред. В. Н. Денисов. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2004. – С. 7–35.
36. Тарасов О. В. К истории Харьковской школы международного права // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семєнова, Харків 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х., 2015. – Ч. 1. – С. 42–47.
37. Тарасов О. В. Нарис історії харківської школи міжнародного права // Український часопис міжнародного права. – 2018. – № 1. – С. 17–34.
38. Тарасов О. В. Проблема субъекта международного права в работах ученых-юристов Харьковской школы XIX – начала XX вв. // Проблемы законности: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій ; редкол. В. Тацій [та ін.]. – 2001. – Вип. 46. – С. 222–226.
39. Buromenskyi M. Kharkiv School of International Law / M. Buromenskyi, O. Senatorova, O. Tarasov // Law of Ukraine. – 2013. – N 2. – P. 100–116.
40. Костенко І. В. Формування і розвиток системи наукових ступенів і вчених звань в Україні в контексті світового досвіду: історико-юридичне дослідження : дис. ... канд. юридич. наук : 12.00.01. – К., 2011. – 298 с.
41. Писарєва Е. А. Організаційно-правові основи діяльності університетів Російської імперії другої половини XIX ст. : (На матеріалах України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Х., 2001. – 20 с.
42. Грабарь В. Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647-1917) / В. Э. Грабарь / науч. ред., автор биог. очерка и сост. библиог. У. Э. Батлер ; отв. ред. и автор предисл. В. А. Томсинов. – М.: Зерцало, 2005. – 888 с.
43. Schad J. Institutiones juris naturae. Conscriptit in usum auditorium suorum Joannes Schad / J. Schad. – Charkoviae typis Universitatis, 1814. – XI, IV, 408 p.
44. Общий устав Императорских российских университетов от 26 июля 1835 г. // 2-ПСЗРИ. – Том 10. – Отд. 1. – № 8337. – С. 841–855.
45. Тарасов О. В. О рукописи курса «Право народов» (середина XIX в.) // Проблемы законности: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій ; редкол. В. Тацій [та ін.]. – 2001. – Вип. 48. – С. 169–175.
46. Тарасов О. В. Зі спадщини харківської школи міжнародного права (Фрагменти рукопису Т. Ф. Степанова «Право Народів і Дипломатія» 1844 р.). – Х.: Оберіг, 2016. – 40 с.
47. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1839/40 учебный год. – Х.: Унив. тип., 1839. – 12 с.

48. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1840/41 учебный год. – Х.: Унив. тип., 1840. – 19 с.
49. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1842/43 учебный год. – Х.: Унив. тип., 1842. – 21 с.
50. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1843/44 учебный год. – Х., 1843. – 21 с.
51. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1844/45 учебный год. – Х., 1844. – 30 с.
52. Отчет о состоянии Императорского Харьковского университета за 1844/45 академический год и Речи, произнесенные в торжественном собрании 30 августа 1845 года. – Х.: Унив. тип., 1845. – 85+144+48 с.
53. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1845/46 учебный год. – Х., 1845. – 33 с.
54. Отчет о состоянии Императорского Харьковского университета за 1845/46 академический год, составленный по поручению Совета Орд. Проф., Доктором Прав, Иваном Платоновым. – Х.: Унив. тип., 1846. – 112 с.
55. Семенов В. С. Первый русский курс международного права / В. С. Семенов, Н. Н. Ульянова // Советский ежегодник международного права, 1960. – М.: Наука, 1961. – С. 243–254.
56. Степанов Т. Ф. Общенародное право в совокупности с дипломатией (фрагменты) // Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 8 : Міжнародне право / відп. ред. В. Н. Денисов. – К.: Вид. Дім «Юрид. кн.», 2004. – С. 39–72.
57. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1846/47 учебный год. – Х., 1846. – 33 с.
58. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1847/48 учебный год. – Х., 1847. – 34 с.
59. Отчет о состоянии Императорского Харьковского университета за 1847/48 академический год, составленный по поручению Совета Орд. Проф. Василием Якимовым. – Х.: Унив. тип., 1848. – 80 с.
60. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1848/49 учебный год. – Х., 1848. – 21 с.
61. И – в Е. Гордеенко Гавриил Степанович / Е. И – в // Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования, 1805–1905 / под ред. М. П. Чубинского и Д. И. Багалея. – Х.: Тип. «Печатное дело», 1908. – С. 222–224.
62. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1849/50 учебный год. – Х., 1849. – 32 с.
63. Загурский Л. Н. Указатель сочинений, представленных окончившими курс юридического факультета Императорского Харьковского университета, в период от 1822 г. по 1891 г., для получения степени кандидата // Записки Императорского Харьковского университета. – 1906. – Кн. 2. – С. 33–66.
64. Загурский Л. Н. Опыт истории юридического факультета Императорского Харьковского университета. – Х.: Тип. Дарре, 1907. – 162 с.

65. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1850/51 учебный год. – X., 1850. – 29 с.
66. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1852/53 учебный год. – X., 1852. – 18 с.
67. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1853/54 учебный год. – X., 1853. – 26 с.
68. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1854/55 учебный год. – X., 1854. – 28 с.
69. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1855/56 учебный год. – X., 1855. – 28 с.
70. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1856/57 учебный год. – X., 1856. – 32 с.
71. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1857/58 учебный год. – X., 1857. – 37 с.
72. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1859/60 учебный год. – X., 1859. – 37 с.
73. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1860/61 учебный год. – X.: Унив. тип., 1860. – 36 с.
74. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1861/62 учебный год. – X., 1861. – 36 с.
75. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1862/63 учебный год. – X., 1862. – 32 с.
76. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1863/64 учебный год. – X., 1863. – 32 с.
77. Общий устав Императорских российских университетов от 18 июня 1863 г. // 2-ПСЗРИ. – Том 38. – Отд. 1. – № 39752. – С. 622–638.
78. Каченовский Д. И. О каперах и призовом судопроизводстве в отношении к нейтральной торговле. – М.: В тип. В. Готье, 1855. – XVI, 175 с.
79. Каченовский Д. И. Курс международного права / Д. И. Каченовский. – X.: Унив. тип., 1863. – Кн. 1. – LXVIII, 120 с.
80. Каченовский Д. И. Курс международного права / Д. И. Каченовский. – X.: Унив. тип., 1866. – Кн. 2. – 215 с.
81. Артёмова Л. В. Роль Министерства народного просвещения и университетов Российской империи в истории развития разрядов наук и испытаний на учёные степени (1802–1917) : дис. . канд. ист. наук : 07.00.02. – Невинномысск, 2002. – 260 с.
82. Кононова С. В. Развитие разрядов наук в университетах Российской империи (1802–1918 гг.) / С. В. Кононова, А. Н. Якушев. – Ставрополь: «Сервисшкола», 2010. – 207 с.
83. Войно-Данчишина О. Л. Правове регулювання вищої юридичної освіти і науки в Росії в XIX ст. (на матеріалах українських губерній) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – X., 2006. – 174 с.
84. Краткий отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета, читанный в торжественном собрании Университета 17 января 1877 г. проф. Л. Владимировым. – X., 1877. – 73 с.

85. Загурский Л. Н. Указатель сочинений, представленных окончившими курс юридического факультета Императорского Харьковского университета, в период от 1822 г. по 1891 г., для получения степени кандидата // Записки Императорского Харьковского университета. – 1906. – Кн. 2. – С. 33–66.

86. Стоянов А. Н. Очерки истории и догматики международного права: Лекции, читанные в 1873/74 акад. году в Харьковском университете / А. Н. Стоянов. – Х.: Унив. тип., 1875. – X, 743 с.

87. Ястржембский В. А. Даневский Всеволод Пиевич / В. А. Ястржембский // Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования, 1805–1905 / под ред. М. П. Чубинского и Д. И. Багаля. – Х.: Тип. «Печатное дело», 1908. – С. 247–249.

88. Даневский В. П. Очерк новейшей литературы по международному праву. – СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1876. – IV, 273 с.

89. Даневский В. П. Исторический очерк нейтралитета и критика Парижской морской декларации 4/16 апреля 1856 года: История нейтралитета по отношению к морской торговле, учения публицистов о правах нейтральных и исследование Парижской морской декларации. – М.: Тип. К. Индрих, 1879. – XIV, 466 с.

90. Даневский В. П. Система политического равновесия и легитимизма и начало национальности в их взаимной связи. – СПб.: Тип. Р. Голике, 1882. – VI, 334 с.

91. Даневский В. П. Основания международного права, его принципы и цели // Юридический вестник. – 1880. – № 5. – С. 116–141.

92. Даневский В. П. Пособие к изучению истории и системы международного права. – Х.: Тип. А. Н. Гусева, 1892. – Вып. 1. – 230 с.

93. Иоанно-Усекновенское кладбище (Харьков) [Электронный ресурс] – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанно-Усекновенское_кладбище_\(Харьков\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанно-Усекновенское_кладбище_(Харьков))

94. Таубе М. А. История зарождения современного международного права. (Средние века): исследование. Т. 2. Часть особенная. Принципы мира и права в международных столкновениях средних веков. – Х.: Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг, 1899. – 361 с.

95. Ястржембский В. А. О капитуляциях в Оттоманской империи / В. А. Ястржембский. – Х.: Тип. «Печатное дело», 1905. – 510 с.

*М. Г. Хаустова*¹

РОЗВИТОК ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ

1. Глобалізація, яка отримала могутній поштовх у другій половині ХХ ст., передбачає оцінку різномірних процесів не тільки в економічних відносинах,

¹ К.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та філософії права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

але й у галузі політики, права, культури, моралі, всієї складної системи зв'язків, що виникають у сучасному світі між учасниками міжнародного спілкування. Глобалізація – це процес становлення єдиного взаємозв'язаного світу, в якому народи не відокремлені один від одного звичайними протекціоністськими кордонами, які одночасно перешкоджають їх спілкуванню, і які захищають їх від неупорядкованих зовнішніх впливів [1, с.183]. При цьому мова йде не тільки про вплив глобалізації на національні правові системи окремих країн або регіонів, але й про вплив глобальних процесів на правові системи світової спільноти в цілому.

У правовій науковій літературі визначається, що «глобалізація істотно впливає на трансформацію, зміну та модернізацію державно-правових інститутів, норм і відносин на всесвітній, макрорегіональний та внутрішньодержавний рівень, стимулює, прискорює та оновлює процеси універсалізації в області права» [2,с.38] .

При цьому процес впливу глобалізації на право в цілому, у загальнотеоретичному та методичному плані, відрізняється такими особливостями і рисами, як:

а) різнобічність його впливу на право та системність його впливу, які обумовлені самою природою глобальної діяльності «як системна інтеграція ідей, принципів, зв'язків і відносин» [3, С.13];

б) фундаментальний та разом з тим (в потенційному плані) досить радикальний характер впливу глобалізації на право і на процес розвитку його теорії. У зв'язку із цим далеко не випадково західні дослідники даної матерії звертають увагу на потенційну можливість, і навіть неминучість «фундаментальних змін» як у самому праві, так і в «його сучасній теорії», вказують на необхідність застосування «плюралістичного підходу» до процесу знання сучасного права та розробки його теорії;

в) велика різноманітність шляхів та форм впливу глобалізації на право та його теорію, результатом якої є інтернаціоналізація права, що виступає у вигляді його рецепції, гармонізації [4, с.173];

г) прямий та опосередкований (в основному через економіку та політику) вплив процесу глобальної діяльності не тільки на національне (внутрішньодержавне), але й на міжнародне право – на його характер, джерела, зміст, «механізм дії» [5, с.378];

д) наявність певних меж впливу процесу глобалізації на право, результатом якого, на думку дослідників, є утворення так званого метаправа, що сприймається як «закономірна і завершаюча цикл правового розвитку фаза еволюції права, що розкриває на планетарному та космічному рівнях глибинну природу та масштаби права».

На додаток до названих особливостей впливу процесу глобалізації на право, на його окремі інститути та на теорію права, в реальному житті мають місце і інші особливості, які в тому чи іншому ступені, співвідносяться з ними.

За справедливим зауваженням авторів вони значною мірою відображають сучасну соціально-економічну та політичну реальність, яка склалася на сьогоднішній день у світі, а також фокусують увагу на тих проблемах та труднощах, які пов'язані з «пристосуванням» права до сучасних реалій, що породжені самою глобалізацією [6, р.53–54].

2. Які існують шляхи та форми впливу процесу глобалізації на право? В яких напрямках глобалізація впливає на право? Відповідаючи на ці та інші їм подібні питання, західні автори, що займаються дослідженням проблем глобалізації, виділяють «як мінімум» три основні напрями її впливу на право, а разом з тим на теорію та методологію його пізнання.

Перший з цих напрямків зв'язується з впливом глобалізації на характер відносин друг з другом національних правових систем, які в силу їх тісного зв'язку та взаємодії в даний час «вже недостатньо досліджувати кожна окремо, а необхідно розглядати їх в загальній системі». Теорії, які існували раніше, і виходили з «самодостатності внутрішньодержавного права» та спрямованості міжнародного публічного права на регулювання лише зовнішніх зв'язків, що виникають між різними державами, «в даний час, на думку авторів, дуже істотно розходяться з реальною дійсністю».

Другий напрямок впливу глобалізації на право і на його теорію асоціюється, на думку західних дослідників – фахівців у галузі англо-саксонського права, переважно із зміною головного напрямку розвитку даної правової сім'ї, яка все більше фокусується замість проблем внутрішнього правопорядку на проблемах світового (глобального) правопорядку [7, с.465].

Нарешті, третій напрямок пов'язується з впливом глобалізації не стільки на право як явище, скільки на його теорію та відповідну методологію.

Відзначимо, що процес глобалізації неминуче зачіпає не тільки зовнішні аспекти юридичної матерії – а це саме характер відносин, що існують як між різними правовими системами, так і між правовими сім'ями. Однак, безспірним є і той факт, що глобалізація одночасно впливає і на *внутрішні процеси*, які відбуваються у праві.

До їх числа слід звернути увагу на наступні зміни в праві, що відбуваються під впливом глобалізації.

По-перше, глобалізація впливає на зміну сутності права як феномену, що все більш активно проявляється у якості регулятора суспільних відносин не тільки на національному, але й на наддержавному, глобальному рівні – на

рівні відносин транснаціональних корпорацій, міжнародних банків, міждержавних об'єднань і величезної кількості різноманітних неурядових організацій.

Виходячи із загальнофілософського уявлення про сутність права, сформованого в вітчизняній літературі як про «головну, внутрішню, відносно стійку якісну основу права, яка відображає її справжню природу та призначення в суспільстві» [8, с.32], слід зауважити, що по мірі розвитку глобалізаційних процесів у певній мірі змінюється соціальна сутність як національного, так і міжнародного права. Так, якщо традиційно для вітчизняної юридичної науки радянського періоду сутність права сприймалася виключно в класовому ключі, з точки зору вираження, захисту та закріплення інтересів пануючих класів, то на сучасній стадії розвитку української держави та права вона трактується в більш широкому сенсі. А саме – не тільки як вираз класових, але й інших, зокрема, загальнолюдських інтересів. При цьому немає сумнівів в тому, що розгляд сутності права у вигляді «державної волі суспільства, її загальнолюдського та класового характеру» наведено не тільки псевдodemократичними реформами, що мали місце в 1990-ті роки в Україні, але й тими глобальними процесами, що відбуваються в сучасному світі.

В зв'язку з цим слід зауважити, що глобалізація як «об'єктивний, неумовно діючий процес» [9, с.5] неминуче приносить у соціальну сутність та зміст національного права поряд із класовим і загальнолюдським інтересом, також і іноземний інтерес. Носіями останнього є не лише більш сильні, промислово розвинені держави по відношенню до менш сильних і менш розвинутих у цьому плані держав, але й транснаціональний капітал.

По – друге, глобалізація надає певний вплив не стільки на сутність права, але й на його зміст, інституційну та функціональну роль, а також на цілі й завдання, що стоять перед ним, на його призначення. Безумовно, право, незалежно від того, як воно розуміється і сприймається в тому чи іншому суспільстві, як воно відображається і представляється в тій або іншій черговій теорії, завжди було і залишається правом. Воно завжди містило у собі загальнообов'язкові правила поведінки, від кого б вони не виходили і ким би вони не забезпечувались. Право завжди виступало у якості регулятора суспільних відносин і володіло багатьма іншими ознаками, якими воно, як явище, наділялося його дослідниками і за допомогою яких воно завжди ідентифікувалося.

Однак, як відомо, право ніколи не залишалося незмінним з усіма прибутими йому на тій або іншій стадії розвитку суспільства та держави особливостями, а разом з опосередкованими ними суспільними відносинами постійно змінювалося і розвивалося. Це стосується як сутності, так і всіх

інших сторін юридичної матерії, включаючи її формально-юридичний, політико-ідеологічний, інформаційний та інший зміст [10, с.82].

На гіпотетичний питання про те, що змінюється у змісті права за ступенем впливу на нього процесів глобалізації, можливо надати коротку відповідь, що полягає у тому, що національна складова у внутрішньодержавному праві постійно витісняється глобальною складовою і, відповідно, внутрішньодержавні правові стандарти, які наповнюють собою формально – юридичний та інший зміст національного права за рівнем розвитку інтеграційних процесів послідовно витісняються наддержавними, глобальними стандартами.

В техніко-юридичному плані це здійснюється двома способами, а саме – шляхом прямого перенесення правових стандартів, що склалися, з глобального або регіонального рівня, як це має, наприклад, місце в Європейському Союзі, на національний рівень або ж шляхом приведення існуючих національних юридичних стандартів у відповідність із наднаціональними стандартами.

Слід визначити, що стандартизація як явище в тій чи іншій мірі властива не тільки юридичній, але й багатьом іншим сферам життя суспільства таким, як екологічна, соціальна, політична, духовна та ін [11, с.91].

По-третє, процес глобалізації надає певний вплив не тільки на сутність, зміст і призначення права, але і на його джерела, або форми права. Такий вплив відображається на всіх рівнях існування юридичної матерії, а саме – на глобальному, регіональному та внутрішньодержавному (національному). На перших двох рівнях поява та зміна, за рівнем розвитку суспільства та держави, джерел права безпосередньо пов'язані в основному з правотворчою діяльністю наддержавних та міждержавних інститутів, а на національному рівні – як і раніше – переважно з правотворчою активністю держави. В даний час, як свідчить суспільна практика, найбільш сильним і найбільш помітним впливом з боку глобалізації підвергалися джерела регіонального та національного права.

Наглядним прикладом впливу глобалізації на джерела регіонального права може слугувати процес становлення та розвитку в післявоєнний період різних джерел права Європейського Союзу – таких, як установчі договори; договори, що вносять зміни та доповнення до установчих документів; договори про приєднання нових держав до Європейського Союзу; прецеденти, які створені Європейським судом справедливості; та інші акти [12].

Одним з прикладів впливу глобалізації на джерела національного права може служити еволюція джерел права сучасної України.

Результатом її стало більш широке використання в різних галузях права юридичної угоди як джерела права; фактичне визнання та застосування судової практики (прецедента) як джерела права; закріплення в Конституції

1996 року положення про те, що «загальновизнані принципи та норми міжнародного права та міжнародні договори України є складовою частиною її правової системи» і що «якщо міжнародним договором України встановлюються інші правила, ніж передбачені законом, то застосовуються правила міжнародного договору».

По-четверте, глобалізація надає певний вплив на процес правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності. При цьому мова йдеться не тільки і навіть не стільки про техніко-юридичну та технологічну, як про інституційну сторону питання, про більш широке залучення до правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності, поряд з національними державними інститутами, також міжнаціональних, наддержавних та регіональних інститутів.

Це не тільки ООН, ЮНЕСКО та інші подібні інститути, сформовані в післявоєнний період. До такого роду суб'єктів слід віднести також міжнародні фонди, типу МВФ, міжнародні банки, міжнародні суди, подібні до Гагського суду (Міжнародного кримінального суду), правоохоронних інститутів типу Інтерпола, транснаціональні корпорації та інші міждержавні та наддержавні організації.

Література:

1. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире. *Государство и право*. 2005. № 5. С. 38.
2. Twining W. *Globalisation and legal Theory*. L., 2000. P. 13..
3. Лукашук И. И. *Глобализация, государство, право*. XXI век. М.:Юрид. Лит-ра, 2000. С. 173.
4. Twining W. *Globalisation and legal Theory*. L. 2000. P. 51. ; Santos B. *Forward a new common Sense*. L.1995. P. P. 360–378.
5. Twining W. *Op.cit.*, P. P. 51–52. 11Twinig W. *Op. cit.* P. 53–54
6. Хаустова М. Г. *Правова глобалізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т./за ред О. В. Петришина (голова) та ін. Х.: Право, 2016 Т.3: Загальна теорія права. 2017. с.464–467.(952с)*
7. Хаустова М. Г. *Глобалізація і її вплив на сутність та соціальне призначення держави .Вісник національної академії правових наук України . №4 (75). 2013.С.32.*
8. Косарев А. И. *Великая модернизация глобализма*. М. 2004. С. 5
9. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. *Права і свободи людини в умовах глобалізації. Філософія права і загальна теорія права*, 2013.С.80–93
10. Тоффлер О. *Третья волна*. М. 2002. С. 89–103.
11. Shaw J. *Law of the European Union*. N. Y.2000;
12. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире. *Государство и право*. 2005. № 5. С. 40.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

В. О. Абрамова¹

ПРОБЛЕМИ ПОВ'ЯЗАНІ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДУ

Останнім часом в міжнародному праві все частіше постає питання щодо реалізації такого принципу як самовизначення. На сучасному етапі світового розвитку активно ведеться боротьба за незалежність в окремих регіонах, але деякі спроби утворення держави підтримуються міжнародною спільнотою, а деякі ні, що породжує логічне запитання щодо визначення суб'єктів, що можуть реалізовувати право на самовизначення. Тому я вважаю цю тему актуальною.

Питанням дослідження права на самовизначення займалися такі вітчизняні і зарубіжні науковці як: Х. Х. де Арчага, В. Буткевич, Г. Ігнатенко, К. Кноп, Д. Кумбаро, Д. Киценко, В. Мицик, М. Ушаков, К. Цірат, Т. Цимбарівський та багато інших.

Раніше, принцип самовизначення застосовувався, по суті, лише поряд із поняттями деколонізації і звільнення від панування країни-метрополії. Це підтверджується прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам. Проте, враховуючи динамічність розвитку як міжнародного права, так і міжнародних відносин загалом таке розуміння цього принципу є застарілим і у сучасному світі воно набуло загального значення. Офіційна зміна вектору щодо розуміння принципу самовизначення внесли консультативні висновки Міжнародного суду ООН. А саме консультативний висновок стосовно Намібії від 21 липня 1971 року, в якому було зазначено, що «в основу покладено 2 основоположні принципи; принцип відмови від анексії та принцип, відповідно до якого добробут і розвиток відповідних народів являють собою священні здобутки людства. С урахуванням подій, що відбувалися останні 50 років, хіба що можна сумніватися у тому, що кінцевою метою охорони цього священного здобутку – є самовизначення та незалежність» [1, с.100]

Можливість самовизначення закріплена у багатьох міжнародних документах, проте єдиного суб'єкта, що має здійснювати це право визначити досить складно.

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Так, відповідно до ч.1. ст.1 Статуту ООН, Організація Об'єднаних Націй переслідує таку ціль як розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги до принципу рівноправності та самовизначеності народів. [2]

В ч. 1 ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і Міжнародному пакті про соціальні і культурні права зазначається, що «Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток». [3]

В ст. 3 Декларації ООН «Про права корінних народів» можна знайти таке положення «Корінні народи мають право на самовизначення. З огляду на це вони вільно встановлюють свій політичний статус та вільно здійснюють свій економічний, соціальний та культурний розвиток». [4]

Підсумовуючи вищенаведені статті можна зробити висновок, що право на самовизначення мають нації, народи і корінні народи. Проте в сучасному міжнародному праві відсутнє загальноприйняте визначення поняття «народ». Це призвело до того, що з'явилися твердження, що правом на самовизначення наділені не лише нації або народи, але й в тому числі і національні меншини, корінні народи, етнічні групи тощо. На думку Т. Цимбрівського «розширене беззастережне тлумачення суб'єкта принципу рівноправ'я і самовизначення народів, яке виходить за межі націй або народів, створює небезпеку для міжнародного правопорядку, адже може потенційно привести до фрагментації державних територій [5, с.138]. Проте я не можу повною мірою погодитися із таким твердженням. Оскільки, наприклад, можливість корінних народів на самовизначення має своє нормативне закріплення в Декларації ООН «Про права корінних народів» від 13 вересня 2007 року. І хотілося б додати, що «представник України в Робочій групі ООН Владислав Зозуля, розкриваючи позицію уряду, зазначив, що захист і дотримання прав корінних народів забезпечує стабільність у багатонаціональних суспільствах, особливо в державах з перехідною економікою, та прямо впливає на національну й міжнародну безпеку». [6, ст. 3]

Але невирішеним залишається питання щодо міжнародної правосуб'єктності національних меншин і етнічних груп.

Проаналізувавши етнічний склад держав, які останнім часом отримали незалежність, а саме Чорногорію, Південний Судан. А також нації і народності котрі ще не створили своєї держави, або ті, що не визнані міжнародною спільнотою – організацію визволення Палестини і Турецьку Республіку Північного Кіпру, самопроголошену Республіку Косово, я дійшла висновку, що є лише спроби створення держави шляхом самовизначення етнічної групи.

Прикладом цього є самопроголошена Турецька Республіка Північного Кіпру, що фактично утворилася ще у 1974 році, коли турецькі війська вторглися на територію Кіпру з метою встановлення Конституційного ладу. Проте це призвело і до поділу острова. А в 1975 році, внаслідок укладення мирної угоди, за Північним Кіпром визнавалася автономія. Але цього виявилося не достатньо і була прийнята Декларація незалежності, яку ООН було відхилено. Підводячи підсумок, можемо сказати, що за офіційними даними вона не визнана незалежними державами, окрім Туреччини.

Також, аналізуючи саме причини і передумови застосування народами і націями свого права на незалежність можна помітити, що вони були вимушені це зробити, адже зазнавали репресій, обмежень у здійсненні своїх прав і законних інтересів з боку країн, у складі яких вони перебували, а автономія не давала їм бажаного результату. Так наприклад Південний Судан. Він не випадково отримав свою незалежність. Враховуючи громадянську війну між півднем і північчю, що тривала до 1972 року, а потім з перервою в 10 років продовжилася. За американськими оцінками, за два десятиліття, що минули з моменту поновлення збройного конфлікту на півдні Судану, урядові війська знищили близько 2 млн. мирних жителів. Внаслідок періодичних посух, голоду, нестачі палива, ескалації збройного протистояння, порушення прав людини понад 4 млн. жителів краю були змушені покинути свої домівки й рятуватися втечею в міста або в сусідні країни – Ефіопію, Кенію, Уганду, Єгипет. Саме тому, було укладено мирний договір з владою Судану в 2005 році, що поклав кінець другій громадянській війні і з 2005 по 2011 роки регіон мав автономний статус. Але збройні конфлікти в деяких регіонах продовжилися, що стало причиною проведення 9–15 січня 2011 р. референдуму щодо незалежності краю. Результатом якого було 99% визнання відділення від Судану. Південний Судан став незалежною державою 9 липня 2011 року.

Окрім того, важливими є положення ст. 4 Декларації ООН Про права корінних народів «Корінні народи при здійсненні своїх прав на самовизначення мають право на автономію або самоуправління у питаннях, які належать до їхніх внутрішніх та місцевих справ, а також і шляхів фінансування їхніх автономних функцій.» [4]. Тож, аналізуючи це положення у поєднанні із положенням ст.3 згаданої вище Декларації, можна зробити висновок, що першочергово має місце саме право на самовизначення в межах автономії, а вже потім, за умов недотримання або порушення цього права, чи в разі дискримінації права корінних народів, так само як і націй і народностей, вони мають право на самовизначення шляхом утворення власної держави. Що ми і простежували на прикладі Південного Судану.

Також, враховуючи той факт, що міжнародними договорами не надається офіційного тлумачення щодо поняття народу чи нації, на мою думку доречним буде застосувати для визначення цього поняття таке джерело міжнародного права як загальні принципи права, що також можна підтвердити положенням Декларації ООН про права корінних народів «визнання прав корінних народів відповідно до цієї Декларації буде сприяти розвитку гармонійних та які ґрунтуються на співпраці відносин між державою та корінними народами, заснованих на принципах справедливості, демократії, поваги прав людини, недискримінації та добросовісності» [4].

Адже відповідно до положення ст. 38 Статуту міжнародного суду ООН «1. Суд повинен вирішувати передані йому спори на основі міжнародного права застосовує: с) міжнародні принципи права визнані цивілізованими націями» [7]. Оскільки вони закріплені на рівні з міжнародними договорами і міжнародними звичаями вони є основним джерелом міжнародного права.

Тож, керуючись принципами зазначеними у вищенаведеній декларації, можна зробити висновок, що поняття «народ» і «нація» повинні включати в себе і національні меншини і корінні народи і етнічні групи. Адже це виходить із забезпечення принципу демократизму, поваги прав людини і недискримінації. А тому, коли держава порушує права національних меншин і етнічних груп, наприклад недопущення представників цих соціальних груп до державних посад, необґрунтовані обмеження їх законних прав в соціальній, культурній, релігійній чи економічній сферах, акти геноциду та інші, то вони мають право в першочерговому порядку на автономію, а вже за необхідності і неможливості уникнення конфліктів чи задоволення інтересів таких груп – шляхом самовизначення і утворення незалежної держави. Окрім того, важливо зазначити, що при цьому таке утворення повинно бути законним, тобто шляхом проведення референдуму на певній території. Таким прикладом є референдум проведений в Шотландії, що мав на меті легалізувати відділення Шотландії від Великобританії. Даний референдум проводився у відповідності із міжнародними договорами, ратифікованими Об'єднаним Королівством, хоча і деякі британські юристи виступають проти легітимності таких дій з боку парламенту Шотландії. Але, за результатами референдуму, виявилось, що 55, 3% проголосували проти відділення від Великобританії. Хоча ця спроба і не потягнула за собою утвердження незалежності, вона може бути яскравим прикладом мирного і законного способу самовизначення.

Таким чином право на самовизначення полягає у двох аспектах: по-перше, це право народів чи націй на автономію чи самоуправління в складі держави, а по-друге, це можливість створення самостійної, незалежної, демократичної держави.

Умовами такого самовизначення, що призводить до проголошення незалежності є те, що воно: А) повинно проводитися законним і демократичним шляхом. Найчастіше шляхом референдуму; Б) передумовою недотримання з боку держави прав, свобод, законних інтересів представників таких народів чи націй, дискримінація або застосування агресії; В) самовизначення у вигляді автономії чи самоуправління не дало бажаного результату, не визнається державою у складі якої перебуває така автономія, або має місце продовження збройного конфлікту.

Література:

1. Консультативний висновок Міжнародного суду ООН щодо Намібії від 21 липня 1971 року. – ел. ресурс: <https://www.icj-cij.org/files/summaries/summaries-1948–1991-ru.pdf>
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 1945 року – ел. ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. – ел. ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Декларації ООН «Про права корінних народів», прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007. – ел. ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156
5. Цимбрівський Т. С. Проблеми реалізації принципу рівноправ'я та самовизначення народів у міжнародних відносинах // Міжнародне право XXI століття: сучасний стан та перспективи розвитку : [кол. моногр.] : з нагоди 60-ліття В. М. Репецького / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – С. 136–143. – Бібліогр. : с. 141–143.
6. Киценко Денис Максимович. Міжнародно-правовий статус корінних народів : дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.11 – Міжнародне право. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2003
7. Статут міжнародного суду ООН від 1945 року. – ел. ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
8. Цірат К. Історія становлення принципу самовизначення народів у міжнародному праві // Студентський юридичний журнал : додаток до журналу «Право України». – 2011. – № 4. – С. 54–60.
9. Еремина Н. В. Шотландский референдум как вызов британской государственности // Социодинамика. – 2014. – № 8. – С. 1–25.
10. 10. Yakoviyk I. V., Okladna M. G., Orlovskyy R. R. Separatism in the United Europe: Old Problems with a New Face // Probs. Legality, 2018. № 140. P. 131–143.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВІДМОВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ВІД ПРИЙНЯТТЯ БІЖЕНЦІВ: НАСЛІДКИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Міграційна політика відіграє важливу роль у діяльності Європейського Союзу, тому що від неї залежить політична, економічна та соціальна стабільність як в Союзі загалом так і в окремих державах-членах. Реалізація даної політики на сьогодні не призводить до бажаного результату. В Європейському союзі зберігається тенденція до зростання міграційних процесів, що в свою чергу створює певні проблеми.

Право на свободу пересування і вибору місця проживання, закріплене в Загальній декларації прав людини, беззаперечно є одним із основоположних особистих прав людини і громадянина. Ніхто не має права заперечувати або перешкоджати особам обирати державу, в якій вони планують проживати, але приїзд до іноземної країни зобов'язує дотримуватись її законодавства та поважати цінності громадян, які були сформовані в суспільстві [1, с.55].

Відповідно до статті 3 Договору про Європейський Союз «Союз ставить за мету сприяти миру, своїм цінностям і добробуту своїх народів. Союз пропонує своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, у межах якого забезпечується вільне пересування осіб у взаємозв'язку з відповідними заходами щодо контролю зовнішніх кордонів, надання притулку, імміграції, а також попередження злочинності і боротьби з цим явищем» [2].

У листопаді 2004 р. Радою юстиції та внутрішніх справ ЄС було затверджено базові принципи інтеграції мігрантів, серед яких [3, с. 130–131]:

- сприяння динамічному двосторонньому процесу взаємного пристосування мігрантів і жителів держав-членів ЄС;
- виховання поваги мігрантів до основних цінностей ЄС;
- забезпечення зайнятості як ключового складника процесу інтеграції;
- необхідність базового знання мови приймаючого суспільства, його історії та інститутів як передумова інтеграції;
- доступ мігрантів на недискримінаційній і рівній основі до установ, державних і приватних товарів та послуг;
- співіснування та гарантії захисту різних культур і релігій, та інші.

Важливою подією, яка вплинула на подальший розвиток міграційної політики та вдосконалення міграційного законодавства стала міграційна

¹ Студентка 3 курсу інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

криза 2015 р. Гуманітарна катастрофа, викликана масовим напливом мігрантів у Європу з охоплених війнами країн Африки і Близького Сходу, й досі залишається актуальною проблемою сучасного світу.

Як зазначив Єврокомісар з питань розширення та добросусідства Йоганнес Ган, в середині вересня 2015 р. загальна кількість мігрантів в Європі стала найбільшою в історії людства. Відповідно до звіту Управління ООН у справах біженців (UNHCR) за 2015 рік кількість біженців у світі уперше в історії перетнула позначку в 60 мільйонів і становила 65,3 мільйона людей

Потік мігрантів до Європи нестримно зростає, внаслідок чого виникає багато проблем. Брюссель намагається уніфікувати процедури прийняття біженців для всіх членів ЄС, водночас країни Союзу не завжди дотримуються правил. Намагання ЄС запровадити узгоджену міграційну політику тривають вже багато років, але з 28 країнами-членами, кожна з яких має власну поліцію і судові органи, це виявляється вкрай непросто.

Важливим нормативно-правовим актом ЄС з питань надання притулку є Дублінський регламент. Регламент спрямований на попередження і врегулювання проблем, пов'язаних з тим, що громадяни третіх країн, з метою отримання притулку в ЄС, часто подавали звернення одночасно в декілька держав-членів (розраховуючи на більшу ймовірність досягнення успіху). Підписавши Дублінську конвенцію країни ЄС погодилися, що розгляд заяв шукачів притулку повинна брати на себе та країна, яка дозволила їм в'їзд, тобто оформила візу, або ж перша країна в їзду у разі нелегального проникнення [4, с.216]. Правила Дублінського регламенту задовольняють інтереси не всіх країн. Так, Греція скаржиться, що до неї надійшла велика кількість заяв, адже саме сюди прибуває велика частина мігрантів.

Так як кількість мігрантів зростала з кожним днем, Брюссель у травні 2015 року запропонував розподілити тисячі біженців, що вже прибули чи прибудуть до Греції та Італії, а також тих, що були розміщені у таборах біля сирійського кордону, серед країн ЄС за «квотним принципом». Тобто з'явилась можливість застосування ч. 3 ст. 78 Лісабонського договору (Treaty of Lisbon), що частково вирішило зазначену проблему. Ця стаття передбачає, що у випадку, якщо один чи більше членів ЄС зіштовхнулися з надзвичайною ситуацією, пов'язаною з напливом громадян третіх країн, Європейська рада за пропозицією Європейської комісії може прийняти запобіжні заходи [5]. Тому ЄС розробив принцип квотного розподілу мігрантів виходячи з таких показників: кількість населення країни-члена, сукупний розмір ВВП, кількість звернень за отриманням статусу біженця протягом 2010–2014 року, показник безробіття.

Проти програми розподілу біженців проголосували Словаччина, Угорщина, Румунія та Чехія. Польща повинна була прийняти 7 тисяч людей, Чехія – 1,6 тисяч, Угорщина – 1,3 тисячі, проте ці країни відмовилися виконувати рішення ЄС. Головним аргументом даних країн виступає те, що ЄС не вправі змушувати приймати мігрантів, оскільки це питання політики безпеки, які країни мають вирішувати на національному рівні.

На даний момент триває розпочата Європейською комісією процедура притягнення до відповідальності таких країн, як Польща, Угорщина та Чехія через їх відмову приймати мігрантів відповідно до квот ЄС. За позовом Єврокомісії Суд Євросоюзу може накласти штрафи на Польщу, Угорщину та Чехію. До початку судового процесу Єврокомісія неодноразово зверталася до держав-членів, які відмовились виконувати рішення ЄС про розселення біженців, з вимогою припинити порушення зобов'язань. Однак Польща, Угорщина та Чехія, порушивши свої юридичні зобов'язання, не здійснили необхідних заходів. Зараз Польща та Словаччина оскаржують у Європейському суді квоти щодо мігрантів.

Найбільша критика з приводу квот ЄС походить з Угорщини. Міністр закордонних справ Угорщини Петер Сиярто наголосив, що Угорщина буде використовувати всі можливі засоби для того, щоб уникнути прийому біженців. Глава МЗС Угорщини назвав це рішення суду безвідповідальним і таким, що ставить під загрозу майбутнє Європи та інтереси Угорщини.

Таким чином на міжнародній арені сформувалася велика проблема щодо протистояння деяких держав-членів ЄС та Союзу, яка проявляється, з одного боку, у протистоянні міграційним потокам, а з іншого – у дотриманні принципів, декларованих міжнародним правом: захист прав мігрантів, боротьба з бідністю тощо.

На думку Н. А. Пака, доцільним у вирішенні проблем міграційної політики було б її реформування з метою вдосконалення співпраці держав-членів не тільки між собою, а й з третіми країнами, а також створення законодавства, яке б чітко визначало основні напрями діяльності в цій політиці та механізми боротьби з недоліками міграції [6, с. 57].

На нашу думку, найбільш ефективним способом боротьби з численними випадками недотримання законодавства в сфері міграції державами-членами, такими як Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина, було б застосування більш жорсткої санкції, такої як виключення з ЄС. Це було б дієвим стимулом для даних держав визнавати політику ЄС та дотримуватися взятих зобов'язань.

Безумовно, аби і надалі не виникало подібних міграційних криз, необхідно, щоб зникли причини, які викликали дану проблему.

Вважаємо за необхідне визначити найважливішим напрямом міграційної політики ЄС в перспективі комплексну діяльність держав-членів ЄС з попередження виникнення гуманітарних криз та їх щонайшвидшого розв'язання, яка має полягати у наданні суттєвої допомоги країнам походження мігрантів та розвитку співпраці з країнами транзиту.

Література:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Селюков В. С., Вуйма А. Г. Окремі питання правового регулювання міграційної політики Європейського Союзу. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnivs_2016_2_19
3. Макаруха З. Гармонізація процесуального права притулку в рамках ЄС. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 215–225.
4. Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
5. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2017. Вип. 6. С.54–57.

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Л. В. Анісімова¹

КОНЦЕПЦІЯ «МИТТЄВОГО» МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ

У міжнародно-правовій науці та практиці досі точаться гострі дискусії з приводу джерел міжнародного права. Серед таких диспутів особливе місце займають погляди на міжнародно-правовий звичай. Дослідженням міжнародно-правового звичаю займалися вітчизняні вчені, а саме М. Баймура-тов, В. Буткевич, Ю. Щокін, Г. Найко, Г. Тункін, І. Лукашук, а також зарубіжні правники, серед зарубіжних вчених можна виділити П. Дайє, А. Пеле, О. Шахтер, І. Ширер та інші.

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

До ХХ сторіччя міжнародно-правовий звичай вважався головним джерелом міжнародного права. Надалі значну роль почали відігравати міжнародні договори, але звичай продовжує відігравати велике значення. Необхідно зазначити, що поняття міжнародного звичаю є неоднозначним. Стаття 38 Статуту Міжнародного суду ООН визначає дане поняття як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми. На основі даного формулювання виокремлюють елементи міжнародно-правового звичаю. Взагалі, існує декілька поглядів з приводу того, які необхідні умови мають бути для того, щоб був створений міжнародно-правовий звичай. Відповідно до загальноприйнятої позиції, яку обґрунтовує у своїх рішеннях Міжнародний Суд ООН, виділяють дві умови формування такого звичаю: практика та визнання за сформованим у практиці правилом юридичної сили (*opinion juris*). Так, Міжнародний Суд ООН у справі «Лівія проти Мальти» від 3 червня 1985 року (справа про континентальний шельф) підкреслює «Звичайно, вже стало аксіомою, що докази звичаєвого міжнародного права потрібно насамперед шукати у реальній практиці та *opinion juris*...» [1]. Але існують й інші точки зору, відповідно до яких до основних елементів додають й інші. Наприклад, Г. І. Тункін, вважає, що такий елемент звичаю як «практика» охоплює наступні аспекти: повторення, тривалість («елемент часу») та безперервність [2]. В. Г. Буткевич вважає, що «для підтвердження наявності міжнародного звичаю, як правило, вказують на 3 головних фактори: а) міжнародна практика (прецеденти); б) *opinion juris sive necessatis* – думка, що визнає цю практику (прецеденти) за юридичну норму; в) фактор часу (тривалість застосування)» [3]. Тобто, існує думка, що фактор часу відіграє значну роль у становленні звичаю як міжнародно-правового, і без нього неможливе існування двох інших елементів: практики та *opinion juris*.

Наразі, набуває поширення концепція «моментального» («миттєвого») міжнародного звичаєвого права, в якій роль фактору часу відходить на другий план. Появу даної концепції пов'язують переважно зі сферами тих міжнародних відносин, на які активно впливають досягнення науково-технічного прогресу. Це, зокрема, освоєння та використання морських, космічних, повітряних просторів. Деякі пов'язують виникнення даної концепції з «доктриною Буша». Після терористичних актів, вчинених в Сполучених Штатах Америки 11 вересня 2001 року, президент США Дж. Буш заявив про те, що немає ніякої різниці між терористами, які вчинили ці акти, та тими, хто їх укриває. Дана заява була підтримана Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки ООН уже наступного дня після її проголошення – 12 вересня 2001 року. Намір США вести безкомпромісну боротьбу з міжнародним тероризмом підтримала більшість країн світу. Внаслідок такого широкого

визнання, деякі американські юристи стверджують про «миттєве» формування міжнародного звичаю, який дозволяє притягати до відповідальності не тільки терористів, а й тих, хто надає їм допомогу.

Ще одним поширеним прикладом виникнення таких норм є ситуація, пов'язана з польотом першого штучного супутника Землі у 1957 році. Після Другої світової війни людина почала освоювати космос за допомогою безпілотних супутників. Такі супутники облітали Землю, неодноразово здійснюючи свій рух над територією інших держав. Дана практика не викликала ніяких заперечень. Загальноприйнятою думкою прихильників відповідної концепції є те, що відрізком часу протягом якого формувався міжнародно-правовий звичай «вільного прольоту космічного об'єкта над територією інших держав» був час прольоту першого супутника над цієї територією.

Із статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН випливало, що для того, щоб був утворений міжнародно-правовий звичай необхідне його багаторазове застосування та визнання за ним юридичної сили. Водночас, формування «моментальних» міжнародних звичаїв може здійснюватися у 2 способи: із традиційною послідовністю елементів формування звичаїв (практика – *opinion juris*) та зі «зворотною» послідовністю (*opinion juris* – практика). В обох способах роль практики значно знижена внаслідок скорочення проміжку часу, що відводиться для її формування, і зменшенням важливості повторів конкретних відносин (прецедентів), які формують практику [4]. Отже, основна відмінність між традиційними та «миттєвими» звичаєвими нормами полягає в тому, що останні не тільки закріплюють сформовану практику, а й покликані її формувати, для них не є важливою тривалість практики. Наявність даної концепції суперечить тим загальноприйнятим поглядам щодо основних умов формування міжнародно-правового звичаю, які сформувались у вітчизняній та закордонній доктрині міжнародного права. Водночас, Міжнародний Суд ООН, який також виокремлював такий обов'язковий елемент як практика, в рішенні у справах про континентальний шельф Північного моря (ФРН проти Данії і Нідерландів, 1969 рік) зазначає: «сплив короткого періоду часу не є обов'язково або сам по собі перешкодою для утворення нової норми міжнародного звичаєвого права» [5]. Прихильник концепції «миттєвого» міжнародно-правового звичаю І. І. Лукашук зазначав, що норми «миттєвого» міжнародного звичаю спочатку формулюються чи в договорах, чи в таких неправових актах, як резолюції міжнародних нарад та організацій, а в подальшому за ними визнають статус норм загального міжнародного права. Юридично вони слугують як звичаї, а відповідні акти слугують доказом їхнього існування» [6]. Практичним прикладом даної думки є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Декларація правових прин-

ципів, що регулюють діяльність держав з дослідження та використання космічного простору». Тому В. Лоу пише, що не має сенсу чекати, щоб пройшов тривалий період, протягом якого держави будуть утримуватись від встановлення суверенітету на Місяці, якщо вже існує явна угода про те, що такі домагання будуть неправомірними» [7].

Постає питання: чи може мати міжнародно-правовий звичай, який з'явився тільки на основі заяв («доктрина Буша») чи декларацій (резолюції Генеральної Асамблеї ООН), без конкретних прикладів фактичної поведінки, юридично-обов'язковий характер? Противники концепції «ментального» міжнародного звичаю наголошують: по-перше, резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають саме рекомендаційний характер; по-друге, більшість держав голосують з метою покращення свого іміджу на світовій арені, не спрямовуючи свої дії на створення нової міжнародно-правової норми: по-третє, норма, основана тільки на резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, навряд чи досягне великої підтримки країн світу [8]. Дійсно, одних заяв чи декларацій недостатньо для формування міжнародно-правового звичаю. Вони можуть слугувати способом вираження своєї позиції держав з того чи іншого питання, що вже в майбутньому може стати підґрунтям для укладення міжнародних угод. Даний процес потребує досить тривалого часу, що суперечить концепції «миттєвого» міжнародного звичаю. Ю. Шокін висловлюється з цього приводу так: «Резолюції Генеральної Асамблеї, прийняті одногосно або більшістю голосів, не створюють норми міжнародного права. Якби це було так і держави-члени ООН знали про це завчасно, імовірно, не у всіх випадках простежувалась б така єдність голосів у відповідному питанні» [4].

Тобто, прихильники концепції «миттєвого» міжнародного звичаю виходять з того, що для створення міжнародно-правового звичаю достатньо простої згоди держав у акті будь-якої юридичної сили, «одномоментної практики». Противники виходять з того, що наміру, закріпленому в документі рекомендаційного характеру недостатньо, він повинен бути втілений на практиці. Мало просто закріпити основні ідеї, визначити дії, які необхідно виконати для досягнення відповідних цілей. Натомість, необхідно, щоб існувала практика їх втілення у реальному житті. Після отриманих позитивних результатів, можна говорити про надання правилам нормативного характеру, тобто створення міжнародно-правових звичаїв.

Опираючись на вищенаведене, бачимо, що існують різні підходи до концепції «миттєвого» міжнародно-правового звичаю. Проблема полягає в тому, що у прихильників даної концепції відсутнє беззаперечне обґрунтування їхньої позиції. У більшості випадків вони спираються на вираження

opinion juris в резолюціях та деклараціях, які в силу свого квазіправового характеру закріплюють лише певні наміри сторін. Тобто, сама участь держав в укладенні таких документів не викликає для них прав та обов'язків. Дане можна враховувати лише як етап у процесі формування звичаєвих міжнародно-правових норм, закріплення яких неможливе без практики. Адже роль практики держав як обов'язкового елементу в становленні міжнародно-правового звичаю полягає насамперед в тому, щоб відрізнити таку практику від, наприклад, двосторонніх домовленостей між державами чи Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, що не мають обов'язкової сили. Тоді opinion juris, закріпленого в резолюціях та деклараціях, буде недостатньо для встановлення міжнародно-правового звичаю. Тобто аргументи прихильників концепції «миттєвого» міжнародно-правового звичаю на даний момент ще не можуть ніяк спростувати традиційних уявлень вітчизняних та закордонних вчених щодо умов становлення міжнародно-правового звичаю. Так, дійсно, існують приклади в історії, які ніби підтверджують можливість існування такого звичаю (в космічному праві – міжнародно-правовий звичай «вільного прольоту космічного об'єкта над територією інших держав», «доктрина Буша»), але без належного обґрунтування, наприклад, через закріплення таких «миттєвих» звичаєвих норм в міжнародно-правових актах, які закріплюють права і обов'язки їх учасників, їх можна розглядати лише як винятки із загальноприйнятого підходу. До того ж, Міжнародний Суд ООН під юрисдикцією якого перебуває більшість країн, дотримується більш поширеної позиції, відповідно до якої для виникнення міжнародно-правового звичаю необхідна практика та opinion juris. Але в той же час, можливість створення «моментального» звичаю може бути корисною, якщо виникає необхідність у найбільш швидкому врегулюванні певних нових правовідносин, наприклад, в сфері космічного права. Для цього, на нашу думку, необхідно створити механізм, відповідно до якого у держав з'явиться можливість миттєвого реагування на відповідні зміни у міжнародно-правовій сфері, шляхом першочергового закріплення opinion juris, а потім вже реалізації відповідних міжнародно-правових звичаїв на практиці. Тому, особливої уваги потребує розвиток саме opinion juris в аспекті створення та деталізації процедури визнання певної норми як правової. Запропоноване нововведення надасть змогу більш повного обґрунтування появи «миттєвого» міжнародно-правового звичаю. Наразі ж продовжує домінування загальноприйнятий підхід.

Література:

1. Continental Shelf Case (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), Judgment of 3 June 1985. P. 29–30. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.icj-cij.org/files/summaries/summaries-1948–1991-ru.pdf>

2. Тункин, Г. И. Теория международного права. М. : Зерцало. 2000. С. 99–101.
3. Буткевич, В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підруч. В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній. К. : *Либідь*. 2002. С. 121, 122
4. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики . Х. : *Право*. 2012. С. 155
5. North Sea Continental Shelf Cases (F. R. G. v. Denmark & Netherlands), Judgment of 20 February 1969. Para. 74. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.icj-cij.org/files/summaries/summaries-1948–1991-ru.pdf>
6. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : [учебник для студентов юридических факультетов и вузов]. М. : *Волтерс Клувер*. 2005.
7. Lowe, V. International Law. V. Lowe. N. Y., U. S. A. : *Oxford University Press*. 2007. P. 42
8. Scharf, M. P. Seizing the «Grotian Moment»: Accelerated Formation of Customary International Law in Times of Fundamental Change. *Cornell International Law Journal*. 2010. Vol. 43, №3. P. 447, 448

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Бабійчук¹

ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

На межі ХХ-ХХІ століть внаслідок завершення протиборства двох домінуючих систем суспільного ладу, кардинальної зміни геополітичної ситуації та переорганізації політичного простору, зміни світосприйняття людини і її ціннісних орієнтирів у світовому розвитку утвердилась стійка тенденція до становлення глобальної господарської системи. Настала ера глобалізації. Глобалізація створює єдиний економічний, соціальний та культурний простір, що будується на основі взаємозалежності країн, постійному обмінові товарами і послугами, циркуляції капіталів і робочої сили та взаємопроникненні культурних та духовних цінностей. Цей процес формує абсолютно нові світові тенденції, що модифікують усталені міжнародні норми. З'являється глобальне управління, збільшується вплив міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій. Відбувається інтеграція технологій, економіки, політики та культури. Тепер не існує нічого повністю ізо-

¹ Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

льованого. Державні кордони стираються, расові та культурні відмінності нівелюються.

Охоплюючи безліч сфер людського буття, глобалізаційні процеси не могли не торкнутися безпосередньо проблематики утвердження і забезпечення прав людини. Змінюючи всю систему соціальних відносин, торкаючись правової сфери, глобалізаційні процеси детермінували зміни в тому числі і у сфері прав людини. Розглянемо вплив глобалізації на здійснення прав людини більш детально та розглянемо еволюцію прав людини, охоплюючи так звані покоління прав.

Права людини трансформуються під тиском глобальних проблем сучасності, вони універсалізуються та уніфікуються, система міжнародного правового регулювання ускладнюється, суб'єкт контролю у сфері прав людини змінюється, поглиблюється дисонанс між загальноприйнятими стандартами прав людини і сучасними, модерними тенденціями. Постає проблема економічної, соціальної та політичної безпеки, особливо в умовах актуалізації ядерної та терористичної загрози, виникає ризик конфлікту культур. Також глобалізація спричиняє уніфікацію права задля створення так званого «світового порядку», який має на меті боротьбу з світовими кризами та глобальними проблемами. Адже тепер все, що відбувається на планеті Земля від локальних явищ до світових подій, стосується всього світу. Міжнародне і національне право зближуються, стають взаємозалежними; міжнародне і національне право зближуються, стають взаємозалежними, постійно розширюється міжнародно-правове регулювання у сфері внутрішньодержавних відносин [1, с. 6].

Міжнародні стандарти в будь-якій з сфер людського буття стають еталонами для всіх демократичних правових держав, де права і свободи людини і громадянина визнаються найвищою соціальною цінністю і принципи верховенства права діють не лише на папері. Формується складана різнорівнева система регулювання прав людини міжнародним правом. Роль держави як суб'єкта з монопольним правом на здійснення влади в межах своїх кордонів дедалі знижується. Інтеграція світового простору починає ставити питання щодо вироблення єдиної мови, грошової одиниці. У полілозі культур гостро постає питання національної ідентичності, адже, як вже зазначалось, держави більше не існують ізольовано, відбувається постійний синтез культур, розповсюджується глобальна масова культура. Глобалізація наразі передбачає саме уніфікацію та асиміляцію і аж ніяк не сприяє збереженню культурної і національної єдності.

Глобалізація поставила під загрозу такі непорушні права людини як право на рівність, гідність і недискримінацію (згадати ті ж небезпечні ток-

сичні виробництва, що переносять розвинені країни до країн третього світу, де є дешева робоча сила і нижчі соціальні стандарти), право на здорове довкілля, права корінних народів на їх культуру і розвиток. У правовій науці існує таке поняття як «покоління права», дане поняття є також і міжнародно-правовою категорією. Тож в даній роботі доцільно буде про них згадати.

Кожен етап розвитку суспільних відносин висував своє покоління прав людини, яке мало на меті сприяти подальшому суспільному розвитку. Так, перше покоління з'явилося внаслідок виступів младабуржуа проти феодалів і стосувалося переважно особистих і політичних прав людини. Друге покоління натомість стосувалося «позитивних» прав і свобод, таких як право на працю, освіту. Тобто соціально-економічних прав. Третє покоління дістало назву «колективних» і охоплювало право націй і народів на самовизначення, право на мир, безпеку зовнішнього середовища.

Задля захисту основоположних прав людини і громадянина світова спільнота регламентувала близько 300 документів, і всі вони стоять на варті наших з вами свобод. До них відносять: Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього, Конвенція про політичні права жінок, Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства; Конвенція про ліквідацію дискримінації у сфері освіти, Конвенція про ліквідацію дискримінації у сфері праці і занять, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Декларація прав дитини, Пакт про громадянські та політичні права і Пакт про економічні, соціальні та культурні права; Декларація про право на розвиток та ін [1, с. 6]. Усі зазначені міжнародно-правові акти закріплюють універсальність, неподільність, взаємозалежність та взаємопов'язаність прав людини і підкреслюють необхідність розглядати права людини глобально, на справедливій і рівній основі [1, с.7].

Оскільки глобалізація чи не якнайбільше зачіпає сферу економіки, доцільно буде згадати про таке поняття як «корпоративна і соціальна відповідальність бізнесу» та його вплив на захист і здійснення прав людини [2, с.483]. КСВ можна розглядати як етичний принцип, що ґрунтується на моральних нормах і цінностях, які набуваються у процесі встановлення соціального діалогу між власниками підприємств і найманими працівниками, а ідеологія збагачення в такому бізнесі полягає в рівності усіх перед законом та у своїй гідності [2, с.484]. За таких реалій підприємці відповідальні своїм майном і є зацікавленими у дотриманні та гарантуванні міжнародними та національними правовими актами їх прав та свобод.

Також доречним буде згадати про транснаціональні корпорації, які наразі досягли суттєвої економічної могутності і географічного поширення.

ТНК відіграють важливу роль у економіці більшості країн і в міжнародних економічних відносинах. Шляхом здійснення прямих іноземних інвестицій ці корпорації можуть надати значні переваги країнам їхнього базування, сприяючи більш ефективному використанню капіталів, технологій і робочих ресурсів. Також, за сприяння урядової політики, вони можуть значно посприяти досягненню економічного і соціального благополуччя, підвищенню рівня життя, підвищити рівень зайнятості населення та забезпечити дотримання основоположних прав людини. Проте, окрім очевидного позитивного впливу корпорацій на економічний розвиток країн базування ТНК, іноді їхня діяльність пов'язана з порушеннями прав людини. Саме тому на універсальному рівні в рамках ООН робляться спроби врегулювання діяльності ТНК. Так у 2003 р. Комісією ООН з прав людини, було схвалено проект Норм відповідальності ТНК та інших комерційних підприємств щодо дотримання прав людини. Згідно з цим проектом, на ТНК покладаються ті самі зобов'язання, що і на держави: охорона навколишнього середовища, гарантування безпеки споживачів, дотримання прав добросовісної конкуренції, забезпечення здорових умов праці та відпочинку тощо.

Норми міжнародного права в сфері захисту прав людини мають особливе міжнародне значення і окремий статус. Низка таких норм носять характер *ius cogens*, а значить повинні дотримуватися всіма суб'єктами. Дана проблематика є об'єктом особливої уваги міжнародних організацій, котрі за допомогою міжнародного співробітництва і спеціальних механізмів здійснюють контроль за дотриманням прав людини.

Велику роль у реалізації захисту прав людини та основних свобод на національному і міжнародному рівнях у сучасному глобалізованому світі відіграють також міжнародні неурядові організації, які в міру своїх можливостей формують громадську думку, міжнародно-правову свідомість. Вони є невід'ємним елементом громадянського суспільства, сприяють розвитку демократичних інститутів держави.

Незважаючи на певні негативні аспекти впливу глобалізації на правову сферу, цей процес відкриває для держав та інших суб'єктів міжнародного права велике поле для взаємодії. Кордони стираються, всі суб'єкти права мають змогу будувати таку модель держави, яка забезпечує дотримання прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

Література:

1. Айвазян Ю. К. Імплементация міжнародно-правових актів в національне законодавство: міжнародний досвід і Україна // Від громадянського суспільства – до правової держави. 2007. С. 6–7.

2. Баранник Л. Соціальна відповідальність бізнесу // Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні. 2008. С. 483–484.

3. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. №2. С. 80–93.

Науковий керівник: *Сиваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Г. Бабіч¹

РОЛЬ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН В БОРОТЬБІ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

Рада безпеки ООН є одним з шести головних органів Організації Об'єднаних Націй, що діє з метою забезпечення світового правопорядку, миру в світі та безпеки людства в усіх сферах життя. Зокрема, одним із найпріоритетніших напрямків діяльності Ради Безпеки ООН є прийняття рішень та здійснення заходів щодо запобігання та ліквідації тероризму. Особливе значення Ради Безпеки у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом зумовлюється наявністю в неї виключної компетенції виявляти випадки загрози миру й вирішувати, яких заходів слід вжити в тій чи іншій ситуації та які санкції застосувати до порушників.

Проаналізувавши резолюції Ради Безпеки ООН, можна виділити два напрями її діяльності в сфері протидії тероризму, а саме: 1) заходи із запобігання тероризму та усунення причин, що сприяють його розповсюдженню; 2) припинення вже існуючої терористичної діяльності, що потенційно створює загрозу міжнародній безпеці.

Своїми рішеннями Рада Безпеки зобов'язує членів ООН закріпити на національному рівні визнання злочинними будь-які прояви терористичної діяльності, у тому числі підбурювання до вчинення терористичних актів [1], а також впровадити в державі кримінальну відповідальність за фінансування тероризму [2]. Члени Організації погоджуються, відповідно до Статуту, підкорятися рішенням Ради Безпеки і виконувати їх [3]. Задля здійснення контролю за виконанням резолюцій Радою Безпеки ООН на підставі розділу VII Статуту ООН утворено Контртерористичний комітет [4] та виконавчий директорат Контртерористичного комітету [5]. Таким чином, Рада Безпеки

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

закликає всі держави-учасниці до ефективної співпраці в сфері припинення терористичної діяльності в рамках двосторонніх чи багатосторонніх угод. Можна сказати, що така діяльність органу має загальний та всеохоплюючий характер, оскільки спрямована на запобігання тероризму, як жакхливому явищу соціальної дійсності.

Іншим напрямом діяльності Ради Безпеки ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом є запровадження примусових заходів до тих суб'єктів, які порушують норми, спрямовані на запобігання актам тероризму. Реагуючи на міжнародні правопорушення, Рада Безпеки ООН впроваджує санкції не лише до терористичних організацій, винних у вчиненні терактів, а й до держав, які підтримують міжнародну терористичну діяльність.

Тероризм характеризується підвищеною суспільною небезпечністю, оскільки не лише створює загрозу спричинення шкоди життю чи здоров'ю людей, великих матеріальних збитків, а й викликає у людей почуття остраху за власну безпеку, підриває авторитет органів влади. Тому і санкції за цей злочин повинні бути відповідними.

Активна діяльність РБ ООН у сфері боротьби з тероризмом розпочалася у 1990-х роках. У своїй Резолюції № 748 від 31 березня 1992 року Рада Безпеки уперше застосувала санкції у зв'язку з тероризмом. Відповідні заходи було запроваджено стосовно Лівії через відмову видати двох громадян, яких підозрювали у скоєнні теракту над Локербі. Зокрема, зазначені санкції включали заборону будь-яких форм військово-технічного співробітництва з лівійським урядом, обмеження міжнародного авіаційного сполучення з Лівією, зниження рівня дипломатичного представництва іноземних держав у країні, блокування лівійських авуарів в іноземних банках, заборону продажу деяких видів нафтового обладнання [6].

Слід зазначити, що заходи, запроваджені в той час Радою Безпеки ООН виявилися ефективними. Міжнародна ізоляція та ускладнення економічної ситуації в країні після запровадження режиму санкцій змусили керівництво Лівії виконати всі вимоги резолюцій Ради Безпеки ООН. Лівія дозволила екстрадицію двох лівійців, підозрюваних в організації теракту, відмовилась від підтримки тероризму, зобов'язалась виплатити компенсації родинам жертв катастрофи та взяла на себе відповідальність за дії своїх громадян у справі Локербі.

Іншу ситуацію можна спостерігати у справі проти Судану, що стосувалася замаху на життя президента Арабської Республіки Єгипет Хосні Мубарака в 1995 році. Так, санкції Ради Безпеки ООН щодо Судану у зв'язку з відмовою уряду видати трьох підозрюваних терористів не мали такого ж масштабного характеру, як санкції щодо Лівії. У Резолюції № 1054

1996 року визначені зобов'язання держав-членів ООН скоротити чисельність дипломатичних представництв та консульських установ, вжити заходів щодо обмеження в'їзду на свою територію членів суданського уряду та не скликати міжнародні й регіональні конференції в Судані [7].

Наприкінці 90-х років, коли терористична активність досягла небувало-го масштабу, Рада Безпеки поставила перед собою мету запровадити нові заходи боротьби із такою небезпекою. Зокрема, ці засоби спрямовувалися на перешкоджання організованій терористичній діяльності та стосувалися не лише терористичних рухів і угруповань, а й обмежували діяльність фізичних осіб, які брали участь у вчиненні терористичних актів, та осіб, котрі заохочували, фінансували або в інший спосіб сприяли терористам. З метою унеможливити або ускладнити протиправну діяльність терористичних груп і організацій було запропоновано впроваджувати такі заходи:

- 1) перешкоджання транскордонному переміщенню осіб, причетних до організації та здійснення терористичної діяльності;
- 2) виявлення та заморожування активів таких осіб, введення інших обмежень щодо здійснення ними фінансово-економічної діяльності;
- 3) запровадження збройного ембарго тощо.

Особлива увага при застосуванні Радою Безпеки ООН міжнародно-правових антитерористичних санкцій приділяється боротьбі з фінансуванням терористичних організацій та наданням їм іншої матеріально-технічної допомоги. Такі санкції Ради Безпеки ООН передбачені Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму. Так, кожна держава-учасниця вживає відповідно до принципів свого внутрішнього законодавства необхідних заходів для того, щоб визначити, виявити, заблокувати або заарештувати будь-які кошти, які використовуються або виділяються з метою вчинення терористичних актів, а також надходження, отримані в результаті таких злочинів, з метою можливої конфіскації [8]. Враховуючи те, що діяльність терористичних організацій потребує регулярного фінансового підживлювання, такі санкції є дієвими й дають змогу значно обмежити фінансово-матеріальні можливості злочинних організацій.

Наразі Рада Безпеки ООН спрямовує свою діяльність на виконання завдань Глобальної контртерористичної стратегії Організації Об'єднаних Націй, ухваленій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 8 вересня 2006 року [9].

Результатом багаторічної діяльності Ради Безпеки ООН є удосконалення та запровадження сучасних організаційних та практичних засобів протидії тероризму. Національне законодавство держав-учасниць приведено у відповідність до міжнародно-правових норм в частині здійснення фінансового моніторингу, блокування та обмеження транзакцій, що спрямовують-

ся на терористичну діяльність. Це знайшло свій вияв і в українському законодавстві. Указом президента від 25 квітня 2013 року було схвалено Концепцію боротьби з тероризмом, де зазначено заходи з виявлення і припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізації наслідків терористичної діяльності, передбачене міжнародне співробітництво з антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД [10].

Підсумовуючи вищесказане, можна визначити, що роль Ради Безпеки у боротьбі із тероризмом важко переоцінити. Акти РБ ООН визначають основні принципи, напрями та засоби боротьби з міжнародним тероризмом. Саме на Раду Безпеки покладається головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки, при виконанні своїх повноважень вона діє від імені всіх членів ООН. На даний час заходи, запроваджені Радою Безпеки, є досить ефективними і значно впливають на зменшення загрози міжнародного тероризму.

Література:

1. Резолюція Совета Безопасности ООН S/RES/1624 (2005) от 14 сентября 2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
2. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/1373 (2001) от 02 октября 2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
4. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/1373 (2001) от 02 октября 2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
5. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/1535 (2004) от 26 марта 2004 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
6. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/748 (1992) от 31 марта 1992 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
7. Резолюция Совета Безопасности ООН S/RES/1054 (1996) от 26 апреля 1996 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
8. Международная конвенция о борьбе с финансированием терроризма принята Резолюцией 54/109 Генеральной Ассамблеи ООН от 09 декабря 1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org>
9. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/60/288 «Глобальная контртеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций» 20 сентября 2006 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-ddsny.un.org>
10. Указ Президента України 230/2013 Про концепцію боротьби з тероризмом 25 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/230/2013

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

На сьогодні у світовому співтоваристві існує безліч неврегульованих питань щодо державних кордонів країн, а саме: невизначеність режиму кордонів деяких країн; заполітизованість питання встановлення державних кордонів; відсутність міжнародно-правової норми, що зобов'язує держав до взаємного визначення державних кордонів. Існує ситуація, відповідно до якої, норми міжнародного права не здатні повною мірою впливати на їх вирішення, що, у свою чергу, призводить до виникнення низки міждержавних суперечностей – боротьба за приналежність території тій чи іншій країні з урахуванням її економічних можливостей, блокування переговорного процесу щодо встановлення кордонів між державами-учасниками територіальних спорів.

Державні кордони є невід'ємним елементом державного суверенітету, сприяють остаточності визначення правової приналежності території, а отже проблема невизначеності кордонів деяких держав (особливо багатонаціональних) є актуальною з огляду на те, що доволі часто є причиною міждержавних конфліктів. Натомість рішення цієї проблеми на правовому рівні сприятиме узгодженості державних кордонів, що, у свою чергу, забезпечить стабілізацію економічної, політичної сфери міждержавних відносин.

Під державними кордонами розуміють «фактично чи уявно існуючі лінії у сухопутному, повітряному, водному просторі та в надрах, які окреслюють межу дії державного суверенітету країни» [1]. Вони сприяють розмежуванню територій сусідніх держав, встановлюють межі юрисдикції держав, а також слугують об'єктивним фактором нормалізації міждержавних відносин. До державних кордонів належать сухопутні, водні, повітряні кордони, кордони надр. Сухопутні кордони зазвичай проводяться з урахування природно-географічних особливостей територій та слугують для відмежування сухопутної території однієї країни від іншої суміжної. Повітряні кордони являють собою умовну вертикальну проекцію, проведену над сухопутними та водними кордонами. До водних кордонів входять річкові, озерні, морські та кордони інших водойм. Річкові кордони проводяться в залежності від судноплавності річки, якщо судноплавна, то проводиться по лінії її найбільших глибин, якщо

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

несудноплавна – посередині річки. Морські кордони відділяють внутрішні територіальні води держави від територіальних вод відкритого моря. Відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року «кожна держава володіє правом встановлювати ширину свого територіального моря в межах дванадцяти морських миль, що відміряється від вихідних ліній, визначених відповідно до Конвенції»[2]. Продовження вниз уявної вертикальної площини по сухопутних і водних кордонах держави визначає межі надр. Також виокремлюють орографічні, географічні та геометричні кордони. Орографічний кордон проводиться з урахування природного рельєфу місцевостей. Географічний пролягає через географічні координати, може збігатися з певною паралеллю або меридіаном. Геометричний кордон це уявний відрізок, що перетинає місцевість без урахування природного рельєфу. Крім того, поділ кордонів може здійснюватися на договірні та історично сформовані. Договірні кордони існують відповідно до наявності міжнародно-правових договорів між державами-сусідами. Історично сформовані кордони полягають у їх тривалому визнанні суміжними державами, що призвело до юридичної обов'язковості встановлених кордонів. Для забезпечення недоторканості кордонів суміжні держави встановлюють спеціальний режим кордонів, що включає в себе зміст державного кордону, перетин кордону, ведення на кордоні господарської, промислової та іншої діяльності, порядок врегулювання прикордонних інцидентів, суперечок і конфліктів.

З міжнародно-правової точки зору, державний кордон дозволяє запобігти міждержавним конфліктам, проте водночас виступає передумовою їх виникнення. Основне завдання державних кордонів полягає у «політико-правовому закріпленні реальних меж дії територіального верховенства конкретної держави» [3]. Крім того, узгодженість державних кордонів, які виступають основним елементом державного суверенітету, стабілізує політичну, економічну сферу міждержавних відносин. Однак доволі проблемним явищем є за політизованість питання врегулювання державних кордонів. Оскільки міжнародно-правові норми часто не в змозі обмежити та стримати політичну зацікавленість деяких країн у цій сфері. Актуальною ця проблема виступає для багатостічних держав та може мати такі прояви: протистояння різних етнокультурних меншин всередині країни, що призводить до їх виокремлення зі складу держави та розподілу державних кордонів; протистояння народів в межах однієї держави, що прагнуть до побудови власних незалежних держав, відділених лінією кордону; прагнення народу однієї держави приєднатися до іншої держави власної етнокультурної приналежності.

Важливе значення у врегулюванні питання державних кордонів відіграють нормативно-правові акти внутрішнього законодавства країн, а також

норми та принципи міжнародного права. Зокрема, Заключний акт Народи з безпеки та співпраці в Європі від першого вересня 1975 року проголошує принцип непорушності кордонів держав-учасниць. Цей принцип є похідним від принципу рівності держав та полягає в утриманні від будь-яких посягань з боку держав як стосовно одна одної, так і щодо інших держав Європи. Також «передбачається утримання від будь-яких спроб, спрямованих на захоплення чи навіть узурпацію території чи частини території іншої держави» [4]. До зобов'язань суб'єктів міжнародного права з контексту даного принципу можна віднести такі: поважати цілісність державних територій, не застосовувати збройні сили, не здійснювати вторгнення в межі території іншої держави, не визнавати будь-яких територіальних змін у результаті застосування сили, не допускати будь-яких, навіть непрямих порушень державних кордонів, не здійснювати взаємодії з сепаратистськими рухами, засуджувати акти тероризму та інші. Зміна державних кордонів відповідно до акта можлива лише на підставі норм міжнародного права, мирним шляхом та за домовленістю сторін.

Також потребує особливої уваги міжнародно-правовий принцип «uti possidetis», що є складовою принципу непорушності державних кордонів. Його історія виникнення сягає ще часів римського приватного права та знаходить свій вияв у вирішенні сучасних територіальних суперечностей. Його суть полягає у «визнанні новопроголошеними незалежними державами власних кордонів у тих межах, які вони мали, будучи ще колоніями, залежними територіями чи адміністративно-територіальними одиницями» [5]. Тобто відбувається юридичне визнання фактично існуючих раніше адміністративних кордонів. Окрім того, режим державного кордону визначається для кожної конкретної держави сукупністю міжнародно-правових договорів з країнами-сусідами, що регламентують правовий порядок їх встановлення. Такий режим носить назву «режим взаємного кордону».

Панівною в сучасному міжнародному праві є концепція, згідно з якою встановлення кордонів завжди має на меті остаточність і стабільність визначення юридичної приналежності території. Договори про кордони характеризуються такими рисами: вони не підлягають денонсації; не припиняють своєї дії під час війни; новація проводиться лише за взаємною згодою сторін.

У сучасному міжнародному праві відомі випадки, коли режим державних кордонів є невизначеним, такі кордони, у свою чергу, іменуються «кордонами defacto». Їх особливість полягає у тому, що через відсутність демаркації, вони жодним чином не закріплені та не узгоджені. Тож існує реальна потреба у здійсненні двох послідовних процедур: делімітації та демаркації. Процес делімітації полягає у договірному визначенні лінії державного

кордону, її напрямку, протяжності з внесенням відповідних позначок на схемах, картах. Такі делімітаційні карти узгоджуються та підписуються сторонами. Що стосується демаркації, то вона становить собою проведення лінії державного кордону безпосередньо на місцевості та позначення її спеціальними прикордонними знаками, стовпами.

Яскравим прикладом є наявність проблеми правового визначення та договірного закріплення кордонів України. Вирішення даної проблематики є актуальним для нас «зادля уникнення загрози національній безпеці держави у сфері безпеки державного кордону у майбутньому» [6]. У нашому випадку «устаткування» кордонів «триває більше двадцяти років, проте так і не завершується, з огляду на те, що переговорний процес на сьогодні є повністю заблокованим, а сторони дотримуються полярних сторін» [7]. Не менш гостро ця проблема постала у відносинах між Туреччиною та Вірменією. Дипломатичні стосунки, які не підтримувалися між цими країнами ще з 1915 року, необхідність покласти край більш як столітній ворожнечі, водночас зумовлена нагальна потреба у розмежуванні їхніх кордонів спровокували вкрай невизначену проблемну ситуацію, що потребує вирішення.

Таких прикладів можна наводити безліч: протести етнічних албанців Косово проти демаркації кордону з Сербією відповідно до укладеного в 2000 році договору (Сербія – Македонія); суперечності з приводу державного морського та повітряного кордону в Егейському морі між Туреччиною та Грецією; суперечності між Литвою та Латвією про розташування морського кордону через перспективність видобутку нафти в районах континентального шельфу; проблема статусу Нагірного Карабаху (анклави на території Азербайджану) в суперечностях між Вірменією та Азербайджаном.

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок про те, що принцип, закріплений в Заключеному акті Ради з безпеки та співпраці в Європі від першого вересня 1975 року, може діяти тільки у тому випадку, коли державні кордони є врегульованими та закріпленими. Тому в даному аспекті виникає питання щодо необхідності прискорення відповідних процесів шляхом встановлення для них конкретних строків. Це водночас сприятиме зменшенню маніпулювання ситуацією зацікавленими суб'єктами.

Міжнародне право юридично зобов'язує членів світової спільноти дотримуватися відповідних норм і принципів, що забезпечують порядок і стабільність. Зусилля держав, спрямовані на міжнародно-правове «оформлення лінії державного кордону, обумовлені, перш за все, прагненням до збереження та підтримання регіональної стабільності і безпеки. Наявність міжнародно-правової основи приналежності кордону і території – це запорука довгострокової стабільності в регіоні» [8]. Укладаючи міжнародні угоди, держави

беруть на себе зобов'язання визнавати встановлені лінії кордонів і, найголовніше, факт відсутності взаємних територіальних посягань; тільки в цьому випадку можна уникнути виникнення «прогалін безпеки і досягти певної стабільності у взаємних відносинах. З точки зору врегулювання територіальних та прикордонних питань між державами, можна говорити про досягнення стабільності по всьому спектру двосторонніх відносин.

Враховуючи вищевикладене, можна зазначити наступне: по-перше, становлення міжнародно-правових норм та стандартів у сфері регулювання питання державних кордонів зумовлене потребами часу та має на меті вирішення та подальше запобігання територіальним суперечностям між державами. По-друге, міжнародно-правова діяльність у цьому питанні характеризується закріпленням принципу непорушності державних кордонів, створенням міжнародно-правових актів, що регламентують окремі аспекти даного питання, укладенням міжнародно-правових угод між межуючими державами. Попри це, сучасна міжнародно-правова ситуація свідчить про недостатність урегульованості питання становлення державних кордонів. Природа міжнародно-правових угод не здатна вирішити цю проблему належним чином, адже за наявності протилежних точок зору держав у вирішальній відповідних питань, переговорний процес блокується. Крім того, принцип непорушності державних кордонів може вступати в дію лише щодо чітко-визначених кордонів між державами. При цьому залишається відкритим питання про становлення державних кордонів, що не є визначеними. Тому варто поглиблювати дію даного принципу та, наприклад, закріпити норму щодо необхідності визначеності державних кордонів. Що, на мою думку, сприятиме активізації вирішення даної проблеми.

Література:

1. Барановська В. Державний кордон // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. – К., 2003–2016
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057
3. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посіб. – 2010. – с.147–152.
4. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055
5. Ноговіцина Ю. О. Утіпосідетіс // Українська дипломатична енциклопедія: у 2т./ Д. В. Губерський (голова). К.: Знання України, 2004. – Т.2: М– Я. – 812с.
6. Сіцінський А. С., Сіцінський Н. А. Проблеми незавершеності договірно-правового оформлення державного кордону України – загроза європейській прикордонній безпеці // Університетські наукові записки. – 2014. – №2(50). – с. 354–362.

7. Березенко В. Проблеми забезпечення непорушності державних кордонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/37395/1/4_18-25.pdf

8. Савенко І. Сучасні підходи до поняття державного кордону та його охоронна функція: теоретичні аспекти // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2012. – № 33. – с. 111–116.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. І. Варава¹

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Термін «глобалізація» вперше був запроваджений американським економістом Т. Левіттом у статті «Глобалізація ринків», опублікованій у журналі «Гарвард бізнес ревью» у 1983 р., для означення феномену злиття ринків окремої продукції. У 1990-х роках – на початку XXI ст. розуміння глобалізації наповнюється ширшим змістом та охоплює всі сфери людської діяльності: економіку, політику, культуру тощо. У сучасному розумінні під процесом глобалізації розуміється становлення глобального суспільства та глобальної людини. Глобалізація забезпечує інтеграцію народів та держав у єдиний простір. Перехід сучасних світових міждержавних відносин до уніфікованих механізмів ведення економічної, соціальної, інформаційної та політичної діяльності посилює процес «розмиття» державного суверенітету і створення наднаціонального глобального управління, при якому добробут пересічних громадян окремих країн більше не залежить від виняткових дій їх урядів, вони стають залежними від рішень, які часто приймаються за межами їхніх країн іншими урядами або міжнародними організаціями.

Міжнародна організація – це об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на підставі певних правил та процедур і діяльність яких виходить за межі національних кордонів. На відміну від державних органів, міжнародні організації виконують регулюючі функ-

¹ Студентка 3 курсу інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ції на наднаціональному рівні [1, с. 5]. Як регулятори міжнародні організації мають значний вплив на розвиток і спрямованість світової економіки, оскільки вони залучають в упорядкований процес чимало держав. По суті, майже немає на світі держави, яка не була б членом якоїсь організації; більшість країн залучена до декількох організацій [2, с. 25–26].

Такі організації як G-7(8), ЄС, МВФ, ОПЕК, СОТ, МЕРКОСУР і ряд інших, які реалізують відповідні функції, делеговані їм окремими державами, фактично обмежують їхній суверенітет. Окреме місце у процесі глобалізації посідають недержавні міжнародні організації. Їх кількість з 1909 року по сьогодні зросла з 175 до 50 тисяч. Найвідомішими серед них є правозахисні організації «Міжнародна амністія» і «Міжнародна організація захисту прав людини», «Лікарі без кордонів», «Репортери без кордонів», екологічні організації «Зелений світ» і «Друзі планети», міжнародна антикорупційна організація «Міжнародна прозорість», правозахисні міжнародні організації, а також міжнародна гуманітарна організація «Охїат». Головна особливість неурядових організацій – самоорганізація. Це означає, що організація створюється по ініціативі окремих громадян або груп, а не уряду і державних органів. Міжнародні неурядові організації виводять прийняття управлінських рішень за межі політичної еліти. Завдяки організації ними суспільного діалогу з ключових міжнародних проблем істотно розширюється громадське самоуправління, здійснюється громадський контроль за виконанням міжнародних угод, формується відповідальність урядів перед світовою громадськістю [3]. Як зазначає І. О. Білоус, в аспекті міжнародного права «міжнародні неурядові організації як форма багатостороннього співробітництва громадських сил створюються громадськістю по необхідності та виникають із об'єктивних потреб реальних міжнародних відносин [4]. Ці організації можуть займатися розробкою уніфікованих правил в тій чи іншій галузі міжнародної діяльності і мати консультативний статус при ООН.

Глобалізація, охоплюючи всі сфери життєдіяльності людства, одночасно поглиблює і процеси інституціоналізації, сприяючи формуванню різних систем глобального управління, наділених відповідним обсягом повноважень і легітимності, наприклад Велика сімка, Велика двадцятка або БРІКС [5]. Подібне глобальне управління може здійснюватися в різних формах, проте вчені дотримуються думки, що у процесі здійснення глобального співробітництва вирішальну роль відіграватимуть існуючі держави поряд з наднаціональними міжнародними організаціями [6]. Так, наприклад БРІКС – об'єднання країн, що розвиваються – Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південної Африки. Кожна із країн, об'єднуючись, вбачає

у кооперації ефективний розвиток власної економіки та можливість впливати на рішення з глобальних питань і формування світобудови. Група БРІКС являє собою трансконтинентальний вимір взаємодії країн, що розвиваються, – країн з різними структурами економіки, але спільними ідеями та цілями. Перспективним для об'єднання є його трансформація у повноформатний механізм взаємодії для вирішення найважливіших питань політики, економіки і фінансової сфери. Цей механізм буде сприяти збалансованому розвитку міжнародних відносин та ефективному глобальному керуванню [7, с. 26].

Держави передають частину суверенних прав наддержавним структурам, що сприяє упорядкуванню міжнародних відносин [8, с. 78]. Найбільш наочним прикладом практики делегування владних повноважень нагору у сучасних міжнародних відносинах є Європейський Союз і Світова організація торгівлі (СОТ). Так, аналіз сучасного стану державного суверенітету держав-членів ЄС дозволяє зробити висновок, що при збереженні формально-юридичного (політико-правового) аспекту державного суверенітету одночасно відбувається поступове обмеження матеріальних можливостей його прояву, що виражається в делегуванні державами суверенних прав ЄС [9, с. 123].

Світова організація торгівлі (СОТ) – головний міжнародний регулятор світової торгівлі. Її метою є створення і підтримка системи юридичних норм міжнародної торгівлі, усунення дискримінаційних перешкод на шляху потоків товарів та послуг, вільний доступ до національних ринків і джерел сировини. Сфера діяльності СОТ охоплює: митно-тарифне урегулювання; антидемпінгове регулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами; торговельні аспекти інвестиційних заходів тощо. Надзвичайним прогресом у розвитку світової торгівлі стало прийняття 27.11.2014 р. багатосторонньої Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі (УСПТ). Угода спрямована на створення сприятливих передумов для здійснення експортно-імпортних операцій у максимально стислі терміни та зручний спосіб. Однак з іншої сторони механізм здійснення даних операцій може сприяти розмиванню державних кордонів за допомогою транснаціональних корпорацій, і окрема держава не в змозі контролювати чи перешкоджати даному процесу.

Суспільство використовує міжнародні організації для репрезентації і відстоювання власних інтересів. Громадянське суспільство перестає ба-

чити в державі головний і незамінний інструмент реалізації своїх потреб. Поява перших міжнародних організацій була результатом впливу процесів глобалізації. На зараз міжнародні урядові і неурядові організації є основним рушієм і інструментом поширення процесу глобалізації і створення єдиного світового простору. Громадські організації дедалі більше претендують на те, щоб стати головними виразниками інтересів соціальних груп, відтіснивши державу на другий план. Держава за таких умов втрачає монополію на реалізацію владних повноважень і дедалі частіше поступається своїм внутрішнім суверенітетом заради вирішення загальносвітових проблем.

Література

1. Козак Ю. Г. Міжнародні організації // Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, З. Кутайня. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 440 с.
2. Кучик О. Еволюція поняття міжнародної організації: теоретико-методологічний аспект // Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 30. – С. 24–32.
3. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: Інститут міжнародних відносин, 2005. – Випуск 53 (Ч. 1). – С. 95–104.
4. Білорус І. О. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації міжнародного економічного права: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. – Х., 2005. – 219 с. (с. 145)
5. Федорченко В. Международные структуры как инструменты ограничения государственного суверенитета // Власть. – Вип. 7, 2013 – с. 94–98.
6. Бек У. Власть и её оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия. – М., 2007. – 464 с.
7. Каймашикіова К. С. Створення БРІКС як нової структури глобального розвитку та управління // Економічний часопис. – XIX. – 2012. – № 5–6. – С. 24–26.
8. Блинов А. С. Национальное государство в условиях глобализации: контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка. – М.: Макс Пресс, 2003. – 194 с
9. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 3. – С. 114–126

Науковий керівник: **Окладна М. Г.**, к.і.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПІДПИСАННЯ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА БОРОТЬБУ З ЦИМИ ЯВИЩАМИ

Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Стамбульська конвенція) – революційний документ. Вона перший міжнародний юридично обов’язковий акт, потенційно відкритий для будь-якої країни в світі, що забезпечує комплексну низку заходів з запобігання та протидії насильству над жінками та домашньому насильству. Вона визнає насильство стосовно жінок водночас і порушенням прав людини, і видом дискримінації. Вона також встановлює чіткий зв’язок між досягненням рівноправності між жінками та чоловіками та викоріненням насильства над жінками [1, с. 15].

Україна підписала 07.11.2011 р. Стамбульську конвенцію, проте не ратифікувала дану міжнародну угоду. Відповідно до ч. 2 статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України» (далі – Закон): Ратифікації підлягають міжнародні договори України п. б) що стосуються прав, свобод та обов’язків людини і громадянина, п. е) виконання яких зумовлює зміну законів України або прийняття нових законів України. Актуальність ситуації, яка склалася, полягає у тому, що закону про ратифікацію, невід’ємною частиною якого є текст міжнародного договору, не існує, проте Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що вже набрав чинності, а також Закон України від 06.12.2017 р. №227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набере чинності 11.01.2019 імплементують деякі норми Стамбульської конвенції в українське законодавство. Проблематика даного питання полягає у тому, чи правомірно імплементувати норми міжнародного договору у національне законодавство, не ратифікувавши при цьому даний

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

договір, якщо необхідність цього прямо передбачено у нормативно-правовому акті України та які обов'язки покладаються на державу, якщо вона підписала договір з умовою його ратифікації?

Для того, щоб більш детально проаналізувати особливості понять «ратифікація» та «імплементация» слід, зокрема, звернутися до праць таких вчених як С. Алексєєв, М. Баймуратов, В. Буткевич, А. Гавердовський, Д. Левін, М. Куцевич, І. Лукашук, Ю. Медведєв, Г. Тункін, О. Шпакович та інші.

Ратифікаційний законопроект щодо Стамбульської конвенції був внесений Президентом України. Проте нардепи безстроково відклали ухвалення документа, оскільки низка народних депутатів побачила в ратифікації Стамбульської конвенції «загрозу сімейним цінностям» і «пропаганду гомосексуальних шлюбів» через наявність понять «гендер» та «сексуальна орієнтація». Крім того, проти ратифікації конвенції виступила Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. У Раді церков заявили, що Стамбульська конвенція не передбачає можливості застережень щодо окремих її положень, які стосуються поняття гендеру в його розумінні як чоловіча та жіноча статі, «що несе в собі неприпустимі загрози для інституту сім'ї та подружжя в Україні» [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Згідно зі ст. 14 Закону: міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до цього Закону в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб [3]. Так як Стамбульська конвенція стосується прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також її виконання зумовлює зміну законів України та прийняття нових законів України, то згідно з п. б частини другої ст. 9 Закону такий договір підлягає ратифікації. Тобто згода на обов'язковість такого договору може бути надана лише Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону про ратифікацію.

Ратифікація міжнародного договору – це лише завершальна стадія досить тривалої і успішної процедури укладення міжнародного договору, яка може тривати декілька років [6, с. 201–202; 7, с. 14–16] і настає лише після підписання договору, яке виражає попередню згоду держави на зобов'язання, передбачені міжнародним договором. Підписання не закріплює остаточної згоди держави на обов'язковість для неї відповідного договору. Однак, М. Куценко вважає, що слід погодитися з ученими, які зазначають, що підписання все ж має важливі юридичні наслідки: 1) надає право державі, що

підписала договір, учинити ратифікацію, затвердження і т.д.; 2) ставить за обов'язок державі утриматись від дій, що позбавили б договір його об'єкта і мети, доти, поки держава не висловить чітко свого наміру не ставати учасницею цього договору [6, с. 213]. Вдалий приклад визнання зобов'язуючого характеру приписів лише підписаного і ще не ратифікованого договору зобов'язаннями держави-підписанта договору зазначає М. О. Баймуратов [10, с.147]. Зокрема, цей вчений наводить факт визнання Постійною палатою міжнародного правосуддя в 1926 році у справі про Верхню Сілезію того, що якщо договір підлягає ратифікації, то зловживання державою, яка підписала договір, своїми правами протягом періоду, що передує ратифікації, може означати порушення її зобов'язань за договором [6, с. 213].

Правові наслідки підписання державою міжнародного договору закріплені в декількох міжнародних нормативних актах. Так, у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року у статті 18 закріплено, що держава зобов'язана утримуватись від дій, які б позбавили договір його об'єкта й мети, коли: а) вона підписала договір або обмінялася документами, які становлять договір, з умовою ратифікації, прийняття або затвердження, доти, поки вона не виразить ясно свого наміру не стати учасником цього договору; або б) вона виразила згоду на обов'язковість для неї договору, – до набрання договором чинності і за умови, що таке набрання чинності не буде надмірно затримуватися» [8]. Тотожні за змістом приписи містяться і в статті 18 Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. [9] з урахуванням того, що приписи цієї конвенції поширюються не лише на держави, а й на міжнародні організації. Отже, завдяки нормативним приписам Віденських конвенцій підписання міжнародного договору породжує правові наслідки, які, щоправда, лише за юридичною силою, а не за змістом, можна прирівняти до зобов'язань, що виникають з ратифікованого договору [10, с.148].

Норми міжнародних договорів знаходять реалізацію в поведінці й діяльності держав та інших суб'єктів міжнародного публічного права у формі практичного здійснення нормативних приписів. Для позначення цього процесу як у науковій літературі, так і в нормативно-правових актах застосовується термін «імплементация законодавства». Зазвичай він уживається для позначення процесу взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права [4, с. 130].

Саме поняття «імплементация» походить від лат. *impleo* – наповнюю. В міжнародному праві це – організаційно-правова діяльність держав із метою реалізації їхніх міжнародноправових зобов'язань [5, с. 667].

Суворова розглядає термін «імплементация» як синонім поняття «реалізація» – втілення норм міжнародного права у практичну діяльність держав та інших суб'єктів.

О. Скакун вважає, що імплементация – це перенесення (введення) у національне право норм і принципів міжнародних актів.

Гур'єва зазначає, що ратифікація Стамбульської конвенції має велику підтримку суспільства попри опозицію церкви та консервативних нардепів. «Зараз ратифікацію намагаються замінити Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Фактично все це робиться для того, щоб виправдати нератифікацію конвенції, показати, що в нас нібито є закон. Проте ці закони не дозволять боротися з проблемою домашнього насильства комплексно, в цьому полягає основна проблема. З одного боку є рух України в напрямку міжнародних норм, стандартів, комплексне вирішення проблеми насильства, а з іншого – спроби створити щось таке місцевого типу, аби закрити питання», – каже вона [2].

Отже, можна зробити наступні висновки: по-перше, так як Україна є суверенною державою, то вона має право приймати закони, які містять норми міжнародного права, навіть якщо міжнародні договори, в яких містяться стандарти поведінки і не ратифіковані. По-друге, Україна після підписання Стамбульської конвенції і доти, поки вона не виразить ясно свого наміру не стати учасником цього договору, відповідно до статті 18 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року, зобов'язана утримуватись від дій, які позбавили б договір його об'єкта й мети. По-третє, підтримуючи думку Гур'євої, вважаємо за необхідне все ж ратифікувати Стамбульську конвенцію, адже розвиток правової держави, якою проголосила себе Україна в статті 1 Конституції України, повинен супроводжуватися оновленням законодавством, яке неодмінно повинно ґрунтуватися на міжнародних принципах та стандартах.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь Стамбул (Туреччина) 11.V.2011 . – 189 с.

2. Чи потрібно Україні ратифікувати Стамбульську конвенцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/204290>

3. Про міжнародні договори : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
4. Медведев Ю. Л. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації // Публічне право № 1 (13) (2014)
5. Юридическая энциклопедия : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (отв. ред.) и др.]. – М. : Украинская энциклопедия им. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2 : Д – И. – 1999. – 744 с.
6. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. – Х.: Одиссей, 2008. – 704 с.
7. Лукашук И. И., Наумов А. В. Международное уголовное право: Учеб. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
9. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України / Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
10. Куцевич М. П. Окремі аспекти виникнення міжнародно-правових зобов'язань держави з міжнародних договорів у сфері кримінального права // Вісник Вищої ради юстиції, № 4 (8) 2011.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Війтова¹

УНІВЕРСАЛЬНІ І РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В другій половині ХХ століття світ сконцентрував свою увагу на правах людини. Сотні книг, багато тисяч статей, коментарів, думок, ідей. Права людини виявилися настільки важливим детермінантом людської цивілізації, що зараз дуже важко визначити їх місце і в теорії, і в практиці. Проголошена в 1948 році Загальна декларація прав людини змінила існуючі раніше відносини між особою та державою. Людина перестала бути усього лише слухняним підданим свавільного правителя, вона стала особистістю, яка існує у вільному просторі – просторі приватного життя, вільному від втру-

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чання держави – сфері особистої свободи, захищеної правом на індивідуальну свободу і безпеку, на недоторканість приватного життя, свободу слова, совісті і віросповідання; правом на справедливий судовий розгляд, а також правом на ефективні засоби захисту всіх цих прав і свобод.

Вказаним питанням приділені у тій чи іншій мірі праці таких науковців як С. Асірян, В. Буткевича, А. Мовчан, В. Денисов, А. Дмитрієв, П.-М. Дюпуї, Е. Жуанне, Б. Зімми, В. Євінтов, А. Кассезе, М. Коскенніемі, А.-Ш. Мартіно, Б. Петранов, Д. Пулковські, Г. Тойбнера, Г. Хафнера, Л. Шопітона та інших

Говорячи про зародження системи захисту людини, слід звернутися до середини ХХ ст. Саме після закінчення Другої світової війни, яка принесла людству найбільші втрати, світ став свідком безпрецедентного розвитку інституту міжнародного права – прав людини [9]. Відзначимо, що міжнародний (універсальний) рівень розвивався під егідою Організації Об'єднаних Націй (ООН). Статут ООН проголосив одну з цілей своєї діяльності щодо захисту прав людини, що також було відображено в ряді інших міжнародних документів: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), а також Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966) [7].

Вся світова спільнота поставлена перед необхідністю створення єдиного міжнародного органу по контролю і підтримці міжнародного миру і безпеки, а значить, міжнародна (універсальна) система на той момент дійсно була вичерпним рішенням даного питання. Необхідність виникнення регіональних систем захисту пов'язана з тим, що на універсальному (міжнародному) рівні захисту прав людини був відсутній той механізм, який сприятиме протистоянню державної влади, тому регіональні системи виявляються найбільш ефективними у сфері залучення держави-порушника до відповідальності та відновлення порушених прав людини.

За справедливим зауваженням дослідників, регіональний рівень захисту людини розвивався незалежно від універсального (міжнародного) [9]. Більше того, можна відзначити парадоксальність самого існування регіональних систем. Справа в тому, що Статут ООН не передбачає можливості створення таких систем, при цьому, однак, і не перешкоджає їх існуванню. З іншого боку, можна відзначити невідповідність у створенні регіональних систем для ООН. Хоча, безумовно, Статут ООН досить прискіпливо поставився до теми прав людини, що зазвичай не спостерігалось у міжнародно-правових актах до Другої світової війни [1, с. 66].

Значимість регіональних систем захисту прав людини, безсумнівно, велика. Будучи проміжним з'єднанням між універсальним та національним рівнем,

регіональні системи обмежують виключну юрисдикцію держав на своїх громадянах, тим самим звертаючи увагу конкретного географічного регіону на вчинене порушення. Регіональні механізми захисту прав людини представляють собою опору для становлення міжнародної системи захисту прав людини [10]. Ряд дослідників схильні стверджувати, що регіональні механізми захисту людини не тільки доповнюють універсальні, але і в деяких відносинах більш ефективно забезпечують захист основних прав людини [7, с. 153].

Говорячи про переваги регіональної системи в порівнянні з національною та міжнародною, варто відзначити, що держави, розташовані в одній географічній області, мають схожі системи, і це, звичайно, полегшує створення єдиного регіонального документа. Крім того, такі держави частіше мають і схожі історичні, культурні, економічні та політичні особливості, що також полегшує створення та функціонування даної системи. Про інші істотні переваги регіональних систем говорить і те, що санкції проти держави-порушника всередині системи, можливо, будуть більш ефективними, ніж на міжнародному рівні.

Міжнародне співробітництво держав у сфері захисту прав людини, а саме забезпечення особистої безпеки людини, спрямоване, насамперед, на боротьбу з масовими і грубими порушеннями, обумовлені проявом агресії, фашизму, колоніалізму, рабства, геноциду, апартеїду, расизму і т. д. Подібні діяння завдають шкоди людям і їх правам, тому багато хто з них визнаються міжнародними, включаючи злочини проти людства [2, с. 308].

Організаційну структуру міжнародної системи захисту прав людини складає ряд інститутів, основними серед яких, на нашу думку, є наступні:

1. Комітети ООН. Скарга подається до Комітету з прав людини, який створений відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Приєднання України до факультативного протоколу цього пакту створює умови для реалізації кожним свого конституційного права на звернення до цього органу. Комітет приймає скарги, якщо вони не анонімні і не являють собою зловживання правом на скаргу; він перевіряє, чи не розглядається питання відповідно до іншої процедури міжнародного розгляду, і чи вичерпала особа всі доступні внутрішні засоби правового захисту. Процедура захисту порушеного права полягає в тому, що скарга доводиться до відома відповідної держави, а держава зобов'язана в шестимісячний термін подати Комітету письмові пояснення або заяви, що роз'яснюють це питання і сповіщають про вжиті заходи, якщо такі мали місце. Отже, Комітет не має права виносити обов'язкові рішення, але публікує щорічний звіт про розгляд скарг, що має негативні морально-політичні наслідки для держави, в якій порушуються права людини.

2. Європейський суд з прав людини – єдиний юрисдикційний орган, який працює на постійній основі. Суд складається з такого числа суддів, яке відповідає кількості членів Ради Європи, він самостійно встановлює свій регламент і правила процедури. Юрисдикція Суду охоплює справи, пов'язані з тлумаченням і застосуванням Конвенції, але лише у відносинах тих держав, які визнали її для себе обов'язковою, тобто і щодо Росії. Звернення (петицію) до Суду має право подавати як держава, так і фізична особа, проте, воно спочатку має пройти Європейську Комісію з прав людини, яка прагне досягти «дружнього врегулювання». Зізнається, що звернення може бути подано тільки після того, як вичерпані всі внутрішні засоби вирішення спору. Тільки після розгляду звернення Комісією і, якщо вона визнала його прийнятним, а також при відсутності заперечень з боку Комітету міністрів, звернення може бути передано на розгляд Суду. Суд, склад якого затверджується для кожного звернення окремо, остаточний, і держави зобов'язані йому підкорятися. Жертові порушення прав може бути призначено «справедливу сатисфакцію» [6, с. 98].

3. Комітет міністрів Ради Європи – функції обмежуються тільки наглядом за виконанням остаточних постанов Європейського суду. Всі вони є суб'єктами формування європейського права як органічного «сплаву» англо-американського і континентального типів правових систем [8, с. 115]. Статут ООН проголосив принцип поваги прав і свобод людини і оголосив поза законом застосування сили у відносинах між державами. Він тим самим закріпив найважливіше невід'ємне право кожної людини – право на мир, на безпечне життя людства. Ідеал особистості, вільної від страху та нужди, можна здійснити лише в умовах миру, а не війни. Це необхідна умова для здійснення всіх інших прав людини. Саме війна є грубим нехтуванням права на життя, здоров'я і фізичну свободу. Історично підраховали: що більше ніж за 3300 років понад 3000 років були роками війни. Тільки в 20 столітті в світових війнах загинуло понад 60 мільйонів чоловік. Тому право на мир – складова частина права на життя, і воно належить не тільки окремим людям, а й усьому людству [4, с. 48].

Отже, міжнародна система захисту прав людини – це система, яка діє на всесвітньому та регіональному рівнях в рамках міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного і міжнародного кримінального права та відповідними контрольними і правозахисними органами.

Література:

1. Асірян С. Р. Концепція захисту прав людини у статуті ООН // Альманах міжнародного права. – 2016. – Вип. 11. – С. 65–72.

2. Дженис М., Кей Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека. Практика и комментарии. М., Будапешт, 1997. – 607с.
3. Дмитриев А. И. Становление международного гуманитарного права (XIX в. – начало XX в.). – К.: НАН Украины. Институт государства и права им. В. М. Кошого, 1998. – 340 с.
4. Марочкин С. Ю. Международное право в правовой системе Российской Федерации // Правовая реформа в России: проблемы теории и практики. Екатеринбург, 1996. – С. 48–52.
5. Мовчан А. П. Права человека и международные отношения. – М.: Наука, 1982. – 195 с.
6. Николайко И. В. Права человека и система ООН: проблемы международного сотрудничества. Киев, 1991. – 220 с.
7. Основные сведения об Организации Объединенных Наций – 2014 [Электронный ресурс] / Департамент общественной информации Организации Объединенных Наций, Нью-Йорк; пер. с англ. М., 2015. – 321 с.
8. Петранов Б. Правовое государство и международное сотрудничество в области прав человека // Международное право в современном мире. М., 1991. – 148 с.
9. Kidanemariam F. F. Enforcement of Human Rights under Regional Mechanisms: a Comparative Analysis / LLM Theses and Essays. 2006. P. 80. URL: http://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/80
10. The role of regional human rights mechanisms [Электронный ресурс] / Directorate-General for External Policies, Policy Department. European Parliament. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/410206/EXPO-DROI_ET\(2010\)410206_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/410206/EXPO-DROI_ET(2010)410206_EN.pdf)

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Т. В. Гармаш¹

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Невпинне погіршення стану навколишнього середовища змушує світове співтовариство шукати шляхів для поліпшення даного становища. Негативний вплив людства на стан природних ресурсів й екологічної ситуації не може не відбитися на економічній та соціальній складовій життя держав.

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Саме усвідомлення цього підштовхує міжнародну спільноту до активної роботи у напрямку прийняття цілої низки нормативно правових актів по захисту і збереженню навколишнього середовища.

Безсумнівно, що регулювання даного питання на рівні національного законодавства є досить важливим, але набагато ефективнішим є акумулювання зусиль держав шляхом прийняття міжнародно-правових актів, які б регламентували права та обов'язки суб'єктів міжнародного публічного права у природокористуванні.

За основу такої співпраці було взято обов'язок держав утримуватись від нанесення шкоди навколишньому середовищу як на своїй території, так і за її межами. Наприклад, стаття 193 Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права, ратифікованої Україною 1999 року, вказує на те, що Держави мають суверенне право розробляти свої природні ресурси відповідно до своєї політики в області довкілля та відповідно до їх обов'язку захищати і зберігати морське середовище [1]. Це положення доповнюється 21 принципом Декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища від 16.06.1972 року, який наголошує на тому, що держави несуть відповідальність за забезпечення того, щоб діяльність в рамках їх юрисдикції або контролю не завдавала шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів за межами дії національної юрисдикції [2]. Цілком логічним є те, що держави поряд з обов'язком не наносити шкоду оточуючому середовищу, взяли на себе зобов'язання його охорони.

Питання охорони навколишнього середовища є хвилюючим для міжнародної спільноти через те, що воно тісно переплітається з правами людини, які для міжнародного права XXI століття мають першочергове значення. Кожна людина має право на безпечне довкілля у якому вона матиме змогу реалізовувати свої права та законні інтереси. Забезпечення цього права є перш за все, завданням держави. Саме тому приймається ряд міжнародних нормативних актів, які регламентують цю тематику, серед яких Африканська хартія прав людей і народів 1982 року у 24 статті якої йдеться про те, що всі народи мають право на загальний задовільний рівень навколишнього середовища, котрий сприяє їх розвитку [3].

Упродовж своєї історії людство було споживачем природних ресурсів, який у погоні за технічним прогресом все активніше наближав світ до екологічної кризи. Саме тому, міжнародно-правові норми націлені не на те, щоб запобігти нанесенню шкоди оточуючому середовищу взагалі, оскільки це вже є неможливим, а радше на обмеження негативного впливу на природне середовище до такого рівня, який можна було б вважати прийнятним.

В ідеальній моделі світового устрою навколишньому середовищу має бути забезпечений повний та безумовний захист, однак це не трапиться до тих пір, поки всі суб'єкти міжнародного публічного права не прийдуть до усвідомлення важливості та цінності даного питання. Оскільки посилення захисту навколишнього середовища дало б нам змогу залишити у спадок наступним поколінням хоча б деякі території, де природа відповідала б тому рівню (а можливо і краще) який дістався нам від наших предків. Така діяльність могла б стати чимось на кшталт створення природних заповідників, де всі були б зобов'язані поважати природне середовище навіть у виняткових ситуаціях, таких якими є збройні конфлікти, які є предметом регулювання міжнародного права, і які наносять непоправну шкоду середовищу, в якому ми живемо.

Однак наразі лише проводиться робота з хоча б частково поліпшення ситуації, яка склалася на світовій арені щодо стану навколишнього середовища. Нині досить часто збройні конфлікти наносять непоправну шкоду природному середовищу, від збройних конфліктів страждає не лише населення та території, де вони проводяться, а і вся природна екосистема Землі загалом, оскільки природа не ділиться адміністративними кордонами, а отже не можна розділяти її на окремі частини. Саме тому, негаразди в одному куточку світу повинні хвилювати всю міжнародну спільноту, а не лише владу країни-власниці території. Наслідки таких подій будуть виправляти не одне покоління людей. Наразі, активні бойові дії мають місце на територіях різних континентів, передусім Близького Сходу, Африки та Східної частини Європи.

У 1913 р. відбулася перша природоохоронна конференція в Берні, яка офіційно ознаменувала початок міжнародного співробітництва в сфері охорони довкілля [4, с.64]. Однак навіть це не стало перепоною до нищівних методів ведення двох світових воєн ХХ століття. Засоби, за допомогою яких здійснювалися військові зіткнення розвивалися одночасно з розвитком людства. У перших війнах було задіяне найпростіше озброєння, передусім холодна зброя. З часом промислова революція та науково-технічний прогрес принесли людству нові види зброї, які були спрямовані на знищення якнайбільшої кількості людей. Перше масштабне використання зброї масового ураження відбулося в ході I світової війни в 1915 р, і полягало в застосуванні отруйних газів, що дало початок широкого її використання в різноманітних збройних конфліктах. Прийняття та підписання 17 червня 1925 р. Женевського протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів, не змогло в повній мірі зупинити її застосування країнами підписантами [4, с.65]. Більше того, наука рухалась вперед до нових видів зброї масового ураження. 16 липня

1945 року на полігоні Аламогордо в пустелі штату Нью-Мексико було випробувано перший атомний заряд, ніж через місяць, дві атомні бомби були скинуті на японські міста Хіросіма і Нагасакі, що прискорило завершення Другої Світової війни і розпочало гонку ядерних озброєнь.

Цілком зрозуміло, яку небезпеку несе ядерна зброя для світу. З цієї причини міжнародна спільнота почала активно працювати у напрямку нормативного закріплення різноманітних заборон та обмежень використання даного виду озброєння. Упродовж ХХ століття було прийнято низку міжнародно правових актів, серед яких: Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року; Договір про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі і під водою 1963 року; Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року; Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) зброї і токсинів та їх знищення 1972 року; Конвенція про заборону воєнного чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 року; Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 року. Зміст цих актів полягає у зобов'язанні не застосовувати відповідні засоби впливу на природне середовище з метою запобігання негативним і широкомасштабним екологічним наслідкам. А 1982 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було прийнято Всесвітню хартію природи пункт 20 глави III якої містить рекомендацію утримання від військових дій, що завдають шкоди природі [5].

Правда, аналізуючи сучасне становище у світі, варто зазначити, що збройні конфлікти з застосуванням зброї масового ураження продовжують мати місце. Окрім того, порушуються фундаментальні принципи міжнародного права. Причиною цього звісно ж є особливий, але недостатньо ефективний механізм міжнародної відповідальності держав.

Становище погіршує ще й те, що паралельно з проблемою збройних протистоянь існує світове змагання за природні ресурси, що також вимагає міжнародно-правового урегулювання. Нині людство впритул наблизилося до межі вичерпування найдоступніших, а тому і найдешевших видів органічних та мінеральних ресурсів. Передусім це стосується нафти і газу. Ці найголовніші енергоносії суспільство вимушене добувати з усе більшої глибини (понад 5–6 тисяч метрів). Постійно зростає частка нафти і газу, видобутих з великими витратами на шельфі морів і океанів. Крім того, дедалі більше таких енергоносіїв видобувають у віддалених районах планети з екстремальними природними умовами. Це також різко підвищує собівартість енергоресурсів, тому дефіцит нафти й газу сьогодні є потенційною причиною виникнення військових конфліктів [6].

Для урегулювання питання видобутку корисних копалин з континентального шельфу 1982 р. було прийнято Конвенцію ООН з морського права. Вона вперше у статті 3 розділу 2 встановила гранично допустиму ширину територіального моря, а саме – 12 морських миль. Новелою для міжнародного права став пункт 1 статті 77 цього ж розділу, який регламентував суверенне право прибережної держави розвідувати, розробляти і зберігати природні ресурси, що перебувають на дні, у її надрах, у покриваючих водах, і управлінні ними, а також щодо інших видів економічної діяльності [1].

Можна з упевненістю сказати, що навколишнє середовище є унікальним та єдиним місцем існування людини як представника біологічного виду. Від його стану залежить виживання людства. Слушною буде думка про те, що екологічні права людини є першоосновою життя, тоді як економічні, політичні та інші є похідними від них, тому що їх забезпечення можливе лише за умов екологічної безпеки, здорового стану ґрунтів, чистої води, повітря та інших природних благ необхідних для існування. Тому розробка і прийняття природоохоронних стандартів – важлива частина міжнародної системи контролю, оскільки вони визначають межі поведінки держав щодо природного середовища та є правовою основою безпеки світу.

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права: міжнародний документ від 10.12.1982р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057;
2. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища: міжнародний документ від 16.06.1972р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454;
3. Африканська хартія прав людей і народів: міжнародний документ від 21.10.1986р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>;
4. Шульга Є. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища від впливу військових конфліктів: проблеми ефективності // Internauka. Seriâ: Ûridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal «Internauka». Seriâ: Ûridičeskie nauki. – 2017. – № 1. – С. 63–69;
5. Всесвітня Хартія природи: міжнародний документ від 01.01.1982р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453;
6. Трегуб Г. Обмежені ресурси: до 2030 року половина людства зіткнеться з нестачею води та сільськогосподарських земель [Електронний ресурс] // Тиждень. ua. – 2.08.2012. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/55864>.

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Україна, як і будь-яка розвинута держава, не може існувати в вакуумі й усвідомлено і цілеспрямовано рухається в напрямку інтеграції в міжнародні процеси. Глобалізація як складний, багатогранний історичний процес охоплює усі сторони суспільного розвитку і втілюється у зростаючій взаємозалежності країн світу. Це процес інтеграції, інформатизації, розгортання єдиних світових зв'язків, для захисту прав і свобод людини, вирішення глобальних проблем людства, як-от дефіцит ресурсів, екологічна криза, епідемії, бідність, боротьбою зі злочинністю, вирішення протиріч між націями, що обумовлює необхідність проведення змін як у самому праві, так і в характері взаємовідносин національних правових систем за для створення певної універсальної нормативної системи, яка зможе гарантувати гармонійне співіснування націй, утвердження загальноновизнаних цінностей і принципів організації суспільних відносин та вирішення проблем загальнолюдського масштабу.

Окрім цього, активною є зовнішньоекономічна політика нашої держави у напрямку співпраці й зближення з Європейським Союзом. А тому проблематика співвідношення національного законодавства та міжнародного права є актуальною й дослідженню цієї теми приділяють увагу як вітчизняні так і закордонні правники-науковці.

Безпосередньою правовою підставою для проведення широкомасштабних перетворень на законодавчому рівні стало підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною (далі – УПС), Європейськими співтовариствами та їх державами членами 1994 р. Положення УПС щодо адаптації мали рамковий характер, а їх реалізація вимагала ухвалення правових актів, розробки необхідних інституційних механізмів та здійснення відповідних дій як на міжнародному рівні у взаємовідносинах сторін, так і у правопорядку України. Тому з метою імплементації вказаного міжнародного договору 11 червня 1998 р. Указом Президента України було затверджено «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» (далі – Стратегія). Одним із основних напрямів інтеграційного процесу у Стратегії було визначено адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, що полягає у «зближенні із сучасною європейською системою права» шляхом «реформування її правової системи

¹ Студент 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

та поступового приведення у відповідність із європейськими стандартами» у 16 пріоритетних напрямках, окреслених ч. 2 ст. 51 УПС. Закріплення цієї норми обумовлено тим, що у правовій державі не може бути інших засобів втілення пріоритетів політики, окрім правових [1, с. 30].

Згідно Розділу 2 Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 р., «адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*».

В науковій літературі виділяють поруч з адаптацією декілька термінів схожих за своїм значенням, як-от: імплементація, гармонізація, трансформація. Їх можна зустріти, зокрема й в тексті «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», що набрала чинності 01.09.2017 р.

Під імплементацією розуміють забезпечення практичного виконання міжнародно-правових норм конкретними засобами. Цей термін було запроваджено у вітчизняну літературу та обґрунтовано І. І. Лукашуком і П. Ф. Мартиненком. Існує наукова позиція, що даний термін найбільш повно охоплює процеси адаптації.

Під гармонізацією розуміють усунення певних перешкод правового характеру задля інтеграційних процесів, що з'являються через наявність особливостей національних законодавств.

Під трансформацією розуміють прийняття в національному законодавстві на основі норм міжнародного права нормативно-правових актів, у тому числі введення норм міжнародного права в національну правову систему. Однак даний термін, зазвичай, означає очевидне видозмінення предмета чи явища, що не є прямо властивим міжнародному праву.

В сучасному світі на даний момент ще й досі не вироблено єдиного погляду на порядок (процедуру) співвідношення міжнародного та національного права та правила адаптації положень національної правової системи конкретної держави до міжнародно-правових актів, відсутні загальноприйнятні схеми імплементації.

Виділяють два основних підходи:

1) верховенство внутрішньодержавного права над міжнародним правом. Країни англо-американської правової сім'ї підкоряють міжнародне право внутрішньому національному праву. Існують прецеденти, згідно з якими застосування звичаєвих норм міжнародного права можливо, якщо вони не суперечать положенням внутрішніх законів. Крім того, загальне право має пріоритет стосовно звичаєвого міжнародного права [2, с. 7]

2) верховенство міжнародного права над внутрішньодержавним правом, однак зазначеного є варіанти: верховенство міжнародного права над внутрішньодержавним правом, окрім Конституції чи з рівнозначною силою Конституції. Країни континентальної правової системи визнають пріоритет міжнародного права перед національним.

Стаття 25 Основного Закону ФРН проголошує загальні правила міжнародного права складовою частиною федерального права. Ст. 10 Конституції Італії визначає: «Правовий порядок Італії узгоджується із загальноновизнаними нормами міжнародного права». Ідентичні формулювання є в ст. 9 австрійської та ст. 7 Іспанської Конституцій. В «голландському» конституційному праві договори, які за своїм змістом можуть зобов'язувати всіх осіб, стають обов'язковими у внутрішньодержавній сфері з моменту їх опублікування. Мова йде про пріоритет договору, що створює права та обов'язки безпосередньо для суб'єктів національного права, перед національним законом, хоча б останній і був прийнятий після вступу в дію договору. При цьому такий міжнародний договір не вимагає спеціальної ратифікації [2, с. 6].

Вибір способу застосування міжнародно-правових норм при вирішенні внутрішньодержавних питань залежить від виду норми міжнародного права. Так виділяють несамовиконувані міжнародно-правові норми, приписи яких після набуття чинності та опублікування потребують накладення певних зобов'язань на ті або інші органи держави, а отже і прийняття спеціальних внутрішньодержавних правових актів і (або) вжиття адміністративно-розпорядчих заходів для свого застосування.

Окрім, несамовиконуваних, відповідно, є й самовиконувані норми міжнародного права. Самовиконувані норми зазвичай за своєю природою представляють собою норми міжнародного звичаєвого права. Так, в ст. 25 Конституції ФРН саме таким чином визначені самовиконувані норми міжнародного права: імплементації підлягають ті норми міжнародного звичаєвого права, які безпосередньо створюють права чи обов'язки для громадян та органів Федерації, тобто самовиконувані. Однак, з практики Конституційного Суду можна зробити висновок, що імплементації підлягають не всі норми міжнародного звичаєвого права, а лише ті, які придатні для реалізації та застосування в сфері дії державного суверенітету, тобто самовиконувані.

Описаний процес в теорії міжнародного права називається рецесцією міжнародних норм і, відповідно до точок зору деяких вчених, є способом внутрішньодержавної імплементації норм міжнародного права [3, с. 234].

Що ж до співвідношення міжнародного права й законодавства України, то Конституція України зазначає в ст. 9, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною

національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Під міжнародними договорами, зазначеними у ст. 9 Конституції, слід розуміти діючі міжнародні публічні-правові договори, що затверджені Верховною Радою України.

В Україні передбачається пріоритет міжнародного договору, згоду на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, перед українським законодавством (окрім Конституції України, що має найвищу юридичну силу), що закріплюється в «Декларації про державний суверенітет» від 16.07.1990 – акті конституційного характеру та впливає з ч. 2 ст. 19 закону України «Про міжнародні договори».

Стаття 85 Закону України «Про Конституційний суд України» у п. 1 зазначає, що Конституційний суд України надає висновок щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, що є додатковим підтвердженням того, що Конституція має вищий характер порівняно з міжнародними договорами.

Реалізація та дотримання міжнародних договорів регулюється Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 року, в якій зазначається, що кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добровільно виконуватись (ст. 26), учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору (ст. 27).

Стаття 18 Конституції закріплює важливе положення, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

До того ж, принцип верховенства права, закріплений у ст. 8 Конституції, не обмежується виключно національними рамками, тобто не можуть вважатися правомірними ті дії, котрі відповідають Конституції, но протирічать загальноприйнятим нормам міжнародного права.

Не можна не зазначити, що відповідно до статті 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» його рішення є обов'язковим для виконання Україною.

Цікавими для вивчення є статті 438, 439, 440 Кримінального кодексу України, що є унікальними, оскільки є відсильними до міжнародних договорів України. Вони санкціонують пряме використання суб'єктами внутрішнього права норм міжнародного права у внутрішньодержавних правовідносинах [5, с. 190].

Отже, питання співвідношення міжнародного права і національного законодавства залишається актуальним й таким, що потребує досліджень, оскільки наявні різні підходи адаптації національного законодавства до положень міжнародно-правових. Набрання чинності Угоди про асоціацію України з ЄС активізувало проблематику адаптації законодавства України до права ЄС.

Література:

1. Яковюк І. В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісник академії правових наук України. 2012. С. 29–42.
2. Айвазян Ю. К. Імплементція міжнародно-правових актів в національне законодавство: міжнародний досвід і Україна // Від громадянського суспільства – до правової держави. 2007. С. 6–8.
3. Величко Д. М. Імплементція норм міжнародного права та їх співвідношення з ратифікацією, інкорпорацією, рецепцією // Актуальні проблеми розвитку законодавства про працю та соціальне забезпечення. 2009. С. 231–235.

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Д. О. Гирман*¹

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У сучасній доктрині міжнародного права однією з найбільш дискусійних тем є проблема визначення кола суб'єктів міжнародного права. Насамперед, це обумовлено відсутністю єдиного розуміння сутності суб'єктів міжнародного права та ознак, що їм притаманні.

Проаналізувавши «класичну» («традиційну») концепцію, яку підтримували більшість науковців до середини ХХ століття, слід сказати, що до суб'єктів міжнародного права відносили лише держави. На думку ж сучасних науковців, зокрема М. Баймуратова, всіх суб'єктів міжнародного права слід поділяти на основні (первинні) – держави, нації і народності, що борються за своє національне визволення та похідні (вторинні) – міжнародні міжкультурні організації, специфічні державоподібні утворення [1, с. 64].

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Але, на наше переконання, даний перелік є неповним, адже останнім часом у теорії міжнародного права має місце тенденція до більш широкого розуміння поняття суб'єкта міжнародного права як будь-якої особи, яка бере участь у міжнародних відносинах і відповідно до норм міжнародного публічного права володіє певними правами та обов'язками. Наразі до кола суб'єктів міжнародного публічного права будуть включатися також і приватні особи (як фізичні, так і юридичні), діяльність яких виходить за межі однієї держави.

Так, французький вчений Ж. Тускоз відносить до суб'єктів міжнародного права державу, міжнародні організації, недержавні юридичні особи та фізичних осіб [2, с. 43]. Н. Кучерук наголошує, що усіх суб'єктів міжнародного права можна поділити на три види: класичні (держави, міжнародні організації), спеціальні або нетипові (державоподібні утворення та ін.) та «нетрадиційні» (фізичні особи, людство тощо). До останньої групи він відносить суб'єктів міжнародного права, які сформувались або формуються як такі значно пізніше традиційних. До цієї ж групи він відносить і фізичних осіб, надання яким статусу суб'єктів міжнародного права викликає чи не найбільше дискусій не лише серед теоретиків, але й практиків [3, с. 73].

В. Мицик пояснює дискусійність даного питання тим, що міжнародно-правові акти, тобто узгоджені державами обов'язкові міжнародні документи, в яких фізична особа визнавалась би суб'єктом міжнародного права, відсутні. Відсутні також тлумачення щодо цього універсальними міжнародними судовими установами. Згідно зі ст. 34 Статуту Міжнародного Суду ООН: «Тільки держави можуть бути сторонами в справах, що їх розглядає Суд». [4, с. 29]. Прихильники такого правового підходу стверджують, що індивіди знаходяться під юрисдикцією держави і виступають суб'єктами внутрішньо-державних правових відносин, а тому вони не мають самостійного міжнародного статусу, не володіють юридичною здатністю до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків; суб'єкти міжнародного права виступають його творцями, їх волею створюються норми міжнародного права, тоді як фізичні особи такими можливостями не наділені; права і свободи фізичних осіб, закріплені у міжнародно-правових документах, насамперед, є виявом волі держави; більшість міжнародних норм у сфері прав людини є абстрактними і для їх реалізації необхідно прийняття внутрішньо-державних актів [1, с. 76].

Натомість, Н. Кучерук не погоджується із наведеною позицією науковців і доводить це тим, що звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У даному контексті було б нелогічно говорити про відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав

та обов'язків, а отже, і відсутність міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. З цих же підстав, можна говорити про наявність статусу суб'єкта міжнародного права у юридичних осіб, оскільки із позовами до Європейського суду з прав людини звертаються не лише фізичні, але і юридичні особи [3, с. 75].

Ще одним прикладом міжнародної правосуб'єктності фізичної особи, на нашу думку, є той випадок коли особа притягається до міжнародної кримінальної відповідальності. Найчастіше ця відповідальність настає за злочини, які заподіюють шкоду міжнародному співтовариству в цілому (терористичні акти, геноцид, піратство тощо). Якщо ж винна особа притягається до кримінальної відповідальності не судом конкретної держави, а міжнародним судом (наприклад, Міжнародний кримінальний суд, Міжнародні трибунали по Югославії та Руанді) виникають врегульовані нормами міжнародного права відносини, в яких однією стороною є фізична особа-злочинець, а іншою – усе міжнародне співтовариство.

На думку О. Тарасова, «одним з нових наукових напрямків, що прагнуть здолати ці методологічні крайнощі, є правова персонологія – наука про правову особистість, однією з аксіом якої є твердження, що без правосуб'єктності фізичної особи існування будь-якого правопорядку неможливе за визначенням. Правосуб'єктність людини служить підґрунтям для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі. Тим більше абсурдними є спроби обґрунтування залучення «несуб'єкта» права до юридичної відповідальності. Не можна нести національно-правову кримінальну відповідальність, якщо перед нами «несуб'єкт» національного права [5, с. 204].

Також О. Тарасов зазначає, що «будь-який колективний суб'єкт права може діяти тільки лише через систему своїх органів. Державні й корпоративні органи можуть юридично функціонувати лише через систему посадових (фізичних) осіб, що здійснюють саморепрезентаційну діяльність. Законодавчо або договірним шляхом можна заснувати юридичну особу, але вона так і залишиться персонативною пустушкою, якщо жодна фізична особа не приступить до виконання своїх посадових обов'язків. Поза фізичною особою світ права мертвий. У цьому основна ідея правової персонології. Саме людина є джерелом і носієм усієї правової реальності. Тільки фізичні особи вміють читати, тлумачити, розуміти нормативні тексти й діяти відповідно або невідповідно до нормативних вимог, тільки шляхом притягнення до відповідальності конкретної фізичної особи, як зазначено у вироку Нюрнберзького трибуналу, право може досягти своєї мети. Тому людина як фізична особа завжди є присутньою у якості сутнісної правової підстави в будь-якій правовій системі» [6, с. 17].

Таким чином, проаналізувавши думки науковців та значну кількість міжнародно-правових норм, котрі спрямовані на забезпечення прав людини та громадянина, можна дійти висновку, що фізичну особу слід розглядати як суб'єкт міжнародного права, адже вона бере участь у міжнародних відносинах і, відповідно до норм міжнародного публічного права, володіє певними правами та обов'язками безпосередньо на підставі норм міжнародного права. Ще одним підтвердженням усього цього є ряд справ поданих фізичними особами проти держав до Європейського суду з прав людини, а також норми міжнародно-правових актів, які надають вказаним особам відповідні права та обов'язки.

Література:

1. Баймуратов М. А. Международное публичное право: учебник. *Истина*. Киев, 2004. 552 с.
2. Тускоз Жан. Міжнародне право: підручник. пер. з франц. «АртЕк». Київ, 1998. 416 с.
3. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593242.pdf>
4. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи. *Альманах міжнародного права*. 2010 р. Вип. 2. С. 25–36.
5. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С. 200–206.
6. Тарасов О. В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві: автореф. дис. *Міжнародне право*. – Харків, 2015. 40 с.
7. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія. Харків: Право, 2014. 512 с.

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*М. М. Гончаренко*¹

ВЕТО У РАДІ БЕЗПЕКИ ООН: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ПЕРЕЖИТОК?

Рада Безпеки займає унікальне становище не тільки в ООН, але і у всій системі міжнародних організацій. Перш за все тому, що на неї покладено головну відповідальність за підтримання миру і безпеки. Незважаючи на те,

¹ Курсант 3 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

що Рада Безпеки – орган обмеженого представництва (в ньому представлено менше 10% загального числа членів ООН), держави-члени погодилися, що при виконанні своїх обов'язків Рада діє від їх імені (п. 1 ст. 24 Статуту ООН). Іншими словами, Рада Безпеки самостійно робить дії, які розглядаються як дії ООН [4].

Сучасні світові тенденції склались так, що деякі країни-члени ООН дозволяють собі використовувати Цілі та Принципи Статуту ООН в довільний спосіб та навіть грубо порушувати їх. Поведінка даних суб'єктів становить серйозну загрозу для світової системи, що регулює відносини між державами. Отже, для того щоб відновити та підтримувати міжнародний мир і безпеку необхідно протидіяти спробам підірвати існуючу систему міжнародних відносин.

Право вето в Раді Безпеки ООН – право вето, яким володіють п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН (РБ): Велика Британія, Китай, Росія, США і Франція. Право вето надає постійним членам Ради Безпеки право відкидати проєкт будь яких змістовних резолюцій ООН, незалежно від рівня підтримки, якою користується даний проєкт. Право вето не поширюється на голосування з процедурних питань.

Кожен член Ради Безпеки має один голос. Рішення Ради Безпеки з питань процедури вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради. Рішення Ради Безпеки з усіх інших питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради, причому сторона, що бере участь в суперечці, повинна утриматися від голосування при прийнятті рішення на підставі Розділу VI та на підставі пункту 3 статті 52. [3].

Мета механізму вето полягає в тому, щоб запобігти дії ООН проти інтересів членів-засновників з урахуванням уроків Ліги Націй, де вето мав кожен член Ради і де відсутність обліку консенсусу країн, без згоди між якими практичне досягнення безпеки неможливо, призвело до непрацездатності організації. Наразі, прикладом зловживання може слугувати позиція Росії в Раді безпеки ООН. Реалізуючи своє право постійного члена, Росія вже десять разів накладала вето в Раді безпеки ООН. Так, на підготовлений США проєкт резолюції, мета якого була продовжити мандат розслідування про використання хімічної зброї в Сирії, Росія знову використала своє право вето і не підтримала даний проєкт. Результати голосування показали наступні результати: 11 держав проголосували «за», Росія та Болівія «проти», Китай і Єгипет утримались. Проте так як Болівія є тимчасовим членом, то тільки голос Росії носив визначальне значення.

Недосконалі механізми прийняття рішень в Організації Об'єднаних Націй і право вето в Раді безпеки ООН Російської Федерації дозволяють їй заблокувати будь-яке рішення, котре не влаштує Москву. Завдяки зло-

чинній позиції Кремля, який підтримує свою маріонетку Башара Асада в Сирії і робить все для того, щоб не були введені миротворчі сили в окуповану Росією частину українського Донбасу, війни в Україні і Сирії можуть продовжуватись безкінечно [1].

Тобто це надає можливість державі робити нормою будь-які свої дії щодо інших суверенних держав шляхом накладення вето на усі рішення Ради безпеки ООН, що будуть стосуватись даного питання .

Багато науковців та політичних діячів негативно ставляться до такого прояву використання права вето. Вони вважають, що це порушенням основних принципів співіснування міжнародної спільноти. Так, верховний комісар ООН з прав людини Зейд Раад аль-Хусейн у своїй заяві запропонував обмежити право вето для постійних членів Ради безпеки ООН. Проте, не повністю його забрати, а лише у певних випадках. Тобто, Рада Безпеки повинна прийняти певні правила щодо обмеження можливості використання права вето у випадках військових злочинів, злочинів проти людяності або геноциду.

Крім цього була ініціатива Франції про обмеження використання права вето постійними членами Ради безпеки ООН. Ряд країн підтримує ініціативу Франції про обмеження використання права вето постійними членами Ради безпеки ООН. Так наприклад, про це під час спільних дебатів у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН сказав Президент Польщі Анджей Дуда.

Причиною активного обговорення даного питання стало знову ж таки зловживання правом вето з боку окремих держав. З того часу як почався конфлікт на території України, Росія, як постійний член Ради безпеки ООН, використовувала право вето в обговореннях всіх резолюцій Ради щодо України.

Постійно ведуться обговорення даної проблеми, але рішення про відміну права вето так ще і не було прийнято. Очевидно, що ООН потрібна кардинальна перебудова.

Політики та вчені надають різні підходи до можливості реформування Ради Безпеки ООН. Так наприклад, вжити заходів для того, щоб Рада Безпеки в більшій ступені представляла все міжнародне співтовариство. Постійне членство в Раді Безпеки створює певні проблеми, оскільки воно перешкоджає перетворенням і не дозволяє враховувати зміни, що відбуваються в сьогоденному світі. Таким чином Організації Об'єднаних Націй слід приступити до поступового переходу від існуючої системи постійного членства до більш гнучкої системи, яка передбачає більшу ступінь відповідальності її членів. Раду слід негайно розширити за рахунок обрання в неї нових членів, з числа держав-членів різних регіонів світу, тобто застосовуватиметься принцип ротації; обмежити, а потім перейти до ліквідації практики використання вето. Організація Об'єднаних Націй повинна прагнути до обмеження цього

права. Спочатку можна було б розширити рамки використання «голосування з процедурних питань «щодо яких в Статуті не передбачено застосування вето. Його використання повинно бути обмежено лише питаннями миру, про які йде мова в главі VII Статуту. Слід домагатися повного скасування вето в якості необхідного кроку в напрямку ліквідації постійного членства; розробити більш ефективні механізми, які не потребують застосування сили для запобігання розв'язуванню війни та інших загроз миру і безпеки народів [2]

Отже, міжнародній спільноті необхідно зробити все можливе, щоб сама Організація Об'єднаних Націй більше не була просто полем для дискусій її членів, де країни-агресори мають можливість легко завульовувати будь-яку надскладну світову проблему і перекручувати її на свою користь. Їй потрібно врегулювати відповідні питання і позбутись такого пережитку історії як право вето постійних членів, що унеможлиблює виконання покладених на саму Раду завдань.

Літератури:

1. Віктор Каспрук «Право вето Росії в Раді Безпеки ООН дозволяє їй прикривати свої геополітичні злочини в Україні і Сирії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://viktorkaspruk.wordpress.com/2017/07/24/>
2. Декларація та програма дій форуму тисячоліття «Ми, народи: зміцнення Організації Об'єднаних Націй в двадцять першому столітті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_972/page
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010
4. Ушаков Н. А. Принцип одноголосності великих держав в ООН. М., 1965.

Науковий керівник: *Кудас І. Б.*, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. С. Горожанкіна¹

ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВИМИ

Зусиллями міжнародного співтовариства вирішується питання щодо правового визначення сутності збройного конфлікту між Україною та Російською

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Федерацією. Дипломатичні засоби врегулювання конфлікту здійснюються протягом чотирьох років, але російсько-український конфлікт досі триває, незважаючи на низку міжнародно-правових документів, що мають перелік посилянь та тверджень стосовно проблеми порушення територіальної цілісності України. Першим документом, що визнає Росію державою-окупантом, є Резолюція 71/205 Генеральної Асамблеї ООН «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» від 19 грудня 2016 р. [1].

Аналіз стану судової стадії вирішення збройного конфлікту між Україною та Росією Міжнародним Судом ООН.

16 січня 2017 р. Україною було порушено справу у Міжнародному Суді ООН № 166 проти Російської Федерації. Звинувачення було висунуто стосовно порушення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965 р. [2].

Визнання юрисдикції МС ООН в даній справі надає можливість для її розгляду. Відповідно до ч. 1 ст. 36 Статуту МС ООН «до відання Суду відносяться усі права, які будуть передані йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Уставом Об'єднаних Націй або чинними договорами і конвенціями»¹ [6]. У поданому Україною позові до МС ООН не ставиться питання ні про окупацію Криму, ні про російську агресію в Україні, оскільки відповідно до Статуту Суд не має повноважень їх розглядати поза домовленості сторін про це. Україна може відстоювати свої права лише щодо окремих міжнародних договорів, у яких і Україна, і Російська Федерація визнали юрисдикцію МС ООН [6]. Таких тільки три: Конвенція ООН з морського права, Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму і Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

6–9 березня 2017 р. відбулись слухання по даній справі. Україна вважає, що Російська Федерація порушила ст. 8,9,10,11,12,18 Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [3, 4]. Зокрема, серед висунутих вимог такі: 1) негайно і беззастережно припинити і відмовитись від надання будь-якої підтримки (фінансування, озброєння і підготовки) незаконним збройним групам, що здійснюють терористичну діяльність в Україні; 2) гарантувати, що вся зброя, надана у такий спосіб, вивезена з України; 3) припинити постачання грошей, зброї, майна з території РФ та окупованого Криму для

¹ Також ч. 2 ст. 36 Статуту МС ООН передбачається, «держави-учасниці цього Статуту можуть в будь-який час заявити, що вони визнають без особливої про те угоди, *ipso facto*, щодо будь-якої іншої держави, яка прийняла таке ж зобов'язання, юрисдикцію Суду обов'язковою стосовно всіх правових спорів», однак ні Україною, ні Російською Федерацією заяви про визнання юрисдикції Суду надано не було.

незаконних збройних формувань, що вчиняють акти тероризму в Україні; 4) заборона в'їзду на територію України російським чиновникам; 5) повністю відшкодувати витрати, пов'язані з усіма терористичними актами, які РФ вчинила, сприяла або підтримувала їх вчинення.

Україна просить МС ООН зобов'язати Російську Федерацію дотримуватись обов'язків, що випливають із Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, серед них: 1) припинення й утримання від політики культурної зачистки; 2) відновлення прав Меджлісу кримськотатарського народу; 3) припинення незаконних обшуків, арештів, затримань кримських татар в окупованому Криму; 4) відновлення роботи кримськотатарських ЗМІ та ін. [4] Також Україна 16 січня 2017 р. подала прохання про вжиття тимчасових заходів, щодо яких МС ООН прийняв рішення 19 квітня 2017 р. Відповідно до цього рішення Росія в окупованому Криму повинна: 1) забезпечити доступ до навчання українською мовою та 2) утримуватись від обмежень прав кримських татар у збереженні своїх представницьких органів.

Щодо рішення в частині застосування конвенцій, МС ООН підтвердив наявність спору між країнами щодо застосування конвенцій; визнав дотримання Україною необхідної досудової процедури та наявність своєї юрисдикції у цій справі. 17 вересня 2018 р. МС ООН прийняв рішення про продовження строку, необхідного для надання беззаперечних доказів порушень обох конвенцій з 12 червня 2018 р. до 14 січня 2019 р. відповідно.

Окрім цього, суд нагадав державам, що Рада Безпеки ООН закликала сторони розробити процедуру задля виконання «Мінських домовленостей», підписаних 12 лютого 2015 р., які були підтримані резолюцією Ради Безпеки ООН [5]. Суд допускає, що сторони за допомогою співпраці та проведення індивідуальних заходів будуть працювати для реалізації Мінських домовленостей та подальшого мирного врегулювання конфлікту в східних регіонах України. Суд не вважає за потрібне застосовувати інші заходи стосовно вирішення російсько-українського конфлікту. Більш того, сторони зобов'язані утримуватись від дій, які могли би призвести до погіршення ситуації, розширення предмету спору або ускладненню його розв'язання, адже це призведе до труднощів для розгляду справи по суті.

Окрім ініційованого Україною провадження в Міжнародному суді ООН, наразі й на розгляді Європейського суду з прав людини знаходяться чотири заяви від України, адресовані Російській Федерації, у контексті ймовірного порушення низки прав, які гарантуються Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Щодо кожної із цих заяв палати ЄСПЛ вирішили відмовитися від юрисдикції у даних справах на користь Великої палати.

Чотири випадки – «Україна проти Росії» (заява №20958/14), «Україна проти Росії» (IV) (№.42410/15), «Україна проти Росії» (V) (№ 8019/16) та «Україна проти Росії» (VI) (№ 70856/16). Ці справи стосуються звинувачень України у порушенні Європейської конвенції з прав людини Російською Федерацією та збройними групами, які Росія нібито контролює.

Загалом, уряд України стверджує, що починаючи з 27 лютого 2014 р. Російська Федерація, під час здійснення контролю над Автономною Республікою Крим та надання допомоги збройним угрупованням, які здійснюють терористичні акти на сході України, порушила положення Європейської конвенції про захист прав людини, а саме: ст. 2 (право на життя), 3 (заборона тортур і не-людського або такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 6 (право на справедливий судовий розгляд), 8 (право на повагу приватного життя), 9 (свобода релігії), 10 (свобода вираження думки), 11 (свобода зібрань та об'єднань), 13 (право на ефективний засіб правового захисту), 14 (заборона дискримінації) та ст. 1 Протоколу № 1 (захист власності) і ст. 2 Протоколу №4 (свобода пересування). [7, 8].

Отже, рішення МС ООН залежатиме від доказів України стосовно факту порушення Російською Федерацією Міжнародної конвенції про заборону фінансування тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Попри це, суд визнав Росію як сторону, що впливає на розв'язання й протікання конфлікту на території України. Загалом, всі звернення України до міжнародних інститутів не стосуються встановлення факту збройної агресії Російської Федерації, вирішення питання стосовно відповідальності країни-агресора та визначення форми та обсягу такої відповідальності.

Література:

1. A/RES/71/205 General Assembly Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2016 [on the report of the Third Committee (A/71/484/Add.3)] 71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://undocs.org/A/RES/71/205>.

2. International Court of Justice [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icj-cij.org/en/case/166>.

3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518.

4. International Court of Justice (case 166, application) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/19314.pdf>.

5. S/RES/2202 (2015) United Nations Security Council Resolution adopted by the Security Council at its 7384th meeting, on 17 February 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://undocs.org/ru/S/RES/2202\(2015\)](https://undocs.org/ru/S/RES/2202(2015)).

6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#o343.

7. Press release issued by the Registrar of the Court ECHR 173 (2018) 09.05.2018 Grand Chamber to examine four complaints by Ukraine against Russia over Crimea and Eastern Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6081540-7832894&filename=Relinquishment%20to%20Grand%20Chamber%20of%20four%20interstate%20cases%20Ukraine%20v.%20Russia.pdf>.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н, асистент Кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. К. Грищенко¹

ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Розповсюдженість агресії у ХХ-ХХІ ст. робить її водночас одним із найактуальніших напрямів для міжнародно-правової доктрини і практики. З розвитком людства постійно змінюються і прояви агресії, особливо у сьогоdnішній час політичної і економічної кризи. Збройні конфлікти відбулися, а деякі й досі тривають, у різних куточках світу, у таких як Афганістан, Чечня, Македонія, Грузія, Сирія. На жаль, у цей перелік включають і Україну у зв'язку з тими подіями, які відбуваються на сході. І це не дивлячись на те, що агресія є найбільш небезпечним міжнародним злочином і передбачає серйозну загрозу міжнародному миру. Тому проблема з'ясування природи та сутності цього феномена на сьогодні є досить актуальною.

Дослідження питання злочину агресії у різні часи знайшло відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як В. Г. Буткевич, М. В. Буроменський, О. В. Задорожній, Е. Фромм, Р. Берон, Д. Річардсон та інших вчених. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць, питання про поняття агресії було досліджено недостатньо, а також відчувається брак наукових праць, які б врахували нові тенденції у розвитку міжнародного права. Адже внаслідок бурхливого науково-технічного розвитку стало можливим застосування новітніх видів зброї, наслідки чого передбачити майже неможливо. Почали активно використовувати новітні удосконалені

¹ Студентка 3 курсу інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

методи ведення війни. Виникли такі поняття як гібридна та кібервійна. Все це призводить до зміни проявів агресії. Війни у світі стають ще більш жорстокими і небезпечними. Тому на міжнародному рівні необхідно врахувати сучасні зміни, щоб ефективно задіяти механізм боротьби із цими негативними явищами. Отже, метою даної роботи є дослідження процесу формування та прийняття універсального визначення поняття агресії, зазначити проблемні аспекти які виникали на етапах розробки поняття та на основі існуючих нормативних визначень з'ясувати природу даної дефініції .

У контексті дослідження агресії, необхідно звернути увагу на історичні особливості прояву актів агресії та їх протидії. Перша світова війна продемонструвала надзвичайну жорстокість та забрала життя багатьох осіб, внаслідок чого міжнародна спільнота вирішила обмежити агресію та війну, як засоби політики і розробила ряд документів[6]. Вже у ст. 10 Статуту Ліги Націй зазначалося, що члени Ліги націй зобов'язалися «поважати та захищати від зовнішньої агресії територіальну цілісність та політичну незалежність всіх Членів Ліги», а у випадку такої агресії або існування загрози її прояву Рада Ліги Націй мала визначити заходи щодо забезпечення виконання даного зобов'язання[2]. Проаналізувавши даний документ, можна зробити висновок, що Статут імперативно не забороняв агресивної війни, проте, відповідно до приписів ст. 10 зовнішня агресія проти територіальної цілісності та політичної незалежності не членами Ліги Націй не підтримувалась [6].

Після Другої світової війни у міжнародне право поряд із принципами незастосування сили чи погрози її застосування такої увійшло поняття «пропаганда війни». Неабияке значення мала діяльність Нюрнберзького трибуналу, який підтвердив той факт, що агресивна пропаганда займала першочергове місце в арсеналі гітлерівської політики. Так, один із головних діячів III Рейху Герінг на процесі визнав, що для розв'язання війни важливими були три факти: військові зусилля, економічні заходи і пропаганда [4], а Гітлер у своїй роботі «Майн Кампф» писав, що «за допомогою вмілого і довготривалого застосування пропаганди можна представити народу навіть небо пеклом і, навпаки, найзлиденніше життя – як рай»[7].

Створення та процесуальна діяльність Нюрнберзького трибуналу над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини найбільш серйозно вплинули на розвиток концепції злочинності агресії. У Статуті Нюрнберзького Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців були передбачені норми про діяння, в яких є склад найтяжчих міжнародних злочинів. Так, ст. 6(а) Нюрнберзького трибуналу визначає злочином проти миру «планування, підготовку, розв'язання або ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних договорів, угод або запевнень,

або участь у загальному плані чи змові для здійснення будь-якого з вищенаведених діянь»[3]. Також вперше в даному документі були сформульовані норми, які тягнуть за собою індивідуальну відповідальність. Статут передбачає, що керівники, організатори, підбурювачі та посібники, які брали участь у складанні або в здійсненні загального плану або змови, направлено на здійснення будь-яких зазначених злочинів, несуть відповідальність за всі дії, вчинені будь-якими особами з метою здійснення цього плану. Але незважаючи на значимість положень цього документу варто зазначити, що саме визначення «агресії» в ньому було відсутнє. Не зовсім точно можна було визначити, які дії мають бути розцінені як порушення принципу заборони розв'язання агресивної війни. Внаслідок чого перед міжнародною спільнотою постає нове завдання – розробити дефініцію «агресія».

Важливий крок юридичного закріплення даного поняття було зроблено у рамках ООН. Після довготривалої дискусії Генеральна Асамблея ООН у Резолюції «Про визначення агресії» №3314 від 14.12.1974 р остаточно визначила поняття «агресії». З документу випливає, що агресією є застосування збройної сили держави проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави. Застосування збройної сили державою першою в порушення Статуту ООН є «prima facie» доказом акту агресії, однак Рада Безпеки ООН може, відповідно до Статуту ООН, не визнавати відповідну дію як акт агресії з огляду на інші обставини, включаючи той факт, що такі дії або їх наслідки не мають достатньо серйозного характеру [1].

Дана Резолюція на відміну від згаданого вище Статуту вже окреслює дії, які необхідно розглядати як акти агресії, а саме відповідно до п. 4 ст. 2 Статуту ООН:

1) Втручання або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого втручання чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини.

2) Бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.

3) Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.

4) Напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.

5) Застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.

б) Дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави.

7) Заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них [1].

Але, відповідна Резолюція не закріплює індивідуальну відповідальність за акт агресії. І такий аспект викликав чимало запитань у вчених-міжнародників. Як бути з певними особами, які вчиняють даний злочин, чи підлягають вони відповідальності?

Також точиться дискусія у юридичній літературі й з приводу легітимності і актуальності визначення поняття та переліку діянь, що містяться в цій Резолюції. Так, деякі науковці стверджують, що дана дефініція, яка була вироблена у 1974 р., є застарілою. І. І. Бойко вважає, що до списку дій, які вважаються агресією, потрібно додати більше пунктів, ніж сім. Хоча б врахувати появу нових «технологій» нанесення шкоди та нові типи загроз (наприклад, втручання у роботу автоматизованих інформаційних систем). Крім цього, дослідник зазначає, що великим мінусом є те, що Рада Безпеки ООН може визначити, які інші акти є агресією, тому що жоден міжнародний орган, уповноважений на визначення агресора, не може бути повністю неупередженим [5, с.179].

Наступним важливим кроком створення універсального поняття стало створення Міжнародного кримінального суду (далі МКС). У 1998 р. на Дипломатичній конференції під егідою ООН злочин агресії був включений в юридично обов'язковий та потенційно універсальний міжнародний договір – Римський статут Міжнародного кримінального суду. Однак, Статут не містить визначення злочину агресії, адже державам-учасницям не вдалося узгодити таке визначення, не був сформульований ні склад злочину, ні процесуальні вимоги здійснення Судом юрисдикції в його відношенні, а тому, ці питання були доручені Підготовчій комісії МКС(1998-2002) і згодом – Спеціальній робочій групі по визначенню агресії. 11 червня 2010 р. в Уганді в місті Кампалі відбулося пленарне засідання першої Оглядової конференції держав-учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду. На зазначеному засіданні, у результаті тривалих дискусій, держави-учасниці домовилися про визначення поняття злочину агресії. При внесенні доповнень до Римського статуту було прийнято наступне визначення злочину агресії, яке було закріплене в статті 8 bis («Злочин агресії») [8]: п.1. Для цілей цього Статуту «злочин агресії» означає планування, підготовку,

ініціювання або здійснення особою, яка здатна фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акту агресії, який у силу свого характеру, серйозності і масштабності є грубим порушенням Статуту ООН.

Під актом агресії розуміється застосування сили однією державою проти іншою, не охоплюючи випадки застосування сили як самооборони та дій, санкціонованих Радою Безпеки ООН. Підготовлені поправки також містять невичерпний перелік дій, які кваліфікуються як акт агресії (наприклад, застосування або вторгнення збройних сил, блокада, бомбардування і тд).

На перший погляд, такий доволі тривалий процес розробки та прийняття дефініції на міжнародній арені завершився успіхом, але проаналізувавши відповідні поправки до Статуту МКС, можна зробити висновок про необхідність його доопрацювання. Адже в наш час варто врахувати усі нові тенденції в розвитку міжнародного права. Збройні конфлікти нині не тільки не припиняються, а й відображають тенденцію до оновлення методів і засобів здійснення військових дій. Крім того, розширилось коло суб'єктів, які вчиняють акти агресії. Якщо ж дискусія між вченими-міжнародниками стосовно притягнення до відповідальності індивіда вже вичерпана, то зараз існує нова, а саме з приводу того, чи потрібно визнавати терористичні організації суб'єктами злочину агресії, а також чи потрібно притягувати держав-агресорів до кримінальної відповідальності.

Отже, проаналізувавши відповідні документи, слід зазначити, що в міжнародно-правових актах визначено перелік діянь, які кваліфікуються як акти агресії, внаслідок вчинення таких діянь передбачається як індивідуальна відповідальність у разі здійснення діяння посадовою особою певної держави, так і відповідальність усієї держави. Нарешті сформульоване єдине визначення агресії, але не дивлячись на те, що воно усуває деякі прогалини в міжнародному праві, існує чимало питань, які потребують вирішення. Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні досі існує нагальна потреба у виробленні універсального поняття «агресія», яке б врахувало всі новітні тенденції, що відбуваються у сучасному світі при вчиненні актів агресії.

Література:

1. Визначення агресії. ООН; Резолюція від 14. 12. 1974р. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74
2. Ліра Націй: Статут від 10.01.1920р. URL: https://jurist-online.org/publ/istoricheskie_dokumenty_istorichni_dokumenty/statut_ligi_nacij_ustav_ligi_nacij/2-1-0-1227.

3. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси (Принят 08.08.1945). [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_201

4. Нюрнбергский процесс: сб. материалов: в-ми т. – М.:Юридическая литература, 1990.-Т.4.–672 с.-С.348.

5. Бойко І. І. Визначення агресії в міжнародному праві //Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 1(17). – С.178–179.

6. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві// Молодий вчений. 2016. №4.1. С. 30–34.

7. Мохончук С. До проблеми доктринального визначення злочину агресії у міжнародному кримінальному праві // Вісник Академії правових наук України, 2011. № 1(64). – С. 152–163.

8. Див.: оф.док.:RC/Res.6(advance version? 30 June 2010), С. 2–3).

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Демченко¹

ДИПЛОМАТИЧНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН

На сучасному етапі демократичні держави пропагують важливість захисту прав та інтересів людини переважно на конституційному рівні (наприклад, розділ 1 Конституції Федеративної Республіки Німеччини, розділ 2 Конституції Іспанії та ін.). Безпосередньо обов'язок щодо захисту прав та інтересів людини та громадянина покладається на державу, яку уособлюють передусім органи державної влади. В таких умовах важливим є гарантування захисту громадян не лише на території держави підданства, але й під час перебування за кордоном. Адже перетин кордону не применшує та не припиняє правовий зв'язок між громадянином та його країною. Підтвердженням чого у вітчизняному законодавстві слугує стаття 25 Конституції України, у якій зазначено, що «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [1]. Згідно з п.2 Положення про дипломатичне представництво України за кордоном, що затверджене Розпорядженням Президента України від 22.10.1992 р., дипломатичне представництво є постійно діючою установою України за кордоном, що покликана підтримувати офіцій-

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ні міждержавні відносини, здійснювати представництво України, захищати інтереси України, права та інтереси її громадян і юридичних осіб. Функції захисту в державі перебування (далі – ДП) інтересів громадян акредитуючої держави (далі – АД) здійснюються дипломатичним представництвом Потрібно одразу наголосити на тому, що не потрібно отожднювати функцію захисту інтересів громадян держави за кордоном із правом держави на дипломатичний захист її громадян [3, с. 53], так як остання спрямовується на відновлення прав громадян закордонної держави, які були порушені ДП шляхом здійснення нею окремого міжнародно-протиправного діяння [3, пункти 8, 9 с. 27], а також для забезпечення відповідальності ДП [4, п. 6 с. 26]. Функція захисту інтересів громадян дозволяє попередити виникнення ситуацій, в яких громадяни іноземних держав, перебуваючи на території ДП зазнають шкоди внаслідок здійснення ДП міжнародно-протиправних діянь.

Говорячи про дипломатичний захист громадян АД, необхідно вказати насамперед на те що посольство робить різні запити щодо захисту інтересів своєї держави та її громадян а також консулює своїх громадян з усіх питань, що стосуються їх перебування у відповідній ДП. Тобто, саме АД через відповідні посольства приймає рішення про здійснення конкретних дій по тому чи іншому питанню до влади відповідної ДП. На практиці, конституції деяких держав таких як Литва, Російська Федерація, Албанія, Грузія, Хорватія закріплюють такий обов'язок як забезпечення захисту інтересів їхніх громадян за кордоном. Слід зазначити що Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. одним із елементів функцій дипломатичного представництва виділяє насамперед захист в ДП інтересів АД та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом [5, с. 171] Захист прав та інтересів громадян певної держави за кордоном сьогодні майже повністю здійснюється або консульськими відділами посольств чи місій, або окремими консульськими установами відповідної АД. Від імені посольства АД загалом такий захист здійснюється лише у винятково важливих випадках, що мають дуже вагоме політичне значення

В сучасних реаліях доволі часто трапляються прецеденти тимчасового захисту відповідною місією або посольством конкретної АД на території ДП інтересів не представленої в ДП третьої держави та її громадян, як правило за проханням третьої держави. Як приклад, можна привести Люксембург, який доволі часто звертається з відповідним проханням щодо захисту інтересів його громадян на території іноземних держав до Бельгії або Нідерландів. Згідно з положеннями п. «с» ст. 45 Віденської конвенції 1961 р., ДП не повинна відмовляти АД у можливості ввірити захист своїх інтересів та інтересів її громадян прийнятній для ДП третій державі [5, с. 122, 160]

Але в сучасній практиці існують порушення цього положення, як приклад можна навести ситуацію, яка склалася у зв'язку із розривом дипломатичних відносин між Індонезією та Нідерландами в 1961 році, тоді Індонезія відмовила Великій Британії забезпечувати захист на її території інтересів Нідерландів та громадян цієї держави. [5, с. 394]. Міжнародне співтовариство в даному випадку критично прокоментувало дії Індонезії.

Отже, із вищенаведеного можна зробити висновок про те, що дипломатичні представництва є органами які забезпечують дотримання прав і свобод громадян і сприяють налагодженню дружніх дипломатичних відносин між різними країнами, що сприяє такому забезпеченню.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 25
2. Розпорядженням Президента України «Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном» від 22.10.1992 р., № 166/92-рп // Зібрання законодавства України. – 2000. – Т.5. – 5(Р/П)2.
3. Абашидзе А. Х., Фёдоров М. В. Право внешних сношений : [учеб. пособ.]. – М. : Междунар. отношения, 2009. – 384 с. (с. 27, 53)
4. Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/pdfid/525e7929d.pdf>
5. Vienna Convention on Diplomatic Relations. Done at Vienna, on 18 April 1961 // United Nations Treaty Series (UNTS). – 1965. – Vol. 500. – № 7310. – Р. 96–126, 146–161.
6. Шуміленко А. [Електронний ресурс]: Сучасна міжнародно-правова практика здійснення функцій дипломатичних представництв. Електронний доступ: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/55741/%D0%90>

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Докучаєва¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

На сьогоднішній день однією з найважливіших проблем міжнародного права постає питання щодо забезпечення стабільності міжнародно-правових

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

норм, що стає передумовою утворення дієвого механізму захисту міжнародного правопорядку та врегулювання конфліктів. Тому перед міжнародним співтовариством постала необхідність створення органу, здатного ефективним чином запобігати вчиненню найбільш жорстоких злочинів глобальних масштабів та у разі порушення міжнародно-правових норм забезпечувати здійснення правосуддя щодо винних осіб.

Історія започаткування ідеї щодо такого органу бере свій початок від часів Першої світової війни. Саме в 1919 році в ході Паризької мирної конференції було запропоновано підняти питання створення саме Міжнародного кримінального суду. На той час його створення обумовлювалося вирішенням, насамперед, спеціальної мети – вчинення правосуддя щодо німецького імператора Вільгельма II [5]. Разом із тим, було запропоновано притягнути до відповідальності і Туреччину, яка виступала союзником Німеччини під час війни. Натомість, запропоновані ідеї не знайшли своєї реалізації, адже міжнародне співтовариство дійшло висновку, що таке правосуддя може ще більше принизити Німеччину та стане передумовою політичної нестабільності Туреччини, і тому пропозиція щодо створення Міжнародного кримінального суду не була підтримана.

Далі відповідне питання знову постало на конференції, що відбувалася в Женеві в 1937 році, Радою Ліги Націй було створено комітет, що складався з 11 держав, для розробки міжнародної конвенції про боротьбу з тероризмом. Тоді ж комітет окрім вищезазначеної конвенції розробив і конвенцію про Міжнародний кримінальний суд, що призвело до укладання міжнародного договору, який мав би стати правовою основою для створення постійно діючого кримінального суду, але, на жаль, така конвенція не була ратифікована країнами у зв'язку з чим і не набрала чинності [5].

Вагоме значення для міжнародного кримінального права мав Нюрнберзький процес, який проводився в м. Нюрнберзі з 20 листопада 1945 р. по 1 жовтня 1946 р., до відповідальності притягалися військові та державні діячі нацистської Німеччини. Це перший в історії міжнародний суд, який визнав агресію найтяжчим кримінальним злочином та спрямовувався на покарання всіх винних, хто організував або ж виконував злочинні плани, які стали передумовою винищення мільйонів невинних осіб [6].

Продовженням Нюрнберзького процесу став Токійський процес, який був тривалішим за попередній (3 травня 1946 р. – 12 листопада 1948 р.) і передбачав персональну відповідальність японських воєнних злочинців за вбивство, змову та замах на вбивство, при чому такі дії визнавалися одночасно й злочинами проти миру, законів війни та людяності [8].

Нюрнберзький та Токійський процеси мають неабияке значення для вироблення та утвердження принципів і норм міжнародного права, що ви-

значають агресію як найжорстокіший та найтяжчий злочин . У зв'язку з чим такі ідеї віднайшли своє відображення й у Римському статуті також. Адже важливе значення для розвитку міжнародної кримінальної юстиції мав принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, схвалений Нюрнберзьким міжнародним трибуналом, що пізніше отримав своє легальне закріплення у документах ООН, зокрема у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 11.12.46 р. під назвою «Підтвердження принципів міжнародного права, визнаних Статутом Нюрнберзького трибуналу». Міжнародні злочини були визнані такими, що вчиняються індивідами, а не абстрактними категоріями, і саме через покарання таких індивідів можна забезпечити дотримання норм міжнародного права [7].

Після закінчення холодної війни в 1989 році уряд Тринідаду і Тобаго звернувся до Генеральної Асамблеї ООН з листом щодо відновлення роботи над питанням створення міжнародного кримінального суду. Визначною подією стала 52-а сесія Генеральної Асамблеї ООН, де остання постановила скликати в 1998 році під егідою ООН Дипломатичну конференцію в Римі за участю всіх держав.

Відтак, 17 липня 1998 року 120 держав підписали правову основу для створення Міжнародного кримінального суду – Римський статут. Але й були країни, які заперечували проти підписання договору, а саме: Китай, Ізраїль, Ірак, Лівія, Сполучені Штати Ємен та Катар. Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 року після його ратифікації 60 країнами [1].

Безумовно важливим є питання відносин Міжнародного кримінального суду з ООН. Адже варто розуміти, що суд не є структурною частиною ООН, натомість він має статус незалежної міжнародної організації. Положення щодо вищезазначених відносин знайшло своє відображення в ст. 2 Римського статуту, де визначається, що Суд встановлює відносини з Організацією Об'єднаних Націй за допомогою угоди, яка схвалюється Асамблеєю держав-учасниць цього Статуту і згодом укладається Головою Суду від імені Суду [3]. Римський статут закріплює і місцезнаходження Міжнародного кримінального суду, згідно зі ст. 3 Суд розташований в Гаазі, Нідерландах, але між тим Суду надається право засідати і в інших місцях, якщо це передбачається чинним Статутом [3].

Чітко регламентованою є і структура Міжнародного кримінального суду, стаття 34 Римського статуту визначає, що до неї належать: Президія; Відділення: апеляційне; судове; попереднього провадження (попереднього розгляду справ); Канцелярія прокурора; Секретаріат [3].

З дня свого створення і до сьогодні Міжнародний кримінальний суд набуває все більшого значення для вирішення питань щодо відповідальності за такі злочини, як геноцид; злочини проти людства; воєнні злочини; злочини агресії.

Значним обмеженням повноважень Міжнародного кримінального суду виступає те, що компетенція останнього розповсюджується тільки на злочини вчинені після набрання чинності Римського статуту, а саме з 1 липня 2002 року. Тобто, якщо будь-який міжнародно-правовий конфлікт (наприклад, війна) триває більше 16 років, то компетенція суду обмежена лише тими діями, які було вчинено після набрання чинності Статутом Суду.

Частина 4 Римського статуту присвячена врегулюванню питань складу суду, функцій, вимог, яким мають відповідати судді, та діяльності органів, з яких саме й складається Міжнародний кримінальний суд.

Задля забезпечення високого професійного рівня відправлення правосуддя в ч. 3 ст. 36 Статуту закріплюється низка вимог, яким мають відповідати потенційні кандидати на посаду судді МКС. До них, зокрема, належать такі: володіння високими моральними якостями, незалежність та неупередженість, знання хоча б однієї з робочих мов Суду, наявність громадянства держави-учасниці та спеціальні вимоги щодо досвіду роботи в сфері кримінального права та міжнародного права. Такі вимоги встановлюються для гарантування неупередженого та справедливого розгляду справ, що є базовою засадою забезпечення права на справедливий судовий розгляд [3].

Створення Міжнародного кримінального суду стало одним із найбільш визначних досягнень міжнародного співтовариства. На думку багатьох вчених, заснування постійного органу міжнародного кримінального правосуддя мало подвійне значення [2].

По-перше, забезпечення на практиці невідворотності покарання сприяє попередженню злочинів, а відтак опосередковує встановлення міжнародного миру та безпеки. Діяльність суду, зокрема, слугує підвищенню загального рівня ефективності сучасного механізму міжнародно-правової співпраці у різноманітних сферах, яка загалом прагне через досягнення статутних цілей ООН забезпечити дотримання міжнародного права та справедливості [2].

По-друге, практика Міжнародного кримінального суду здатна створити комплекс неписаних норм міжнародного кримінального права на основі вже існуючих договорів (укладених на зразок типових договорів ООН про міжнародне співтовариство в питаннях кримінального права), які сприятимуть гармонізації національного кримінального законодавства держав у масштабі всієї світової спільноти [2].

На завершення варто відзначити, що аналізуючи повноваження, надані Міжнародному кримінальному суду, можна стверджувати, що компетенції Суду достатньо для запобігання вчиненню злочинів, які підпадають під його предметну юрисдикцію, та реалізації функції правосуддя щодо винних осіб. Інституційна будова, кількісний склад його органів доволі чітко збалансова-

ний для ефективного здійснення повноважень, покладених на Суд. Слід також указати, що суд є самостійною міжнародною організацією, що діє на основі Римського статуту та усталених міжнародно-правових норм, які передбачають за головне як забезпечення реалізації головних принципів, ідей та цілей міжнародного права, так і неупереджене і справедливе правосуддя.

Література:

1. Кулеба Д. І. Міжнародний кримінальний суд // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.:Знання України, 2004 – Т.2–812с.
2. Международное уголовное право. Учебн. пособие /Под общей ред. В. Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Наука, 1999. – 264с.
3. Римский Статут Международного уголовного суда [Електронний ресурс] http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
4. Подшибякин А. С. Міжнародний кримінальний суд і проблеми національного законодавства // Міжнародне кримінальне право і міжнародна юстиція. 2008. № 1. С. 2–5.
5. Рагинский М. Ю. Розенблит С. Я. Международный процесс главных японских военных преступников. – М., 1950. – 264 с.
6. Полторац А. И. Нюрнбергский процесс. Основные правовые проблемы. – М., 1966. – 351 с.
7. Нюрнбергский процесс. Сборник материалов в семи томах. – М., 1957. – 800 с.
8. Задорожній О. В. Токійський процес 1946–48 // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). – К. Знання України, 2004. – Т. 2 : М – Я. – 812 с.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. О. Дорось¹

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛОЗЕМНОГО КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ВІД ТЕХНОГЕННОГО ЗАСМІЧЕННЯ

Сучасна історія людства нерозривно пов'язана із освоєнням простору за межами нашої планети. Людство продовжує активно засмічувати не тільки

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Землю, а й почало залишати свої сліди за її межами. Тому у наш час є доволі актуальною проблема забруднення навколоземного космічного простору об'єктами техногенної космічної діяльності, а саме «космічним сміттям», як його прийнято йменувати на побутовому рівні.

На превеликий жаль, сучасне міжнародне космічне право досить регулює проблему захисту навколоземного космічного простору від «космічного сміття». В. В. Семеняка зазначає у своїй статті, що міжнародно-правова проблема космічного сміття належить до нових викликів у галузі сучасного міжнародного космічного права. Слід одразу зазначити, що основні нормативно-правові акти, які регулюють космічні відносини, приймалися ще до виникнення проблеми засмічення навколоземного космічного простору. У юридичній літературі практично не містяться наукові розробки щодо міжнародно-правового захисту космічного простору від техногенного засмічення [1, с.345].

Основним міжнародним органом який тим чи іншим чином регулює питання забруднення космічного простору техногенними залишками є Комітет ООН по використанню космічного простору в мирних цілях (далі – Комітет ООН по космосу). У 1993 році був створений Міжагентський координаційний комітет з космічного сміття, в роботі якого беруть участь керівні країни світу. Він виконує функцію одного з міжнародних форумів з питань співробітництва у галузі захисту навколоземного космічного простору від «космічного сміття». У 2003 році комітет розробив «Керівні принципи по запобіганню утворення космічного сміття», які Генеральна асамблея ООН закликала використовувати держави-учасниці як керівні [2, с.115]. На превеликий жаль, ці принципи не охоплюють питання щодо знищення чи утилізації «космічного сміття», а також питання щодо зіткнення сміття з космічними об'єктами, які містять джерела ядерної енергії на борту. Проте керівні принципи містять багато позитивних аспектів вирішення цього питання. Одним із таких позитивних аспектів є розробка рекомендації щодо спрямування космічних апаратів після завершення строку їх дії на попередньо визначені «орбіти захоронення». Головна проблема в реалізації «керівних принципів» полягає в тому, що держави використовують їх у добровільному порядку, тобто дані принципи мають рекомендаційний характер.

Однією з основних міжнародно-правових тенденцій у вирішенні проблеми боротьби із забрудненням навколоземного космічного простору є формування національно-правових механізмів охорони космічного простору від засмічення на основі Керівних принципів. Українське національне космічне законодавство також торкається питання техногенного засмічення космічного простору, відповідно до статті 9 Закону України «Про космічну

діяльність», при здійсненні космічної діяльності в Україні забороняється порушення міжнародних норм та стандартів щодо забруднення космічного простору [3]. Національне космічне законодавство більшості країн спрямовує свої сили на мінімізацію космічного забруднення, проте належним чином не вирішує проблеми щодо очищення космічного простору. На нашу думку, це є актуальною проблемою міжнародного законодавства, яка потребує негайного розв'язання, оскільки сучасні міжнародні норми належним чином не регулюють питання щодо очищення космічного простору від залишків техногенного походження.

Вчені Міжнародного центру космічного права НАН України у своїй статті зазначають ймовірні шляхи вирішення вищезазначеної проблеми, які, на нашу думку є перспективними. Досить ефективним може стати укладання багатостороннього міжнародного договору про запобігання утворенню космічного сміття і управління космічним рухом. Цей документ має містити понятійно-термінологічний апарат, порядок реєстрації об'єктів космічного сміття, відповідальність за шкоду, завдану космічним сміттям, та інших не менш важливих питань щодо врегулювання даної проблеми. Особлива увага має бути приділена шляхам та напрямкам видалення космічного сміття [4, с.2].

Підсумовуючи вищесказане, ще раз хотілося б наголосити на актуальності та важливості вирішення проблеми засмічення космічного простору. Для усунення цієї проблеми потрібно об'єднати сили високорозвинених країн, які володіють певними технологіями у сфері космічної діяльності, зробити дослідження відповідно до яких будуть визначені принципи побудови систем для очищення навколосемного простору від космічного сміття. Шляхи вирішення даної проблеми не є вичерпними, вони потребують негайного запровадження у систему міжнародно-правових норм, задля захисту та збереження навколосемного космічного простору.

Література:

1. Семеняка В. В. «Актуальні проблеми міжнародно-правової охорони космічного простору від техногенного засмічення» // Часопис Київського університету права. – 2015. – №4. – С. 344–347.
2. Мохаммад С. А. «Международно – правовые аспекты борьбы с негативными экологическими последствиями космической деятельности» // Евразийский юридический журнал. 2010. №7 (26). С. 115–119
3. Закон України «Про космічну діяльність» : станом на 28 грудня 2015 р. / Відомості Верховної Ради України, 1997, N 1, ст. 2 Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>

4. Забезпечення міжнародно-правової охорони космічного простору від засмічення / Н. Р. Малишева, В. В. Семеняка, О. С. Стельмах // [Електронний ресурс] Космос: наука і технологія. – 2015. – 21, № 2. – С. 86–88. Режим доступу: <https://www.yuzhnoye.com/technique/innovative-technologies/space-debris/>

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. В. Драган¹

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ЯК МІЖНАРОДНИЙ СУДОВИЙ ОРГАН

Держави-члени міжнародного співтовариства тривалий час задумалися про постійний міжнародний суд, який відповідав би за мирне врегулювання суперечок, щоб усунути необхідність створення спеціальних судових органів для вирішення кожного окремого спору, який може бути вирішений в порядку арбітражного провадження.

Свій початок цей процес бере з Гаазької конференції 1899 року, де 26 держав підписали Конвенцію про мирне вирішення міжнародних спорів і створення Постійної палати третейського суду (далі – ППТС). Унікальність ППТС в тому, що Палата поєднує в собі якості арбітражу *ad hoc* і інституційного арбітражу, так як суд існує тільки для того, щоб забезпечити можливість звертатися до третейського суду випадку міжнародних спорів» (ст. 41 Гаазької конвенції 1907 р.) [1, с. 30–303]. Першим же міжнародним судовим органом в історії мирного вирішення спорів була Постійна палата міжнародного правосуддя (ППМП), заснована в 1920 р. під егідою Ліги Націй, наступником якої в 1945 р. став Міжнародний Суд ООН. Статут Палати було затверджено Асамблеєю Ліги Націй 13 грудня 1920 р. Створена для вирішення міжнародних суперечок в судовому порядку Постійна палата міжнародного правосуддя почала свою роботу в 1922 році; вона була достатньо ефективним форумом, однак держави не використовували її як засіб для урегулювання серйозних політичних спорів [2, с. 39]. Вона працювала до 1940 року, до вторгнення нацистської Німеччини в Нідерланди.

Багато міжнародних договорів містили положення про звернення до Палати в разі виникнення спорів. Було укладено понад 175 таких договорів. Палата при-

¹ Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

їняла 32 рішення щодо спорів держав. Також вона надала 27 консультативних висновків. Своїми консультативними висновками Палата допомагала Лізі Націй в її прагненнях, спрямованих на врегулювання різноманітних спорів. З точки зору застосування і розвитку міжнародного права, діяльність Палати має неабияку цінність, оскільки досвід її роботи враховано під час утворення Міжнародного суду ООН. Останню сесію Палата провела в жовтні 1945 року, а 1946 року формально припинила своє існування [2]. Що ж стосується Міжнародного суду ООН, він являє собою установу, що існує на постійній основі та складається з незалежних суддів. Суд покликаний вирішувати суперечки, ґрунтуючись на міжнародному праві, і приймати юридично обов'язкові рішення.

Міжнародний суд ООН змінив Постійну палату міжнародного правосуддя. В основу його Статуту покладено Статут Постійної палати. Відповідно до Статуту ООН Міжнародний Суд є головним судовим органом ООН. Проте його практична роль більш значна, адже він є головним судовим органом міжнародного співтовариства у цілому, центром усієї системи мирного розв'язання спорів.

Міжнародний суду складається з 15 суддів, що обираються Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки ООН строком на дев'ять років. Склад Міжнародного суду повинен забезпечити представництво основних правових систем світу. Кворум складає дев'ять суддів. Якщо у складі Міжнародного суду немає судді, який має громадянства країни, яка є стороною спору, то Генеральна Асамблея може призначити суддю для даної справи (суддя *ad hoc*) [3]. Суддя *ad hoc* не обов'язково повинен бути (і на практиці іноді не є) громадянином держави, яка його обрала. Суддя *ad hoc* при вступі на посаду робить таку ж саму урочисту заяву, як і члени Суду, бере участь у вирішенні справи на рівних правах зі своїми колегами, так само має право голосу і отримує від Суду винагороду за кожен відпрацьований день. Інститут суддів *ad hoc* є втіленням в життя принципу суворої рівності сторін перед Міжнародним Судом ООН, адже якщо член Суду – громадянин однієї зі сторін спору зберігає право брати участь у вирішенні справи, то відповідно буде цілком справедливо й логічно надати право призначити суддю *ad hoc* іншій державі, котрі є стороною у справі, але не має у складі Суду судді, який був би її громадянином. За весь час існування суду загальна кількість суддів *ad hoc* досягла приблизно 110 осіб, разом з тим деякі з них були призначені суддею *ad hoc* у декількох справах [4].

Статут Міжнародного суду ООН передбачає можливість започаткування камер у складі трьох або більше суддів. Такі камери можуть спеціалізуватися на розгляді певних категорій справ. Камера може бути створено для розгляду окремої справи самим Міжнародним судом або на прохання сторін.

Рішення камери вважається рішенням Міжнародного суду. Досі камери створювалися не часто. У майбутньому, у міру зростання кількості справ, що подаються на розгляд Міжнародного суду, практика створення камер може отримати більше поширення [3].

Розглядаючи Міжнародний суд ООН як засіб мирного вирішення міжнародних спорів, варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 33 Статуту ООН передбачено, що сторони в спорі повинні насамперед намагатися розв'язати спір шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів та угод. Правовий статус та основні принципи діяльності Міжнародного суду ООН були предметом дослідження багатьох відомих представників вітчизняної та зарубіжної науки міжнародного права, зокрема С. Б. Крилова, Е. А. Пушміна, Ф. І. Кожевнікова, Г. В. Шармазанашвілі, Г. Г. Шинкарецької тощо. Отже, діяльність цього органу була й залишається предметом дискусій.

Міжнародний юридичний процес у Міжнародному суді ООН відбувається на підставі міжнародного процесуального права. До ведення Суду належать усі справи, які будуть передані йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Статутом ООН або чинними міжнародними договорами та конвенціями. Держави в будь-який час можуть заявити, що вони визнають юрисдикцію Суду з усіх правових питань, що стосуються тлумачення договору, будь-якого питання міжнародного права, наявності факту, який, якщо буде встановлений, буде являти собою порушення міжнародного зобов'язання, характеру та розмірів відшкодування за його порушення.

З 2001 року Судом були прийняті Практичні директиви, передбачені для держав, що звертаються до Суду, котрі містять рекомендації для полегшення їх участі у міжнародному процесі. Справи порушуються в Суді залежно від обставин нотифікацією спеціальної угоди або письмовою заявою на ім'я Секретаря. В обох випадках у процесуальних документах повинні бути вказані предмет спору та сторони.

Варто додати, що з метою пришвидшення процедури або з інших причин Суд може створювати для розгляду справ одну чи декілька камер (ст.ст. 26, 29 Статуту Суду), коротко про які уже дещо зазначалося вище. Камери Суду можуть бути трьох видів: камера спрощеного судочинства у складі п'яти суддів (на прохання сторін), камера для розгляду певних категорій справ (наприклад, трудових та справ, що стосуються транзиту та зв'язку) у складі трьох суддів, камера *ad hoc* для розгляду конкретної справи (кількість суддів встановлюється за погодженням сторін).

Судочинство у Міжнародному суді ООН складається з двох частин: письмової та усної. При письмовому судочинстві під час розгляду справи

сторонами складаються наступні документи: повідомлення Суду та сторонам (про порушення справи), меморандуми (письмовий виклад позиції сторони спору), контр-меморандуми (письмовий виклад позиції іншої сторони спору) і, якщо вимагається, відповідей на них, та всіх підтверджуючих їх документів. Ці повідомлення передаються через Секретаря в порядку та строки, встановлені Судом.

Усне судочинство відбувається зазвичай у формі публічного слухання. Сторони зобов'язані виступати в ході слухання через своїх офіційних представників. На практиці ж виконання цієї функції доручається здебільшого юридичним консультантам відповідних зовнішньополітичних відомств. Також сторони часто користуються допомогою повірених та адвокатів і, за загальним правилом, залучають експертів із міжнародного права з досвідом участі в міжнародних судових процесах [4].

Відповідно до ст. 54 Статуту міжнародного суду ООН після того, як представники, адвокати і повірені закінчили свої пояснення по справі, Головуючий оголошує слухання закінченим, Суд видається для обговорення рішення. Народи відбуваються в закритому засіданні і зберігаються в таємниці.

Стаття 55 передбачає, що всі питання вирішуються більшістю голосів присутніх суддів. Якщо ж голоси розділилися порівну, голос Головуючого або Судді, що його заміняє, дає перевагу. Згідно зі ст. 58 Статуту рішення підписується Головуючим і Секретарем Суду та оголошується у відкритому засіданні Суду після належного повідомлення представників сторін. Рішення Суду є обов'язковим лише для учасників спору і лише по цій справі, що передбачено статтею 59 Статуту [5].

Варто також зазначити, що Міжнародний суд ООН може давати консультативні висновки по кожному юридичному питанню за запитом будь-якої установи, уповноваженої робити такі запити самим Статутом ООН або згідно Статутом Міжнародного суду ООН. Генеральна Асамблея або Рада Безпеки можуть запитувати від Міжнародного Суду консультативні висновки. Інші органи ООН та спеціалізовані установи системи ООН можуть запитувати консультативні висновки Суду з юридичних питань, що виникають в межах їх кола діяльності, при наявності санкції на це Генеральної Асамблеї. Хоча консультативні висновки Міжнародного суду ООН не є обов'язковими, вони являють собою один з авторитетних джерел міжнародного «м'якого» права.

Консультативні висновки Суду, а також його практика вносять значний внесок у розвиток загальної юридичної бази щодо прав людини. Наприклад, Суд зіграв одну з вирішальних ролей у становленні в сучасному міжнарод-

ному праві концепції самовизначення, право на яке закріплене в Міжнародних пактах про права людини 1966 р. У 60–70-х роках ХХ ст., коли багато держав, зокрема колоніальні держави, розглядали самовизначення виключно в якості політичного прагнення, Суд обґрунтував його правову природу у своїх консультативних висновках щодо Намібії і Західної Сахари.

Також особливого значення з погляду захисту прав людини набув консультативний висновок Суду щодо законності загрози застосування ядерної зброї. У ньому Суд постановив, що дія положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права продовжується навіть під час війни, якщо не було відповідної заяви про відступ від зобов'язань за встановленою у статті 4 Пакту процедурою. Він також визначив застосовність зобов'язань держав відповідно до Пакту щодо «всім особам, які знаходяться на території держави та під її юрисдикцією».

До цього ж варто додати висновок про юридичні наслідки присутності Південної Африки в Намібії, у якій суд ухвалив, що статті Статуту ООН про права людини породжують зобов'язання заохочувати загальне дотримання прав людини на основі недискримінації, а також укладення за юридичними наслідками будівництва роздільної стіни на окупованій палестинській території, де Суд зазначив висновки Комітету з прав людини та значною мірою побудував на них свої доводи [6].

Підсумовуючи вищенаведені твердження, можна дійти висновку, що Міжнародний суд ООН більше, ніж один із органів у системі ООН, він відіграє вагомий роль не лише у правозастосовній діяльності, але й у тому числі в нормотворчості, тобто процесі, котрий передбачає вироблення неофіційних правил, які відображають узгоджену практику держав, але носять менш зобов'язуючий характер, ніж правові норми [7].

Література:

1. Пешнин А. С. Постоянная палата третейского суда как средство мирного разрешения споров // Актуальные проблемы российского права. 2009. № 4. С. 298–305.
2. Толстых В. Л. Международные суды и их практика: Учебное пособие. – М. : Междунар. отнош, 2015. 504 с.
3. Праводом. Право мирного вирішення міжнародних спорів. Міжнародний суд. URL: <https://pravodom.com/mzhnarodne/32/518-mizhnarodnij-sud/>.
4. Савчук К. О., Мельничук О. І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 341–347.
5. Статут Міжнародного суду ООН. URL: <https://www.icj-cij.org/files/statute-of-the-court/statute-of-the-court-ru.pdf>.

6. Підручники для студентів онлайн (info@stud.com.ua). Універсальні механізми захисту прав людини. Міжнародний Суд ООН. URL: <https://stud.com.ua/3575/pravo/mizhnarodniy>.

7. Лукашук І. І. Норми міжнародного права. М., 1997. С. 21.

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Р. Дрозд¹

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЮРНБЕРЗЬКОГО ТРИБУНАЛУ

Нюрнберзький процес – найбільший судовий процес ХХ століття став важливою віхою устанавленні міжнародного кримінального правосуддя, першим історичним прецедентом притягнення до індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності найбільш небезпечних воєнних злочинців. Нюрнберзький процес, принципи, покладені в його основу, продовжують зберігати свою актуальність дотепер.

«Статут Нюрнберзького трибуналу встановлював юрисдикцію Суду, щодо таких міжнародних злочинів: агресивна війна, воєнні злочини та злочини проти людства» [5, с. 54]. Попри те, що метою цього Трибуналу було власне притягнення до кримінальної відповідальності та покарання головних воєнних злочинців [3, с. 280], ним уперше на міжнародному рівні встановлені права обвинувачених та гарантії їх забезпечення у сучасному розумінні.

Так, відповідно до пункту «d» ст. 16 Статуту Нюрнберзького трибуналу, «підсудний вправі захищати саме особисто або за допомогою захисника» [1]. Нюрнберзьким трибуналом встановлено принцип вільного вибору обвинуваченим (підсудним) свого захисника. Для того, щоб обрати адвоката, відповідно до п. «d» пр. 2 Регламенту Нюрнберзького трибуналу, «обвинувачений повинен був подати клопотання Генеральному секретарю Трибуналу» [2]. Згідно з п. 2 статті 23 Статуту Нюрнберзького трибуналу: «Захисником міг стати будь-який адвокат, що має право виступати у Суді в його рідній країні, або інша особа, спеціально уповноважена на це Трибуналом». Осіб, які відповідали вимогам щодо їх кваліфікації, включали до списку захисників, які мають право здійснювати захист у Нюрнберзькому трибуналі. У разі,

¹ Студент 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

якщо обвинувачений не обирає захисника, Трибунал призначав йому захисника на власний розсуд.

Підсудний мав на ознайомлення з висунутими обвинуваченнями та отримання копії обвинувального акту і всіх документів, що стосуються обвинуваченню. Надання такої інформації, відповідно до пр. 2 Регламенту Нюрнберзького трибуналу, здійснювалось 3-ма способами [2]: «Перший спосіб інформування застосовували, якщо обвинуваченого тримали під вартою. В цьому разі він повинен був отримати не менше як за 30 днів до судового розгляду перекладені на зрозумілу для нього мову копії таких документів: обвинувальний висновок; Статуту Трибуналу; інші документи, додані до обвинувального висновку; роз'яснення його права на захист у суді»[3, с.99]. Другий спосіб інформування, якщо обвинувачений не утримується під вартою, – він повинен бути поінформований про обвинувальний висновок і про право на отримання вищезазначених документів шляхом оголошення в такій формі і у такий спосіб, який вважатиме за необхідне Трибунал. Третій – застосовували до груп чи організацій, щодо яких обвинувачі мали намір просити визнання злочинного характеру їх діяльності [3, с. 99].

Відповідно до п. «б» ст. 16 Статуту Нюрнберзького трибуналу, «підсудний був вправі давати свої пояснення за обставинами висунутих проти нього звинувачень».

Право подавати заяви та заявляти клопотання передбачене пр. 7 Регламенту Трибуналу, згідно з яким, «усі заяви та клопотання необхідно було подавати Трибуналу у письмовій формі». Після надходження такої заяви чи клопотання, їх передавали до Головних обвинувачів, які висловлювали свою думку щодо можливості їх задоволення. Підсудні, відповідно до рішення організаційного засідання Трибуналу від 6 листопада 1945 р., були позбавлені права самостійно подавати клопотання [4, с. 201]. Усі клопотання підсудні мали право передавати тільки через їх захисників.

Для спростування обвинувачення та забезпечення захисту, підсудний та його захисник мали право подавати докази. Аналіз ст. 17 Статуту та пр. 9 Регламенту Трибуналу дає підстави виокремити такі види доказів: покази свідків та підсудних, документи та речові докази. Подаючи доказ, захисники повинні були робити короткі пояснення, необхідні для правильного розуміння таких доказів. Копії усіх документів, що в подальшому використовувалися в якості доказів, захисник збирав у книгу документів, шість примірників якої передавали Генеральному секретарю Трибуналу[3, с. 95–96].

Відповідно до п. «е» ст.16 Статуту Трибуналу, «підсудний мав право особисто або через свого захисника піддавати перехресному допиту свідка,

викликаного обвинуваченням». Варто зазначити, що ані підсудним, ані їх захисникам не повідомляли про те, кого зі свідків буде допитано в наступному судовому засіданні. Тому адвокатам доводилося вибудовувати позицію захисту в самому залі судового засідання, без будь-якої можливості завчасно підготуватися до заперечення показів свідків обвинувачення[3, с. 100].

Попри доволі значні обмеження захисників у їх можливостях реалізувати свої права, ними було піднято цілу низку питань, що стосувалися неправомірності створення та діяльності Трибуналу. Здебільшого вони стосувалися порушення принципу *Nullum Crimen, nulla poena sine praevia lege poenali* та притягнення до відповідальності тільки представників переможеної сторони. Принцип *Nullum Crimen, nulla poena sine praevia lege poenali*, відповідно до вимог якого закон, що встановлює кримінальну відповідальність, не має ретроактивної дії у часі. Отже, Нюрнберзький трибунал не мав компетенції здійснювати судочинство на підставі тих норм, що не були чинними на момент вчинення злочинних діянь. Статут Нюрнберзького трибуналу, що визначав діяння, що є злочинними, та покарання, що застосовувалися застосовувати до винних осіб, було прийнято після вчинення таких діянь, а, отже, з цієї точки зору, на думку захисників, створення Трибуналу було неправомірним [5, с. 71].

Враховуючи все вище сказане, ми дійшли висновку, що Нюрнберзький трибунал став сильним поштовхом до розвитку міжнародного кримінального права та запровадження сучасного постійно діючого Міжнародного кримінального суду. Та категорія справ, що розглядалися Трибуналом, права та обов'язки сторін стали важливим кроком не тільки у становленні інституту міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб, але й забезпечення їх права на захист під час кримінального переслідування. Про це свідчить як активна позиція захисників підсудних, так і наступництво та прогресивний розвиток норм Нюрнберзького процесу, що нормативно закріплювали право на захист у практиці Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди та Міжнародного кримінального суду.

Література:

1. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн освід 8 серпня 1945 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201
2. Регламент Международного Военного Трибунала // Нюрнбергский процесс: сборник материалов: в 2 т. – Т. I. – М: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1954. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coollib.com/b/229016/read>.

3. Котляров И. И. Преemptственность Нюрнбергских принципов в международном гуманитарном праве // Московский журнал международного права. – 2006. – №4(64). – с. 93–102

4. Ходатайства подсудимых и их защитников (из протокола организационного заседания Трибунала от 6 ноября 1945 г). Цитовано за: Нюрнбергский процесс : сборник материалов : в 8 т. – Т.1. – М. : Юрид. лит., 1987. – с. 201.

5. Полторак А. Й. Нюрнбергский процесс: (основные правовые проблемы). – М. : Наука, 1966 – с. 71–72.

Науковий керівник: *Толстенко Ю. О.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*А. Р. Дядюша*¹

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ

Однією з проблем сьогодення, якій присвячено досить значна кількість міжнародних правових актів – це незаконне переміщення та повернення дітей з-за кордону.

У міжнародному праві дане питання широко описане у Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (далі – Конвенція) від 25 жовтня 1980 року (ратифіковано законом Верховної Ради України «Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей» від 11.01.2006 р. №3303-IV). Її мета полягала у тому, щоб підпорядкувати та розвинути міжнародно-правовий механізм повернення дітей, які незаконно були вивезені за межі своєї країни або незаконно там утримуються. Слід зауважити те, що дія Конвенції охоплює тільки цивільно-правові відносини, а не кримінально-правові. При встановленні факту вчинення злочину, що пов'язаний з викраденням або торгівлею дітьми, що зазначається у статтях 146 та 149 Кримінального кодексу України, необхідно здійснювати дії, закріплені саме кримінальним законодавством.

Так, за умови поширення Конвенції на території України, остання взяла на себе зобов'язання вживати усіх необхідних заходів і долучилася до між-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

народного механізму співпраці, який дозволяє державам світу вирішувати питання організації повернення незаконно вивезених або утримуваних за кордоном дітей, що постраждали від наслідків протиправної поведінки одного з батьків або інших родичів, діями яких порушуються права батьків щодо піклування про дитину.

Свідченням ефективності запропонованого Конвенцією механізму є також те, що її державам учасницями є вже 85 країна. У багатьох випадках Конвенція є єдиною правовою підставою для звернення до компетентних органів за кордоном з передбаченими Конвенцією заявами про повернення дитини або про забезпечення права доступу до дитини[2].

Під дію Конвенції підпадає будь-яка дитина, яка не досягла 16 років, і яка постійно проживає в Договірній державі безпосередньо перед вчиненням порушення [1].

Спрямованість Конвенції на вирішення питання про повернення дитини до місця її постійного проживання, не встановлює точного визначення поняття «постійне місце проживання». У зв'язку з цим, при вирішенні питання про визначення постійного місця проживання враховуються, як правило, такі обставини, як: соціальне становище сім'ї, навчання у школі, чи була відповідна країна осередком життя дитини до переміщення або незаконного утримання, тощо [2].

Хочеться зазначити, що проблемними моментами застосування в Україні Конвенції є: визначення факту переміщення або утримання дитини незаконним; встановлення наявності (відсутності) виключень, передбачені статтями 13 та 20 Конвенції.

Грунтовне відображення даних вище перелічених аспектів можна прослідкувати у справі Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2013 року №6-117цс13. «Предметом даної справи був спір про забезпечення повернення неповнолітньої дитини до Республіки Кіпр, та незаконне утримання в Україні цієї дитини відповідачкою без згоди її чоловіка та батька дитини – громадянина Республіки Кіпр, а також порушення нею норм Конвенції », – з цього виходив касаційний суд [3]. Але, Верховний Суд у своїй постанові спирався на «відсутність у рішенні суду касаційної інстанції встановлених юридичних фактів, передбачених статтями 3, 12, 13 та 20 Конвенції, які є підставою для порушення в суді питання про повернення дитини відповідно до Конвенції» [3].

Отже, найголовнішою перевагою Конвенції є можливість захистити дитину, її права, забезпечити мінімізацію негативного впливу на неї від протиправного вивезення або утримання, гарантувати право кожної дитини на стабільні умови життя і протидіяти випадкам використання дитини

для маніпуляцій у сімейних взаємовідносинах батьками, іншими родичами, а також заперечувати можливість ставлення до дитини як до власності, а не як до особистості [4]. Забезпеченням цих прав як в Україні, так і у світі необхідно приділяти увагу і особливу ретельність у дослідженні юридичних фактів, що визначають можливість реалізації інтересів дітей.

Література:

1. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 29.04.2011 року [Електронний ресурс] // Гаазька конференція з міжнародного приватного права/ URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188

2. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2013 року № 6-117цс13 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховного суду України. – / Електрон. дані. – Харків, 2018. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/A7F8205EEA5F1D2BC2257C510028D982?OpenDocument&Highlight=0](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/A7F8205EEA5F1D2BC2257C510028D982?OpenDocument&Highlight=0),

3. Узагальнення практики застосування судами під час розгляду цивільних справ Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей Вищим Спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 01.01.2017 р. [Електронний ресурс] // Часопис цивільного і кримінального судочинства – 2017, № 1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00216.html

4. Роз'яснення Міністерства юстиції України «Досвід виконання Міністерством юстиції України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року та практика розгляду таких справ судами України від 29.08.2011 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0060323-11>

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Зозуля¹

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Масштабні зміни ХХ століття проклали шлях до нових можливостей розвитку суспільства. Зокрема, глобалізація світового економічного простору спричинила трансформацію напрямів розвитку людства в цілях до-

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

сягнення збалансованості рівнів розподілу економічних та екологічних благ. Однак, такі події призвели до зростання рівня загрози для глобальної безпеки країн з боку міжнародного тероризму, висунули на перше місце проблеми формування та функціонування системи міжнародної безпеки.

Постає питання щодо дослідження міжнародної безпеки в контексті її реалізації, бо розвиток і розквіт суспільства залежить від стабільного і надійного функціонування світового співтовариства. Аналізом даної проблеми займались багато фахівців у галузі міжнародного права. Зокрема, М. В. Буроменський, М. О. Баймуратов, А. З. Георгіци, В. Н. Денисов, С. В. Кульчицький, Л. Д. Тимченко.

М. В. Буроменський зазначає, що система індивідуальної безпеки держав – це сукупність використовуваних державою індивідуальних гарантій забезпечення своєї безпеки. Створивши норми міжнародного права, що визнають агресію міжнародним злочином, держави не відмовилися від власних засобів забезпечення своєї безпеки, а використовували міжнародно-правові засоби як додаткові гарантії останньої [1].

Так, головним джерелом, яке регулює міжнародно-правові способи й засоби забезпечення миру, є Статут ООН. Його головна мета – підтримувати міжнародний мир і безпеку, вживаючи ефективних колективних заходів. Відповідно до статті 1, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим способом, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено в даному визначенні [2].

У сучасних умовах міжнародну безпеку може бути забезпечено лише за допомогою політико-правових засобів, які застосовуються у кожному з видів міжнародно-правових гарантій безпеки держав, а саме: а) нормативних; б) організаційних; в) матеріальних [3]. Проте в міжнародному співтоваристві держав відсутній наддержавний орган, здатний примушувати до дотримання норм права, тому боротьба з агресією реалізується за допомогою звернення держав до індивідуальної або колективної самооборони й застосування колективних санкцій за рішенням Ради Безпеки ООН.

Сучасною проблемою є той факт, що демократичний осередок поділений у поглядах стосовно питання про допустимість та бажаність експорту демократії шляхом зміни правлячих режимів у авторитарних країнах [4]. Більша частина демократичного співтовариства та транзитні режими вбачають у втручанні у внутрішні справи інших країн порушення одного з головних принципів міжнародного права – свободи вибору того чи іншого політичного режиму.

Іншим аспектом світової політики в останні десятиріччя є науково-технологічний прорив з далекими наслідками в економічній, соціальній, полі-

тичній, ідеологічній сферах життєдіяльності людства. Впровадження нових технологій суттєво змінило характер та можливості звичайної зброї, системи розвідки та керування військовими діями, привело до створення високоточної зброї, розширило можливості військових дій на відстані та ін. Такий прогрес призводить до зростання міжнародного тероризму та організованої злочинності у великих масштабах, що зумовлює проблему регулювання та контролю даної ситуації, що склалося.

Мюнхенська конференція про стан міжнародної безпеки 2018 року, на якому обговорювались дискусії на найпрестижнішому в світі безпековому форумі стосувалась питання міжнародних нормативних актів, які регулюють світову безпеку. Зазначалось, що ключові договори з контролю над озброєннями, такі як Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності, перебувають під ризиком руйнування [5]. Голова конференції зазначив, що у минулому році світ став ближче до початку значного конфлікту. Можна стверджувати, що питання світової безпеки є першочерговим та невідкладним.

Таким чином, проведене дослідження засвідчує, що перед всіма країнами світу міжнародна безпека постає важливим питанням порядку денного у визначенні стратегій виживання та розвитку всіх країн. Без сумніву, світ стає більше взаємозалежним і неподільним, що зумовлює необхідність ще більш масштабного й активного співробітництва держав у сфері зміцнення системи міжнародної безпеки.

Література:

1. Міжнародне право : Основні галузі : підруч. / за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2004. – 816 с
2. Ржевська В. С. Право держави на самооборону і міжнародна безпека / В. С. Ржевська. – К. : Вид. дім «Промінь», 2005. – 251 с.
3. Чехович Т. В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ, № 1, 2013. – 280 с.
4. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (21) 2014–156 с.
5. Європейська правда – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/15/7077534/>
6. Яковюк І. В., Трагюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки Ураїни в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації // Теорія і практика правознавства. – 2017. – Вип. 2 (12) DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2017.12.117245>

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ

Сучасні глобалізаційні процеси в світі породили цілу низку проблем, що потребують швидкої реакції на них міжнародної спільноти і компетентного вирішення. Серед них можна назвати локальні воєнні конфлікти, періодичні стихійні лиха регіонального характеру, техногенні катастрофи. Для ліквідації цих проблем задіюються як ресурси окремих держав, так і міжнародних організацій універсального та спеціального характеру. Серед останніх чільне місце займає Міжнародне Товариство Червоного Хреста.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є незалежною гуманітарною організацією, яка спрямовує діяльність із забезпечення захисту жертв міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів. Органами управління МКЧХ є Асамблея (верховний орган управління), Рада Асамблеї (допоміжний орган, якому Асамблея делегує низку своїх повноважень) та Директорат (виконавчий орган). На чолі Асамблеї та Ради Асамблеї стоїть Президент МКЧХ.

Договір між Урядом України і МКЧХ про відкриття Місії МКЧХ в Україні був ратифікований 4 липня 2004 р. Відповідно до Договору 2004 р. статус Місії МКЧХ в Україні відповідає статусові інших органів міжурядових організацій в Україні. Стаття 2 Договору 2004 р. визначає правосуб'єктність Місії. Так, Місія МКЧХ користується правами юридичної особи. Уряд України визнає, що Місія МКЧХ може брати на себе зобов'язання по контрактах, порушувати судові позови і набувати права, а також купувати і позбуватися рухомого і нерухомого майна.

Метою діяльності Товариства Червоного Хреста в Україні є попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф та аварій, надання допомоги медичній службі Збройних Сил і органам охорони здоров'я, сприяння органам державної влади України у їх діяльності в гуманітарній сфері.

Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста вже здійснювала свою діяльність в Україні і у мирний час була відізнана. У зв'язку з агресією Російської Федерації Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста відновила свою діяльність в Україні задля захисту жертв збройного конфлікту.

На початку 2016 р. у відповідь на зростання гуманітарних потреб людей, які постраждали в результаті конфлікту на сході України, команди МКЧХ зо-

¹ Студентка 3 курсу, факультету прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

середили свою діяльність на таких напрямках: вирішення проблем осіб, зниклих безвісти, та їх сімей; відновлення та опалення житлових будинків; забезпечення постачання питної води; турбота про гідність загиблих; забезпечення гуманного поводження з затриманими; забезпечення продуктами харчування, предметами гігієни та грошовою допомогою для найуразливіших верств населення; співробітництво з Товариством Червоного Хреста України.

На період 2015–2018 рр. МКЧХ визначив такі основні стратегічні напрями своєї діяльності: посилення сфери своєї діяльності (Комітет збільшить актуальність та ефективність підтримки, яку він надає людям, постраждалим у результаті збройних конфліктів та інших ситуацій насильства); зміцнення контекстуалізованого багатопрофільного реагування на існуючі виклики; оптимізація продуктивності (забезпечуватиме належний баланс між досягненням узгодженості в рамках всієї організації та підтримкою оперативної гнучкості в управлінні її роботою).

За Звітом МКЧХ протягом вересня 2018 р. 20 500 флаконів і картриджів інсуліну передано медичним установам для хворих на цукровий діабет; 22 заклади первинної медико-санітарної допомоги по обидва боки від лінії зіткнення отримали необхідні медичні матеріали; понад 140 людей, які мешкають вздовж лінії зіткнення, отримали психосоціальну підтримку під час 132 групових зустрічей і домашніх візитів; 140 тон фільтраційного піску для очищення води по обидва боки від лінії зіткнення передано головному підприємству з водопостачання і водовідведення у Донецькій області; 18 000 літрів питної води надано мешканцям Авдіївки через збої в роботі Донецької фільтрувальної станції, спричинені погодними умовами; 20 000 осіб по обидва боки від лінії зіткнення отримали продуктові набори (вагою 17 кг кожен) із гречкою, рисом, макаронами, борошном, соняшниковою олією, цукром, консервованою яловичиною і сардинами, чаєм і дріжджами; близько 1 800 дітей отримали ручки, зошити та інше необхідне шкільне приладдя; понад 460 осіб по обидва боки від лінії зіткнення взяли участь у 18 навчальних сесіях із питань мінної небезпеки.

МКЧХ плідно співпрацює з Товариством Червоного Хреста України. Так, за допомогою МКЧХ 200 волонтерів Червоного Хреста взяли участь у спільних роздачах допомоги, ремонті будинків і долучились до інших програм: першої допомоги, психосоціальної підтримки, поглиблення обізнаності про ризики мін/вибухонебезпечних залишків війни й безпечну поведінку; 2 000 пацієнтів, які проживають у селах поруч із лінією зіткнення, отримали допомогу від чотирьох мобільних клінік ТЧХУ за підтримки Фінського Червоного Хреста та МКЧХ; 4 лялькові вистави організовано волонтерами ТЧХУ для надання психологічної підтримки дітям в Авдіївці.

Отже, підсумовуючи вищенаведене можна зазначити, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста протягом усього свого існування, здійснює діяльність з надання допомоги жертвам різних конфліктів. Починаючи з практичної діяльності, тобто безпосередньо лікування постраждалих, доставка продуктів і медикаментів тощо і закінчуючи теоретичними розробками документів, що мають міжнародне значення. Оскільки на сході України триває збройний конфлікт, найбільш активно співпрацює з Урядом, органами самоврядування та Товариством Червоного Хреста України Міжнародний Комітет Червоного Хреста, який надає населенню постраждалих регіонів різноманітну гуманітарну допомогу.

Література:

1. Договір між Урядом України і Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) про відкриття Місії МКЧХ в Україні від 04.06.2004. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991_005
2. Невара Л. М. Червоний Хрест і Міжпарламентський союз – особливі види неурядових організацій. Європейські перспективи №4, 2010. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2010_4/Nevara.pdf
3. Статут Міжнародного комітету Червоного Хреста від 24.06.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/991_002
4. Основні напрямки діяльності МКЧХ у вересні 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.icrc.org/wp-content/uploads/sites/98/2018/10/UA_INFOGRAPHIC_SEPTEMBER_18_UKR.pdf

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*І. Ісакова*¹

ПРОБЛЕМИ В КАТАЛОНІЇ: БОРОТЬБА ЗА ПРАВО НА СВОБОДУЧИ ПРОЯВ СЕПАРАТИЗМУ?

Конституція Іспанії проголосила, щовона визнає та гарантує право на автономію для національностей та регіонів, котрі складають Іспанію, та солідарність між ними, а також те, що вона заснована на непорушній єдності іспанської Нації, загальній та неподільній Батьківщині усіх іспанців [1].

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Саме, посилаючись на статтю 2 Конституції Іспанії 1978 року влада намагалася розв'язати національну проблему, яка завжди була в Іспанії однією з найгостріших.

Королівство Іспанії поділене на 17 автономних співтовариств (5 областей і 12 регіонів), які мають великий спектр повноважень у веденні економічного життя та внутрішньої політики на своїх територіях, до складу яких входить 50 провінцій і понад 8 тисяч муніципій.

Модель територіального устрою, сформульована у Конституції, протягом певного часу, дійсно допомогла побороти країні певні національні проблеми, пов'язанні з бажанням деяких територій вийти зі складу Іспанії. Зокрема, стати незалежною державою завжди прагнула Каталонія, влада якої неодноразово намагалася отримати незалежність від Іспанії за допомогою референдуму. Тільки за останні 10 років таких спроб було декілька.

Крізь призму події, які відбуваються в Іспанії постає питання: непорушність державних кордонів та право нації на самовизначення – чи можна дотриматися цих двох принципів без конфлікту та в рамках закону?

Національні відносини в сучасному світі підпорядковані дії двох взаємозалежних тенденцій: з одного боку, формування і розвиток націй, їх боротьба за рівноправність і самостійність, за створення держав; з іншого – злам національних кордонів, посилення зв'язків та взаємного співробітництва, інтеграційних процесів на основі об'єктивного процесу інтернаціоналізації всіх аспектів суспільного життя. Ігнорування цих тенденцій може не тільки загострити національне питання в окремих державах, а й спричинити непередбачувані наслідки в межах усього світового співтовариства

До низки труднощів, на які наштовхується процес самовизначення народів, на думку вчених, належать суперечності між «принципом самовизначення», який передбачає право нації на відокремлення і утворення самостійних держав, з одного боку, і такими принципами міжнародних відносин, як збереження «територіальної цілісності держав», «непорушності їх кордонів», невтручання у внутрішні справи один одного та інші, котрі являються основоположними принципами, за якими живе сучасне співтовариство. Надання переваги тому чи іншому принципу з цієї сукупності не завжди є справедливим стосовно конкретних народів. Але необхідно пам'ятати, що територіальна цілісність та кордони відносяться до сфери міждержавних відносин, тоді як національне самовизначення – до сфери відносин між державою та власним населенням, народами, що живуть у даній державі. Відповідно до Декларації про принципи міжнародного права: «Кожна держава повинна утриматись від будь-яких дій, що спрямовані на часткове чи повне порушення національної єдності та територіальної цілісності будь-якої іншої держави». А можливість

мирної зміни кордонів даний акт визнає. Тому світове співтовариство часто є нерішучим, і з-поміж всіх підстав самовизначення націй на перший план ставить дві: життєздатність майбутньої політичної одиниці та її спроможність вирішувати свої проблеми неконфліктним способом [2, с. 21–22].

У 2006 році був прийнятий ключовий документ – Статут Каталонії. У ньому містяться моменти, які дозволяють говорити про Каталонію як про політичну націю [3, с. 116]. В ході прийняття документа бушувала полеміка навколо постанови Конституційного суду Іспанії, яка говорить, що «не мають інтерпретаційного юридичного змісту в преамбулі Статуту посилання на Каталонію як націю». Окрім цього, згідно з постановою Суду всі громадяни Іспанії повинні називатися іспанцями, а всі автономні об'єднання є складовими єдиної іспанської нації.

Експерт з питань міжнародного права професор Стефан Тальмон (Stefan Talmon), який працює в Бонні, вважає, що каталонці не можуть посилатися на принцип самовизначення народів. «Право на самовизначення будь-якого народу передбачає, що існує такий народ, який може претендувати на це право. Але, згідно з міжнародним правом, частина народу в межах однієї національної держави, навіть тоді, коли ця частина має певні притаманні лише їй риси ідентичності, не є народом, що може посилатися на право на самовизначення», – пояснив професор. Каталонія має статус автономії й наділена широкими правами. Тож Стефан Тальмон не вбачає жодної правової підстави для каталонського прагнення незалежності. «Для незалежності Каталонії правових механізмів немає – як за конституцією Іспанії, так і згідно з нормами міжнародного права», – пояснює він.

Стефан Тальмон звертає увагу ще на одну особливість: «Міжнародне право визначається існуючими державами. Тож міжнародне право є дуже стійким до змін саме в галузі територіальної цілісності». На думку експерта, якби держави дозволили б відокремлення від себе певних територій чи окремих груп населення «на підставі суб'єктивних почуттів щодо ідентичності», то незабаром у світі було б вже не близько 200, а 300, а може, й 400 держав. З цього приводу Бутрос Бутрос-Галі зауважив: «Якщо кожна етнічна, релігійна або мовна група буде претендувати на державність, то не буде меж дробленню, а загальний мир, безпека, економічний добробут стануть ще більш важкодоступною метою» [4, с. 10].

Хотілося б відобразити думку барселонського політолога Пере Віланові, котра вважає, що ситуація з каталонським сепаратизмом подекуди складніша, ніж її зазвичай представляють у пресі і публічних висловлюваннях. У той же час явне неприйняття іспанським урядом волевиявлення народу Каталонії є головним фактором, що провокує відділення. Здобувши незалежність, Каталонія автоматично втрапить можливість отримання статусу країни-чле-

на Євросоюзу. Крім цього, за відділенням настане вихід із зони євро і неможливість отримання субсидій Євросоюзу, а експорт каталонських товарів в Іспанію та інші країни Євросоюзу буде здійснюватися відповідно до тарифів для країн, які не є членами ЄС. Незважаючи на можливий розвиток подій в негативному, на перший погляд, ключі для Каталонії, економічна стабільність і розвиненість регіону дозволяють зробити висновок про реальну можливість існування Каталонії незалежно від Іспанії. Проте, бажання Каталонії не може бути виправдано, оскільки створить прецедент для проблемних регіонів Євросоюзу [5, с.44].

Багато незалежних експертів попереджають каталонців про неминучі наслідки, які спіткатимуть їх у разі виходу регіону із складу Іспанії, оскільки в ході бурхливої боротьби каталонські націоналісти пророкують. Найбільш часто згадуються в цьому контексті наступні наслідки. По-перше, незалежність Каталонії означає, що вона автоматично виявиться поза Євросоюзом. Більш того, подальше за цим входження Каталонії до Євросоюзу може зайняти тривалий час, а може і зовсім не відбутися з тієї причини, що одна-єдина держава (можна припускати, що це буде Іспанія) має право заблокувати вступ кандидата в ЄС, так як прийняття нових членів вимагає одностороннього схвалення всіх держав-членів. По-друге, після проголошення незалежності Каталонія здобуде і державні кордони, що буде автоматично пов'язане з введенням на невизначений час митних і тарифних бар'єрів з боку сусідніх та інших країн-членів ЄС. По-третє, незалежність Каталонії буде пов'язана з її виходом із зони євро. На деякий час, за погодженням з Центробанком ЄС, Каталонія може зберегти ходіння євро, однак вона буде позбавлена права брати участь в розробці монетарної політики Євросоюзу, зокрема, в питаннях розподілу ліквідних коштів. Крім того, експерти прогнозують зростання витрат Каталонії на обслуговування її зовнішнього боргу. По-четверте, каталонцям не слід розраховувати на їх швидке прийняття до складу найбільш престижних міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, СОТ та інші. По-п'яте, перспектива появи нової суверенної держави в Європі не знаходить підтримки у керівників багатьох провідних країн Євросоюзу. До прикладу, до перспективи суверенізації Каталонії з настороженістю відносяться в сусідній Франції [6, с. 88–90].

Отже, як бачимо «Каталонська проблема» сьогодні є однією з найактуальніших та найгостріших проблем Іспанії. Задля її вирішення необхідне внесення змін до Конституції Іспанії, бо без внесення змін, Каталонія не зможе бути самостійною та незалежною. Законний спосіб отримати Каталонії незалежність – закріпити у Конституції механізм виходу автономних одиниць зі складу Іспанії. Сьогодні конституція жодної держави світу не передбачає цього. Внесення таких змін призведе до великих національних

проблем, оскільки після Каталонії незалежність захочуть отримати й інші автономні одиниці, зокрема Країна Басків й до того ж це може стати свідченням порушення принципу територіальної цілісності держави. Крім того, Мадрид, напевно чи зацікавлений у тому, щоб втратити регіон з населенням 16% від загальної кількості населення, який виробляє більше чверті валового національного продукту країни. Саме через брак законних способів отримання незалежності в Іспанії можуть розпочатися великі проблеми, які зможуть дестабілізувати увесь Європейський Союз.

Література:

1. Конституція Іспанії від 6 грудня 1978 року.
2. Заяць Н. В. Право нації на самовизначення та глобалізація // Право і суспільство. – 2015. – №4(3). – С. 19–24. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4%283%29_6
3. Кирчанов М.В. Проблемы принятия нового статута Каталонии и перспективы развития каталонского национализма // Вестн. Екатеринбургского ин-та. – 2010. – №4 (12). – С. 114–118.
4. Бутрос Бутрос Гали. Повестка дня для мира. Нью-Йорк, 1992.
5. Захарова А. А. Проблема сепаратизма в политическом дискуссионном ракурсе: опыт компаративистского исследования // Научно-информационный издательский центр «Институт стратегических исследований» (Москва). – 2016. – №31. – С. 44.
6. Волкова Г. И. Каталонский национализм и проблемы территориальной целостности Испании // Сравнительная политика. – 2016. – №2. – С. 88–90.
7. Yakoviyk I. V., Okladna M. G., Orlovskyy R. R. Separatism in the United Europe: old problem with a new face // Probs. Legality, 2018. – №140. – P.131–143.

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права НЮУ імені Ярослава Мудрого.

В. А. Капліна¹

ТЕРОРИЗМ ЯК НОВІТНІЙ ВИКЛИК КОЛЕКТИВНІЙ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

З кінця ХХ – початку ХХІ століття людство зіштовхнулось з новими викликами, які ставлять під загрозу міжнародну безпеку та правопорядок. На

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

сьогоднішній день такими проблемами є військові конфлікти (Сирія, Ірак, Афганістан, Ємен, Лівія), порушення державами територіальної цілісності своїх країн-сусідів, тероризм, поширення зброї масового ураження, поглиблення ряду проблем екологічного, економічного та гуманітарного характеру.

Завдання забезпечення міжнародної безпеки безпосередньо пов'язане з виробленням та реалізацією політико-правових засобів забезпечення миру у всьому світі. Міжнародна безпека є особливим видом безпеки, яка пов'язана із гарантуванням нормального, стабільного функціонування міжнародних відносин як особливої форми існування держав [1, с. 57].

Вважаємо, що на сьогоднішній день, проблема гарантування миру та безпеки є однією з найбільш болючих тем, які постають перед міжнародним правом. Відсутність міжнародної безпеки призводить до підризу і національної безпеки. Навіть, якщо на перший погляд здається, що в країні панує мир та безпека, це не є стовідсотковою гарантією того, що завтра на її території не розпочнуться військові дії або не прогрімить вибух терориста-смертника.

Основи національної безпеки були закладені в Статуті ООН (Глава VII) та конкретизовані в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 7 грудня 1987 та 1988 років «Всеосяжний підхід до укріплення міжнародного миру та безпеки».

Серед способів підтримання міжнародного миру та безпеки ООН виділяє наступні: а) превентивна дипломатія та посередництво, які на думку ООН є найбільш ефективними способами зменшити людські страждання та фінансові витрати країн; б) миротворча діяльність – найкращий спосіб допомогти країнам які йдуть по шляху війни та конфлікту; в) політичні місії ООН – важливий спосіб превенції конфліктів; г) світобудування – допомога країнам, які виходять зі стану конфліктів та закладання фундаменту миру та безпеки на їх території; г) боротьба з тероризмом; д) роззброєння як ядерної так і інших видів зброї масового ураження [2].

На нашу думку, саме тероризм є найстрашнішою загрозою людства в XXI столітті. По різних підрахунках в період з 2000 по 2017 роки було скоєно більше 72 тисяч терактів, в яких загинуло більше 170 тисяч людей, а постраждало майже 270 тисяч пересічних громадян.

Тероризм можна вважати не менш страшною проблемою ніж війна, адже, на відміну від воєн, терористичні акти можуть відбутися в будь-якій частині світу і, більш того, в рамках воєнних дій відомими є обидві сторони конфлікту, в той час як тероризм – це, так би мовити, війна з невідомим супротивником, обличчя якого ніколи не доведеться побачити.

Занепокоєність світового співтовариства такою проблемою змусило ООН ухвалити доволі розширений ряд нормативно-правових актів спрямованих на боротьбу з тероризмом, укріпленням миру та безпеки. Ми би хотіли зупинитися на декількох з них.

На регіональному європейському рівні боротьба з тероризмом ведеться у відповідності з Європейською Конвенцією по боротьбі з тероризмом від 27 січня 1977 року (далі – Конвенція від 27.01.77) [3, с. 3]. Вказана Конвенція, яку, до речі, ратифікувала Україна 17.01.2002 р., передбачає такі способи боротьби з тероризмом як видача злочинців та взаємна правова допомога (як під час розслідування так і під час судового розгляду). Тобто бачимо, що норми даної Конвенції направлені скоріше на ситуації, коли терористичний акт вже скоєно, а не на заходи превенції таких злочинів.

Що ж стосується міжнародного рівня, то 17 лютого 1995 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію № A/RES/49/60, в якій заявила, що держави-члени ООН урочисто підтверджують те, що вони беззастережно засуджують як злочинні та такі, що не мають виправдань, акти, методи та практику тероризму, де б і ким би вони не здійснювались, в тому числі ті, що ставлять під загрозу дружні відносини між державами та народами та загрожують територіальній цілісності й безпеці держав [4, с. 4]. Серед перелічених в п. 5 розділу II шляхів боротьби з тероризмом вже зазначаються превентивні заходи, до яких відносять:

Пп. а) п. 5 – утримання від організації терористичної діяльності, підбурювання до неї, допомоги у її веденні, фінансування, заохочення або прояву терпимості до неї та прийняття належних заходів для забезпечення того, щоб відповідні території держав-учасниць Резолюції не використовувались для створення терористичних баз або учбових таборів або для підготовки чи організації терористичних актів, направлених проти інших держав або їх громадян.

Пп. d) п. 5 – співпрацю одна з одною в сфері обміну інформацією відносно запобігання тероризму та боротьби з ним.

Важливим моментом, який впливає з дослідження вказаних документів є те, що досі в міжнародному праві відсутнє визначення поняття «міжнародний тероризм». Головною проблемою є відсутність узгодженості між державами щодо однакового розуміння досліджуваного поняття, тому, задля уникнення непорозумінь Конвенція від 27.01.77 надає визначення поняття через перерахування конкретних діянь. Ми, у свою чергу, погоджуємось з В. П. Смеляновим, на думку якого, визначення поняття «міжнародний тероризм» через перерахування діянь, через які він може проявлятися, навряд чи можна вважати перспективним [5, с. 75]. Враховуючи, що Конвенція від 27.01.77 була прийнята вже 40 років тому, перелік діянь міг доповнитись, а деякі могли вже стати неактуальними, тому, визначення «міжнародного тероризму», яке міститься у вказаній Конвенції можна вважати застарілим.

У 2005 році Федеральне Бюро Розслідувань США надало власне розуміння поняття «тероризм», яким є незаконне використання сили чи насиль-

ства проти людей або власності, шляхом залякування, стримування влади, суспільства в цілому та інших осіб, задля досягнення політичних або соціальних цілей [6, с. IV].

В Україні відсутнє легальне визначення поняття «тероризм», проте, Кримінальний кодекс України в диспозиції ст. 258 надає визначення поняття терористичного акту, під яким розуміється застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [7]. Тобто, бачимо, що дефініція «тероризму», надана ФБР та «терористичного акту», закріпленого у Кримінальному кодексі України є схожими, оскільки обидві окреслюють мету та загальні способи вчинення досліджуваних діянь, хоча, звичайно, вітчизняне визначення є більш розгорнутим та конкретизованим ніж американський варіант.

Незважаючи на досить спірні підходи держав-членів ООН до визначення поняття «тероризм», країни все одно продовжують об'єднувати свої зусилля на боротьбу з цією загрозою. Відтак, 23 лютого 2018 р. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш підписав «Всесвітній антитерористичний координаційний договір Організації Об'єднаних Націй», який встановлює низку новітніх принципів покликаних покращити координацію та співпрацю системи ООН з метою підтримки країн-членів у сфері імплементації Глобальної контртерористичної стратегії, прийнятої у 2006 році [8]. Вказана стратегія створювала Цільову групу по проведенню контртерористичних заходів, а 28–29 червня 2018 року у Нью-Йорку було проведено Конференцію високого рівня по боротьбі з тероризмом, на якій Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш у своїй доповіді запропонував вивести Канцелярію Цільової групи по проведенню контртерористичних заходів та Контртерористичний центр ООН зі складу Департаменту по політичним питанням та створити на їх основі новий підрозділ по боротьбі з тероризмом, який би очолив заступник Генерального секретаря. Новий заступник Генерального секретаря буде здійснювати керівництво антитерористичною діяльністю ООН, брати участь у прийнятті рішень в ООН та забезпечувати, щоб результати його роботи враховувались при визначенні подальшої діяльності ООН.

Гутерреш також відмітив, що така інституційна реформа є найбільшою за часів його повноважень [9].

Отже, підводячи підсумок, варто зазначити, що на сьогоднішній день, як ніколи важливим є об'єднання зусиль всіх держав з метою колективного протистояння терористичній загрозі всьому людству. Враховуючи обставини, що склалися, Україна, вперше за часи незалежності зіткнулася з подібною проблемою, саме тому вона має активно брати участь у створенні системи запобігання тероризму та долучатися до проведення спеціальних військових навчань, а при формуванні внутрішньої політики запозичувати досвід тих країн, які вже сформуvalи свої способи по боротьбі з цією «пандемією зла XXI століття»

Література:

1. Костенко Н. И. Право международной безопасности (теоретические основы становления и развития). – М.: Юрлитинформ, 2018. – 408 с.
2. Поддержание международного мира и безопасности (з офіційного сайту Організації Об'єднаних Націй). URL: <http://www.un.org/ru/sections/what-we-do/maintain-international-peace-and-security/> (дата звернення – 06.10.2018);
3. Європейська Конвенція по боротьбі з тероризмом: міжнародний документ від 27.01.1977. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007733b> (дата звернення – 06.10.2018);
4. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй: міжнародний документ № A/RES/49/60 від 17.05.1995. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/49/60> (дата звернення – 06.10.2018);
5. Емельянов В. П. Проблемы ответственности за международный терроризм // Государство и право. 2000. № 1. С. 70–77;
6. Federal Bureau of Investigation Terrorism Report 2002–2005. URL: https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terrorism-2002–2005-terror02_05.pdf/view (дата звернення – 06.10.2018);
7. Кримінальний кодекс України: закон України від 5.04.2001 в редакції від 6.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#n1707> (дата звернення – 06.10.2018);
8. Statement attributable to the Spokesman for the Secretary-General on the United Nations Global Counter-Terrorism Coordination Compact (з офіційного сайту ООН). URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2018-02-23/statement-attributable-spokesman-secretary-general-united-nations> (дата звернення – 06.10.2018);
9. Контртеррористическое управление Организации Объединенных Наций (з офіційного сайту ООН). URL: <http://www.un.org/ru/counterterrorism/index.shtml#> (дата звернення – 06.10.2018);

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ НОРМ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З НОРМАМИ ПРАВА ЄС

Створення та успішне функціонування Європейського союзу, спільне економічне співжиття його держав-членів стало можливим лише завдяки створенню спільної правової системи, за посередництвом якої здійснюється узгодження національних правових систем партнерів. Основою права ЄС стало право Європейських співтовариств (комунітарне право). Право ЄС, щоб залишатися регулятором суспільних відносин у наддержавній спільноті та співіснувати із національними правовими нормами, спиралося на ефективні принципи, вироблені практикою Суду Європейських співтовариств ще у 60-ті роки ХХ ст.. Фахівець з права Європейського Союзу В. Муравйов зазначає: «Автономний характер права ЄС знаходить свій відбиток у механізмі реалізації його норм у внутрішніх правопорядках держав-членів».[1]

Співвідношення та взаємодія національного і міжнародного права відіграє ключову роль у здійсненні інтеграції, в силу чого важливим елементом інтеграції нашої держави та обов'язковою передумовою її вступу до ЄС сьогодні виступає гармонізація національних правових стандартів з законодавством ЄС. Згідно ст. 24 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та їх державами-членами, Україна та ЄС визнали, що важливою умовою для зміцнення співробітництва між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України із законодавством Європейського Союзу. Згідно статті 6 цієї угоди сторони співробітничать з метою забезпечення того, щоб їхня внутрішня політика ґрунтувалася на спільних для сторін принципах, зокрема таких, як стабільність і дієвість демократичних інституцій, верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод, про які йдеться також у статті 14 цієї угоди. [2]

Україна вживає заходи для забезпечення поступового приведення законодавства у відповідність до законодавства Співтовариства. В свою чергу, відповідно до результатів експертної оцінки системи врядування в Україні, яка була проведена програмою СІГМА в рамках спільної ініціативи ОЕСР та ЄС за переважної фінансової підтримки ЄС, експертами було виявлено, що незважаючи на досягнення у багатьох сферах, система законодавства в Україні поки ще не відповідає стандартам, що існують у державах-членах ЄС.

¹ Студент 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Головним завданням на короткострокову перспективу є досягнення консенсусу щодо сталої та стабільної правової системи, яка би діяла згідно з європейськими стандартами, які мають бути закріплені у змінах до Конституції і оновлених правових механізмах. Крім того, потрібно зауважити, що будь-які перетворення норм вітчизняного законодавства у напрямку їх відповідності європейським стандартам, не будуть успішними без визначення задалегідь та оновлення принципів діяльності органів влади, адже саме принципи закладають основи будь-якої сфери правового регулювання та визначають загальну спрямованість норм права.

На засіданні Європейської Ради в Копенгагені у червні 1993 р. Європейським Союзом було визначено, що одним з головних критеріїв приєднання до ЄС, які висуваються до країн-кандидатів є адаптація до *acquis communautaire* (спільного надбання), що є системою спільних прав та зобов'язань, які мають обов'язкову силу по відношенню до всіх держав-членів в рамках Європейського Союзу. Ця система постійно розвивається та включає в себе: зміст, принципи, політичні цілі установчих договорів; законодавство, практику Європейського Суду справедливості, включаючи загальні принципи права ЄС; декларації та резолюції, прийняті Союзом; заходи, прийняті в рамках спільної політики у сфері зовнішніх зносин та безпеки; заходи, прийняті в рамках спільної політики у сфері правосуддя та внутрішніх справ; міжнародні угоди, укладені Співтовариством. Отже, приведення національного законодавства в правовій сфері та розвитку системи законодавства в Україні має виходити перш за все із необхідності адаптації його норм до законодавства ЄС, яке регулює основоположні засади діяльності держави, та зокрема державної влади. [3]

Відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптацією законодавства є процес приведення нормативно-правових актів України у відповідність із *acquis communautaire*. В свою чергу, гармонізація національного права третіх країн з правом Євросоюзу розглядається як етап у процесі поступової уніфікації правових норм європейських інтеграційних організацій та держав, які не є членами ЄС, що співпрацюють з ними. Важливо відмітити, що однією з провідних форм адаптації вітчизняного законодавства до норм *acquis communautaire* також виступає імплементація, включаючи створення порядку та процедур їх впровадження (імплементація в вузькому сенсі); цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, які відповідають *acquis communautaire*, органами державної влади (імплементація в широкому сенсі). Система принципів діяльності органів

влади в рамках законодавства ЄС (системи *acquis communautaire*) забезпечується загальними принципами права ЄС. Загальні принципи права ЄС включають в себе загальні принципи, які є спільними для правових порядків декількох держав-членів; загальні принципи, які походять з природи права ЄС; загальні принципи міжнародного права. Загалом, зарубіжні вчені до загальних принципів права ЄС відносять: принцип правової визначеності, принцип законних очікувань, принцип пропорційності, принцип субсидіарності, принцип недискримінації, принцип поваги до права людини, принцип прямої дії, принцип верховенства та ефективності права ЄС.[4]

В свою чергу зазначені вище принципи, до цього часу не знайшли відображення в нормах вітчизняного законодавства. Проаналізувавши норми нормативно-правових актів, що закріплюють принципи діяльності органів влади в Україні, приходимо до висновку, що своє закріплення отримали лише принципи: верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності, гласності та поєднання державних і місцевих інтересів.

Необхідно також зазначити, що адаптація національного законодавства до європейських стандартів проводиться з метою:

- забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з Угоди про асоціацію та інших міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з ЄС;
- розвитку національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства;
- створення правової бази для інтеграції України до ЄС. [5]

Україна на даний час застосовує переважно так званий «еволюційний підхід». Його суть полягає у поступовому приведенні українського законодавства у відповідність зі змістом та цілями закріпленими у нормах права Європейського Союзу. Такий підхід виглядає цілком логічним, оскільки національна система права має розвинений характер, тобто охоплює переважну більшість сфер, що входять до *acquis communautaire*. У тих сферах, де немає такого розвиненого національного законодавства може бути застосований так званий «революційний підхід», особливо в тих випадках, коли терміново потрібно прискорити процес гармонізації законодавства шляхом безпосереднього включення положень права Європейського Союзу у внутрішнє національне законодавство і скасування існуючих нормативно-правових актів.[6]

Таким чином очевидно, що зближення національного законодавства в сфері забезпечення принципів діяльності органів влади в Україні, на необхідності якої наголошують вітчизняні та іноземні науковці, має проходити за посередництвом адаптації норм *acquis communautaire*. При цьому, важливо відмітити, що розраховувати на вступ до ЄС ми можемо лише тоді, коли повністю гармонізуємо своє законодавство із законодавством ЄС, що включає в себе всю правову систему *acquis communautaire*.

Література:

1. Муравйов В. І. Реалізація норм права Європейського союзу у внутрішніх правових порядках держав-членів // Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1086. – С. 58–59.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Критерії членства в СОТ, НАТО, ЄС. Інтеграційні перспективи України. Інститут Євро-Атлантичного співробітництва України Аналітичне дослідження. – Київ. – 2007р. – С.38–40
4. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС // Наукова бібліотека, Вісн 8/2013, В. Муравйов, Н. Мушак, ст. 12–15
5. Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу :постанова Кабінету Міністрів України № 1496 прийнята 16.08.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – С. 168
6. Муравйов В. Зближення законодавства України з правом Європейського Союзу: сучасний стан та перспективи // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2007. – № 35–36. – С.46–51.
7. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження :монографія. – Х.: Право, 2016–256 с.
8. Аббакумова Д. В. Деякі аспекти процедури моніторингу в межах Ради Європи // Теорія і практика правознавства: електр. наук. фах. вид. Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого– 2014. – Вип. 2 (6).
9. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. – Вип. 24. С. 37–49.

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОСМІЧНОГО ТУРИСТА

На даний час одне з найактуальніших питань є формування правового статусу космічного туриста, адже за останні 50 років ситуація щодо виходу людини у космос набирає досить швидкого розвитку і вже на початку ХХІ ст. з'явився новий вид діяльності у космосі, а саме – «космічний туризм», що вимагає якнайшвидшого юридичного регламентування.

Питання щодо правового статусу космічного туриста розглядалося багатьма дослідниками з абсолютно різних сфер серед яких: Циолковський К. Є. – засновник сучасної космонавтики; російські спеціалісти Шарова П. С., Пісаревський Є. Л., Васильєва В. С, Кіченіна В. С. ; а також Малишева Н. Р. – академік НАПрНУ, Ткачук Л. М., Кулієв І. О, Халілов З. З, любителі – Ерік Андерсон та Річард Бренсон – засновники «Space Adventures» та «Virgin Galactic», компаній-лідерів ринку космічного туризму, а також автори творів щодо ведення космічного туристичного бізнесу та інші.

З кожним днем космонавтика поступово набирає значного розвитку. Не так давно в цій сфері з'явилися активні учасники – приватні структури, які запровадили новацію в космічній діяльності – «космічний туризм». Термін «космічний туризм» почали застосовувати у космонавтиці у зв'язку зі створенням та використанням Міжнародної Космічної станції (надалі – МКС), що означало : «Політ у космос чи на навколосезмну космічну орбіту в розважальних цілях, що фінансуються із власних коштів чи інших приватних джерел». Перші 8 космічних туристів вже здійснили подорож на Російський сегмент МКС вже в ХХІ ст. за допомогою російських кораблів «Союз» [2, с. 244]. Хоча останній факт демонструє лише поодинокі випадки виходу людини у космічний простір з метою «туризму», проте на сьогоднішній день налічується близько тисячі бажаючих. Дивлячись у майбутнє, деякі держави (окремі комерційні структури) вже розробляють проекти створення власних космічних кораблів для «туризму» і «орбітальних готелів» [5] для довготривалого перебування туриста на навколосезмній орбіті. З розвитком космічних подорожей все більшої актуальності набуває питання : чи достатнім є закріплення міжнародно – правового статусу космічного туриста в міжнародних договорах з космосу? В 60–70і роки ХХ ст. було прийнято 5 основних актів, серед яких два джерела, які регулюють правовий статус космо-

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

навітів, а саме : Договір ООН про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла – 1967 р. (далі – Договір про Космос), а також Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і об'єктів запущених у космічний простір – 1968р. (далі – Угода про рятування). Проте, чи можемо ми стверджувати, що терміни « космонавт» та « космічний турист» мають однакове юридичне визначення?

Якщо говорити про категорію космонавтів, слід виділити ряд особливостей їх правового статусу, а саме : 1) діяльність космонавта – це, перш за все, професійна діяльність особи, яка зобов'язана пройти відповідну підготовку і кваліфікацію. Дана особливість є основою для розмежування понять «космонавта» і «пасажира»; 2) здійснення такої діяльності в космічному просторі; 3) правомірність здійснення діяльності космонавта, а отже – використання всього комплексу прав і привілеїв космонавта, які передбачені міжнародними актами ООН [4, с. 167]. Також, відповідно до ст. 1 Договору ООН про Космос: «Дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку, і є надбанням всього людства» [3]. Так, як даний акт формувався в 60-і роки ХХ ст., коли про космічний туризм навіть не замислювалися, тому не робилося розмежування між професійними космонавтами та космічними туристами, а отже як зазначено в ст. 5 цього ж Договору : « посланцями людства в космос» на той момент були всі, а зараз же питання правового статусу космічного туриста потребує нормативного врегулювання та закріплення як на міжнародному, так і на національному рівні. Крім цього, індикативний перелік видів діяльності, що вчиняються на благо та в інтересах всього людства був напрацьований ЮНЕСКО та закріплений у праці « Етика космічного простору», це зокрема : інформаційні технології, супутникова навігація, медицина і картографія, управління природними ресурсами та попередження катастроф [1]. Як ми бачимо « космічний турист» не підпадає під жодну сферу, тобто дана категорія осіб потребує додаткового правового регулювання. Важливим аспектом, який й надалі залишається спірним є поширення поняття « посланці людства в космос» і на космічних туристів. Аналіз міжнародних договорів з космосу (Договір про Космос і Угода про рятування) дає підстави стверджувати, що основним мотивом надання статусу космонавтам «посланців людства в космос» є усвідомлення великого ризику космічних польотів та прагнення захистити людей, що їх здійснюють. Звернувшись до ст. 5 Договору про Космос – держави-учасниці надають космонавтам всебічну допомогу у випадку аварії, лиха чи вимушеної посадки на територію

рії іншої держави – учасниці чи у відкритому морі. Угодою про рятування більш детально врегульоване питання діяльності договірних сторін щодо розшуку, рятування і повернення космонавтів до держави реєстру. Однак в силу періоду прийняття Угоди про рятування у ній не йшлося мови щодо «туристичної» діяльності у космосі, а саме навіть назва акту застосовується виключно до певної категорії осіб. Враховуючи гуманістичну спрямованість надання космонавтам статусу «посланців людства у космосі», на погляд деяких вчених, відповідний міжнародно – правовий режим слід вважати таким, що може поширюватися на всіх осіб, що здійснюють політ у космос, в тому числі і на космічних туристів. [1] Проте, як вже зазначалось – вищевказані міжнародні акти, які закріплюють правовий статус космонавтів були прийняті в період часу, коли космонавтика лише починала розвиватися і в даному випадку – поняття «космічний турист» вчені ще і не знали, а тому висновки дослідників не дають підстав вважати закритим питання щодо правового врегулювання діяльності космічних туристів, дана категорія осіб потребує закріплення їх правового статусу у спеціальних актів, які б регулювали їх власні права, обов'язки, надавали певні гарантії, а також гарантували безпеку під час перебування в космосі.

На сьогоднішній день, єдиною країною, в якій найбільш чітко приблизилися до питання правового статусу космічних туристів є Сполучені Штати Америки. 23 грудня 2004 року були внесені зміни у «Закон з комерційних запусків», в якому вперше в світовій законотворчій практиці почали виокремлювати таку категорію осіб, які здійснюють космічні подорожі на комерційних засадах – пасажери [2] (вони ж « космічні туристи»). Для порівняння слід відмітити, що діючий Закон Російської Федерації «Про космічну діяльність» (надалі – Закон) не має прямих вказівок щодо використання космічного простору для «туристичних» цілей , проте закон припускає можливість використання даних норм до космічних туристів [6]. Підтвердженням останнього є те, що країна вже декілька разів успішно реалізовувала можливість використання космічного простору для туристичних цілей. Як зазначалось на початку даної статті – перші 8 космічних туристів були саме з Росії. Виходячи з термінології даного Закону – космічний туризм відноситься до окремого виду діяльності, який можливо здійснювати лише за допомогою космічної техніки. Відповідно до статті 8 даного Закону, стверджується : «Федеральна космічна програма Росії підготовлена на основі космічної техніки, інтересів споживачів космічної техніки, становище космонавтики і тенденції розвитку, кон'юнктури світового космічного ринку» – норма показує, що вона можлива для застосування її до «туристичної» діяльності в космосі. Застосування вищенаведеного Закону неможливе в по-

вній мірі до космічних туристів в силу невизначення самого поняття «космічний туризм», а також відсутності закріпленого переліку прав і обов'язків для даної категорії, аби їх інтереси були захищені, які критерії відбору та особливості предпольотної підготовки, як відрізнити відповідальність туриста, туроператора і того, хто виконує відповідну послугу, а також гарантування безпеки космічних туристів під час перебування у космосі.

Висновок : сьогодні, у діючих нормах міжнародно-правових актів, що регулюють сферу космонавтики, залишається незакріпленим правовий статус космічного туриста, а останніх, в свою чергу, помилково ототожнювати з такою категорією осіб як « космонавти» і наділяти їх однаковим статусом : 1) космонавти – професіонали, які проходять спеціальну підготовку, в той час як космічні туристи проходять базову підготовку; 2) вид діяльності космонавтів забезпечує благо і безпеку у всьому людстві, водночас космічні ж туристи подорожують до космосу з власних інтересів і в більшості – розважальних цілей; 3) правомірність здійснення діяльності космонавта, що дає підстави для використання повного переліку прав та гарантій у космосі, в той час як «туристична» діяльність не набула закріплення досі; 4) застарілість міжнародних актів, що прослідковується незнанням в період їх прийняття про категорію, яка з'явилася лише в ХХІ ст. – « космічних туристів». Я вважаю, що динамічний рух космонавтики досягає все більше апогею, а правовий статус «космічних туристів», як новації, й досі не закріплений. Перший політ на Марс – досить знаменна подія, і якщо членів марсіанської експедиції можна вважати космічними туристами, то ми зовсім загнані у глухий кут правової системи, яка повинна пояснити становище космічних туристів, забезпечити їх власними і непорушними правами, обов'язками, безпекою у космічному просторі за допомогою прийняття спеціальних міжнародних актів та актів на рівні національного законодавства, адже людина є найвищою соціальною цінністю і хто як не держави можуть захистити свої народи, навіть в іншому просторі – у космосі.

Література:

1. Малишева Н. Р. Правове регулювання на ринку космічних послуг // Питання міжнародного права. Вип. №3. 2010. с. 220–228.
2. Правова держава : Випуск 25/ Малишева Н. Р.// Стаття : Стан та перспективи розвитку наукових досліджень у галузі космічного права / 2014р. – ст. 244–246.
3. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та небесні тіла (Москва, Вашингтон, Лондон, 27 січні 1967 р.)
4. Киченина В. С. Правовой статус космонавтов и иных участников космических полетов // Вопросы российского и международного права. 2017г. Том 7. № 12А. С. 166–171.

5. Харлашина С. В. Неопределенность правового статуса космических туристов // Актуальные проблемы авиации и космонавтики – 2016. Том 2.

6. Кулиев И. О., Халилов З. З. Перспективы правового регулирования космического туризма в международном космическом праве // Юридичний Вісник 1 (30) 2014. – ст. 23–24.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.* к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. В. Кисіль¹

ПРОБЛЕМА ЗАБОРОНИ СМЕРТНОЇ КАРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Із розвитком міжнародного співробітництва, усвідомленням того, що зневажливе, грубе ставлення до людського життя є дуже поширеним явищем, яке дійсно загрожує основам суспільства, порушує конституційні принципи та права і свободи громадян, проблема смертної кари перестає бути питанням лише внутрішньої юрисдикції держав, а й виходить на міжнародний рівень. Саме тому міжнародним співтовариством було розроблено низку міжнародно-правових актів, які стосуються питання смертної кари, обмежують її застосування і направлені на повне скасування даного виду покарання. Вивченням проблеми заборони смертної кари займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як А. Б. Мезяєв, В. А. Карташкін, Б. Р. Тузмухамедов, Т. М. Фоміченко, М. М. Бірюков, Г. М. Вельямінов та інші вчені. Метою даної статті є дослідження міжнародних актів, які стосуються питання смертної кари, аналіз даної проблеми та ставлення до цього питання у різних країнах світу.

Першим в історії міжнародних відносин актом, який проголосив широке коло основних свобод і прав людини стала Загальна декларація прав людини. Її було прийнято 10 грудня 1948 року у вигляді резолюції Генеральної Асамблеї ООН. У статті 3 Загальної декларації прав людини закріплено, що «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність», у статті 5, що «ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстоко, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [1]. Таким чином, підкреслюється значущість людини, її життя, заборон-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

на зневажати, нехтувати її правами, а отже, і заборона застосовувати до особи смертну кару.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права гарантує право кожного на життя. Так, ч.1 ст.6 закріплює: «Право на життя є невід’ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Відповідно до положень даної статті смертний вирок може виноситися тільки за найтяжчі злочини, страта не признається особам, молодше вісімнадцяти років і вагітним жінкам [5].

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) 1950 р. встановлює, що «право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання». [2] Тобто у самій Конвенції не передбачено чітко закріпленої заборони на застосування смертної кари. Протокол №6 до ЄКПЛ від 28 квітня 1983 р. у ст. 1 передбачив, що смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено. Ст. 2 Протоколу розглядає застосування смертної кари під час війни: «Держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або невідвортної загрози війни; таке покарання застосовується лише у випадках, передбачених цим законодавством і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення цього законодавства» [3]. Протокол №13 до ЄКПЛ, прийнятий 5 травня 2002 р., забороняє застосовувати смертну кару за будь-яких обставин, як у мирний, так і у воєнний період. Жодних відступів та застережень стосовно положень Протоколу не допускається [4].

Смертна кара у багатьох західних країнах є несумісною із правом на гідність, честь та недоторканність особи. Як визначив Конституційний Суд Литви: «Існує наявна тенденція в сучасному кримінальному праві європейських держав, по-перше, поєднувати кримінальне покарання із збереженням людяності, поваги до особи та її гідності, по-друге, мета такого покарання має відновлювати порушений порядок та гарантувати безпеку людей. Соціальна реінтеграція особи, котра вчинила злочин, її виховання, спрямоване на повагу до законів, мають велике значення під час відбування покарання. Основним принципом кримінального права є принцип, за яким покарання, визначене в ньому, не повинно бути жорстокішим, аніж необхідно для перевиховання особи, котра вчинила злочин, аби така особа не вдалася до злочинних дій у майбутньому» [6].

Це означає, що смертна кара, яка виключає можливість перевиховання особи, позбавляє остаточно її прав, зокрема права на повагу до гідності,

є несумісною із закріпленими в Конституції України, ЄКПЛ, іншими міжнародними актами положеннями про права людини.

Смертна кара все ще застосовується в багатьох країнах, проте сфера дії даного інституту дедалі зменшується. У більшості справ щодо смертної кари, які розглядаються Європейським судом з прав людини, її застосування визначають таким, що принижує гідність особи і є нелюдським¹ [7].

Так, Європейський суд з прав людини у справі Абдули Оджалана зазначив, що застосування смертної кари повинно підпорядковуватись принципу, за яким «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Як стаття 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, так і стаття 4 Американської Конвенції про права людини вимагають суворого дотримання правової процедури та обмежують можливість застосування цього покарання лише «найбільш серйозними злочинами». Так як виконання смертної кари є непоправним, від держав вимагається найжорсткіше та найретельніше дотримання судових гарантій, аби такі гарантії не були порушені та в результаті, щоб людське життя не позбавлялося свавільно [8].

Рішення Суду у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» стало поштовхом до зміни правової позиції щодо смертної кари [9]. Після вирішення справи «Сьорінг» відбулася майже загальна відмова від смертної кари в Європі, усі договірні держави підписали Протокол №6 і майже всі (окрім Російської Федерації) з них ратифікували його [6].

Прийняття згаданих протоколів до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також відповідна практика Європейського суду з прав людини слугували остаточному вирішенню проблеми смертної кари в європейському регіоні. Водночас це питання залишається вкрай актуальним для інших держав, національне законодавство яких не містить не просто заборони, але й принаймні чітких правил та процедури призначення й застосування смертної кари.

Водночас набуває загального визнання правило, відповідно до якого в справах, у яких злочинцями є неповнолітні, застосування до них смертних вироків забороняється. Думка більшості суддів Верховного суду США у справі «Roper v. Simmons» сформульована так: «Коли неповнолітній злочинець вчиняє тяжкий злочин, штат може позбавити його більшості свобод, але штат не може позбавляти його життя та потенціалу досягнути дорос-

¹ У цьому контексті також видається цікавою окрема думка судді Верховного Суду США В. Бреннана у справі «Gregg v. Georgia», яка стосувалася питання заборони смертної кари: «Смертна кара є не менш шокуючою, аніж сам злочин». Вчинення нового вбивства не призводить до компенсації чи виправлення за злочин, а навпаки додає більшого глуму такому діянню [10].

лого розуміння своєї власної людяності». Проте не всі країни погоджуються із цією думкою. Так, у багатьох країнах ще збереглося застосування страти до осіб, молодше вісімнадцяти років. В Ірані, Пакистані, Саудівській Аравії, Ємені, США дозволено страчувати неповнолітніх у мирний час. В історії держав наявні випадки, коли смертну кару застосовували до осіб, які не досягли 12-річного віку. В Ірані зустрічалися випадки страти 3-річних дітей разом з батьками. Тому, можна зазначити, що обмеження щодо віку осіб, які засуджуються до смертної кари, встановлені не у всіх країнах [11].

Окрім страти неповнолітніх гостро постало питання про можливість застосування смертної кари щодо психічнохворих. Лише в 2002 році у справі «Penry v. Lynaugh» Верховний суд США дійшов до висновку, що страта психічнохворих становить жорстоке та незвичне покарання. Психічна хвороба знижує рівень розуміння злочинцем своїх дій, зменшує ступінь вини, навіть якщо він може відрізнити добре від поганого [6].

На даний час застосування страти у світі дуже скоротилося, переважає прийняття помилувальних вироків. Значно звузилося коло діянь, за які призначається смертна кара. У деяких країнах страта передбачена за злочини проти держави, власності, застосування зброї, торгівлю людьми, підбурювання до самогубства, проте смертні вирoki здебільшого ухвалюються тільки за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. У деяких країнах застосовується поняття «черга смертників». Це означає, що після призначення особі покарання у вигляді позбавлення життя, справа надсилається одразу ж до апеляційної інстанції, і це призводить до того, що засуджені роками чекають на вирішення своєї долі. Так, існував випадок, коли ув'язнений 37 років чекав страти і помер своєю смертю [11].

В Україні смертну кару було заборонено у 1997 році. Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно заклав шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, були внесені зміни до Кримінального кодексу України. Також поштовхом до заборони смертної кари послугували євроінтеграційні процеси: набуття Україною членства в Раді Європи 9 листопада 1995 року, приєднання до ЄКПЛ 17 липня 1997 року та ратифікація Протоколів № 6 та № 13. Пізніше знову поставало питання про відновлення страти, навіть було внесено законопроект «Про внесення змін у деякі закони України (щодо посилення кримінальної відповідальності за певні злочини)». Тому проблема смертної кари в Україні знаходиться під пильною увагою науковців, представників влади та громадськості [12].

Заборона смертної кари в Україні мала неабияке значення у контексті виконання нашою державою міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав

людини, однак цій події не можна надати однозначної позитивної оцінки. Прикладом може слугувати справа Онопрієнка, названого «найстрашнішим убивцею ХХ ст.». На його руках кров 52 осіб, яких він вбивав з 1989 по 1996 роки. Зі слів Анатолія Онопрієнка, він мав забрати життя «360 душ». Так, лише у селі Братковичі Львівського району маніяк убив більше людей, ніж загинуло у ньому за Великої Вітчизняної війни. Вбивав сім'ями, не жаліючи малолітніх дітей. Незважаючи на оголошений мораторій на смертну кару, Президент України публічно заявив, що не бачить іншого покарання для серійного вбивці Анатолія Онопрієнка, крім винесення смертного вироку. Офіційні особи Ради Європи після цього неодноразово наголошували, що у випадку відмови України від мораторію на смертну кару буде поставлено питання про її членство у Раді Європи [13].

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок, що проблема смертної кари багатозначна. Аналізуючи її з різних аспектів, можна знаходити аргументи «за» і «проти», але виходячи із загальнолюдських позицій та позицій моралі, смертна кара – це недопустимо, це крок у минуле для всього суспільства. Будь-який вид покарання повинен відповідати меті покарання. А ціллю покарання є саме перевиховання особи, а не її знищення. У будь-якій правовій державі на першому місці має знаходитись людина. Держава повинна гарантувати право на життя та шанувати її гідність. Визнаючи людину, її життя абсолютною цінністю, держави мають скасувати даний вид покарання.

Як бачимо, проблема смертної кари досі не вирішена. Її розв'язання неможливе в однозначному порядку і потребує глибокого дослідження. Зважаючи на виключно серйозний та непоправний характер смертної кари, необхідно враховувати всі обставини, психологічний, правовий та соціальний фактори, та дотримуватися належної процедури, адже на кону стоїть людське життя.

Література:

1. Загальна Декларація прав людини. Законодавство України: веб-сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Законодавство України: веб-сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, який стосується скасування смертної кари. Законодавство України: веб-сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802
4. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин. Законодавство України: веб-сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Законодавство України: веб-сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К., 2006. – 700 с.
7. Бойко В. Ми прийдемо до заміни смертної кари // *Голос України* – 1997. 9 серпня. – С.6
8. «Дело «Оджалан (ocalan) против Турции»: Постановление Европейского суда по правам человека от 12.05.2005: веб-сайт. URL: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/5263> (дата звернення: 26.10.2018)
9. Серинг (Soering) против Соединенного Королевства: Решение Европейского суда по правам человека от 7 июля 1989 г.: веб-сайт. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461433/2461433.htm>
10. Gregg v. Georgia, Proffitt v. Florida, Roper v. Simmons, Penry v. Lynaugh, and Roberts v. Louisiana: Decision of US Supreme Court. 1976 №428 U. S. 153.
11. Михальська Н. М. Проблема смертної кари як інституту вивчення на міжнародній арені. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 201–204.
12. Гривняк Л. Вплив міжнародного чинника на скасування смертної кари в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 782. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/24581/1/32-172-175.pdf>.
13. Анатолий Оноприенко: самый кровожадный убийца Украины. Русская семка: веб – сайт. URL: <http://russian7.ru/post/anatoliy-onoprienko-samyi-krovozhadni/>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. М. Кічизіна¹

A LEGAL DISCOURSE OF THE EUROPEAN REFUGEE CRISIS

The best way to understand something is to start from looking into its root causes. So, what has caused the European refugee crisis? The answer lies somewhere in the Middle East and, primarily, in Syria. Back to 2011, peaceful anti-government protests were met there with deadly force by the Assad regime, leading the country down the path of civil war. Six million Syrians, nearly one third of the population, have been forced to leave their homes.

¹ Студентка міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Under the 1951 Refugee Convention, a refugee is defined as someone who has left their country due to «a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion». Quoting the UN Refugee Agency, these are people for whom «the denial of asylum has potentially deadly consequences [1].»

As for now, Syrians form the largest proportion of arrivals to Europe due to the desperate legal status that the neighboring countries could provide. In such countries as Lebanon or Jordan, they are not able to work and their kids do not have an opportunity to receive even a primary education. In search of better conditions, refugees are taking dangerous routes to Europe. In September 2018 one fifth of migrants trying to pass Mediterranean Sea from Libya have either drowned or disappeared.

The EU-Turkey refugee deal in March 2016 largely halted what had been an uncontrolled flow of asylum-seekers smuggled onto Greek islands from the Turkish coast in 2015, when more than 1 million migrants arrived in Europe. The figure fell to about a third of that number in 2016 and to around 172,000 last year. Around a third applied for asylum in Germany, where Chancellor Angela Merkel's open-door policy terribly hurt her popularity at home.

However, the other European countries, as well as the greatest powers, have not been as supportive and open to the refugees as the circumstances so warrant. 95% of Syrian refugees live in the nearest countries like Turkey (3.6 m), Lebanon (1 m), Jordan (0.7 m) and Egypt. The US has agreed to accept only 10,000 people.

While tiny Jordan has taken over 600,000 Syrian refugees, the UK, which has 78 times the GDP of Jordan, has only said it will allow 20,000 Syrians across its borders over the 2015–2020. Jordan population is now 25% refugees. This statistic depicts the unequal burden of responsibility that lays on the least developed countries which are nonetheless willing to help.

The perception of the crisis around the world as something distant has changed dramatically after all major newspapers were flooded with photos of the dead boy from Syria found on the beach in Turkey trying to get to Greece. However, the empathy did not survive for long.

Meanwhile, some leaders, like Hungarian Prime Minister Viktor Orban, are using the issue to marshal nationalist support at home. They are feeding on concerns that the refugees, who are mainly Muslim, could bring crime and terrorism as well as higher unemployment rates to the EU. This summer Hungary began implementing a law which would make aiding migrants a crime.

In Italy, Matteo Salvini, the interior minister and leader of the populist Northern League, calls migrants «lazy criminals» [2]. He has promised to deport up to 500,000 illegal immigrants and has closed Italy's ports to asylum-seekers

rescued at sea. The bloc is bitterly divided over how to share the burden between southern «frontline» states, northern «destination» countries, and hardline central and east European governments like Hungary and Poland which want nothing to do with any compulsory quota system. Furthermore, terror attacks in Europe have hardened resistance to a plan to redistribute asylum-seekers across the bloc.

Politicians from France, Germany and other European countries warn that the challenges posed by Europe's refugees could weaken or even split their union. European Commission President Jean-Claude Juncker points out that Europeans of all nationalities were forced to emigrate at some point in history, including those in eastern Europe now opposed to a resettlement system.

At the same time, humanitarian support is chronically underfunded. The United Nations refugee agency, the UN High Commissioner for Refugees, and its partners have received less than 17% of the funds they need this year to provide basic assistance to millions of Syrian refugees and displaced people. The same dire situation exists elsewhere too, with less than half the amount of humanitarian funds needed in the vast majority of conflict-affected countries.

But the answer is not countries adopting harsh unilateral measures that target refugees, and run counter to our values and our responsibilities.

Instead, we must find ways to lower the number of displaced people worldwide, by preventing and solving the conflicts that drive them from their homes. We must try to rally people and nations to act together based on common interests and universal aspirations for security, dignity and equality: understanding that this does not come at the expense of our safety and economic well-being at home, but is an essential requirement when facing problems of international dimensions.

As Angelina Jolie, the Award-winning actor, film director and a special envoy of the United Nations High Commission on Refugees said [3]: «there is no solution that involves simply continuing the status quo, or doing less, or acting as if we can leave this as a problem for other countries to handle.»

LIST OF AUTHORITIES

1. «UNHCR Viewpoint: 'Refugee' or 'migrant' – Which Is Right?» UNHCR News. Web. (July 11th 2016).
2. The Economist, «Confusion over immigration and crime is roiling European politics» (June 30th 2018).
3. Angelina Jolie, «How to alleviate the refugee crisis», Open Future (June 19th 2018).

Legal adviser: *Komarova T. V.*, PhD, Associate professor of the International Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University

ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ: ПРОБЛЕМИ САМОВИЗНАЧЕННЯ

Інститут визнання держав має вагоме значення в міжнародному праві. Тому доцільно почати розкриття даної теми з тлумачення терміну «визнання держави» та основних теорій.

Сьогодні в міжнародній системі існує коло невизнаних держав. До нього входять: Придністровська Молдовська Республіка (ПМР), Республіка Абхазія, Республіка Південна Осетія, Нагірний Карабах (Арцах), Китайська Республіка на Тайвані, Турецька Республіка Північного Кіпру та Косово. Часто до цієї когорти відносять Республіку Сомаліленд, Таміл Ілам (на Цейлоні), а останнім часом – Ісламську Державу Вазірістан, незалежність якої була проголошена в лютому 2006 р бойовиками-пуштунами (прихильниками руху Талібан) на території північно-західного Пакистану.

В міжнародному праві визнання держав розуміють як спосіб творення звичаєвих норм, як форму погодження з юридичними фактами, ситуаціями, діями між державами. В цьому контексті визнання розуміють як односторонній, добровільний акт держави, в якому вона «прямо чи побічно заявляє про те, що розглядає іншу державу як суб'єкта міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини».

В даному випадку також доцільно розглянути як дане положення трактує Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р. Дана Конвенція також окреслює межі поняття «держава», що виражається в перелічених ознаках: постійне населення, певна територія, уряд і здатність до вступу у відносини з іншими державами. Третя стаття Конвенції наголошує на те, що політичне існування держави не залежить від визнання її іншими державами. Відповідно, держава має право захищати свою цілісність і незалежність, має право формувати своє законодавство. Шоста стаття вказує, що визнання держави означає лише те, що інша держава приймає його правосуб'єктність і таке визнання є безумовним і безповоротним. І, наостанок, у сьомій статті говориться про те, що визнання може бути прямим або автоматичним і друге може бути наслідком будь-якої події, яка має намір визнати нову державу.

Ми можемо побачити, що даний акт закріплює державу з її ознаками вже незалежною від втручання інших держав в її діяльність та такою, що є по-

¹ Студентка 3 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

літично вільною від впливу. Сам факт визнання в Конвенції подано лише як умову для подальшої співпраці.

Тобто держава як сама по собі є недоторканою і цілісною навіть до факту її визнання. Але для чого тоді потрібен факт визнання? Оскільки дана ситуація склалася так, що країни не можуть жити ізольовано один від одного і реакція країн важлива для їх подальшої співпраці. Виходячи з вищесказаного, варто тепер приділити увагу теоріям визнання, що можуть дещо пояснити ці неточності.

Конститутивна теорія. Відповідно до конститутивної теорії політичний акт визнання є попередньою умовою існування юридичних прав нової держави. Теорія доводить, що саме акт визнання іншими державами створює нову державу, породжує і забезпечує її міжнародну правосуб'єктність. Тобто нові держави як повноправні суб'єкти міжнародного співтовариства створюються на підставі бажання і згоди вже існуючих держав. До визнання нова держава нібито не існує. Прихильниками конститутивної теорії є такі відомі теоретики міжнародного права, як Д. Анцилотті, Л. Оппенгейм, Г. Кельзен. Г. Лаутерпахт, один із прихильників конститутивної теорії, на засадах дослідження практики держав дійшов дещо інших висновків. Засуджуючи численні відмови реально існуючим державам у визнанні за політичними мотивами, він зазначає, що визнання нової держави, яка додержує умови державності, має бути правовим обов'язком, а не питанням політичних міркувань. Вчений наголошує не на політичному, а на правовому характері конститутивного визнання.

Декларативна теорія. Декларативна теорія виходить з того, що визнання є лише декларацією, що констатує факт виникнення нового суб'єкта міжнародного права. Держава стає суб'єктом міжнародного права в результаті самого факту свого утворення, незалежно від визнання будь-ким. Тобто нова держава набуває міжнародно-правової суб'єктності не на підставі схвалення чи згоди інших держав, а на підставі юридичного факту свого утворення.

Наукове обґрунтування і значення мають обидві доктрини, проте на підтримку останньої схиляються все більше авторитетних учених-практиків. Наприклад, цей принцип до вирішення питання було зафіксовано ще в резолюції 40-ї сесії Інституту міжнародного права (Бельгія) від 23 квітня 1936 р. «Про визнання нових держав та урядів»: «На існування нової держави і всі правові наслідки, пов'язані з таким існуванням, не впливає відмова у визнанні з боку однієї або більше держав».

На данному ж етапі жодна з теорій не діє у чистому вигляді. Нова держава, звичайно, має міжнародні права та обов'язки з моменту свого утво-

рення, проте її правосуб'єктність залишається фікцією до моменту виявлення бажання інших держав підтримувати з нею міжнародні правовідносини.

На прикладі Каталонії я хотіла б показати проблеми визнання держави на національному та міжнародному рівні.

На початку XXI ст. каталонська еліта і суспільство розділилися на тих, хто вимагає більшої незалежності від Мадрида аж до державного самовизначення, і прихильників існуючої автономії. Слід зазначити, що серед каталонців ставлення до незалежності Каталонії неоднозначне. Досить значною є частина каталонців, які не визначилися зі своїм ставленням до незалежності Каталонії, і їх число постійно змінюється. Близько 40% жителів Каталонії висловлюють негативне ставлення до самостійності. Частина тих, хто виступає за вихід зі складу Іспанії, становить близько третини населення. 18 червня 2006 року в Каталонії відбувся референдум, за результатами якого 74% його учасників висловилися за більшу самостійність своєї автономії і за визнання каталонців окремим народом. У результаті каталонці отримали значні повноваження в регулюванні внутрішнього життя, зокрема, в податковій системі, юстиції та міграційній політиці.

Питання проведення референдуму в 2017 році є одним з дискусійних моментів політики Іспанії. Довгий час для каталонців було важливим залишитися частиною Іспанії, але збільшити частину місцевих повноважень. Різкі зміни у напрямку настали після виборів до автономного співтовариства в 2015 році, коли новий парламент регіону заявив про початок боротьби за незалежність. З цього моменту правління робило усі можливі дії для досягнення даної мети і в результаті був проведений референдум в 2017 році. Проведення референдуму самі ж представники влади вважають вимушеною мірою, оскільки Іспанія не має наміру йти на поступки щодо надання більших повноважень. Важливим моментом вважається підтримка зв'язку з ЄС та світовим співтовариством, а також з Іспанією. Кінцевою метою є здобуття незалежності зі збереженням членства в ЄС та тісною співпрацею с Іспанією.

В свою ж чергу, влада Іспанія вважає референдум незаконним. Конституційний суд Іспанії призупинив дію всіх документів з приводу голосування за незалежність 1 жовтня.

В свою чергу на всі питання по самовизначення басків та каталонців, які також є членами ЄС, Європейський парламент відповідає, що не може втручатися у відносини на національному рівні.

Таким чином, ЄС намагається не надавати значної важливості даному питанню, оскільки якщо питання самовизначення басків та каталонців буде обговорюватися та вирішуватися на рівні європейського об'єднання, то і всі інші нації, що борються за самовизначення, зможуть звернутися за підтрим-

кою до ЄС. А також, такими діями ЄС підкреслює можливість вирішувати дані питання разом, а це вже може створити значні проблеми, оскільки до сих пір немає ефективних механізмів та способів задовольнити усіх.

З іншої сторони, ЄС стверджує, що у випадку відділення Каталонії від Іспанії каталонці втратять статус громадян ЄС, а для повторного набуття такого статусу вона мають пройти відповідну процедури, одним з етапів якої є погодження усіх-країн учасників на вступ Каталонії до ЄС, а це відається проблематично, оскільки позиція Іспанії щодо незалежності каталонців не є схвальною.

Таким чином, з огляду на кардинальну різницю позицій рішення можна дійти лише у випадку ведення переговорного процесу, в якому мають приймати участь усі зацікавлені учасники сторони.

Також я хотіла б зауважити, що доцільно було б прийняти такий акт, що регулював би визнання держав в цілому, з прописаною процедурою, правами та обов'язками суб'єктів. Оскільки на даному етапі розвитку такого акту не існує.

Науковий керівник: **Кудас І. Б.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. М. Кончина¹

ФРАГМЕНТАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМА ЧИ НЕМИНУЧІСТЬ?

На сьогоднішній день все більше уваги приділяється змінам, які відбуваються у міжнародному публічному праві і об'єктивно супроводжують його розвиток. Ці зміни викликані досить швидким розвитком суспільних відносин, все більшим розширенням кола суб'єктів міжнародного права, поширенням таких явищ як всесвітня глобалізація, уніфікація, регіоналізація тощо.

Міжнародною спільнотою глобалізаційний процес досліджується досить детально, з'являється низка заходів, які допомагають стримати незворотні зміни й запобігти можливим негативним наслідкам, схованим за картинкою загальної інтеграції й співробітництва, а також виявити лише найкращі тенденції цього явища. На противагу досить добре вивченій глобалізації виникають і процеси фрагментації. Ця категорія є відносно новою для су-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

часної доктрини й практики міжнародного права. Водночас, об'єктивуючись у множинних сферах, на різних рівнях та у численних традиційних і нових для практики міждержавних відносин формах взаємодії соціальних акторів, явище фрагментації суттєво впливає на усі міжнародні процеси.

На сьогодні існування фрагментації є безспірним і не викликає жодних сумнівів. Серед наукових догм найбільш поширеною точкою зору є та, котра зазначає, що фрагментація виникає й існує об'єктивно як процес протилежний процесам глобалізації внаслідок швидкого розвитку держав і суспільних відносин.

Останнім часом гостро постало питання фрагментації в міжнародному публічному праві. Перш ніж дати загальне визначення цьому феномену, варто відзначити, що термін «фрагментація» був запозичений правознавцями з соціології й соціальної філософії. Переважна більшість вчених характеризує це явище як негативне, таке, що руйнує устатковану систему, розбиває ціле на частинки, сіє хаос, розпалює конфлікти і протиріччя [1, с. 172].

При цьому, варто відзначити, що фрагментація не є результатом цілеспрямованого впливу на міжнародне право, а тому в кожному конкретному випадку необхідним є дослідження всіх особливостей.

У 2000-х роках з'являється термін «фрагментація міжнародного права». Безспірним є той факт, що процеси розшарування і поділу цілого на частинки існували завжди, проте назва їм була дана вже значно пізніше.

Русійною силою у дослідженні «фрагментації» стала доповідь Герхарда Хафнера, спеціального доповідача Комісії міжнародного права ООН, – «Ризики фрагментації міжнародного права». Г. Хафнер переконаний, що внаслідок відсутності єдиного нормотворчого органу, розширення кількості норм, які регулюють відносини міжнародного співробітництва, збільшення числа суб'єктів міжнародного публічного права, а також поширення предметного охоплення міжнародного права посилюються процеси фрагментації [2]. Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй в 2002 році створила робочу групу для дослідження цієї теми, тим самим визнавши наявність проблеми.

Саме з цього моменту починають з'являтися фундаментальні наукові дослідження цього феномену. Варто відзначити первісну тенденцію до негативного сприйняття фрагментації дослідниками. Складність поставала у зв'язку з тим, що явище, яке досліджувалося було новим і майже не притаманним було на той момент національним правовим системам. Зміна відношення до загального розуміння міжнародного права зумовила і зміну розуміння фрагментації [3, с. 96].

Виникнення фрагментації пов'язано з комплексом причин, так званих факторів фрагментації. Теорії пов'язані з вивченням таких факторів диву-

ють своїм різноманіттям і багатоаспектністю. На думку Сайфуліної Ю. В., такі фактори можна поділити на природні, соціальні, політичні, економічні. У Бастрикіної О. А. основоположними є предмет і метод правового регулювання [4,с.49]. Деякі науковці зупиняються на тому, що ідеологічні настанови є вирішальними. За загальновизнаною доктриною фактори фрагментації можна поділити на об'єктивні (не залежать від поведінки і волі суб'єктів) і суб'єктивні (такі, що виникають, змінюються залежно від діяльності і волі людини); зовнішні і внутрішні (досить номінальна класифікація)

Фрагментація виникає через низку особливостей саме міжнародного права як окремого правового феномену. За своєю природою міжнародне публічне право більше походить на національне приватне право, ніж на національне публічне. Відсутність єдиної влади, єдиного законодавчого органу, а також єдиного центру управління зумовлює як особливу природу міжнародних відносин (необхідність домовлятися і взаємодіяти), так і унікальність норм міжнародного права.

Крім цього, велике значення має особливе коло суб'єктів, серед яких досить помітно виділяються держави як носії суверенітету і представники волі народу. В міжнародних відносинах держави, хоча і є «юридично рівними» проте, все ж таки, бажають здобути краще місце на міжнародній арені, фактично маючи більше прав і менше обов'язків. Враховуючи природу суспільних відносин і природу самих держав, бути незалежними і неупередженими у зовнішніх зносинах видається утопією, бо є неможливим на практиці.

Більш того, велика кількість міжнародних організацій, бажання незалежності в зовнішній політиці окремими недержавними утвореннями, різноманітність і диференційованість сфер правового регулювання, в зв'язку з цим, поява великої кількості норм міжнародного права, викликають процеси суперечності, неузгодженості, колізійності як в деяких сферах міжнародного приватного, так і, здебільшого, в сфері міжнародного публічного права. Більш переконливою видається думка, що фрагментація виникає через надмірну кількість міжнародно-правових норм, а не через їх недостатність. Внаслідок значної кількості нормативно-правових актів виникають суперечності, які слід врегулювати мирним шляхом, застосовуючи загальні принципи права.

Так як міжнародне право за своєю суттю є досить динамічним і нестабільним, то і підходи до розуміння явищ і процесів, що його супроводжують є також категоріями динамічними. На сьогоднішній день немає чіткого визначення, яке б повністю задовольняло і охоплювало всі ознаки притаманні фрагментації. Пулковський запропонував чотири основні підходи до характеристики і дослідження фрагментації.

У межах першого, онтологічного підходу розглядається питання про існування міжнародного правопорядку та його структури, в якій відбувається фрагментація. Одні з перших теорій, які розглядають усі існуючі суспільні відносини, як такі, що утворюють єдину сферу взаємодії і врегульовують за допомогою різних правових інститутів і норм.

Відповідно до нормативного підходу: міжнародне право розглядається як система норм між якими виникають суперечності, Цим самим і зумовлюється явище фрагментації. Цей підхід є дещо вужчим за попередній, так як розглядає міжнародне право лише як систему правових норм.

Третій підхід фактично є варіацією першого. Відповідно до нього міжнародне право слід розглядати в рамках категорії міжнародного правопорядку, а фрагментація зумовлена зовнішніми впливами.

Четвертий підхід вважається комплексним, так як досліджує не стільки різноманітні правові режими, а їхній зв'язок між собою. Більш того четвертий підхід характеризується наявністю великої кількості наукових робіт щодо дослідження фрагментації і можливих шляхів розв'язання тих проблем, які можуть виникнути в зв'язку з її поширенням, тому називається «доктринальним» [5].

Нині пропонується ряд заходів, які б допомогли сповільнити процес фрагментації, а також зменшити негативний вплив, нею зумовлений. По-перше, визнання фрагментації як об'єктивної дійсності, а не як дивовижного феномену. По-друге, вважається, що поява певних органів контролю допоможе уніфікувати практику застосування міжнародних правових норм. Більш того, цьому сприятиме і кодифікація комплексу норм, що врегульовує ту чи іншу сферу міжнародних відносин. Виникає необхідність оптимізувати механізми подолання прогалів і колізій, які спричинені диференціацією органів нормотворчості і правозастосування.

Підсумовуючи, все вище зазначене, ми можемо дійти висновку, що уникнути фрагментації не вдасться [6, с. 320]. Так як ці процеси існують незалежно від нашої волі – вони є незворотними. Як би ми не бажали збереження цілісності міжнародного права, ускладнення і розширення сфери його регулювання й впливу призводить до створення окремих автономних утворень, незалежних правових інститутів і субінститутів, а також до розростання кількості правових норм, самодостатності певних правових режимів.

Проте, явище фрагментації не може зменшити значення системності міжнародного права. Варто пам'ятати, що системне розуміння міжнародного права є необхідним елементом його універсальності та єдності [1, с. 176]. Важливим є зв'язок основоположних принципів і норм загального права, а також стійкість системи джерел права і джерел правових зобов'язань. Від-

так, необхідно наголосити на тому, що розвиток явища фрагментації потребує певного контролю і дій необхідних для стримування негативних наслідків, які можуть бути спричинені цією неминучістю.

Література:

1. Чайковський Ю. На захист цілісності сучасного міжнародного права // Юридичний вісник, 2013/2. – 2013. – С.172–177.
2. Hafner G. Pros and cons ensuing from fragmentation of international law [Електронний ресурс] / G. Hafner. – Режим доступу : <http://students.law.umich.edu/mjil/article-pdfs/v25n4-hafner.pdf>
3. Плотніков О. В. Доктринальне розуміння та оцінка явища фрагментації публічного права // Актуальні проблеми політики. – 2013. – № 50. – С. 94–103.
4. Плотніков О. В. Вплив міжнародних судових органів на фрагментацію міжнародного права : дис. канд. юр. наук. – Одеса, 2010. – 211с.
5. Pulkowski D. Narratives on fragmentation: international law between unity and multiplicity [Електронний ресурс] / D. Pulkowski // European Association of International Law – 2006. – Режим доступу : www.esil-sedi.eu/fichiers/en/Pulkowski_670.pdf.
6. Гнатовський М. М., Поєдинок О. Р. Фрагментація міжнародного права: проблема та можливі шляхи її вирішення // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – Вип. 34. – С. 314–323.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. М. Корнієнкова¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРТЬБИ З ПОВІТРЯНИМ ТЕРОРИЗМОМ

Сучасний тероризм – це складне суспільно-політичне явище, яке являє собою сукупність різноманітних терористичних дій, які поширюються у всьому світі. Незалежно від форми прояву, тероризм є одним із найнебезпечніших явищ у світі через свої масштаби, непередбачуваність та спричиненні наслідки. Тероризм – багатогранне явище, яке має різні форми свого прояву. Поширеним його видом є повітряний тероризм – захоплення, викрадення повітряного судна або інше злочинне втручання в діяльність цивільної авіації. Останнім часом він набуває все більш глобального, міжна-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

родного характеру. Терористи можуть готуватися до здійснення терористичної діяльності в одній країні, безпосередньо вчиняти відповідні дії в іншій державі, а переховуватися взагалі в третій. Це призвело до зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі з тероризмом та прийняття низки міжнародних документів у сфері захисту цивільної авіації, зокрема Конвенцію про злочини та деякі інші дії, здійснені на борту повітряного судна (Токійська конвенція) 1963 р. [1], Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки авіації (Монреальська конвенція) 1971 р. [2], Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Гаазька конвенція) 1970 р. [3] та інші. Інтернаціоналізація тероризму мала на меті створити в антитерористичних заходах дві лавівки. По-перше, терористи зробили національні контртерористичні заходи менш ефективними шляхом розповсюдження своїх організацій через кордони країн. По-друге, тероризм зміг знайти притулок у «неспроможних» державах, тобто на територіях, не контрольованих жодним визнаним урядом [4].

Авіаторизм призводить до загибелі великої кількості людей, наводить паніку та страх незахищеності, що у свою чергу впливає на міжнародні відносини. Його характерною ознакою є закритий простір повітряного судна, що не дозволяє швидко та ефективно йому протидіяти, звільнити заручників. Нажаль, сьогодні ніхто не застрахований від тероризму через випадковий та нерозбірливий характер вибору жертв.

Ця форма тероризму привертає до себе увагу засобів масової інформації, які у свою чергу певним чином сприяють терористичній діяльності. Будь-який терористичний акт провокує копіювання, з огляду на те, що інформація про нього детально поширюється світовими засобами масової інформації. ЗМІ у такому разі виконують роль мимовільних «інструкторів» з організації терактів [5, с 510]. Однією з цілей терористів є привернення уваги широкої аудиторії.

Авіаторизм означає захоплення, викрадення повітряного судна або інше злочинне втручання в діяльність цивільної авіації. Терористи захоплюють повітряне судно шляхом нападу на осіб, які його захищають на землі, або на екіпаж під час польоту. Вони встановлюють контроль над повітряним судном за допомогою застосування насильства або до членів екіпажу або до пасажирів.

Трагічні події 11 вересня 2001 року змусили світове співтовариство усвідомити усю небезпеку авіаційного тероризму і висвітлили недоліки та не ефективність правових засобів захисту від повітряного тероризму. Так, по-перше, одним з основних недоліків міжнародно-правового регулювання боротьби з авіаційним тероризмом є відсутність консолідації сил на міжнародній арені, яке можна пояснити тим, що кожна окрема держава по різно-

му відчуває загрозу тероризму. По-друге, недостатній рівень розвиненості системи міжнародно-правових актів у сфері захисту цивільної авіації. Між іншим, зазначимо, що означені події у котрий раз продемонстрували усьому світу, як легко пронести вибуховий пристрій на повітряне судно, що зайвий раз свідчить про недоліки системи захисту цивільної авіації.

Трагедія 11 вересня викликала глибинні зрушення в усій системі міжнародних відносин, змінила конфігурацію міжнародних зв'язків і союзів. Також ця подія призвела до прийняття Джорджем Бушем 20 вересня 2002 року Стратегії національної безпеки [6], у якій визначаються основні цілі, завдання і напрями діяльності країни. Адміністрація президента оголосила війну транснаціональному тероризму, а боротьбу з ним зробила головним зовнішньополітичним пріоритетом. Згідно з доктриною, керівництво США присвоює собі право на превентивні акції проти країн, що є потенційними агресорами, з метою усунення загрози для США та їхніх союзників, аж до зміни в них політичних режимів [7].

У свою чергу Радою Безпеки ООН було прийнято низку спеціальних резолюцій, а саме: Резолюцію 1368 (2001) [8], Резолюцію 1373 (2001) [9], Резолюцію 1377 (2001) [10]. Цими документами Рада Безпеки ООН засуджує жакливі терористичні напади, які були здійснені 11 вересня 2001 року у Нью-Йорку, Вашингтоні (округ Колумбія) і Пенсільванії, і вважає такі дії, як і будь-який акт міжнародного тероризму, загрозою для міжнародного миру і безпеки. Також у резолюціях держави закликаються терміново вжити спільних зусиль з метою запобігання та припинення терористичних актів, у тому числі шляхом розширення співробітництва та забезпечення повного здійснення відповідних міжнародних конвенцій, що стосуються тероризму. Зокрема Рада Безпеки у Резолюції 1373(2001), яка була прийнята 28 вересня 2001 підтверджує невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, визнане в Статуті Організації Об'єднаних націй і підтверджене в резолюції 1368 (2001), а також необхідність боротися всіма засобами, відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, з погрозами для міжнародного миру і безпеки, створюваними терористичними актами [9]. Також ця резолюція зобов'язує держав відмовляти у притулку тим, хто фінансує або іншим чином підтримує терористичні акти, запобігати пересуванню терористів або терористичних груп за допомогою ефективного прикордонного контролю. Рада Безпеки закликає всі держави обмінюватися інформацією відповідно до міжнародного права та співпрацювати з метою запобігання та припинення терористичних нападів. У свою чергу, Резолюція 1377(2001) особливу увагу акцентує на тому, що безперервні міжнародні зусилля з розширення розуміння між цивілізаціями, врегулювання регіо-

нальних конфліктів і вирішення всього діапазону глобальних проблем, включаючи проблеми розвитку, сприятимуть міжнародному співробітництву і взаємодії, які самі по собі необхідні для ведення якомога ширшої боротьби проти міжнародного тероризму [10]. Рада Безпеки ООН визнає той факт, що багатьом країнам знадобиться допомога у виконанні усіх вимог резолюції 1373(2001) і тому пропонує державам інформувати Контртерористичний комітет про ті сфери, стосовно яких вони потребують допомоги.

Система міжнародно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом має давню історію. У 1963 році в Токіо було підписано вже згадувану Конвенцію про злочини та деякі інші дії, здійснені на борту повітряного судна, де вперше було закріплено визначення незаконного захоплення повітряного судна – «коли особа, яка знаходиться на борту повітряного судна, незаконно, за допомогою сили або погрози застосування сили, здійснює акт втручання або захоплення чи іншим чином неправомірно здійснює контроль над повітряним судном в польоті або в разі, коли планується здійснення такого акту» [1]. Також Конвенція вимагає від держав повернути контроль над повітряним судном законному командирі. Гаазька конвенція 1970 року, на відміну від Токійської визнає незаконне захоплення повітряного судна злочином [3]. Усі ці конвенції застосовуються у випадках, коли повітряне судно знаходиться у польоті над територією іншої держави, ніж територія держави реєстрації повітряного судна. У свою чергу Монреальська конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки авіації, 1971 року містить перелік злочинних діянь, пов'язаних із захопленням повітряних суден [2]. Зазначимо, що Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві в боротьбі з тероризмом у повітряному просторі, зокрема, є учасницею усіх вище вказаних конвенцій.

Варто погодитися з думкою Р. В. Колосова та В. М. Малишка, які вважають, що для забезпечення ефективної протидії тероризму в цивільній авіації можливо виокремити низку наступних заходів. По-перше, треба налагодити міжнародну співпрацю авіаційних держав щодо визначення загального поняття «повітряний тероризм» та виокремлення основних причин глобалізації авіаційного тероризму. По-друге, необхідно впроваджувати нові принципи та методи боротьби з повітряним тероризмом, шляхом консолідації сил авіаційних держав. По-третє, проаналізувати та вдосконалити існуючі конвенції у сфері цивільного захисту, а також створити Єдину конвенцію боротьби з тероризмом у цивільній авіації. По-четверте, обмінюватися досвідом підготовки кваліфікованого персоналу в сфері авіаційної безпеки, запровадити програму підготовки фахівців з міжнародного повітряного права [9, с.513].

Отже, на сьогоднішній день авіаційний тероризм є актуальною проблемою, що турбує весь світ, адже цей злочин посягає на такі важливі суспільні цінності, як життя та здоров'я людей. Глобальний характер небезпеки повітряного тероризму підтверджується широким масштабом, своєю неперебачуваністю та настанням тяжких політичних, економічних та інших наслідків. Можна дійти висновку, що подолати тероризм в один момент неможливо. Але цього можна досягти шляхом активної співпраці усього світового співтовариства, яке повинне формувати нові міжнародно-правові механізми протидії повітряному тероризму.

Література:

1. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряно-го судна (Токіо, 14 вересня 1963 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244
2. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Монреаль, 23 вересня 1971 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165
3. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167
4. Шкурат І. В. Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення. Державне управління: теорія і практика. 2005. №2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/index.html>
5. Канцір В. С. Прояви сучасного тероризму: мінливі, багатогранні. Вісник нац. університету «Львівська політехніка». 2016. №850. С. 507–512.
6. The National Security Strategy of The United States of America. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
7. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 роки): навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 624 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-163.html>
8. Резолюція Ради Безпеки ООН S/RES/1368 (2001) від 12 вересня 2001 р. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1368(2001))
9. Резолюція Ради Безпеки ООН S/RES/1373 (2001) від 28 вересня 2001 р. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1373(2001))
10. Резолюція Ради Безпеки S/RES/1377 (2001) від 12 листопада 2001 р. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1377\(2001\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1377(2001))
11. Колосов Р. В., Малишко В. М. Проблеми законодавчого врегулювання авіа-тероризму. Аеро-2014. Повітряне і космічне право: Всеукраїнська конференція молодих учених і студентів. 2014 р. С. 512–514.
12. Близнюков А. Г. Безопасность на воздушном и водном транспорте. Право и безопасность. 2006. №1. С. 14.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., ас. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Сьогодні світ опинився на порозі нового розподілу, але не військово-політичного, а економічного, де головними гравцями будуть не держави, і навіть не блоки країн, а транснаціональні корпорації (далі – ТНК) найбільш промислово розвинених держав. Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації, стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили ТНК у центр світового економічного розвитку.

За даними ООН, у світі існує більш як 65 тис. ТНК, що контролюють понад 850 тис. афілійованих зарубіжних компаній по всьому світу та у яких працює більш як 74 млн. осіб. Провідну роль у глобальних процесах відіграють ТНК США, які за характером і масштабами торгово-інвестиційної експансії випереджають промислові й фінансові компанії інших країн. Але цей розрив поступово скорочується за рахунок посилення позицій ТНК держав Західної Європи, Китаю та Японії, а також появи транснаціональних корпорацій країн, що розвиваються.

ТНК – є основним структурним елементом економіки більшості країн, провідною силою їх розвитку та підвищення ефективності. Економічна потужність великих ТНК прирівнюється до ВВП середніх держав, і тому вони диктують свою волю багатьом країнам. Так, на світовому ринку літакобудування, обсяг якого оцінюється в 1 трлн. дол. і 16 тис. нових літаків на рік, донедавна конкурували в основному три компанії – «Airbus Industrie», «Boeing» і «McDonnell Douglas». Вони контролювали відповідно 35%, 65% і 3% світового ринку. Злиття в серпні 1997 року «Boeing» і «McDonnell Douglas», що коштувало першому 15 млрд. дол., посилює позиції американського капіталу і залишило на ринку лише дві компанії.

Ринкова капіталізація окремих ТНК перевищує 500 млрд. дол., а щорічні обсяги продажів становлять 150–200 млрд. дол. Щорічний чистий прибуток кожної з найбільших корпорацій практично дорівнює річному бюджетові України. Країн, у яких оперують філії та дочірні компанії провідних ТНК, часто більше, ніж посольств, які мають за кордоном держави їх базування, а чисельність службовців і членів їхніх сімей, добробут яких тією чи іншою мірою залежить від діяльності лише однієї великої корпорації, дорівнює населенню таких країн, як Словаччина або Македонія.

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сьогодні ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва, 67% міжнародної торгівлі, більш як 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау, майже 90% прямих зарубіжних інвестицій. Практично вся торгівля сировиною на світових ринках контролюється ТНК, у тому числі 90% світової торгівлі пшеницею, кавою, кукурудзою, лісома-теріалами, тютюном, залізною рудою; 85% – міддю, бокситами; 80% – оло-вом, чаєм; 75% – натуральним каучуком, нафтою.

Однією з характерних рис сучасних ТНК є їхні величезні витрати на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки (далі – НДДКР). Наприклад, щорічні витрати «General Motors», «Ford Motor Company», і «IBM» становлять 2–3 млрд. дол., що перевищує науково-до-слідницькі бюджети багатьох країн. Так, у США практично весь обсяг витрат на НДДКР приватного бізнесу припадає на 700 найбільших компа-ній, при цьому близько 40% цих коштів припадає на частку всього лише 15 найбільших корпорацій. Сьогодні в лабораторіях і наукових центрах ТНК проводиться основний обсяг наукових досліджень і розробок. При цьому дедалі більшу роль у науково-технологічній стратегії ТНК відіграють приймаючі країни. Наприклад, компанія «IBM» на початку 90-х років мала за межами США понад 25 тис. науковців, близько 30 лабораторій, що здій-снювали програми НДДКР у рамках єдиного плану корпорації, але з ура-хуванням особливостей ринків спеціалізації філій і дочірніх компаній «IBM». Значний внесок у розробку передової технології ТНК робить і співробітництво з університетами й науковими центрами. Такі центри створюються, як правило, при університетах, і їх активно фінансують про-відні промислові корпорації.

На сучасному етапі ТНК активно беруть участь у всіх глобальних про-цесах, що відбуваються у світі. Транснаціональні корпорації, нарівні з кра-їнами, широко проявляються в політиці, економіці, у фінансово-інвестицій-ній, інформаційній, науково-технічній, військовій, технологічній, екологічній сферах. У зовнішній політиці ТНК реалізують власну корпоративну дипло-матію, а для успішного забезпечення внутрішньокорпоративної політики створили свою, корпоративну ідеологію. Поруч із найбільшими державами, вони мають власні численні спецслужби, а зброєю, що її випускає, напри-клад, лише «General Dynamics» можна озброїти армію не однієї країни світу.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, кандидат юридичних наук, асистент ка-федри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО : СУТНІСТЬ ТА ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

З давніх часів люди вдавалися до насильства для вирішення спорів. В той же час вони завжди намагалися обмежити жорстокість війни. Але навіть під час збройного конфлікту є правила. Саме з міркувань гуманності була розроблена перша женецька конвенція 1864 року. Її поява сприяла виникненню сучасного міжнародного гуманітарного права (МГП). Основу МГП загалом складають 4 женецькі конвенції про захист жертв війни 1949 року, та додаткові протоколи до них 1977 року. Поняття «Міжнародне гуманітарне право» вперше у 50-х рр. XX ст. ввів швейцарський професор Жан Пікте.

Необхідність регулювання воєнних дій була зумовлена статистикою Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ), яка свідчить, що за останні п'ять тисяч років відбулося понад 14 000 війн. У них загинуло приблизно 5 млрд людей, а за останні 3400 років на Землі було лише 250 років загального миру. Уже після Другої світової війни в різних регіонах земної кулі було зафіксовано понад 250 збройних конфліктів. МГП – це сукупність міжнародних юридичних принципів і норм, які застосовуються під час міжнародних та внутрішньодержавних збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право – це гуманність, повага, життя, захист цивільного населення, військово полонених поранених та хворих під час збройного конфлікту, відповідальність за порушені правила війни. Ці універсальні норми встановлюють основні обмеження на методи і засоби ведення війни. Таким чином, вони захищають всіх, хто не бере участі в бойових діях, а також тих, хто не може приймати в них участь, для цього завжди слід усвідомлювати різницю між тими особами та об'єктами, які можуть піддаватися нападу і тими, яких необхідно захищати та до яких проявляти милосердя. Найважливіше правило – не допускати напад на цивільних осіб. Такі дії є військовими злочинами. Мають бути залучені всі можливі заходи для того, що б не допускати заподіяння шкоди цивільним особам і руйнування об'єктів необхідних для їх виживання (лікарня, магазин, храм, житловий будинок, школа тощо). Ці особи мають право на отримання всієї необхідної допомоги.

Одним із провідних зобов'язань учасників Женецьких конвенцій є ознайомлення особового складу своїх армій, усього населення країни з вимогами міжнародного гуманітарного права (МГП). Саме тому положення МГП

¹ студент 3 курсу інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

включені до навчальних програм військових і цивільних навчальних закладів, у т. ч. і шкіл.

МГП є галуззю міжнародного публічного права і об'єднало у собі два поняття – правове і гуманітарне. Воно застосовується з початком збройного конфлікту до всіх протилежних сторін рівною мірою. Джерелом МГП стали норми моралі. Завдання МГП – регулювання воєнних дій з метою полегшення страждань і лих, що є їх наслідками.

Переважає більшість норм МГП, а їх нараховується понад 161, мають імперативний характер. На них не поширюється «принцип взаємності», тобто воююча сторона не може відмовитись від їх дотримання навіть у тих випадках, коли друга сторона їх порушує. Вирішальне значення приділяється визнанню норм суверенними державами. Їхня згода, що підтверджена в урочистих договорах чи знайшла відображення в дотриманні протягом тривалого часу звичаїв цивілізованих націй, і є основою законів війни, тобто міжнародного гуманітарного права. Тому норми є не тільки договірні, а й звичаєві. Вони згруповані в розділи, які визначені реальною практикою їх застосування [1, с. 487].

За сучасних умов у період швидкого розвитку військових технологій і оперативної майстерності, поширення збройних конфліктів різної інтенсивності, підтримки окремими країнами тероризму стає поширеною практика відмови таких країн визнавати право війни як обов'язкове. Брак досконалості в поняттях традиційного права, а також невизначеність його тлумачення зумовили необхідність оформлення права війни письмовими міжнародними нормативно-правовими актами, такими як угоди та конвенції, які відіграють основну роль у розвитку права збройних конфліктів. Норми права, визначені міжнародними угодами та конвенціями, є обов'язковими лише для тих країн, що їх ратифікували. Україна як суб'єкт міжнародного права взяла на себе правові зобов'язання безумовного дотримання міжнародних правових актів, що підписані нашою державою, в т.ч. конвенцій, договорів та угод, які регулюють право збройного конфлікту (право війни). Безперечно, для дотримання правил збройного конфлікту їх потрібно знати не лише військовослужбовцям усіх рівнів, а й цивільному населенню, на території якого може спалахнути такий конфлікт [2, с. 460].

Норми права війни забороняють тортури та інші форми поганого поводження з особами, що містяться під вартою, незалежно від дій, які вони здійснювали в минулому. У цих людей повинна бути їжа і вода, потрібно дозволити їм підтримувати контакт з рідними. Це зберігає їх життя і гідність [3, с. 452].

У медичних працівників завжди повинна бути можливість виконувати свої обов'язки. Співробітники і добровольці Червоного Хреста і Червоного

півмісяця також не повинні піддаватися нападам. Поранені і хворі мають право на отримання медичної допомоги незалежно від того, до якої із сторін вони належать [4, с. 365].

Зобов'язанням держав є приведення внутрішнього законодавства у відповідність з нормами МГП, а також відповідальність за порушення цих норм та міжнародну співпрацю із затримання злочинців, створення Комісії зі встановлення фактів злочинів тощо. Заходи контролю здійснюються діями Держав-Покровительок, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, національних спілок Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Таким чином, сфера дії МГП не обмежується міждержавними кордонами й має велике практичне значення для будь-якого військовополоненого.

Ознайомившись із нормами Конвенцій і Протоколів, можна зробити висновок, що МГП бере під заступництво практично все населення території, захопленої противником, причому воно діє під час збройних конфліктів усіх різновидів – міжнародних і неміжнародних та в будь-якому регіоні земної кулі, де відбувається збройний конфлікт.

Від військовослужбовців Збройних сил України вимагається дотримувати принципів і норм МГП та міжнародних договорів України. Тому в мирний час вони вивчають МГП в системі бойової підготовки. Із цією метою командири мають забезпечувати підлеглих текстами міжнародно-правових документів, законодавчих актів, що визначають поведінку особового складу армії та флоту в період збройного конфлікту, і поширювати серед особового складу Збройних сил знання про МГП, передбачати заходи щодо організації роботи юридичних радників, забезпечення їх документами з МГП, а також нормативними актами внутрішнього законодавства, у яких висвітлено дотримання правил ведення війни. Увага військовослужбовців має акцентуватися на тому, що серйозні порушення, передбачені ст. 50 Конвенції I, ст. 51 Конвенції II, ст. 130 Конвенції III та ст. 147 Конвенції IV і статтями 75 та 85 Додаткового протоколу I, розглядаються як воєнні злочини. У Збройних силах має передбачатися така організація військового порядку, яка гарантуватиме дотримання всіма військовослужбовцями норм МГП, у тому числі забезпечення захисту жертв війни [5].

Розташування медичних підрозділів, частин і закладів повинно гарантувати їх безпеку у випадку загрози нападу на військові об'єкти, а медичний персонал має бути забезпечений розпізнавальними емблемами та знаками.

Ухваленням Конституції України створено умови для приведення кримінального законодавства України у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права. Основний Закон України був розроблений на основі міжнародних стандартів демократії, зокрема стандартів дотримання прав і свобод

людини. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 60 Конституції України за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність [6]. Положення ст. 36 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України дублює її: «Командир (начальник) відповідає за відданий наказ, його наслідки та відповідність законодавству, а також за невжиття заходів для його виконання, за зловживання, перевищення влади чи службових повноважень. За віддання і виконання явно злочинного наказу (розпорядження) винні особи притягаються до відповідальності згідно із законом». Частина 2 ст. 6 Дисциплінарного статуту Збройних сил України також узаконює, що «відповідальність за наказ несе командир, який його віддав».

У Кримінальному кодексі України (далі – КК) встановлена кримінальна відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, яка передбачена ст. 438 КК розділу XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Міжнародно-правовими документами заборонені прояви насильства над цивільним населенням та військовополоненими в умовах збройного конфлікту. У всіх випадках вчинення військовослужбовцем під час збройного конфлікту в районі воєнних дій насильства над цивільним населенням такі дії кваліфікують за ст. 433 КК «Насильство над населенням у районі воєнних дій», а випадки вчинення насильства над військовополоненими – відповідно за ст. 434 КК «Погане поводження з військовополоненими». Якщо ж такі дії вчинені не в районі бойових дій і не військовослужбовцем, то їх кваліфікують за ст. 438 КК як жорстоке поводження з цивільним населенням або військовополоненими.

Якщо злочинні дії відбуваються за прямим наказом військового начальника, то він підлягає кримінальній відповідальності за віддання наказу про вчинення дій, що порушують закони та звичаї війни (ст. 438 КК). Підлеглі такого військового начальника відповідатимуть уже за конкретні порушення законів та звичаїв війни.

Додатковий протокол I вимагає від командирів та начальників контролювати дії своїх підлеглих і вживати необхідних заходів щодо запобігання порушенням конвенцій. У випадку ж учинення таких порушень командир або начальник зобов'язаний ужити заходів щодо дисциплінарного чи кримінального переслідування проти тих, хто вчинив такі порушення [7].

У повсякденній практичній діяльності командири (начальники) усіх ступенів зобов'язані виховувати особовий склад у дусі гуманізму й людяності, спираючись на загальноновизнані принципи та норми МГП [8, с. 496].

Технічний прогрес в сфері озброєння вимагає, щоб в норми права війни вносилися відповідні зміни. При застосуванні певних видів зброї і методів ведення військових дій не дотримуються правила розмежування відміннос-

ті між особами, які беруть участь в бойових діях та цивільним населенням, тому були досягнуті домовленості про обмеження на використання таких методів зброї і методів ведення війни. В майбутньому, цілком можливо, в бойових діях будуть брати участь повністю автономні роботи. Але питання полягає в тому, чи зможуть вони коли небудь відрізнити військову ціль від того, хто ні в якому разі не повинен піддаватися нападам.

Отже, якою би досконалою не була зброя, важливо, щоб її застосування не порушувало норм ведення військових дій. Сенс міжнародного гуманітарного права зводиться до того, щоб під час війни зберегти і захистити, наскільки це можливо, людську гідність, щоб люди змогли примиритися між собою після того як пролунає останній постріл.

Література:

1. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист. – Київ: «Знання», 2010. – 487 с.
2. Шоботов В. М. Цивільна оборона. – Київ, 2006. – 460 с.
3. Репецький В. М. Міжнародне гуманітарне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик. – К.: Знання, 2007. – 452 с.
4. 2. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2004. – 365 с.
5. Женевские конвенции от 12 августа 1949 года. Дополнительные протоколы к ним. – М., МККК 1994.
6. Конституція України. Голос України від 28 липня 1996 р.
7. Международное право. Ведение боевых действий. Сборник Гаагских конвенций и иных соглашений. – М., МККК. – 1995.
8. Калугин В. Ю. Курс международного гуманитарного права. – Минск : Тесей, 2006. – 496 с.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.* – к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Л. В. Курочка¹

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ

На сьогоднішні тероризм, вийшовши за межі внутрішньодержавного явища, став проблемою міжнародного рівня і становить серйозну загрозу

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

для всієї міжнародної спільноти. Міжнародний тероризм, охопивши не лише сушу, але й морський і повітряний простори, перетворився на одну з глобальних проблем сучасності, що дестабілізує обстановку у світі.

Варто зазначити, як специфічна форма тероризму, саме міжнародний тероризм зародився наприкінці 1960-х років та у подальшому отримав свій розвиток до кінця XX – початку XXI століття. На сучасному етапі значно зросла кількість терористичних актів, вони почали набувати системності, терористичні угруповання стали синхронізувати свої дії. Як приклад можна навести чи не наймасштабніший терористичний акт в історії людства – теракт в США 11 вересня 2001 року [10].

Це дає підстави говорити про глобалізацію тероризму, тому наразі стоїть досить гостре питання стосовно необхідності активного міжнародного співробітництва задля розробки єдиної міжнародної системи протидії тероризму, вироблення цілісного визначення тероризму як злочину та точної правової характеристики цього діяння [5]. Це значно б підвищило ефективність запобігання, виявлення та припинення різного роду терористичних проявів.

Однією з проблем створення єдиного міжнародного акту антитерористичного спрямування є те, що зараз існує понад 100 визначень поняття «тероризм», однак жодне з них не підтримане міжнародною спільнотою як загальновизнане.

Для прикладу, енциклопедичні юридичні словники визначають міжнародний тероризм як «сукупність суспільно небезпечних у міжнародному масштабі діянь, що тягнуть за собою невиправдану загибель людей, порушують нормальну дипломатичну діяльність держав, їхніх представників й ускладнюють здійснення міжнародних контактів і зустрічей, а також транспортних зв'язків між державами» [4].

Якщо звернутися до думки науковців, то В. А. Мельник у праці «Сучасний словник політології» визначає тероризм як форму збройного насильства в політичних цілях, а також вказує, що це – не рух широких мас, а невеликих, але ретельно організованих підпільних груп та організацій [8].

Крім того, відомий фахівець із питань вивчення тероризму Ю. Антонян вважає, що тероризм – це насильство, яке містить загрозу іншого, ще більшого насильства для того, щоб викликати паніку, зруйнувати або порушити державний чи суспільний порядок, викликати страх, примусити противника прийняти бажане рішення, викликати політичні та інші зміни [1].

На сьогоднішній день, найуніверсальнішим і найпоширенішим вважають тлумачення американських дослідників В. Маллісона і С. Маллісона: тероризм – «це систематичне використання крайнього насильства та погрози насильством для досягнення публічних і політичних цілей».

Якщо звернутися до вже існуючої практики щодо формування міжнародно-правової основи антитерористичної взаємодії, то ще до початку Другої світової війни, у 1937 році, було розроблено Конвенцію щодо попередження тероризму та покарання за нього та Конвенцію про створення міжнародного кримінального суду. Саме в Женевській конвенції про попередження тероризму та покарання за нього була здійснена спроба дати визначення поняття «тероризм» [7]. Відповідно до даної угоди тероризм – це «злочинні дії, які спрямовані проти якоїсь держави, мета і характер яких полягають у тому, щоб викликати серед осіб, окремих груп осіб або населення відчуття руйнування і жаху». Але ці два документи не мали успіху у питанні боротьби із тероризмом, так як були ратифіковані лише однією країною – Індією.

Надалі – укладення Монреальської конвенції від 23 вересня 1971 року про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, що регламентує співробітництво держав у боротьбі проти терористичних актів, що можуть відбуватися на борту повітряного судна. У свою чергу, згодом була прийнята Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року [3]. Хоча дана Конвенція закріплює перелік злочинів, що мають терористичну спрямованість, але вона не містить визначення поняття тероризм.

15 грудня 1997 року було укладено Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом, до якої 29 листопада 2001 року приєдналася й Україна. У тексті даної Конвенції даються чіткі визначення діяння з використанням вибухових пристроїв, що належать до злочинів терористичного характеру [6]. З метою запобігання загрозі міжнародного ядерного тероризму, також було прийнято Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму, ратифіковану Україною 15 березня 2006 року.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що численні міжнародні договори, які стосуються питань боротьби з окремими видами й формами міжнародного тероризму, відзначаються досить обмеженим характером дії. Навіть у сукупності вони не становлять упорядкованої та скоординованої системи заходів щодо протидії тероризму [2]. Більше того, у сучасному світі розвинених інформаційних технологій, з розвитком науки і техніки поступово виникатимуть нові форми та види тероризму, тому вже існуючі міжнародні акти антитерористичного спрямування не будуть актуальними для протидії такому виду злочину.

Аналізуючи текст даних документів, досить важко зробити висновок щодо точного визначення поняття тероризму, також зміст цих конвенцій не в повному обсязі розкриває положення щодо міжнародного співробітництва

у сфері протидії тероризму [9]. Таким чином, необхідністю є те, щоб міжнародні договори, меморандуми та інші документи більш детально прописували положення щодо співробітництва, обміну інформацією, екстрадиції осіб, причетних до вчинення злочинів терористичної спрямованості, проведення спільних антитерористичних і контртерористичних операцій.

Отже, очевидним є те, що боротьба з тероризмом кожної країни окремо є неможливою, тому необхідна чітка позиція всього міжнародного співтовариства щодо розробки єдиного універсального міжнародного акту антитерористичного спрямування, який би спрямовувався на системне закріплення й висвітлення усіх проявів міжнародного тероризму, мав би у своєму складі чітко визначений єдиний понятійний апарат, який би запроваджувався у внутрішньодержавне законодавство країн, що ратифікували чи приєдналися до такого акту.

Я вважаю, що досягнення успіху в боротьбі з міжнародним тероризмом можливе лише за умови активного співробітництва держав у сфері забезпечення міжнародної безпеки, а саме в аспекті боротьби з тероризмом, вироблення системи заходів попередження такого злочину, а також укладення єдиного систематизованого універсального міжнародного акту.

Література:

1. Антонян Ю. М. Терроризм: Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – Москва : Щит-М, 1997. – 306с.
2. Бояр-Созонович Т. С. Международный терроризм : политико-правовые аспекты. – Одесса, 1991. – 98 с.
3. Гармашов І. А. Сутність сучасного тероризму і його основні характеристики // Персонал. – 2005. – №6. – С. 21–25
4. Энциклопедический юридический словарь [уклад. Є. Суханов та ін.]. – Москва : Инфра – М, 1999. – 368с.
5. Канцір, В. С. Прояви сучасного тероризму: мінливі, багатогранні // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – №850. – С. 507–512.
6. Кузніченко С. О. Тероризм як загроза міжнародній безпеці // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) – 2010. – С. 52–59.
7. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : учебник для академического бакалавриата / С. В. Троицкий [и др.] ; отв. ред. Р. А. Каламкарян. – М. : Издательство Юрайт, 2017. – 349 с.
8. Мельник В. А. Современный словарь по политологии. Минск: Книжный дом, 2004. – 640 с.
9. Цуканов В. Н. Административно-правовые основы деятельности милиции по предупреждению и пресечению террористических актов : на материалах деятель-

ности служб и подразделений милиции общественной безопасности : дис. канд. юрид. наук : 12.00.14. – Омск, 2006. – 226 с.

9. Чирва Ю. О., Баб'як О. С. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2001. – С. 202–204.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. І. Курочкіна¹

ЛЕГІТИМНІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Поняття «збройне втручання з метою захисту прав людини», «гуманітарна інтервенція» вперше були використані наприкінці 1980-х років науковцем М. Беттаті та Б. Кушнером, хоча ідеї гуманітарної інтервенції активно формувались ще з повоєнних часів внаслідок прийняття Конвенції про геноцид 1948 р. і Світової декларації громадянських прав 1949 р. [1, с. 103]. Загальноприйнятого визначення не сформовано, але загалом існують два підходи до трактування цього поняття – вузьке та широке. У широкому сенсі гуманітарна інтервенція є і примусовою, тобто такою, яка попередньо не узгоджена з урядом країни, що піддається вторгненню, здійснюється з використанням сили і передбачає дипломатичні та економічні санкції, так і не примусовою, включає в себе миротворчі операції, узгоджені з владою країни, в якій вони проводяться, гуманітарну допомогу. Вузьке розуміння гуманітарної інтервенції передбачає втручання у справи суверенної держави із застосуванням сили з метою захисту прав людини, яке здійснюється без мандату Ради Безпеки ООН [2].

Джерела міжнародного права, відповідно до його основоположних принципів, закріплюють норми про повагу до суверенітету держави, її територіальної цілісності, мирне вирішення міжнародних конфліктів та застосування сили. П. 4 ст. 2 Статуту ООН проголошує утримання від застосування сили у міжнародних відносинах [3]. В той самий час глава VII Статуту наділяє Раду Безпеки ООН повноваженнями на легітимне ухвалення рішення про застосування сили з метою примусу до миру, конкретно ст. 42 покладає на РБ ООН право застосування військових дій для підтримання

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

миру і безпеки. Складається враження про наявність деякого протиріччя між дотриманням принципів суверенітету та мирного врегулювання спорів та закріпленням і реалізацією права на втручання у внутрішні справи держави шляхом гуманітарної інтервенції.

Видається обґрунтованою позиція легального застосування гуманітарної інтервенції, в таких випадках, коли порушуються права людини, адже вони є безперечними, загально визнаними, первинними, порівняно з державною владою, та вимагають моральної відповідальності за неправові посягання щодо осіб, незалежно від їх громадянства. Таким чином принцип невтручання у внутрішні справи іншої держави поступається нормам гуманності. Суверенітет є властивістю влади, одним із найголовніших обов'язків якої є захист населення, однак недотримання владою своїх зобов'язань узаконює гуманітарну інтервенцію, яка стає на захист порушених прав громадян [4, с. 302]. Гуманітарне втручання називають виправданим у разі дотримання усіх етапів його реалізації та стратегічного визначення ефективності та за умови дотримання першочергових цілей концепції гуманітарної інтервенції, а не реалізації геополітичних інтересів окремих держав [1, с.107].

Наразі виділяють наступні етапи міри легітимності гуманітарної інтервенції. Відбувається збір та аналіз міжнародної інформації про стан дотримання прав людини у конкретній державі, куди включають дані офіційних та незалежних засобів масової інформації, статистичні дані, розвідувальну інформацію. Проводиться оцінка політичної, економічної та соціальної ситуації в країні, розробляються методи протидії інформаційній війні. Можливе застосування економічних та політичних санкцій проти певної держави за рішенням ООН, розгляд проблемних ситуацій у Комітеті з прав людини ООН та на рівні Ради Безпеки ООН. Останніми етапами є прийняття Резолюції про припинення насильства та запобігання порушенням прав людини на території певної держави і нарешті безпосереднє проведення гуманітарної інтервенції, військової операції за участю міжнародного контингенту [2].

Таким чином гуманітарні інтервенції є легітимними з позицій міжнародного права, доцільним є формування і подальше закріплення чітких механізмів їх здійснення.

Література:

1. Здоровега М. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Вип. 27. – С. 102–107.
2. Горб О. Н. Гуманітарні інтервенції: до проблеми визначення поняття [Електронний ресурс] – Режим доступу.

3. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

4. Hurd J. Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incoherent World // *Ethics & International Affairs*. – № 3. – 2011. – P. 293–313.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. О. Литвиненко¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК

У сучасному суспільстві дослідження статусу жінки є досить актуальним за умови, якщо він стимулює створення міжнародних угод, що заперечують обмеження у застосуванні прав і свобод залежно від статі людини у різних сферах діяльності. Права жінок є невід’ємною частиною прав людини, що, на жаль, повною мірою не реалізуються в жодній з держав. Поширення масових рухів за надання жінкам виборчих прав почалося у першій половині ХХ ст., що послугувало стартом для налагодження ефективного міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

Питання захисту прав жінок вперше стали аналізувати західні вчені, а тому й досі саме їх наукові здобутки щодо цієї галузі займають домінуюче становище у світовій науці. Значне місце посідають праці канадської дослідниці Р. Кук, яка виділяє міжнародне право прав жінок в окрему галузь, обґрунтовуючи це тим, що права жінок не укладаються в традиційне розуміння прав людини і тому не можуть бути забезпечені в рамках існуючої доктрини міжнародного захисту прав людини [1, с. 284].

К. Левченко при дослідженні правового аспекту забезпечення гендерної рівності стверджує, що «ефективність законодавства, по суті, є мірою можливості влади впливати правовими засобами на розвиток суспільних відносин відповідно обраним пріоритетам та напрямам розвитку, однією з обов’язкових умов трансформації суспільства». При цьому одним із таких шляхів удосконалення правової бази є прийняття спеціального гендерного законодавства [2, с. 344].

Фундаментальну основу міжнародно-правового механізму захисту прав жінок закладено у ст. 1 Статуту ООН, яка покладає на держави обов’язок по-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

важати усіх людей незалежно від статі. Крім того, саме за сприяння органів ООН та її спеціалізованих установ розроблено й прийнято низку міжнародно-правових документів, що стосуються конкретних прав жінок. До числа цих актів відносяться: Конвенція про політичні права жінок 1952 р.; Конвенція про громадянство одруженої жінки 1957 р.; Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 р. та Рекомендація до неї 1965 р.; Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р.; Конвенція МОП про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 1951 р.; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. [3, с. 196].

Як зазначає Т. Мельник, міжнародні документи щодо гендерної рівності є методологією постановки й підходів до розв'язання гендерних проблем на регіональному і національному рівнях. У документах юридично визначено механізм забезпечення гендерної рівності. Це стосується не лише проблеми забезпечення гендерної рівності, а й будь-якого з аспектів прав людини, у тому числі захисту прав жінок. Документи містять юридичні гарантії захисту прав жінок. Характерна особливість договірного правозахисного механізму полягає в тому, що воно має державну основу, а саме формується через досягнення угод між державами. Обов'язок кожної держави, яка підписала документ, – забезпечити, щоб усі особи, які перебувають під її юрисдикцією, мали змогу реалізувати свої права. Держави, що ратифікували конвенції, юридично зобов'язані їх виконувати [4].

Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй підтримує країни на їх шляху до забезпечення гендерної рівності. Наприклад, у країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону впроваджуються програми, які спрямовані на підвищення рівня політичної репрезентативності жінок у парламенті. Такий досвід може бути корисним і для інших країн [5, с.13].

Одним із найважливіших міжнародно-правових актів стосовно відповідної проблематики є Конвенція про політичні права жінок. У нормах зазначеної Конвенції жінкам належить право брати участь у виборах, що відбуваються в країні, на рівні з чоловіками без будь-якої дискримінації та виконувати всі суспільно-державні функції, які мають закріплення у національному законодавстві. Р. А. Каламкарян вважає, що положення Конвенції слід розглядати в якості основних принципів міжнародно-правового захисту прав жінок [6, с.632].

Істотний внесок у трактування поняття «рівності статей» зробила Загальна конференція зі становища жінок (Найробі, Кенія, 1985 р.). Рівність стала розглядатися не просто як правове поняття, тобто ліквідація дискримінації *de jure*, але і як рівність прав, обов'язків і фактичних можливостей для участі жінок у процесі розвитку суспільства [1, с.].

Найбільш вагоме значення, з точки зору захисту індивідуальних та колективних прав жінок, мають ст.1 і 4 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка слугує ключовим міжнародним актом стосовно зазначеної проблематики. В ній дається визначення поняття «дискримінація щодо жінок» як будь-яка відмінність, виключення або обмеження за ознакою статі, яке спрямоване на послаблення або зводить нанівець визнання або здійснення жінками незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправ'я чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод в політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній і іншій сфері. Згідно з Конвенцією не вважається дискримінаційним вживання державами-учасницями не лише заходів з охорони материнства, а й «тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками [7].

У 1995 році відбулися парламентські слухання щодо реалізації в Україні положень Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Кабінет Міністрів України за результатами слухань прийняв низку документів, у яких було рекомендовано розробити дієві заходи для впровадження цих положень [8].

Прийняття у 1995р. Міжамериканської конвенції із запобігання, припинення насильства проти жінок і покарання за нього є однією з найважливіших в історії залучення уваги до жінок у системі прав людини. Вона розроблялася Міжамериканською жіночою комісією протягом 5 років. Угода вже ратифікована майже всіма державам регіону і є політичною і юридичною основою для погодженої стратегії вирішення проблеми насильства, зобов'язавши держави реалізувати ці стратегії для запобігання насильству [5, с. 12].

Процес глобалізації полягає у поширенні проблем прав людини за межі національного законодавства на рівень міжнародного права, внаслідок чого мало місце прийняття низки міжнародних договорів і політичних актів, присвячених проблемі рівності прав жінок та чоловіків. На міжнародному рівні в русі за права жінок виділяються дві основні фази. Завершення першої фази боротьби проти дискримінації ознаменувалося прийняттям у 1979 р. Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Початок другої фази припав на 80-ті рр. XX ст. У цей час питання насильства проти жінок і підхід до прав жінок в контексті захисту прав людини вийшли на передній план. Важлива роль в розробці та реалізації заходів і програм поліпшення становища жінок, окрім Комісії зі становища жінок, належить Жіночому Фонду розвитку ООН (ЮНІФЕМ) та Міжнародному навчальному і науково-дослідному інституту з питань поліпшення становища жінок [3, с. 198].

Отже, у сучасному суспільстві все більш висвітлюється тема міжнародно-правового захисту прав жінок. Такі важливі нормативні документи, як

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про політичні права жінок закріплюють права жінок у всіх сферах життя на засадах рівності з чоловіками. Суттєву роль у забезпеченні прогресивності різноманітних ініціатив у сфері захисту прав жінок відіграють і доктринальні напрацювання з відповідної тематики. Загалом, сучасний стан міжнародного співробітництва у сфері забезпечення прав жінок відзначається існуванням комплексного міжнародно-правового доробку, здатного гарантувати всебічне впровадження в життя найконструктивніших ініціатив та практик у сфері гендерної рівності. Крім того, ефективність відповідного механізму обумовлюється існуванням системи міжурядових і неурядових інституцій, зусиллями яких забезпечується моніторинг за дотриманням міжнародних зобов'язань держав у відповідній сфері, узагальнюються національні законодавчі напрацювання щодо становища жінок, забезпечується дієвий діалог між різними учасниками міжнародних відносин.

Література:

1. Сергєєва С. М. Міжнародно-правовий захист прав жінок: історія і сучасність // Часопис Київського ун-ту права. – 2011. – № 3. – С. 284–288.
2. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: Монографія. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 344 с.
3. Матвійчук Л. Я. Захист прав жінок у міжнародному праві // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 195–198.
4. Мельник Т. Міжнародний гендерно-правовий аспект проблеми прав людини в Україні [Електронний ресурс] // Український журнал про права людини. – 2005. – № 2. – Режим доступу: www.prava.kiev.ua/pdf/nomer1.pdf.
5. Пушкіна О. Права жінок за міжнародним правом та українським законодавством // Журнал Юридична Україна. – 2013. № 12 – с. 11–15.
6. Каламкарян Р. А. Международное право : учебник для бакалавров / Р. А. Каламкарян, Ю. И. Мигачев. – 5-е изд., перераб. и доп. – М., 2013. – 632 с.
7. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Права людини: Міжнародні договори України, – К., 1992. – С. 109–146.
8. Левченко К. Чому актуальна для України Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. – 2010. – Режим доступу: <http://gender.at.ua/publ/3-1-0-85> .

Науковий керівник: **Я. С. Бенедик**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ РАСОВІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

У статті розглядається питання боротьби з расовою дискримінацією на міжнародному рівні, здійснено аналіз існуючої законодавчої бази у цій сфері, розглянуто приклади, надано рекомендації стосовно вдосконаленню існуючої системи.

Тема боротьби з расовою дискримінацією не є новою, світова спільнота вже давно збагнула, що мир та стабільність окремих країн залежить від спільної злагодженої боротьби з проявами расизму та інших форм дискримінації. На сьогоднішній день боротьба проти расової дискримінації є базовою складовою національної політики усіх демократичних держав. Разом з тим, поки що ця проблема не подолана повною мірою. Саме тому важливим є вивчення досвіду боротьби з расовою дискримінацією у кримінальному праві.

Сучасне право більшості країн, так само як і міжнародне право, криміналізує будь-які прояви насильницької нетерпимості, як системні, підтримані держаною політикою, так і індивідуальні. Спільною ознакою всіх подібних діянь є ненависть, пов'язана з расою, національністю, етнічним походженням, релігією, або іншими ознаками, властивими потерпілому або групі потерпілих. Дискримінація виступає як їх ідеологічна основа та водночас – прояв. Порушення цих норм вважається недодержанням не тільки права, але й фундаментальних основ рівності, справедливості та поваги до природних прав людини [1, с. 47].

У Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації поняття расизму визначено як «будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу, засновані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, що мають метою чи наслідком знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя» [2]. Така дефініція дає зрозуміти, що расизм може мати різні прояви, одним з видів є якраз расизм на ґрунті расової ознаки. Визначальною ознакою расової групи є, всупереч помилковій думці, не зовнішні риси (колір шкіри, розріз очей), а генетичні чинники.

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Слід відмітити, що світова спільнота та ООН засуджують расизм як грубе порушення загальних і фундаментальних прав людини, вимагають від усіх країн активної боротьби за викорінення расової дискримінації. Дійсно, сьогодні це питання постало гостро у зв'язку з глобалізаційними змінами та масовим переселенням окремих народів.

У міжнародному правовому полі можна віднайти низку актів, що прямо чи побічно забороняють расову дискримінацію, серед них: Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права, Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод, Європейська Рамкова Конвенція з захисту національних меншин, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція СНД про права та основні свободи людини.

Вчені відмічають, що прийняття Загальної декларації прав людини було лише одним з перших кроків, який заклав нормативний фундамент для провадження подальшої співпраці у відповідній сфері, адже ООН створювалася як основний інструмент боротьби з усіма формами дискримінації, встановлення рівноправного світу, в якому кожна людина могла б почувати себе як вдома в будь-якій точці планети [3, с. 223]. У даному акті відмічається, що расова дискримінація, як і раніш, перешкоджає повному здійсненню прав людини. Не дивлячись на прогрес, досягнутий у деяких галузях, відмінності, винятки, обмеження і переваги, які ґрунтуються на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, продовжують викликати й загострювати конфлікти та спричиняти неймовірні страждання, а також призводять до загибелі людей [4].

Не менш важливе значення має Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка зобов'язує держави, які її підписали, до ліквідації будь-яких дискримінаційних практик у національному правопорядку. Конвенція включає в себе механізм індивідуальних скарг і контролюється Комітетом з ліквідації расової дискримінації, що складається з незалежних експертів. Усі держави-члени зобов'язані подавати регулярні доповіді Комітету, який, в свою чергу, надає свої скарги і рекомендації державам-членам у вигляді «заклучних зауважень». Комітет складається з трьох механізмів зі своїми контролюючими функціями: процедур раннього попередження, розгляду міждержавних скарг та розгляду індивідуальних скарг.

Обов'язок держави захищати осіб, що перебувають під її юрисдикцією, від проявів расової дискримінації є фундаментальним принципом міжнародного антидискримінаційного права. Запобігання дискримінаційним злочинам є юридичним обов'язком держави [5, с. 404]. Наприклад, в Україні кримінальна відповідальність за дискримінаційні злочини встановлена статтею

161 Кримінального кодексу України. Такі злочини, вчинені на ґрунті ненависті, мають одиночний, несистемний характер, суворо переслідуються національною кримінальною юстицією, і не тягнуть міжнародно-правової відповідальності за умови доведеної сумлінності держави у виконанні зобов'язань з їх запобігання.

Та все ж дій окремих держав не достатньо, питання расової дискримінації з часом набуло міждержавного, глобального характеру. Сучасна геополітична та демографічна ситуація є не стабільною, спостерігається постійних рух населення, міграція та глобалізація. За таких умов постає питання про існування міжнародної юрисдикції.

В основі міжнародної юрисдикції лежить характер інкримінованих діянь. Ці діяння є міжнародними злочинами, що являють собою широкомасштабні зазіхання на загальнолюдські цінності [5, с. 409].

Серед основних норм «претендентів» на статус *jus cogens* – заборона расової дискримінації та геноциду як найбільш тяжкої форми її прояву, що визнається загальновідомими вченими, міжнародними та національними судами. Доказом того, що заборона расової дискримінації прийняла характер норми *jus cogens*, є найважливіші міжнародно-правові документи з прав людини, укладені після Другої світової війни. Серед цих документів особливе місце посідає Загальна Декларація прав людини, яку було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., яка закріплює принцип рівності і недискримінації [5, с. 409].

Не менш важливим кроком у закріпленні імперативного характеру міжнародно-правової заборони расової дискримінації стало прийняття Міжнародного пакту ООН про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. Особливого значення у формуванні міжнародно-правової заборони расової дискримінації та кримінальної відповідальності за її прояви набула Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, яка підтвердила існування міжнародно-правової заборони на акти геноциду [6, с. 67].

Новаторством у справі впровадження міжнародного правосуддя було створення у 1993 р. Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинених на території колишньої Югославії, з 1991 р. по 11 лютого 1994 рік [7, с. 387]. Сьогодні його діяльність завершена, натомість діє нова інституція – Міжнародний залишковий механізм для Кримінальних трибуналів.

Вкрай важливим інститутом сьогодні є Міжнародний Суд ООН (далі – МС), він є головним судовим органом ООН. Статут Суду є невід'ємною частиною Статуту ООН. Всі члени ООН є *ipso facto* учасниками Статуту. Держави – не члени ООН можуть приєднатися до Статуту МС. Своєю судо-

вою практикою Міжнародний Суд ООН окреслює рамки існуючого міжнародного права та надає поштовх для його розвитку. Рішення суду підтверджує наявність звичаєвих норм міжнародного права [8, с. 346].

Так, наприклад, нещодавно було видано Наказ МС ООН щодо тимчасових заходів у справі «Фінансування тероризму та расова дискримінація в Україні». У частині Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації в Суду вже був прецедент і схожа ситуація 2008 року, коли Грузія зверталася до Росії у зв'язку із подіями у Південній Осетії. Тоді Міжнародний суд ухвалив тимчасові заходи, але надзвичайно загального і абстрактного характеру. Ці заходи були адресовані обом сторонам справи – обидві сторони були зобов'язані судом не погіршувати ситуацію із дотриманням прав, передбачених у цій Конвенції.

У багатьох випадках групи населення, що потребують захисту, можуть перетинати державні кордони, а загрози безпеки населення часто призводять до масових потоків біженців і внутрішньо переміщених осіб. Відповідальність вимагає підзвітності. У зв'язку з цим особливого значення набуває система міжнародного правосуддя.

Зараз, в ХХІ столітті, в умовах тотальної глобалізації та свободи пересування, від того, чи впроваджено в державі ефективний механізм попередження злочинів на ґрунті ненависті, який би об'єднував суспільні та правові методи, залежить і внутрішня національна безпека країни, і її міжнародний імідж. Всі держави мають своїм юридичним обов'язком дотримання норм загального міжнародного права, які зобов'язують кожного члена міжнародного співтовариства криміналізувати, попереджати та карати за вчинення злочинів на ґрунті ненависті [1, с. 49–50].

Як бачимо, расова дискримінаційна поведінка не тільки зачіпає інтереси окремої особистості, зазіхає на її гідність і права, а й деструктивно впливає на міжнародний клімат. З дискримінаційних проявів виникають збройні конфлікти, що спричиняють не тільки матеріальні, а й людські жертви. Сучасний антидискримінаційний міжнародно-правовий доробок має вкрай важливу мету, проте без належної реалізації існуючих норм ситуація залишиться незмінною. Наведені в статті інституції сьогодні не здатні повною мірою протистояти злочинності, що пов'язана з расовою дискримінацією. У зв'язку з цим відкритим залишається питання побудови ефективного кримінально-правового механізму боротьби з расовою дискримінацією.

Література:

1. Дрьоміна-Волок Н. В. Расова дискримінація як злочин: становлення концепції міжнародного та національного кримінального антидискримінаційного права // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (керівник авт.

кол.), Л. І. Кормич (ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 44–52.

2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації // прийнята Генеральною Асамблеєю 21 грудня 1965 і набула чинності 4 січня 1969 року // чинний, поточна редакція- від 04.04.1994, підстава- 3936- XII 995_105.

3. Цимбал Т. Я., Калмикова О. С. Роль Організації Об'єднаних Націй у координації міжнародного співробітництва у боротьбі з ксенофобією та расизмом // Міжнародний юридичний вісник: зб. наук. пр.. Національного ун-ту держ. подат. служби України. – 2015. – Вип. 1 (2). – С. 222–227.

4. Загальна декларація прав людини//прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, документ 995_015// поточна редакція- прийняття від 10.05.1948.

5. Дрьоміна-Волок Н. В. Міжнародна кримінальна юрисдикція стосовно расового дискримінаційного насилля як злочину *jus cogens* // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 61. – С. 403–416.

6. Дрьоміна-Волок Н. В. Рівність та справедливість: природно-правові витоки заборони расової дискримінації як норми *jus cogens* // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 48–69.

7. Жаровська І. М. Міжнародні трибунали *ad hoc*: історико-правова ретроспектива // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 845. – С. 385–389.

8. Савчук К. О., Мельничук О. І. Міжнародний Суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 341–347.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Макіренко¹

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На сьогодні проблема захисту прав жінок залишається досить актуальною, незважаючи на те, що за минуле століття було прийнято низку міжнародних актів, які мали б вирішити це питання. Світова спільнота досі вважає, що механізм забезпечення рівності між чоловіками та жінками так і залишається недосконалим. Права жінки є невід'ємною частиною прав людини, але, на жаль, не реалізуються в повній мірі. Дане питання залишається ак-

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

туальним не лише через те, що роль жінок у різних соціальних сферах є досить ваговою, а і через те, що порушення їх прав є досить поширеним явищем. Наприклад, недотримання права жінок на участь у здійсненні міжнародної і внутрішньодержавної політики, недостатній захист жінок від насильства, міжнародна торгівля жінками, нерівність між чоловіками і жінками у сфері праці і багато інших порушень.

Вивченням даного питання займалися наступні науковці: О. Дашковська, Т. Мельничук, М. Баймуратова, О. Болотська, Т. Заворотченко, В. Іваненко, Н. Оніщенко та ін.

У середині ХХ століття права людини стали пріоритетом у діяльності ряду міжнародних організацій – ООН, ЮНЕСКО, Європейської комісії з прав людини і багатьох інших. У грудні 1948 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, в якій проголошується, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» і повинні мати всі права і свободи, проголошені в Декларації, «без будь-якої різниці в відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища». [ст. 1–2, 1] Практично відразу після формування ООН в її структурі були створені спеціальні інститути, що займаються питаннями гендерної рівності та підвищенням ролі жінок.

Так, крім Управління Верховного комісара ООН з прав людини в 1949 р. виникла Комісія щодо становища жінок, що діє під егідою ЕКОСОП (Економічної і Соціальної Ради), і її адміністративний орган – Відділ по просуванню жінок. Комісія, до складу якої входять 45 представників держав-членів, готує рекомендації щодо забезпечення прав жінок у політичній, економічній, соціальній та освітній галузях [2]. Діапазон діяльності Комісії включає як розробку положень про права жінок, так і виявлення факторів, що перешкоджають здійсненню рівності. В основі гендерної дискримінації, як вважають члени Комісії, лежать передусім соціальні й культурні причини. Починаючи з 1960 р. ООН рекомендує національним урядам організовувати аналогічні структури. Комісія щодо становища жінок ввела поняття національного політичного механізму по просуванню жінок.

Завданням таких механізмів є поширення і впровадження резолюцій Комісії з рівності і можливостям для жінок. Національні механізми мають різноманітні форми і напрямки роботи, адаптуючись до політичного контексту кожної країни. Комісія щодо становища жінок проводить щорічні Сесії, на яких заслуховуються Національні доповіді держав, що підписали Конвенцію. На сьогодні можна стверджувати, що комісія працює досить ефективно, та робить нові кроки для досягнення жінками рівності та розширення своїх можливостей.

Крім Комісії зі становища жінок існує Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, який проводить моніторинг дотримання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [3].

Не дивлячись на значні поліпшення в сфері прав жінок за останні 30 років, зростання ультраконсервативних учень і фундаменталізму у багатьох суспільствах означає величезний крок назад у розвитку прав жінок, і тому дуже важливо, щоб усіма засобами підтримувалась постійна увага до повної реалізації прав жінок [4].

Останнім часом держави і неурядові організації залучені до важкого процесу розробки юридично обов'язкових норм для забезпечення прав жінок. Почався процес тлумачення міжнародних документів з прав людини з гендерної точки зору. Одним із прикладів, на нашу думку, є прийняття в 2000 році Комітетом з прав людини Організації об'єднаних націй Загального коментаря. Шляхом тлумачення ст.3 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, в якій йдеться про рівне право чоловіків і жінок користуватися всіма цивільними правами і політичними правами, Комітет переглянув усі статті Пакту з урахуванням гендерного чиннику [5]. Пізніше були прийняті і інші нормативні акти, наприклад Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.).

О. Пушкіна зазначає, що саме прийняття Міжамериканської конвенції із запобігання, припинення насильства проти жінок і покарання за нього стало важливим кроком до повернення уваги до жінок у системі прав людини. Вона було розроблена Міжамериканською жіночою комісією і є ратифікованою майже всіма державами регіону. Угоду можна вважати юридичною і політичною основою для погодженої стратегії вирішення проблеми насильства, зобов'язавши держави реалізовувати дані стратегії для запобігання насильства [6].

Також автор приводить приклад німецької неурядової організації «Terre des Femmes», яка організувала в 2002 році кампанію проти торгівлі жінками і підтримала в Мінську проект «Малиновка», який інформує жінок про загрозу бути проданим в сексуальне рабство і примусову проституцію. Остання кампанія зосередила увагу на викорінюванні примусових шлюбів і боротьбі з насильством щодо жінок [6].

Дячук Ю. зазначає, що у багатьох державах і регіонах світу, поряд з дискримінацією за ознакою статі, збереглися і просто варварські звичаї щодо жінок і дівчат. Йдеться насамперед про «вибракування» дівчат ще до їх народження, що стало можливим з розвитком медицини і техніки, яка дозволяє визначати стать ще не народженої людської істоти. З такими ак-

тами доводиться зіштовхуватися в ряді держав Азії, зокрема, в Індії і Пакистані. Такими видами культурних традицій, що існують у громаді протягом багатьох поколінь, є: шлюби в ранньому віці; заборони жінкам контролювати народження дітей; перевага дітям чоловічої статі й умертвіння новонароджених дівчат; знахарська практика родопомочі; перевірка на цнотливість тощо [7].

Особливо небезпечними є операції по видаленню хірургічним шляхом деяких чи усіх найбільш чутливих частин жіночих статевих органів. Це – вікова практика, яка пояснюється існуванням відповідних звичаїв. Вона поширена в країнах Африки, Азії, Близького Сходу і Аравійського півострова. У деяких громадах такі операції, що калічать дівчат, є важливою частиною обряду, який знаменує дорослішання дівчини. Такі операції роблять і жінкам під час укладання шлюбу. Дане питання вирішуються і деякими рішеннями Європейського суду з прав людини, наприклад у справі V. C. V Slovakia від 8 листопада 2011 року, у справі K. H. and Other v. Slovakia від 28 квітня 2009 року; рішення Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок у справі пані А. С. проти Угорщини від 14 серпня 2006 року.

Більшість із зазначених традицій є актами насильства щодо жінок і дівчат з боку родини і громади, але держава найчастіше не звертає на це увагу, в тому числі на такі факти, як побиття і зґвалтування особи членами сім'ї. Міжнародне співтовариство довгий час не займалося питаннями насильства щодо жінок, оскільки вважалося, що ця проблема входить у приватну сферу, на яку не поширюється дія міжнародних конвенцій. Однак через зростання кількості національних конфліктів виявилось, що від насильства страждають не лише окремі жінки, але і цілі соціальні групи – жінки-біженки, жінки-мігранти, жінки, що належать до національних меншостей, жінки-інваліди, жінки-в'язні тощо. Усе це привело до формування в міжнародному співтоваристві думки, що насильство щодо жінок є проявом історично сформованого нерівного співвідношення сил між чоловіками і жінками в суспільстві, одним з основних соціальних механізмів, за допомогою якого жінок змушують займати підлегле становище порівняно з чоловіками [7].

Бажаючи додати такому підходу характер міжнародного зобов'язання, Генеральна Асамблея ООН прийняла 20 грудня 1993 р. Декларацію про ліквідацію насильства щодо жінок [8]. Особливої уваги заслуговує ст. 2 цієї Декларації, що визначає види насильства щодо жінок: фізичне, статеве і психологічне не лише в сім'ї та суспільстві, але і насильство з боку чи при потуранні держави, де б воно ні відбувалося. Важливою є і ст. 4 Декларації, яка орієнтує держави на позитивні дії. На жаль, виявлені порушення прав

жінки нерідко залишаються безкарними і виправдовуються як невід’ємна частина культури, релігії чи людської природи. Огляд міжнародної правозахисної практики свідчить, що міжнародні і регіональні правозахисні конвенції дуже рідко застосовуються в судовій і адміністративній практиці уповноважених органів різних держав.

Таким чином, важливим залишається не лише узагальнення головних прав жінок в міжнародно-правових актах, а і їх імплементація у національне законодавство країн, а також безпосереднє виконання і використання цих прав на практиці. Перш за все необхідно, щоб було створено таке соціально-економічне середовище, за якого дотримання та реалізація прав жінки, як і взагалі прав людини, стали б реальністю. Саме такі зміни будуть поступово створювати й нову систему суспільних відносин, яка буде носити не статеву, а соціальну і правову основу.

Література:

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] / Організація Об’єднаних Націй. – 1948. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Ю. А. ГОНЧАРОВА. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК [Електронний ресурс] / Ю. А. ГОНЧАРОВА – Режим доступу до ресурсу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/yyyyy/334.pdf.
3. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studme.com.ua/16360709/pravo/komitet_likvidatsii_diskriminatsii_otnoshenii_zhenshin.htm.
4. ПРАВА ЖЕНЩИН ГЕНДЕРНО-ЧУВСТВИТЕЛЬНЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРАВА ЧЕЛОВЕКА [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/manual/versionen/russian/06_Women_s_Rights.pdf.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] // ООН – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Пушкіна О. ПРАВА ЖІНОК ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ТА УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ [Електронний ресурс] / Олена Пушкіна. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/user/Downloads/urykr_2013_12_4.pdf.
7. Ю. Дячук. Деякі міркування стосовно прав жінок [Електронний ресурс] / Ю. Дячук – Режим доступу до ресурсу: <http://khpg.org/index.php?id=977937751>.
8. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок [Електронний ресурс] / ООН. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ПРОЦЕС ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Підписання й набрання чинності Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) стало якісно новим етапом розвитку міжнародно-правового співробітництва у сфері захисту прав людини. На відміну від попередніх напрацювань у відповідній сфері, Конвенцією запроваджувався дієвий контрольний механізм, спрямований на забезпечення дотримання зобов'язань державами, які висловили свою згоду на її обов'язковість. У цьому контексті особливого значення набули практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Європейської комісії з прав людини (після набрання чинності у 1998 р. Протоколом № 11 до ЄКПЛ відповідні контрольні повноваження покладалися тільки на ЄСПЛ, у той час як Комісія припиняла своє існування). Зокрема, правові позиції відповідних інституцій суттєво вплинули на лібералізацію кримінально-процесуального права держав-учасниць Конвенції. Відтак, видається важливим оцінити окремі проблеми дотримання прав людини, виявлені в справі «Гілфордської четвірки», крізь призму традиційних підходів ЄСПЛ до тлумачення відповідних положень Конвенції.

У грудні 1974 року британський суд розглядав справу, що стосувалася вибухів, здійснених Ірландської Республіканською Армією (ІРА) в місті Гілфорд (графство Саррей) 5 жовтня 1974 року та 21 листопада 1974 року у місті Бірмінгем. У грудні 1974 року було заарештовано близько 50 осіб. Четверо з них (трое чоловіків і дівчина) дали неправдиві свідчення після того, як поліція графства Саррей піддала їх фізичному та психічному насильству. Викривальні зізнання були єдиними доказами, що могли підтвердити їхню вину. У результаті розгляду було засуджено до довічного ув'язнення з мінімальним терміном від 30 років або без можливості звільнення чотирьох осіб: Джеррі Конлона, Полла Хілла, Патріка Армстронга і Керол Річардсон, які насправді виявилися невинними у пред'явлених їм обвинуваченнях. Саме ці четверо увійшли в історію як «Гілфордська четвірка».

При розгляді справи, однак, можна було легко виявити, що показання кожного з «четвірки» суперечили одне одному. До того ж кожен з них мав алібі, яке підтверджувало неможливість їх участі у даних терактах. Ці алібі

¹ Студент 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

прокурор та поліцейські змогли спростувати, попередньо залякавши свідків і примусивши їх змінити свої показання.

Нарешті, після того як було виявлено оригінали листів затримання, в яких було описано, що сталося з «четвіркою» в поліцейській дільниці 19 жовтня 1989 було скликано суд, і обвинувачення заявило, що не буде прагнути відстоювати вироки. Так «Гілфордська четвірка» була звільнена, провівши майже 15 років у в'язниці.

Що ж можна зрозуміти із цієї справи?

По-перше, слід визначитися з причинами судової помилки в цій справі, серед них були наступні: фізична, емоційна і психологічна жорстокість, застосована поліцією стосовно кожного із «Гілфордської четвірки», у результаті якої були отримані помилкові свідчення, що суперечили один одному; залякування свідків захисту; приховування доказів алібі «Гілфордської четвірки»; приховування даних судової експертизи та інших обставин, які доводили, що до злочинів причетне угруповання з Белкомб-стріт; неправдиві свідчення судових експертів на суді в двох інстанціях і на апеляції та неправдиві свідчення свідків-поліцейських в суді і на першій апеляції; приховування зізнань «четвірки з Белкомб-стріт» в злочинах; змова з метою спотворити хід правосуддя за участю головного прокурора, королівського прокурора, двох поліцейських управлінь (столичного і саррейського) і судових експертів.

Таким чином, стає видно, що жорстокість поліцейських з їх практично необмеженими можливостями, особливо під час допитів, були особливою проблемою на той час.

Розглянемо декілька причин судової помилки з точки зору практики ЄСПЛ.

1. Фізична, емоційна і психологічна жорстокість поліції по відношенню до «Гілфордської четвірки», в результаті якої були отримані помилкові свідчення, які суперечили один одному.

Слід зазначити, що ЄСПЛ вважає одним із основних засобів забезпечення правомірності взаємовідносин у системі «людина-держава» заборону катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, яка відображена в ст. 3 ЄКПЛ [1]. Згідно з тлумаченням цієї статті Судом, держава гарантує заборону фізичного та/чи психологічного страждання [2, с.175]. Показовою у цьому є справа «Григор'єв проти України» (рішення від 15.05.2012) та «Кудла проти Польщі» (рішення від 26.10.2000) – Суд провів розмежування «нелюдського» і такого, «що принижує гідність», поводження, вказавши, що нелюдське поводження має місце, «якщо, крім іншого, воно було умисним, застосовувалося впродовж

кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних та душевних страждань» [2, с.180]. Крім того, коли особа висуває небезпідставну скаргу, що жорстоке поводження з нею з боку поліції було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, спроможного забезпечити встановлення та покарання винних осіб. У протилежному випадку дана норма виявилася б неефективною[3].

2. Залякування свідків і неправдиві свідчення з боку обвинувачення.

Цей же момент можна розглядати з точки зору ст. 6, зокрема, у тому що стосується, права на захисника, оскільки під час перших допитів відповідні особи були позбавлені такої можливості, а також підготовки захисту та допиту свідків. Про неприпустимість обмеження використання сторонами своїх прав ЄСПЛ наголошує у рішенні від 21.10.2010 у справі «Корнев і Карпенко проти України». Суд зазначає, що докази мають, як правило, подаватись у відкритому судовому засіданні у присутності обвинуваченого з розрахунку на аргумент у відповідь. Підсудному повинно бути надано відповідну та належну можливість заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його. Засудження не може ґрунтуватися виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити [4]. Крім того, у справі «Жуковський проти України» встановлено, оскільки заявника було засуджено здебільшого на підставі свідчень свідків, жоден із яких не був присутнім під час провадження в суді в Україні і яких сторона захисту не мала можливості безпосередньо допитати [5].

Слід також зазначити, що виходячи з аналізу діючих директив ЄС у сфері гармонізації кримінально-процесуального законодавства можна зробити висновок, що сприйняття відповідних правових позицій ЄСПЛ та їх подальша трансформація в національне законодавство держав-членів вводить в кримінально-процесуальні кодекси відповідних держав високі стандарти і гарантії прав потерпілих, підозрюваних та обвинувачених [6].

Для запобігання майбутнім судовим помилкам було внесено низку змін і у Британську систему правосуддя:

1. Міністр внутрішніх справ зобов'язаний приймати процесуальні кодекси, що регулюють повноваження поліції.

2. Був створений новий спеціальний Закон з кримінального процесу. Мета закону – встановлення балансу між повноваженнями поліції в Англії та Уельсу і правами і свободами громадян. Він замінив майже всі повноваження, які були у поліції в частині арештів і затримань.

3. Закон дає суду право визнавати неприпустимими будь-які докази, отримані з порушенням процесуальних кодексів.

4. Створення камери попереднього затримання, де за права затриманого відповідає старший співробітник поліції, який зобов'язаний забезпечити безпеку і благополуччя затриманого, його доступ до адвоката і право повідомити про факт свого затримання третій особі.

Вплив практики ЄСПЛ істотно позначається на всіх галузях права, але особливо на лібералізації кримінального права і реформи в сфері кримінально-процесуального права (що, безсумнівно, вплинуло на прийняття нових за формою і за змістом процесуальних законів, а також прийняття наступних змін і доповнень до них) [6].

В останні десятиліття в країнах Європи мав місце явний репресивний поворот в політиці кримінального правосуддя, який проявляється в таких речах, як обмеження на право мовчання (введені в 1994 році), обов'язкові мінімальні терміни ув'язнення (в 1997 році) і посилення вироків, в результаті чого кількість ув'язнених за п'ять років збільшилася більш, ніж на 50 відсотків. Існує конфлікт між цими двома ідеологічними системами – захисту прав людини та боротьбою із серйозними злочинами. Через це зросли виклики моделі кримінального судочинства, бо вона економічно не ефективна, не запобігає злочину, недоречна або не ефективна в цілому. Ці виклики привели до змін у сфері застосування кримінального права, в кримінальному процесі, а також в характері застосування кримінального судочинства. Зміни включають в себе більш широке застосування перекваліфікації справ, фіксованих покарань, спрощеного судочинства, поєднаного цивільно-кримінального процесу, суворой відповідальності, стимулів для визнання провини, а також профілактичних заходів.

Широке впровадження вищезазначених змін вимагає дотримання високих стандартів, які формуються ЄСПЛ. Аналіз європейського досвіду використання практики ЄСПЛ в національних правових системах підтверджує те, що на сьогодні європейська правотворчість виступає потужним механізмом впливу на розгляд справ в судових органах. Впровадження практики Європейського суду з прав людини в національне законодавство надасть змогу посилити уже сформований механізм захисту прав та охоронюваних законом інтересів з огляду на міжнародні стандарти та нормативи; правові системи країн Європи завдяки цьому ще більше зближуються одна з одною, що можна, зокрема, спостерігати на прикладі гармонізації правового добробуту щодо відповідної проблематики в державах-членах Європейського Союзу; вочевидь, не залишається осторонь цього процесу й Україна.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. – К.: Алерта, 2013, С.175–180
3. Рішення у справі «Григор'єв проти України» від 15 травня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_833
4. Рішення у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637
5. Рішення у справі «Жуковський проти України» від 03 березня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714
6. Сорокіна Є. М. Гармонизація уголовно-процесуального законодавства в Європейском Союзе: дис... канд. юрид. наук. – Москва, 2016.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. К. Манець¹

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВ ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Верховенство права є універсальним стандартом сучасного світу, що давно став найважливішою складовою міжнародно-правових актів, особливо тих, які присвячені правам і свободам людини та громадянина. Все частіше верховенство права як принцип фіксується у національних конституціях і законах, ним активно оперують міжнародні та національні суди. Міжнародно-правові документи затверджують та охороняють цей принцип як базу для співпраці держав на міжнародному рівні та як основу функціонування внутрішнього механізму сучасної демократичної держави.

З середини ХХ ст. принцип верховенства права отримав широке міжнародно-правове застосування. Саме верховенство права разом із демократією і правами людини вважається однією із трьох засад Ради Європи, які закріплені в Преамбулі до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також у низці інших міжнародних документів у сфері прав людини. Наприклад, у доповіді «Про верховенство права» [1], прийнятій Європейською Комісією «за демократію через право» (Венеціанська комісія) на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 р. на основі зауважень її членів П'єтера Ван Дзіка (Нідерланди), Грет Халлер (Швейцарія), Джеф-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

рі Джоуела (Сполучене Королівство), Карло Туорі (Фінляндія), висвітлено аналіз підходів до розуміння верховенства права в міжнародно-правових документах, конституціях, у законодавстві низки країн, а також у науковій літературі.

Метою цієї доповіді є виявлення консенсусного визначення поняття верховенства права, а також викладення його основних елементів. Так, Венеціанська комісія у згаданому документі вказала на такі необхідні елементи верховенства права: 1) законність, у тому числі прозорість, підзвітність і демократичний порядок ухвалення законів; 2) правову визначеність, яка передбачає легкість і доступність з'ясування змісту права та юридично забезпечену можливість скористатися цим правом. Закон має бути придатним до застосування; 3) заборону державного свавілля, у тому числі обмеження дискреційних повноважень органів держави, обґрунтованість їх рішень; 4) ефективний доступ до правосуддя незалежних і безсторонніх судах, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, функціонування незалежної адвокатури та безоплатної правової допомоги, виконання рішень судів; 5) дотримання прав людини, передусім гарантованість прав на доступ до правосуддя, на законного і компетентного суддю, на виклад своєї позиції, неприпустимість подвійного покарання за одне й те саме діяння, на ефективний засіб правового захисту, на справедливий суд, бути вислуханим, презумпція невинуватості, заборона зворотної дії закону; 6) заборона дискримінації та рівність перед законом, що передбачає відсутність законів, які містять дискримінаційні положення відносно певних осіб чи їх груп або закріплюють правові привілеї, заборону дискримінаційного тлумачення або застосування закону. Рівність перед законом означає, що кожна фізична особа є підпорядкованою тим самим законам, і жодна фізична особа чи група осіб не мають особливих юридичних привілеїв; 7) держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [1].

Перелічені елементи верховенства права лежать в основі конституційних і законодавчих положень та судової практики держав як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зважаючи на те, що принципово важливим аспектом верховенства права є суспільне усвідомлення та визнання його змісту, саме надання консенсусного визначення поняття верховенства права, а також викладення його основних елементів – важливий до цього крок. Доцільно прийняти до уваги, що суспільне усвідомлення та визнання змісту верховенства права, на думку провідного дослідника Б. Таманага [2], можливе лише за умови існування у населення культурного переконання, що право повинно бути вищим за все. Водночас це є істотно вагомий елемент

верховенства права. Б. Тамангароз'яснює, що населення повинно вірити, що право відображає його цінності і слугує його інтересам.

Починаючи з 2008 року Організація Об'єднаних Націй (ООН) проводить активну роботу щодо коректного розуміння принципу верховенства права. Особливу роль в цьому відіграє Резолюція Генерального Секретаря ООН «Укріплення та координація діяльності ООН у сфері верховенства права», прийнята на 65-й сесії Генеральної асамблеї ООН [3] і Резолюція, присвячена верховенству права на національному та міжнародному рівнях [4].

Слід зазначити, що у документах ООН верховенство права належить до принципу управління, відповідно до якого всі особи, установи та органи (публічні і приватні), у тому числі держава, є підзвітними на підставі законів, які приймаються публічно, виконуються на рівних засадах, розглядаються в межах незалежного судочинства і відповідають міжнародним стандартам прав людини. Організація Об'єднаних Націй, членами якої на сьогоднішній день є 193 держави, визначає особливо значущу роль конституції державидля імплементації норм міжнародного права та, відповідно, розуміння принципу верховенства права.

Необхідно зауважити, що розвиток принципу верховенства права на міжнародному рівні обумовлений домінуванням міжнародного права над національним правом конкретної держави. Саме це забезпечує розвиток верховенства права в міжнародній площині. Цей принцип поряд із такими фундаментальними принципами, як свобода, демократія, повага прав людини і основних свобод покладений в основу правопорядку ЄС.

Верховенство права було визнано провідним та пріоритетним принципом у нормативно-правових документах іншої регіональної міжнародної організації, а саме – у правових актах Ради Європи. Так, у Преамбулі та в ст. 3 Статуту Ради Європитакож були закріплені вимоги щодо дотримання принципу верховенства права, зокрема, проголошено, що «Усі члени Ради Європи визнають принцип верховенства права»[5]. На принципі верховенства права ґрунтуються й положення програмного документу Ради Європи, а саме – Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), ч. 1 ст. 6 Протоколу №7 до ЄКПЛ, а також деяких протоколів та інших документів РЄ в сфері захисту прав людини. Також цей принцип закріплено в Американській конвенції про права людини і в прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини [6].

Все це свідчить, зокрема, про високий авторитет ідеї верховенства права як ідеалу, спільного для європейських країн.

Проаналізувавши вищезазначене, можемо констатувати наступне:

1. Принцип верховенства права з середини ХХ століття отримав широке міжнародно-правове застосування.

2. Як один з найцінніших здобутків людства він знайшов своє закріплення у багатьох міжнародних договорах та актах міжурядових організацій, зокрема, ООН, РЄ, ЄС, ОБСЄ, ЄЕС, а також в Американській конвенції про права та людини і в прецедентних рішеннях Європейського суду з прав людини тощо.

3. Це доводить, що принцип верховенства права все більше набуває євроінтеграційного та глобального значення і стає найціннішим здобутком людства.

4. У відомій доповіді 2011 р. Європейської Комісії «За демократію через право», присвяченій проблематиці верховенства права, надано консенсусне визначення поняття верховенства права, а також викладені його основні елементи: законність, правова визначеність, заборона державного свавілля, ефективний доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах, дотримання прав людини, передусім гарантованість прав, заборона дискримінації та рівність перед законом; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права.

5. Надане консенсусне визначення поняття верховенства права, а також викладення його основних елементів має сприяти практичному застосуванню верховенства права на національному та міжнародному рівнях.

6. Всеохоплюючий та дієвий захист прав людини є безумовною складовою частиною принципу верховенства права на рівні міжнародного права, а саме розвиток принципу верховенства права на міжнародному рівні обумовлений принципом верховенства міжнародного права над національним правом конкретної держави.

Література:

1. Доклад о верховенстве права, утвержденный Венецианской комиссией на 86-й пленарной сессии (Венеция, 25–26 марта 2011 г.), (Страсбург, 4 апреля 2011 года). Исследование № 512/2009, Or. Engl. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)003revrus.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)003revrus.asp).

2. Таманага Б. «Верховенство права: історія, політика, теорія». – К.: Видав. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 106–121.

3. Second Annual Report on strengthening and coordinating United Nations rule of law activities: Report of the Secretary-General (A/65/318). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/491/01/PDF/N1049101.pdf>.

4. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей [по докладу Шестого комитета (A/65/473)], Верховенство права на национальном и международном уровнях (A/RES/65/32). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/514/48/PDF/N1051448.pdf>.

5. Статут Ради Європи: Міжнародний документ від 05.05.1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001.

6. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення у справі. Коментарі. – 2003. – № 1. – С. 142. Офіційний сайт Європейського Суду по правам человека: <http://www.echr.coe.int>.

Науковий керівник: *Бенедик Я. С.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Т. В. Микитенко¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Діти є майбутнім будь-якої країни, але водночас і найбільш незахищеною частиною населення, і в тому числі під час військових конфліктів. Так, Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй виділила 6 груп найбільш серйозних і актуальних міжнародних злочинів щодо неповнолітніх: 1) убивство дітей і завдання їм тілесних ушкоджень; 2) вербування і використання дітей в якості солдатів; 3) сексуальне насильство по відношенню до дітей; 4) напад на школи чи лікарні; 5) відмова гуманітарним організаціям в доступі до дітей; 6) викрадення [1].

На необхідність спеціальної охорони прав дітей наголосили деякі міжнародно-правові документи, такі як Женевська декларація 1924 р., Загальна декларація прав людини 1948 р., а також статuti спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що опікуються питаннями благополуччя дітей.

У Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р., зокрема, у принципі 2 зазначено, що повинна розвиватися в умовах свободи та гідності, у 8 – що дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу; а у 9 – що має бути захищена від усіх форм недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації; не повинна бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі. Широке коло індивідуальних прав осіб віком від народження до 18 років знайшло своє відображення в Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р.

У пункті 5 Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів зазначається, що усі форми репресій

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

і жорстокого, нелюдського поводження з жінками та дітьми, включаючи ув'язнення в тюрмах, тортури, розстріли, масові арешти, колективні покарання, руйнування житла і насильницьке вигнання з місць проживання, здійснюване воюючими сторонами в ході військових дій або на окупованих територіях, вважаються злочинними.

Єдиним регіональним документом щодо захисту дітей, у якому приділено увагу збройним конфліктам, є Африканська Хартія прав і добробуту дитини, яка розширила дію міжнародного гуманітарного права на дітей та підвищила рівень захисту дітей в трьох важливих відносинах (щодо дітей-солдат, дітей в контексті укладення шлюбу і дітей-біженців). Таким чином, вказана Хартія виконала мету і доповнила універсальні стандарти регіональними особливостями [2, с. 97–98].

Взагалі якщо говорити про участь дітей у збройних конфліктах, то вона має три аспекти. Перший – форма участі (розглядається залежно від характеру конфлікту – міжнародний чи внутрішній, від того це безпосередня чи опосередкована участь (перевезення зброї та боєприпасів уздовж фронтових ліній бойових дій). Другий – широта обов'язку, покладеного на держави (2 стандарти: нижчий – держави повинні вживати «всіх можливих заходів», вищий – «всіх необхідних заходів»). Третій – фундаментальний і суперечливий – ідея більшої участі дітей у рішеннях, які впливають на її життя (тобто аргумент, що встановлення мінімального віку вступу до лав збройних сил втручається у сферу прав дитини на свободу об'єднань і свободу самовираження, а дехто з дітей взагалі не виживе, якщо їх не взяти на війну), але є інша точка зору – коли можна поставити знак рівності між участю у збройних конфліктах та експлуатацією [3, с. 397–398].

У 1982 році члени ООН закликали всіх висловити співчуття по відношенню до невинних дітей Лівану та Палестини, які стали жертвами ізраїльської агресії. До того ж за рішенням Генеральної Асамблеї ООН щороку 4 червня світ відзначає Міжнародний день безневинних дітей – жертв агресії.

Так, Міжнародного суду ООН 19 грудня 2005 року у справі «Озброєні дії на території Конго (Демократична республіка Конго (ДРК) проти Уганди)» постановив, що як наслідок протиправних дій збройних сил Республіки Уганди, постраждало цивільне населення, в тому числі діти, яких готували і використовували як солдат. Суд визнав це порушенням положень міжнародного гуманітарного права і міжнародних угод, сторонами яких є Уганда і ДРК: Конвенції про права дитини (п. 2 і 3 ст. 38) і Факультативного протоколу до неї, який стосується участі дітей у збройних конфліктах (ст. 1, 2, п. 3 ст. 3, ст. 4, 5 і 6).

Також проблемними є питання щодо статусу та ставлення до дітей-військовополонених, захисту цивільних дітей у міжнародних і внутрішніх конфліктах і захисту на окупованій території, інтернування, арешту і утримання дітей, реабілітації та реінтеграції дітей-жертв, а також їх освіти у галузі принципів мирного співіснування. Та все ж найголовнішим завданням сучасного міжнародного співтовариства є забезпечення єдності дитини та сім'ї та права на щасливе дитинство.

Література:

1. Шесть серьезных нарушений в отношении детей в период вооруженного конфликта: правовая основа [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://childrenandarmedconflict.un.org/ru/six-grave-violations/>
2. Ewunetie N. African human rights law / N. Ewunetie, A. Alemayehu // Ethiopian legal brief, 2012. – 151 p.
3. Ван Б'юрен, Джеральдіна Міжнародне право в галузі прав дитини / Дж. ван Б'юрен: Пер. з англ Г. Є. Краснокутського; Наук. ред. М. О. Баймуратов. – О.: АО БАХВА, 2006. – 524 с.

Науковий керівник: *Маруніс І. І.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. С. Мікурова¹

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНА – НАТО: НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні Україна перебуває на етапі реформування багатьох напрямків зовнішньої та внутрішньої політики. У цьому аспекті співробітництво України й Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО) має важливе значення, особливо в умовах сучасної ситуації на Сході. Посилення співпраці з НАТО також є досить актуальним для України також з точки зору забезпечення належного рівня внутрішньої безпеки у країні.

З моменту підписання Хартії про особливе партнерство з НАТО у 1997 році Україна пройшла певний цикл, під час якого випробувала різні формати в рамках особливого партнерства: від інтеграції до позаблоковості. Жоден з цих форматів не виправдав себе до кінця, але найнебезпечнішим виявився якраз формат позаблоковості [1, с. 5].

¹ Студентка 3 курсу 5 групи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Базовим документом співпраці України та з Північноатлантичного Альянсу є Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. Варто відмітити, що з роками взаємозв'язки з цією організацією значно покращуються. Починаючи із 2014 року, внаслідок російсько-українського конфлікту, співробітництво між Україною і НАТО у низці ключових галузей було активізовано.

Сьогодні НАТО здійснює цілий спектр заходів у сфері стратегічного партнерства, серед них консультації з низки питань таких як підтримання миру, вдосконалення системи безпеки і оборони, безпосереднього військового співробітництва, запобігання надзвичайних станів цивільного характеру.

Наразі центральним напрямком партнерства є співпраця у галузі реформування структур безпеки і оборони, яка є важливою складовою поточних демократичних перетворень в країні. Піклуючись про внутрішню безпеку України, Організація Північноатлантичного договору формує стабільну систему безпеки на зовнішній арені світу.

Метою взаємодії України з НАТО у військовій сфері є використання теоретичного та практичного досвіду, накопиченого Альянсом, а також допомоги цієї структури для реформування Збройних сил України [2, с. 32].

У рамках Комплексної програми допомоги Україні, яку було затверджено на засіданні Комісії Україна – НАТО у рамках Варшавського саміту НАТО у 2016 році, НАТО розробило близько 40 заходів підтримки для України на шляху до практичного впровадження стандартів НАТО.

Для України стратегічне партнерство з НАТО є важливим в аспекті євроінтеграції, імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Тут яскравим прикладом є те, що країни Центральної та Східної Європи, які стали членами Європейського Союзу (далі – ЄС) спочатку стали членами НАТО.

Ефективність партнерства України з НАТО залежить від декількох факторів, серед них активне сприяння органів державної влади та розуміння й підтримка євроатлантичного вибору населенням країни. Статистика свідчить, що наразі якраз триває процес зміцнення довіри українців до НАТО як важливого стратегічного партнера.

Як бачимо, співпраця Україна – НАТО багато позитивних моментів. Поки що Україна не вступила до НАТО внаслідок низки вагомих причин, але впродовж тривалого часу продовжує взаємодію на вже сформованих позиціях. Можливо, нині Україна ще не готова вступити до Альянсу, а він не готовий її прийняти [3, с. 173].

Отже, можна зробити висновок, що попри налагодження тісних партнерських зв'язків із НАТО, ключовими викликами для створення ефективної

співпраці є брак довіри між Україною та НАТО. В майбутньому поглиблення співпраці, зміцнення довіри з Північноатлантичним Альянсом сприятиме проведенню демократичних реформ в Україні, підвищенню обороноздатності та здатності протистояти зовнішнім деструктивним чинникам з боку Російської Федерації.

Література:

1. Гетьманчук А. Україна-НАТО: прихована інтеграція чи неоголошений нейтралітет? // Україна – НАТО: діагностика партнерства. Інститут світової політики. 2015. 48 с.
2. Палагнюк Ю. В. Сучасний стан та перспективи співробітництва НАТО та України у сфері миротворчості // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. 2008. Т. 93. Вип. 80. С. 31–34.
3. Бурдяк В., Мороз І. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора // Політичний менеджмент. 2008. №3. С. 165–174.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. М. Міць'

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Питання регламентації протидії домашньому насильству у світі є однією з найактуальніших проблем, зумовлених тенденціями міжнародного права.

Стамбульська конвенція, яка була підписана нашою державою, але не була ратифікована, містить норми, які закріплюють основні цілі та завдання держав щодо здійснення політики запобігання, протидії та боротьби з цим явищем на правовому рівні [1]. Крім того, конвенція нівелює будь-які прояви дискримінації на ґрунті гендерного самовизначення. Однак у вітчизняного законодавця і деяких представників громадянського суспільства, зміст конвенції викликав обурення, так як Рада Європи у формулюваннях використовує визначення «гендер» замість «стать», приділяючи увагу саме ідентифікації особи, а не статевим ознакам. На нашу думку, норми конвенції охоплюють необхідний обсяг питань щодо захисту прав людини у сфері за-

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

побігання насильства і недоторканності особи, а проблема тлумачення слова «гендер» є доволі штучною.

По-перше, слід зазначити, що Стамбульська конвенція досить широко визначає обсяг поняття домашнього насильства і наголошує на тому, що воно може стосуватися не тільки жінок, а будь-якої особи, не зважаючи на її гендерну приналежність[1]. Саме таке формулювання є слухним, адже визначення «стать» істотно звужує статус суб'єктів, які потенційно можуть бути жертвами насильницьких дій. У документі підкреслюється, що відповідно до статистики правозахисного центру «Наш світ», в Україні зафіксовано близько тисячі кейсів, які стосувалися прояву насильства і дискримінації саме до представників ЛГБТ[2].

Відповідно до тлумачення, яке надає Всесвітня організація з охорони здоров'я, стать – це біологічне поняття, яке обумовлюється структурою генів, на відміну від визначення «гендер», яке окреслює культурні і соціальні складові людини, враховує риси характеру, може змінюватись протягом життя і притаманне людям різної статі[3]. Відтак, гендер – є поняттям, яке передбачає індивідуальний підхід до особи, зачіпає аспекти моделей людської поведінки, соціально обумовлених ролей тощо. Саме тому, укладачі Стамбульської конвенції звернули увагу на проблему гендерного насильства, адже воно зачіпає не тільки жінок і чоловіків, а і осіб, що не відносять себе до жодної статі. В Міжнародній доповіді ООН ще у 2006 році про насильство щодо дітей було наголошено, що об'єктами сексуального і гендерного насильства з боку викладачів-чоловіків і хлопчиків-однокласників стають дівчатка, а також діти, у яких виникають питання стосовно належності до конкретної статі[4].

По-друге, на наш погляд, особливої уваги заслуговує питання третьої статі. У Канаді, Німеччині, Австрії, Австралії тощо «третьа стать» або «третьій гендер» закріплені на юридичному рівні[5]. Передумовами, що вплинули на наявність правового регулювання осіб третьої статі стала досить вагома позиція прихильників теорії інтерсексуалів, яка полягає в тому, що суспільству треба позбавлятися від стереотипів і упереджень, що полягають у вихованні особи відповідно до її статевих ознак [6]. Інтерсексуалісти вбачають в цьому нав'язування людині певного способу життя, яке вона не обирала, тобто, своєрідне порушення її прав. Також таким чином, держава робить крок на шляху до відходу від будь-якої дискримінації за ознаками гендеру. Це, в свою чергу, впливає на правовий статус особи і варіанти її персональної ідентифікації. Безумовно, саме ці держави ратифікували Стамбульську конвенцію, так як вона всебічно захищає осіб від будь-якого дискримінування і насильства незалежно від гендерної приналежності [1]. Іг-

норування питання щодо осіб, що відносять себе до третьої статі може призвести до міграційних процесів, адже очевидним є той факт, що юридична фіксація такого статусу надає людині певні права, гарантії, ймовірно, більш привілейований стан, ніж у країнах, де на національному рівні таке визнання не передбачено. Крім цього, не надаючи цьому питанню достатньої уваги, ми істотно ускладнюємо право особи на зміну статі, юридична процедура якої, до речі, є надмірно бюрократизованою через необхідність проходження спеціальної комісії, отримання безлічі довідок, медичних обстежень, і, як наслідок, такою, що не відповідає міжнародним стандартам. Хоча Міністерство охорони здоров'я у 2016 році розробило наказ «Про встановлення медико-біологічних і соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації» № 101 від 30.12.2017, фактично визнаючи наказ № 60 нечинним, який регулював ці відносини раніше, задавши більш гуманний вектор державної політики для осіб, що потребують у зміні статевої належності[7]. Це полягало у скасуванні примусової інстанції стерилізації, адже раніше можливість змінити стать була доступною тільки після проходження обов'язкової стерилізації, що створювало додаткові труднощі для особи, не відповідаючи уявленням про повагу до людської гідності та, на нашу думку, було втручанням у приватне життя людини.

Доцільно зазначити, що для України проблема протидії домашньому насильству є нагальною, однак ратифікація конвенції, на думку представників Парламенту, може негативно вплинути на суспільство нашої країни. Зокрема, до уваги беруться чинники, що відображають загальні уявлення про мораль та сприяння демографічній кризі[8]. Такої ж думки дотримується Всеукраїнська Рада церков, яка позитивно ставиться до правового закріплення дієвих заходів щодо боротьби з насильством, але не ціною зміни моральних засад українського суспільства, що може викривити уявлення розуміння повноцінної сім'ї, задуманої Богом як союз чоловіка і жінки, що відповідає природі людини[9]. Отже, Рада церков вбачає в конвенції інструмент для популяризації гендерних ролей, надання можливості будь-якій особі ідентифікувати себе відповідно до внутрішніх і зовнішніх побажань у державі і її інститутах, що може згубно вплинути на ідеологічне і ціннісне розгалуження поглядів серед українського населення. Особливе занепокоєння у представників релігійних організацій викликає норма ст. 14 Конвенції, яка зобов'язує держав-підписантів вживати заходи, що передбачають навчання «нестереотипним гендерним ролям»[1] і, на думку церкви, виступає передумовою експансії одностатевих стосунків. Однак, на нашу думку, це є своєрідною маніпуляцією, адже варіація гендерів не є доказом того, що ці особи мають схильність до нетрадиційної

сексуальної орієнтації. Так звані «квіри», «транссексуали» і «трансгендери» не визначаються своєю сексуальною орієнтацією, так як ключовим чинником, що впливає на їх гендер є відсутність однозначності у відношенні себе до конкретної статі. Вищезгадана правова позиція, що стосується виховання гендерної розгалуженості, захищає право особи на самовизначення і надає можливість їй бути прийнятою різними спільнотами, попереджає будь-яку дискримінацію у різних сферах життя. Ратифікація Стамбульської конвенції до національного законодавства вимагатиме від законодавця змін і новел у інших нормативно-правових актах, що стосуються персоналії осіб і кола відносин, які регулюють чинники, що залежать від гендеру. Депутати наполягають на тому, що ратифікувати документ необхідно тільки за відсутності в ньому дефініцій «гендер», «гендерна ідентичність», «гендерно обумовлене насильство», «гендерні стереотипи»[8], але в такому випадку його не можна вважати імплементованим, адже він не відповідає міжнародним зобов'язанням. Не дивлячись на це, на даний момент поняття «гендерної ідентичності» зустрічається, зокрема у ст. 2 Кодексу законів про працю[10]. На нашу думку, аргумент про неприйнятність у нашому суспільстві є також хибним, адже соматичні права людини розвиваються разом з людством, сучасне покоління має істотно інше світобачення і світосприйняття, ніж попереднє, а норми Стамбульської конвенції містять комплексний підхід щодо свободи гендерної проблематики і наближують Україну до євроінтеграції. До того ж, відповідно до Основного Закону[11], ми живемо у демократичній і світській країні, тому позиція церкви не може здійснювати вплив на процес законотворення.

Можемо зробити висновок, що ратифікація Стамбульської конвенції є нагальним викликом сьогодення у питаннях, що стосуються, в першу чергу, домашнього насильства. Однак оминати поняття «гендер» та «гендерна ідентичність» означає визнавати домашнє насильство у вузькому сенсі, такому, що викривляє дійсність та юридично заперечує варіації ідентифікації особи і її та права на самовизначення. Вислови про моральні засади, що історично склалися у нашому суспільстві є архаїчними, так як вони не відображають фактичний стан речей у суспільстві та не відповідають викликам сьогодення.

Література

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) [Електронний ресурс]: довідник для членів Парламенту. Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680096e45>

2. Стан та проблеми ЛГБТ-руху в Україні [Електронний ресурс]: аналітична записка. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1206/>
3. Гендерний інструмент. Європейська стратегія «Здоров'я і розвиток дітей і підлітків» [Електронний ресурс]: робочий документ. Режим доступу: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/76512/EuroStrat_Gender_tool_rus.pdf?ua=1
4. Доповідь про насильство щодо дітей у Світі [Електронний ресурс]: дослідження Генерального секретаря ООН з питань насильства щодо дітей. Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/world-report_Ukr.indd.pdf
5. Deutsche Gesetze / Закони Германии [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.drjv.org/index.php/dgesetze.html>
6. Словник гендерних термінів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/>
7. Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення № 1041 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16>
8. Як депутати подолали домашнє насильство [Електронний ресурс]: Главком. Режим доступу: <https://glavcom.ua/country/society/stambulska-konvenciya-nichogopodibnogo-ne-peredbachaje-yak-deputati-podolali-domashnje-nasilstvo-458502.html>
9. Зауваження до Стамбульської конвенції [Електронний ресурс]: офіційний сайт Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/events/485-uccro-objections-on-istambul-convention>
10. Кодекс законів про працю [Електронний ресурс]: Верховна Рада України, 1971, додаток до № 50, ст. 375. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
11. Конституція України // ВВР України, – 1996. № 30. – ст. 141.

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. Д. Мішустіна¹

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ

Права людини – природні та невід’ємні. Саме вони дозволяють нам реалізовувати себе як особистість. Проблема їх захисту постає перед світом

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

протягом багатьох тисячоліть. Із появою інституту громадянства, постало і питання захисту прав громадян держави. Сучасний світ швидко змінюється, а разом із тим виникає необхідність створення нових регуляторів відносин та захисту прав людини як в межах національного, так і міжнародного права. Часи змінилися, але визнання та повага до такого важливого інституту, як дипломатичний захист, що є визнаною формою захисту прав громадян поза межами своєї держави, – не втрачає своєї актуальності протягом багатьох століть.

Виникнення та розвиток інституту захисту державою своїх громадян від протиправних дій з боку іншої держави бере свій початок ще з часів Стародавнього світу, коли було необхідно встановлювати зв'язок між племенами за допомогою звичаїв, клятв та договорів. Деякі науковці зауважують, що здійснення дипломатичного захисту є «не штучним компонентом дипломатичної діяльності, а об'єктивною необхідністю» [1].

На сьогодні базовим нормативним підґрунтям реалізації дипломатичного захисту слугують положення Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 Конвенції на дипломатичні представництва покладаються такі функції: а) представництво акредитованої держави в державі перебування; б) захисту в державі перебування інтересів акредитованої держави і її громадян в межах, що допускаються міжнародними правом; в) ведення переговорів з державною владою держави перебування; г) з'ясування всіма законними засобами умов і подій в державі перебування і повідомлення про них акредитованій державі; е) поширення дружніх відносин між акредитованою державою і державою перебування та в розвитку їх взаємовідносин у сфері економіки, культури та науки [2].

Розвиток дипломатичного захисту і нові виклики, які постали як перед судами національного, так і міжнародного рівня, вимагали систематизації ще у другій половині ХХ століття. Але самі спроби кодифікації відбувалися з початку 1995 року, коли Комісія міжнародного права на 47 сесії запропонувала включити до порядку денного тему щодо дипломатичного захисту, а в 1997 році була створена група для розгляду цієї теми, після чого і Генеральна Асамблея ООН в резолюції 52/156 від 15 грудня 1997 року схвалила рішення Комісії включити до розгляду тему «Дипломатичний захист» [3]. Згодом, Проекти статей про дипломатичний захист розглядалися у першому читанні з 52 до 56 сесії у вигляді 27 статей. На 56 сесії розгляд у першому читанні було завершено і прийнято документ у вигляді 19 статей. Друге читання було завершено у 2006 році – статті було приведено до свого теперішнього вигляду згідно з коментарями, отриманими при першому читанні. На 62 сесії Генеральною Асамблеєю було прийнято дані статті з вказівкою на

те, що на 65 сесії потрібно включити у порядок денний тему «Дипломатичний захист» і на основі роботи Шостої комісії та коментарів урядів порушити питання, щодо розробки конвенції [4]. Але досі ця проблема залишається невіршеною.

Слід зауважити, що в жодному міжнародному договорі визначення поняття «дипломатичного захисту» не розкривається. Водночас деякі вчені намагалися дати визначення цьому явищу, адже значна увага в науковому колі приділялася дипломатичному захисту ще починаючи із XVII століття, коли Ф. Суарес писав навіть про допустимість війни в захист прав своїх підданих, Е. де Ваттель стверджував, що «держава громадянина має помститися за нанесену йому образу і зобов'язати кривдника повністю відшкодувати шкоду» [5]. Даючи визначення дипломатичному захисту, у 1915 році Е. М. Борчард писав: «Дипломатичний захист за своєю природою є міжнародним процесом, що полягає у заклику однієї держави до другої виконати зобов'язання, що випливають з їх взаємних прав та обов'язків» [6]. Шарль де Вішер, думку якого підтримав Гарсія Амадор, визначає дипломатичний захист, як «процедуру, за допомогою якої держава відстоюють право своїх громадян на звернення відповідно до міжнародного права» [7]. В. К. Гек в «Енциклопедії міжнародного публічного права» подає таке визначення: «Дипломатичний захист – є захист, що надається суб'єктом міжнародного права особам, фізичним або юридичним, від порушення міжнародного права з боку другого суб'єкта міжнародного права» [8].

Щодо умов правомірності дипломатичного захисту, то К. К. Сандровський виділяє такі чотири основні аспекти:

- при здійсненні дипломатичного захисту не повинно бути жодного втручання у внутрішню компетенцію держави перебування;
- перед тим як вдатися до заходів дипломатичного захисту, посольство має впевнитися в тому, що громадянам й органам його держави або відмовлено в заходах судового чи іншого захисту, або всі заходи, передбачені законодавством країни перебування, для поновлення порушених прав вже вичерпані чи не дали результатів;
- дипломатичний захист може бути наданий тільки громадянам чи органам акредитуючої держави. Апатриди і біпатриди, а також громадяни й органи іноземної держави зазвичай не вправі розраховувати на покровительство чужого для них посольства, якщо це не викликано крайньою необхідністю чи не є предметом спеціальної домовленості за угодою із зацікавленими державами, як це передбачено в ст.45 та 46 Віденської конвенції 1961 р.;
- право на дипломатичний захист є «виключним правом вітчизняної держави» в особі її посольства, що склалося в силу міжнародного звичаю,

але жодним чином не право індивідів, тобто громадян даної держави, що звертаються в посольство за допомогою. Отже, акредитуюча держава і тільки вона визначає, чи вживати їй заходи захисту перед владою країни перебування, та їх обсяг і форму [9].

Треба зауважити, що згідно з ustalеним міжнародний звичаєм дипломатичний захист може бути здійснений тільки після того як особа, якій спричинено шкоду, вичерпала усі внутрішні засоби правового захисту [10]. Але існують і виключення у випадках, зокрема, коли має місце порушення розумних строків захисту; немає вільного доступу особи до правового захисту; коли особі заважають скористатися цим способом захисту; у випадках коли держава, що ймовірно несе відповідальність, відмовилася від вимоги про вичерпання внутрішніх засобів правового захисту.

Спираючись на існуючу практику, треба відмітити рішення Міжнародного Суду ООН по справі *Авена та інших мексиканських громадян (Мексика проти США)* від 31 березня 2004 року. Мексиканські Сполучені Штати ініціювали справу проти Сполучених Штатів Америки за «порушення Віденської конвенції від 24 квітня 1963 року». Суд постановив, що, по-перше, США порушили процедуру затримання, адже не повідомили особам про їх права відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 36 Віденської конвенції 1963 року тим самим проігнорувавши обов'язки, що були на них покладені договором. По-друге, США позбавили Мексику права на забезпечення надання негайної допомоги даним особам, адже вони не повідомили невідкладно відповідну консульську установу Мексики про затримання 49 її громадян; на своєчасні зносини з цими громадянами та доступ до них, а також на їх відвідування в місці утримання під вартою, тим самим порушуючи підпункт «a» п.1 ст.36 Конвенції; на своєчасне забезпечення юридичного представництва для даних громадян і тим самим порушили зобов'язання, покладені на них згідно підпункту «c» п.1 ст.36 Конвенції; порушили зобов'язання п.2 ст. 36 Конвенції (щодо порушення призначення прав ст.36). По-третє, постановили, що відшкодування по даній справі полягає в обов'язку Сполучених Штатів Америки забезпечити, за допомогою засобів за власним вибором, перегляд та повторний розгляд вироків та призначених покарань по відношенню до мексиканських громадян [11].

Звичайно, дипломатичний захист проявляється і в тому, що посольство консультує своїх громадян щодо питань перебування в певній державі, робить запити щодо захисту інтересів держави та її громадян, а також – протести та подання державі перебування.

Слід зазначити, що держава здійснює право на дипломатичний захист своїх громадян за кордоном не тільки через дипломатичні представництва,

але й через інші органи здійснення зовнішніх зносин. Практика держав демонструє, що у більшості випадків уряд, його представник, міністерство закордонних справ, спеціальна місія теж захищають громадян закордоном.

Отже, роль функції захисту в державі перебування інтересів акредитуючої держави суттєво зросла в сучасних умовах. Як показує практика, дипломатичний захист є одним із дієвих механізмів захисту прав людини. Але, проаналізувавши вищезазначені факти, можна зробити висновок, що інститут дипломатичного захисту потребує подальшої кодифікації для більш ефективного функціонування.

Література:

1. Содииков Ш. Д. Некоторые аспекты института дипломатической защиты в древнем мире и в средние века // Право и политика. 2010. № 7. С. 1354–1355.
2. Віденська конвенція о дипломатичних зносинах від 18 квітня 1961 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048
3. Резолюция, принята Генеральной Ассамблеей [по докладу Шестого комитета (A/52/648)]. 52 сессия, п.147. ООН, Нью-Йорк. 1998. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/52/156>
4. Резолюция, принята Генеральной Ассамблеей 6 декабря 2007 года. 62 сессия, п.83. ООН, Нью-Йорк. 2008. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/62/67>
5. Лукашук И. И. Дипломатическая защита // Политика и право. 2001. № 8. С. 42–49.
6. Borchard E. M. The Diplomatic Protection of Citizen Abroad of The Law of International Claims (1915). – P. 354.
7. «Cours General de Principes de Droit International Public». Recueil des Cours. 1954. P. 507.
8. Geek W. K. Diplomatiek Protektion in Encyclopedia of Public International Law. E. P.I. L, 1992. P. 1046.
9. Абашидзе А. Х., Аль-Факи Гамиль Хизам Яхья Дипломатическая и консульская защита: история и современность // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. 2001. № 2.
10. Толстых В. Л. Курс международного права: учебник. Учебник М.: «Волтерс Клувер». Москва, 2009. – С. 748
11. Решение Международного Суда ООН от 31 марта 2004 года «Дело, касающееся Авены и других мексиканских граждан (Мексика против Соединенных штатов Америки)» // Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда [2003–2007]. Нью-Йорк, 2010. URL: http://legal.un.org/icsjsummaries/documents/russian/st_leg_serfl_add3.pdf

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВА ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Існуючі сьогодні процеси глобалізації на міжнародній арені, диктують нагальні потреби вагомих перетворень країн на національному рівні. В першу чергу тенденція поширення політичних нестабільностей, та порушення рівноваги безпекового сектору – стимулюють держави до перетворень, здійснення кроків до розвитку та укріплення основоположних інститутів функціонування суспільства, інтеграції національних економічних, соціальних і правових систем. Одним із таких основоположних інститутів, безперечно, є система захисту прав і свобод людини. Без належного рівня функціонування механізму гарантування та захисту прав людини, жодне сучасне суспільство не зможе нормально існувати, а тим паче розвиватись.

Увагу дослідників шляхів розвитку основоположних інститутів суспільства, в аспекті прав людини та посилення їх захисту на міжнародному рівні, привертає вже існуюча та повноцінно функціонуюча модель наднаціонального громадянства. Сьогодні є досить актуальним розширення меж розуміння статусу людини на рівні міжнародної спільноти, створення могутніх інструментів для побудови нових ступенів захисту прав кожного. Прикладом моделі наднаціональних систем захисту прав людини сучасності – є інститут громадянства Європейського Союзу.

Утворене наприкінці ХХ століття об'єднання – Європейський Союз, яке вчені різних галузей науки вже давно називають потенційною наддержавою, з кожним роком привертає все більшу і більшу увагу дослідників, політиків, представників засобів масової інформації різних країн та регіонів. В межах Європейського Союзу встановлений та вже давно ретельно відрегульований нормативними джерелами, особливий режим відносин між державами учасницями та між їх громадянами. За такого режиму, створено якісно новий прошарок захисту прав людини, який розташувався між внутрішньодержавними механізмами гарантування таких прав, та міжнародним масивом нормативно-правових приписів та інституцій, що декларують та закликають до нагального слідування повному каталогу прав людини, її основоположних свобод.

Саме через призму існуючого в міжнародному правовому просторі, інституту громадянства і виокремлення міжнародною спільнотою такого

¹ Студентка 3 курсу факультету інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

статусу, як громадянин Європейського союзу, можна отримати актуальну на сьогодні відповідь на численні питання щодо пошуку шляхів укріплення стану захищеності кожного учасника суспільних відносин.

Громадянство Європейського Союзу (як особливий вид стійкого правового зв'язку індивідів з державоподібним утворенням), було закріплене ще у 1993 році, в межах Маастрихтського договору, укладеного в Нідерландах. Відповідно до положень Маастрихтського договору, кожна людина, що має громадянство держави-члена Європейського Союзу – є громадянином союзу. При цьому категорично визначено, що таке громадянство не виникає паралельно з громадянством держави-учасниці (не утворює статусу біпатрицизму), а доповнює його, що є причиною наповнення каталогу прав і свобод людини специфічним колом прав.

Правовий статус людини й громадянина в Європейському Союзі можна характеризувати як явище, джерелами якого є міжнародні акти. Визначаючи правовий статус людини й громадянина Європейський Союз, усвідомлюючи свою духовну й моральну спадщину та весь комплекс цілей миротворчої діяльності, виходить із таких загальних і неподільних цінностей, як людське достоїнство, свобода, рівність і солідарність, і опирається на принципи демократії й законності, про що наголошено у преамбулі Хартії про основоположні права Європейського Союзу.

Особливої актуальності дане питання набуло через те, що термін «громадянство» нерозривно пов'язано з поняттям «державна». Закріплення на рівні установчих договорів громадянства ЄС у черговий раз поставило перед науковцями й політиками питання про уточнення правової природи Євро-союзу й кінцеву мету його створення. Більшість науковців, обговорюючи ці питання, визнає той факт, що Євросоюз уже давно вийшов за межі міжнародної організації в її традиційному розумінні. Сьогодні він є наднаціональною (квазідержавною) організацією, яка реалізує численні суверенні права, властиві державі, але не перетворюється, власне, на державу. [8, с.14]

Набуття загальноєвропейського громадянства не перешкоджає особі реалізовувати в повному обсязі усі права і свободи як громадянину конкретної держави-члена ЄС і разом з тим гарантує їй отримання комплексу додаткових прав і свобод. До таких додатково набутих прав і свобод слід віднести наступні: право голосування і балотування на виборах Європейського Парламенту; право вільного переміщення Єврозоною; право соціального захисту в аспекті вільного працевлаштування в будь-якій державі-учасниці Європейського Союзу (з урахуванням обмежень з працевлаштування у поліції, збройних силах країн-учасниць; право вільного обрання місця проживання на території Європейського Союзу; та інші.

Основним документом, що визначає права й свободи людини й громадянина в Європейському Союзі безумовно є Хартія про основоположні права, яка була офіційно проголошена на саміті в Ніцці 7 грудня 2000 р. Хартія, створена на основі таких важливих джерел, як Європейська Конвенція по правах людини, загальні конституціональні традиції й інструменти міжнародного права, підтвердила й підкреслила значимість і важливість дотримання основних свобод для громадян ЄС.

Дослідженням Хартії присвячена досить велика кількість праць вчених, які розглядають її не лише як правове джерело, яке містить в собі абстрактний перелік положень про права людини, а й як реально діючу систему положень, яка виступає в поєднанні із іншими фундаментальними актами і відіграє важливу роль в захисті життєво-важливих сторін суспільного буття.

Дослідники зазначають, що досить великою і в наш час залишається питома вага громадян Європейського Союзу, які не знають про існування в них такого роду додаткових прав, що викликає потребу у створенні більш ефективного механізму формування усвідомленості існування громадянами Європейського Союзу, такого правового інституту, як «міжнародне» громадянство. Науковцями встановлено, що усвідомлення особою себе як громадянина Європейського Союзу – є не лише рушієм повноцінного володіння відповідними додатковими правами, а й фактором морального задоволення на основі самовідчуття себе, як елемента певного наддержавного утворення, що об'єднує велику кількість країн в одне ціле.

Варто зазначити, що на думку дослідників правосуб'єктності ЄС, у зовнішніх відносинах ЄС виступає традиційною міжнародною організацією, функціонування якої регулюється нормами міжнародного права. Вся специфічна наднаціональність ЄС концентрована у його внутрішньому праві та не виходить за його рамки. За межами внутрішнього права ЄС, держави-члени діють як суверенні суб'єкти – повноправні суб'єкти міжнародного права, в тому числі і у відносинах із самим же ЄС, як із міжнародною юридичною особою [5, с.26]. Тому універсалізувати поширення механізму захисту прав людини із внутрішнього права ЄС за межі його поширення, на жаль, сьогодні не уявляється можливим.

Аналогічними до Хартії про основоположні права, за своєю важливістю для побудови міжнародної системи захисту прав людини, та більш-охоплюючі за масштабом – є Європейська конвенція «Про захист прав людини та основоположних свобод» та Загальна декларація прав людини.

Як зазначають дослідники: з моменту прийняття Загальної декларації прав людини, увесь подальший розвиток міжнародного права у сфері захисту прав людини так чи інакше ґрунтується на ідеях Загальної декларації

прав людини. Достатньо вказати, що сама Декларація затверджувалася як документ, на підставі якого передбачалося розробити і прийняти єдиний міжнародний договір про права людини. Згодом міждержавні протиріччя призвели до того, що замість одного міжнародного договору було прийнято два: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Ще раніше (з 1953 р.) почала діяти Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р. У цих та інших юридично обов'язкових документах, відбиті норми Декларації, вони багато в чому прямо посилаються на неї [6, с.26].

Для України, в часи глобальних реформувань на шляху до європейської інтеграції та вступу до ЄС, намічений курс є бажаний ще в аспекті укріплення механізмів захисту прав власних співгромадян та становлення частинкою відносно нового наднаціонального утворення що стимулює та сприяє розвитку права, державного механізму, економіки, політики, культури та відносин на міжнародно-правовій арені.

Література:

1. **Конвенція** про захист прав людини і основоположних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.
2. Хартія основоположних прав ЄС: Міжнародно-правовий акт від 07.12.2000 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
3. Гудов, Я. Політико-правові передумови співпраці Європейського Союзу з Україною // Наука і суспільство. – 2010.
4. Опришко, В. Ф. Право Європейського Союзу та його сутність // Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. Вип. 3. – 2002. – С. 3–12
5. Тарасов О. В. Персоналогическая характеристика международной правосубъектности Европейского Союза и его внутреннего права // Международное публичное и частное право. – 2013. – № 5. – С. 24–27.
6. Тарасов О. В. Юридична природа Загальної декларації прав людини // Проблеми законності, 1998. – Вип. 36. – С. 25–28.
7. Царенко О. Б. Историчні аспекти становлення та сутність громадянства Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=63538>
8. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – 2010. № 107. С.13–22.
9. Битяк Ю. П. Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. № 2. С. 80–93.

Науковий керівник: **Тарасов. О. В.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри міжнародного Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГЕНОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН

Історія людства знає чимало випадків зникнення цілих народів та груп населення. Це ставалося внаслідок різних подій та чинників, які цьому сприяли. Але надзвичайно жакливими були випадки, коли це відбувалося внаслідок навмисного винищення людей іншими людьми. Такі дії носять назву «геноцид». Даний термін складається з двох слів: грецького *genos* (рід) і латинського *caedo* (убиваю) [1]. Саме слово було винайдене польським правознавцем Рафаелем Лемкіном під час Нюрнберзького процесу у листопаді 1943 року, а вперше з'явилося в друкованому вигляді в 1944 році у його ж книзі «Фашистське управління окупованою Європою» [2].

Під самим геноцидом слід розуміти цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими, релігійними або іншими мотивами. Як зазначає С. М. Мохончук, геноцид належить до найбільш небезпечних злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Небезпечність його визначається тим, що він ставить під загрозу існування окремих груп людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак. Лише впродовж минулого століття від масового знищення через національну, етнічну чи расову приналежність або релігійні переконання у світі стали потерпілими декілька мільйонів осіб. Однак усвідомлення світовою спільнотою суспільної небезпеки таких діянь та їх правова оцінка відбулися лише в середині ХХ століття [3, с. 332].

До середини ХХ століття геноцид не був юридично закріплений в міжнародно-правових документах як злочин проти миру та безпеки людства. Дивлячись на такі прояви геноциду в той час як масове знищення вірменського населення владою Туреччини у 1914–1918 роках та загалом події Першої світової війни можна сказати, що адекватного усвідомлення стосовно жакливості даних дій та висновку про необхідність визнання його злочинності і караності як одного з найтяжчих злочинів не настало. Для того, щоб міжнародна спільнота усвідомила всю важливість даної проблеми, мали знов відбутися такі масштабні прояви геноциду.

Дивлячись на результати та наслідки Другої світової війни можна сказати, що практика винищування груп людей залежно від їх расових, націо-

¹ Студент 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

нальних та релігійних приналежностей була в рамках державної політики нацистської Німеччини, що отримала належне правове оцінювання під час Нюрнберзького процесу. Лише після Другої світової війни геноцид було визнано та кваліфіковано як найтяжчий злочинів проти людства. Можна сказати, що саме жажливі дії нацистської Німеччини призвели до реакції міжнародної спільноти і початку протидії проявам геноциду.

Також варта уваги сама поява поняття «геноцид» та ті наслідки, до яких це призвело. Адже сам термін, який з'явився на світ завдяки ініціативі однієї людини, в наступному зазнав стрімкого розвитку: від офіційного впровадження Конвенцією про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року до застосування міжнародними кримінальними трибуналами, використання в Римському статуті, визнання Міжнародним судом ООН. Дійсно важливим є те, що надзвичайно смілива, дивлячись на події тих часів, ініціатива Р. Лемкіна надихнула правотворців, юристів-міжнародників і громадських діячів на створення і запровадження нових концепцій.

В рамках міжнародного співтовариства була сформована чітка та обґрунтована позиція, що геноцид і війна повинна мати стійку розмежованість. Якщо у випадку війни озброєні солдати воюють один проти одного, то геноцид являє собою одностороннє масове знищення людей, при якому держава або будь-який інший суб'єкт навмисно знищує цілком або велику частину національної, расової чи релігійної групи або співтовариства.

Після Другої світової війни відбулася активізація міжнародного співтовариства і 11 грудня 1946 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію по боротьбі з геноцидом, де визнала, що демократичний, цивілізований світ засуджує будь-які прояви геноциду. В силу того, що проблема є надзвичайно важливою, а резолюції Генеральної Асамблеї ООН носять лише рекомендаційний характер, згодом відбулися прийняття інших актів. Так, 9 грудня 1948 року була прийнята Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. В ній вперше було наявне легальне визначення геноциду. Так, згідно із статтею 1 Конвенції «Договірні сторони підтверджують, що геноцид незалежно від того, чи відбувається він у мирний, чи воєнний час, є злочином, що порушує норми міжнародного права і проти якого вони зобов'язуються вживати заходів попередження і карати за його здійснення». Статтею 2 даної Конвенції було визначено дії, що розуміються як геноцид, які вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; навмисне створен-

ня членам якої-небудь групи таких життєвих умов, які спрямовані на повне або часткове фізичне знищення її; заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу;

У ст. 4 Конвенції передбачено, що особи, які звинувачені в здійсненні геноциду чи інших перерахованих у статті 3 діянь, повинні бути засуджені компетентним судом тієї держави, на території якої було вчинено це діяння, чи таким міжнародним судом, який може мати юрисдикцію щодо сторін цієї Конвенції, які визнали юрисдикцію такого суду. Тож, держави, на території яких було вчинено геноцид, і в яких Конвенція про геноцид була належним чином імplementована, можуть, повинні і зобов'язані притягати до відповідальності за геноцид навіть без відповідної норми щодо відповідальності за геноцид в їхньому національному законодавстві [4].

Варто зазначити, що більше ніж 130 держав стали учасниками Конвенції 1948 року і були визнані Міжнародним судом ООН як обов'язкові навіть для тих держав, які не приєдналися до неї (зазначено в Консультативному висновку Міжнародного суду від 28 травня 1951 року «Застереження до Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього»), так як вони мають відношення до всієї світової спільноти. Після встановлення покарання за геноцид, більшість держав перейняла в міжнародного права у своє внутрішнє кримінальну відповідальність за нього, так як в статті 5 Конвенції покладається прямий обов'язок застосовувати дані норми у своєму законодавстві відповідно до норм Конвенції [5, с. 50–51].

Якщо подивитися на практику то варто зазначити, що до сьогодні Міжнародним судом ООН питання про відповідальність держави за злочин геноциду було розглянуто лише один раз і відбулося це у справі Боснія та Герцеговина проти Югославії (Сербії та Монтенегро) від 26 лютого 2007 року.

Через певний час після Токійського та Нюрнберзького процесів роль керівника у сфері міжнародної кримінальної юстиції посіла ООН. В 1993 і 1994 роках під егідою ООН було утворено два міжнародні кримінальні трибунали *ad hoc* – відносно колишньої Югославії і Руанди [6, с.8].

Засудження геноциду після Конвенції 1948 року знаходило своє відображення неодноразово, як от наприклад у Римському статуті Міжнародного кримінального суду від 9 липня 1998 року, де також визначено поняття терміну «геноцид» та способи його прояву (стаття 6) [7].

Окрім таких проявів геноциду, як знищення вірменського народу владою Туреччини у 1914–1918 роках та геноцид євреїв нацистами (Голокост) під

час Другої світової війни в 1939–1945 роках, історія людства знає ще випадки масштабного прояву геноциду, серед яких можна виділити такі, як: геноцид українців тоталітарним комуністичним режимом СРСР в 1932–1933 роках; геноцид циган під час Другої світової війни в 1939–1945 роках; геноцид у Руанді (тутсі та хуту) 1994 року, який визнано найважчим після світових війн; геноцид у Сребрениці 1995 року – злочин сербських сил проти боснійського мирного населення;

Роблячи висновок можна сказати, що після Другої світової війни відбувся значний прогрес у питанні правового регулювання та протидії геноциду як найтяжчому злочину проти людства. Значний внесок в такий стрімкий розвиток внесла Організація Об'єднаних Націй своїми діями та прийняттям неймовірно необхідних нормативно-правових актів.

Загалом, ми можемо стверджувати, що геноцид є відносно новим складом міжнародного злочину, який з'явився лише після Другої світової війни. Геноцид загально визнано найтяжчим злочином проти людства, який являє собою знищення повністю чи частково окремих груп населення або цілих народів за національними, етнічними, расовими, корисними чи релігійними мотивами.

Література:

1. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень.
2. Prevent Genocide International [електронний ресурс]. Доступ : <http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>.
3. Мохончук С. М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі : монографія. – Х. : Право, 2013. – С. 332.
4. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року [електронний ресурс]. Доступ: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155.
5. Сафаров Н. А. Преступления, подпадающие под юрисдикцию Международного уголовного суда и уголовное законодательство стран Содружества независимых государств (сравнительный анализ) // Государство и право. – 2004. – №7. – С. 48–59.
6. Сенаторова О. В. Кримінально-процесуальні питання діяльності Міжнародних кримінальних судів : дис. канд. юр. наук : 12.00.11. – Харків, 2005. – 222 с.
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду [електронний ресурс]. Доступ: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

Науковий керівник: *Марунів І. І.*, к.ю.н. ас. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОГЛЯД ОСНОВНИХ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАННЯ ІНДИВІДА СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В умовах глобалізації та необхідності вирішення загальносвітових проблем і протиріч спостерігається тенденція зростання ролі права в житті суспільства. При цьому буття самої людини, її роль й значення, потреби та інтереси (наприклад, потреба в безпеці, самоідентифікації) набувають глобального характеру. Загалом, сьогодні існує велика кількість універсальних і регіональних міжнародних договорів, що визнають і закріплюють за індивідами міжнародні права. Серед них Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, конвенції про скасування рабства, про попередження злочину геноциду, про політичні права жінок, численні конвенції МОП. У багатьох з таких міжнародних договорів прямо зафіксовано, що «кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності» (ст. 6 Загальної декларації прав людини 1948 р.) В той же час одним з найбільш спірних в юридичній науці є питання про міжнародну правосуб'єктність індивідів, можливість або неможливість віднесення індивіда до суб'єктів міжнародного права, оскільки у доктрині міжнародного права існують різні підходи щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права.

Так, М. Дженіс зазначає, що типове позитивістське визначення міжнародного права базується на диференціації норм міжнародного та національного права за суб'єктною ознакою, розглядаючи міжнародне право як сукупність норм, що звернені до держав як суб'єктів. Національне ж право стосується індивідів, які є суб'єктами окремої держави. До позитивізму, наголошує Дженіс, не було акценту на тому, що норми міжнародного права (*law of nations*) мають застосовуватись лише до держав. Наприклад, Вільям Блекстоун вважав його суб'єктами й індивідів також. Міжнародне право Блекстоун виокремлював не на підставі суб'єктів, а за ознакою його джерел, вважаючи норми міжнародного права загальнолюдськими і такими, що формуються з мінімальних стандартів справедливості або з практики багатьох держав. [1;61]

Термін «міжнародне право» (*international law*) вперше було використано у 1789 році Джеремі Бентхамом в праці «Вступ до основ моральності та за-

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

конодавства», в якій автор визначив нову концепцію як закон, що стосується угод (transactions) між суверенами. Він вважав, що угоди між індивідами, які є суб'єктами окремих країн, регулюються правом відповідної держави. Здійснивши розподіл за критерієм осіб, поведінка яких є об'єктом регулювання, Бентам прийшов до висновку, що міжнародне право має своїм суб'єктом виключно держав. [1;62] Така концепція існувала до середини ХХ століття. Зокрема, Постійний Суд Ліги Націй в постанові по справі «Лотус» зазначив: «Міжнародне право регулює відносини між незалежними державами». В той же час Ж. Селль вважав міжнародне право правом індивідів, заперечуючи ідею про те, що захист прав людини повинен забезпечуватися виключно в системі окремих країн. [2; 23]

Класичну позицію, відповідно до якої держава є єдиним суб'єктом міжнародного права, застосувала у ході Нюрнберзького процесу сторона захисту, вважаючи відповідальною Німеччину, а не окремих фізичних осіб, які залишаються під захистом доктрини про суверенність держави. Трибунал же підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акта», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання, зазначивши у вирокі: «Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які вчиняють такі злочини, можуть бути дотримані настанови міжнародного права» [1;66]. Нюрнберзький процес мав суттєвий вплив на елементи сучасного міжнародного права, зокрема на розробку та реалізацію Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.). Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, на користь якого суверенні права держав підлягають обмеженню, а суб'єктами визнаються не лише держави, а й їхні громадяни. [3;2] Радянська юридична наука довгий час продовжувала заперечувати міжнародну правосуб'єктність людини, визнаючи єдиним суб'єктом міжнародного права державу. Наприклад, на думку Ф. Кожевнікова, суб'єктом міжнародного права виступає, як правило, тільки держава. [4; 73] Д. І. Фельдман та Г. І. Курдюков розділили теорії міжнародної правосуб'єктності індивіда на три групи: 1) теорії, відповідно до яких фізична особа виступала єдиним суб'єктом міжнародного права; 2) теорії, за якими фізична особа визнавалась одним із видів суб'єктів міжнародного права на основі норм міжнародного права; 3) теорії, які визнають фізичну особу суб'єктом міжнародного права, проте виводять цю «якість індивіду» не з норм міжнародного права, а із угод, укладених між державами. Ці науковці вважали ідею визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права буржуазною і такою, що націлена на підрив найважли-

віших демократичних принципів міжнародного права. Зокрема, Д. І. Фельдман та Г. І. Курдюков зазначали таке: оскільки фізичні особи нібито опинилися під безпосередньою охороною міжнародного права, а взаємини між державою та її громадянами перестали бути внутрішньою справою держави, то під виглядом захисту прав людини робляться спроби узаконити так звану «гуманітарну інтервенцію», що відкрило б необмежені можливості для втручання імперіалістичних держав у внутрішні справи інших країн. Подібний підхід проіснував майже аж до розпаду СРСР. [5; 110, 111]

Часто суб'єкт міжнародного права визначається через якесь обов'язкове коло прав і обов'язків. Наприклад, М. Баймуратов вважає, що для того, або виступати в якості суб'єктів міжнародного права, необхідно мати наступні властивості: певна зовнішня відособленість; персоніфікація (можливість виступати в міжнародних відносинах у вигляді єдиної особи); здатність виробляти, виражати і реалізовувати автономну волю; брати участь у прийнятті норм міжнародного права і діяти згідно з цими нормами. Всіх суб'єктів міжнародного права науковець поділяє на основні (первинні) – держави, нації і народності, міжнародні міждержавні організації, та похідні (вторинні) – міжнародні міждержавні організації, специфічні державоподібні утворення (Ватикан, Монако, Сан-Марино).[6;68,70] Баришев вказує, що фізичні та юридичні особи, громадські організації та інші суб'єкти внутрішньодержавного права не є і не можуть бути суб'єктами міжнародного права, оскільки вони підпорядковані юрисдикції тієї чи іншої держави, в той час як суб'єктів міжнародного права характеризує взаємна незалежність, непідпорядкованість будь-якій владі, здатної нав'язувати їм юридично обов'язкові правила поведінки. Суб'єкти внутрішньодержавного права, на користь яких держава прийняла певні міжнародні зобов'язання, можуть звертатися зі скаргами до міжнародних інстанцій щодо недотримання відповідною зобов'язаною державою їхніх прав тільки за умови, що вони вичерпали відповідні внутрішньодержавні можливості домогтися дотримання своїх прав. [7;38] Цієї ж думки дотримується Єгоров, зазначаючи, що «індивіди об'єктивно не можуть бути учасниками міжвладних, міждержавних відносин та тим самим суб'єктами міжнародного права». Прямий доступ індивідів в міжнародні органи не перетворює їх на суб'єктів міжнародного права, а означає лише те, що учасники відповідного договору беруть на себе взаємне зобов'язання забезпечити цей доступ наявними в їх розпорядженні правовими і організаційними засобами. [8;152]

Прихильники іншої точки зору наголошують на тому, що принципових розходжень між поняттям суб'єкта міжнародного права й поняттям суб'єкта права взагалі не існує. Так, К. А. Бекашев робить висновок, що цілком достатньо для визнання у індивіда якостей суб'єкта міжнародного права того,

що індивіди мають міжнародні права і обов'язки, а також здатність забезпечувати (наприклад, через міжнародні судові органи) виконання суб'єктами міжнародного права міжнародно-правових норм.[9; 204]

Таким чином, можна зробити висновок, що в теорії міжнародного права відсутній єдиний підхід щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права. Немає норми, яка б чітко закріплювала такий перелік. Переважна більшість вчених не визнає індивіда суб'єктом міжнародного права, а вважає його лише учасником міжнародних правовідносин. Такий статус проявляється у наявності широкого переліку відповідних прав, можливості звертатися до міжнародних судових установ та нести міжнародну відповідальність, тобто володіти деліктоздатність.

Література:

1. Janis, M. W. (1984) «Individuals as Subjects of International Law,» Cornell International Law Journal: Vol. 17: Iss. 1, Article 2.
2. URL: <http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol17/iss1/2>
3. Ковлер А. Индивид как субъект международного права (возвращение к дискуссии) / А. Ковлер // Право Украины. – 2013. – №2. – С. 21–44 . – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukro_2013_2_4.
4. JUDGMENT OF 5. 2. 1963 – CASE 26/62 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61962CJ0026&from=en>
5. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права / Н. С. Кучерук // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 73–76. URI: <http://hdl.handle.net/11300/227>
6. Фельдман Д. И., Курдюков Г. И. Основные тенденции развития международной правосубъектности. Изд. Казан. универс., 1974. – 131 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1457134/>
7. Баймуратов М. О. Міжнародне право. Х.: «Одіссей», 2002. – 672 с.
8. Барышев, В. А. Б26. Международное публичное право (общая часть) : курс лекций / В. А. Барышев. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2016. – 106 с. <https://www.twirpx.com/file/2160500/>
9. Международное право: Учебник / Отв. ред. д.ю.н., проф. С. А. Егоров. – М.: Статут, 2016. – 848 с. <https://www.twirpx.com/file/2254838/>
10. Учеб. / Л. П. Ануфриева. К. А., Е. Г. Моисеев, В. В. Устинов [и др.]; отв. ред. К. А. Бекяшев. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2009. – 1008 с. <http://www.studmed.ru/bekyashev-ka-red-mezhdunarodnoe-publichnoe-pravo-dae05f61d6e.html#>

Науковий керівник: *Донець А. А.* к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

За сучасних умов все більшого поширення отримує практика створення та використання приватних військових та приватних охоронних компаній (далі ПВК). Існуючі тенденції все більшого поширення щодо залучення ПВК до військових та охоронних функцій, як і в умовах збройного конфлікту, так і поза ним обумовлюють необхідність правового регулювання, яке повинно бути не тільки на національному рівні, а й на міжнародному. Така реалізація потребує створення потужного правового механізму, спрямованого на забезпечення захисту прав людини і жертв збройного конфлікту.

Світовий досвід вказує на те, що використання ПВК не завжди призводить до бажаного результату. Резонансні події за участю ПВК у різних регіонах світу (Іраку, Сирії, Афганістану, тощо), обвинувачення правозахисними організаціями окремих представників військових компаній у справах, що пов'язані з бандитизмом, масовим вбивством людей, порушенням міжнародних норм, договорів щодо захисту прав людини, порушили чимало правових питань, які тісно пов'язані з їхньою діяльністю[1].

Найбільш поширеними були питання щодо того, чим діяльність ПВК відрізняється від найманства, оскільки досить часто багато експертів та представників правозахисних і пацифістських організацій вважають, що такі компанії є конторами для найманців. Проте більшість експертів убачає в них рівнозначних недержавних суб'єктів економічної, а також зовнішньоекономічної діяльності. За великим рахунком, приватними вони є лише відносно, тому що працюють в тісній співпраці із спецслужбами власних країн і практично в державних інтересах. Зокрема у США на рівні міністерства оборони прийнято порядок взаємодії армії США та співробітників ПВК у зоні бойових дій.

Ще одним питанням є те, як на міжнародному рівні та на національному рівні повинна регламентуватися сфера надання військових та охоронних послуг компаніями, а також сама ж діяльність ПВК. Правові засади діяльності ПВК та ПВОК створені національним законодавством незначної кількості країн. Наприклад, у США діє Закон «Про контроль над експортом зброї», де вказано, що кожна приватна воєнна або охоронна компанія

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зобов'язана отримати у Держдепартаменті ліцензію для роботи за межами країни. Також в 2008 році у штаті Вісконсин представниками Фондації міжнародного права було розроблено модельний закон про ПВК, у якому було закріплено найбільш важливі засади регулювання діяльності таких компаній. У Південно-африканській республіці у 1998 році був прийнятий Закон «Про регулювання іноземної допомоги», а згодом Закон «Про заборону найманської діяльності та регулювання деяких видів діяльності у країні озброєного конфлікту» від 17.11.2006 р. №27.

Що ж стосується міжнародного рівня, то це питання регулює «Документ Монтре про регулювання діяльності приватних військових і охоронних компаній в період збройного конфлікту». Цей документ було прийнято 17 вересня 2008 р., участь у його прийнятті брало 17 країн, що стало логічним підсумком міжнародного процесу, ініційованого урядом Швейцарії та Міжнародним комітетом Червоного Хреста ще у 2006 р. Він був поширений серед держав-членів ООНз метою забезпечення добровільного вжиття ними запропонованих у ньому процедур і заходів, а також для інформування стосовно підтримки ними цього документа. На кінець 2011 р. до нього приєдналося 36 держав – членів ООН. Починаючи з 2005 р., Робоча група Ради з прав людини ООН з питань використання найманців як засобу порушення прав людини та протидії реалізації права народів на самовизначення опрацьовує проект Конвенції про приватні військові та охоронні компанії. Ця конвенція потребує детальнішого огляду, оскільки вона закріплює найбільш важливі засади регулювання діяльності компаній. Визнає загальні принципи права, а саме принципу суверенної рівності всіх держав, територіальної цілісності і політичної незалежності кожної держави, закріплює принципи і норми міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права, їх взаємодію та взаємозалежність. Не оминає Конвенція і питання, щодо відповідальності держав за діяльність ПВК, кожна держава несе відповідальність за військову і охоронну діяльність ПВК, зареєстрованих або діючих на території під її юрисдикцією, незалежно від того чи наймані вони цією державою. Конвенція закріплює усвідомлення міжнародного зобов'язання по недопущенню безкарності за військові злочини, злочини проти людства, геноцид й грубі порушення положень Женевських конвенцій і підтриманням у зв'язку з цим приписів, закріплених у статуті Міжнародного кримінального суду. На міжнародному рівні закріплює обов'язок усіх держав попереджати недопущення порушення прав людини.

Будучи стурбованою розповсюдженням практики делегування або передачі суто державних функцій міжнародна спільнота прагне встановити, які види діяльності або процеси за своєю природою є виключно державними

і не можуть бути передані за жодних обставин, а які можуть все ж таки делегуватися. У США декотрі військові експерти Збройних Сил ще у 2001 році виступили із пропозицією щодо створення групи «генерального контролера», яка мала б визначити доцільність делегування державних функцій у військовій сфері приватним структурам, а також перевіряти виконання укладених контрактів. Що ж стосується проекту Конвенції то було визначено, які саме функції є державними і не можуть бути ні за яких причин делеговані. Перш за все це безпосередня участь у військових діях, ведення війни або бойових операцій, захоплення заручників, шпіонаж, ведення розвідки, застосування зброї масового ураження, а також інші функції, які держава вважає виключно державними.

Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини може покладатися не тільки на держави, а й на міждержавні організації і недержавні суб'єкти, в тому числі ПВК та ПВОК. Це положення в черговий раз підкреслює, що людина і її інтереси повинні переважати над будь-яким іншими і всі суб'єкти повинні поважати такі права [2].

Проте у більшості випадків діяльність ПВК та ПВОК будується на основі саморегулювання та здійснюється у межах корпоративних Кодексів поведінки та діяльності ПВОК. Конвенція визнає їх, проте не вважає достатніми для забезпечення реалізації міжнародного права.

Проблемою на сьогодні є невизначеність юридичного статусу ПВК або, можливо, більш точно – відсутність ясності щодо їх юридичного статусу. Існує величезне різноманіття підходів до тлумачення терміну «приватна військова компанія». Для прикладу, «Документ Монтре» зазначає, що це – «приватні підприємницькі суб'єкти, які надають військові і/або охоронні послуги, незалежно від того, як вони самі себе характеризують»[3]. Фахівці Женевського Центру демократичного контролю за збройними силами трактують ПВК, як «комерційні структури, що пропонують спеціалізовані послуги, які пов'язані з участю у війнах і збройних конфліктах, включаючи бойові операції, стратегічне планування, збір розвідувальної інформації, оперативну підтримку і логістику, підготовку, постачання, поставки, обслуговування»[4].

Існування ПВК винесло на порядок денний чимало запитань, які стосуються теми порядку відбору кандидатів у такі компанії. Постає питання якими ж фаховими та інтелектуальними здібностями повинні володіти бажані. Детальний процес проведення усіх цих дій зазначено у Міжнародному кодексі поведінки приватних постачальників послуг з охорони та безпеки[5].

Як бачимо, діяльність ПВК викликала чимало питань в міжнародній спільноті. Проте механізм, який би забезпечував ефективність існування та діяльності таких компаній, ще неповністю розроблений. Прийняття проекту Конвенції про приватні військові компанії забезпечить однакове застосування і уніфікацію регулюючих норм.

Література:

1. Невзоров І. Л., Хотенець П. В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання // Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.). Харків, 2017, С.212–214

2. Доклад Рабочей группы по использованию наемников как средства нарушения прав человека и противодействию осуществлению права народов на самоопределение // A/HRC/15/25. 2010.

3. Документ Монре́ о соответствующих международноправовых обязательствах и передовых практических методах государств, касающихся функционирования частных военных и охранных компаний в периоды вооруженного конфликта [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-montreau.htm>

4. DCAF Backgrounder. Приватні військові компанії // Женевський Центр демократичного контролю за збройними силами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dcaf.ch/content/download/34962/525141/file/bg_private-military-companies_ukr.pdf.

5. Міжнародний кодекс поведінки приватних постачальників послуг з охорони та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.upmc.com.ua/ICoC_Ukrainian.pdf

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. В. Пилипенко¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У міжнародно-правовій доктрині існують усталені норми, що мають загальнообов'язковий характер виконання і застосовуються у будь-яких випадках. Цими нормами є основні принципи міжнародного права, невичерпний перелік яких міститься у «Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статуту ООН» [1]. Принципи слугують засобом реалізації цілей міжнародної організації, серед яких найвищою є забезпечення мирного співіснування держав і підтримка міжнародної безпеки. Разом із принципами цілі ООН утворюють ядро системи міжнародного права та нормативну основу механізму його дії [2].

І хоча деякі з принципів були сформульовані дуже давно, у зв'язку з розвитком міжнародних відносин створюються нові, зміст яких досі залишається предметом дискусій багатьох вчених. Одним з таких є принцип самовизначення народів, над дослідженням змісту та значення якого працювали такі відомі вчені та науковці як М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, Ю. Г. Барсегов, М. О. Кучинський, І. А. Куян та ін.

Поаяву тези про «право народу на самовизначення» пов'язують з ім'ям американського президента Вудро Вільсона. Її зміст полягав у тому, що кожен народ має право обрати демократичний спосіб управління своєю державою. Потім цей принцип набув антиколоніальних рис та був використаний як гасло переважно африканських держав, що здобували незалежність і позбавлялись статусу колоній у другій половині ХХ ст. [3].

Нормативне закріплення такого принципу як самовизначення народів було наслідком динамічного розвитку міжнародних відносин та міжнародного права у ХХ столітті та в багатьох випадках стало результатом конфліктних позицій у життєво важливих питаннях [2, с. 95]. Першим каменем спотикання на шляху до правильного і єдиного розуміння змісту принципу самовизначення народів стало його різне нормативне закріплення.

Так, в якості юридично обов'язкового принцип на самовизначення був закріплений у ст. 1 Статуту ООН, де йшлося про те, що за допомогою застосування цього принципу ООН «розвиватиме дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів...».

В ході тривалих дискусій у 1966 р. його вдалося закріпити в ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і розкрити його зміст: усі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ у жодному випадку не може бути позбавлений належних йому засобів існування. При цьому всі держави, які підписали пакт, повинні заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право [4].

В Декларації про принципи міжнародного права, самовизначення полягає у праві всіх народів вільно визначати без зовнішнього втручання свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток, а кожна інша держава зобов'язана поважати це право [1].

Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам ООН 1960 р. підтвердила невід'ємне право на повну незалежність і свободу народів усіх колоніальних країн та інших несамоврядних територій. У ній стверджувалося, що усі народи мають право на самовизначення і через це вони вільно встановлюють свій політичний статус і здійснюють свій економічний, соціальний і культурний розвиток. При цьому недостатня політична, економічна і соціальна підготовленість у сфері освіти ніколи не повинні використовуватися як привід для затримки досягнення незалежності [4]. Таким чином, хоча в загальних рисах закріплений зміст цього принципу збігається у всіх вищезазначених документах, коли виникає реальна необхідність у застосуванні даного положення одразу виникає низка питань, які жодним чином не врегульовані міжнародними нормативно-правовими актами.

Загалом, беручи до уваги те, що сьогодні не існує міжнародно-правової дефініції поняття «народ», вважається, що необхідно мати на увазі, що не слід при цьому ототожнювати народ, національну меншину, корінні народи [5, с. 75].

До того ж, в умовах загального визнання принципу рівноправ'я і самовизначення народів існують прогалини в правовій регламентації відносин, які пов'язані із реалізацією самовизначення.

Внаслідок цього поширеним явищем у доктрині міжнародного права виступає абсолютизація принципу територіальної цілісності [6]. Також вважається, що принцип територіальної цілісності займає більш пріоритетне становище, ніж принцип самовизначення народів.

На думку деяких теоретиків міжнародних відносин, принцип самовизначення не можна розглядати поза колоніальним контекстом. В інших же випадках, у тому числі всіх сучасних конфліктах на цьому підґрунті, реалізація принципу суперечитиме територіальній цілісності держав, яка всіляко захищається документами ООН [7].

При цьому загальновідомо, що всі основні принципи міжнародного права є рівними між собою, взаємообумовленими і складають єдину систему.

Сучасне міжнародне право допускає можливість здійснення територіальних змін на підставі принципу рівноправ'я і самовизначення народів. За загальним правилом, у подібних випадках питання про порушення принципу територіальної цілісності не виникає [5].

Наступним проблемним питанням є зовнішній та внутрішній аспект самовизначення, оскільки на практиці вже існували випадки спекуляції при його застосуванні.

Зовнішнє самовизначення перш за все означає, що кожен народ, тобто населення будь-якої країни в цілому, має право не піддаватися втручанням ззовні при реалізації своїх політичних, економічних і соціальних завдань,

у тому числі не бути підданим військовій окупації. По-друге, по відношенню до колоніальних народів (населення колоній) зовнішнє самовизначення означає, що колонії мають право відділитися від метрополії і стати незалежними та суверенними державами. Як зазначив Комітет з питань ліквідації расової дискримінації в Загальній Рекомендації XXI 1996 р.: «зовнішній аспект самовизначення передбачає, що всі народи мають право вільно визначати свій політичний статус і своє місце у міжнародній спільноті на основі принципу рівноправності з урахуванням прикладу звільнення народів від колоніалізму, а також заборони рабства, панування та експлуатації інших» [7].

Канадський Верховний Суд зазначив, що міжнародне право у кращому випадку визначає право на зовнішнє самовизначення, яке виникає за наявності хоча б однієї із двох умов: 1) наявність факту іноземної військової окупації; 2) заборона здійснювати соціальній групі права, пов'язані із політичним, соціальним та культурним розвитком [8, с. 26].

Стосовно внутрішнього аспекту самовизначення цікавим є досвід Канади стосовно відокремлення Квебеку у 1998 р. Тоді Верховний Суд «право (народу) здійснювати свій політичний, економічний і культурний розвиток у рамках існуючої держави». Тобто, цей вид самовизначення передбачає, що визначені групи мають право брати участь в управлінні державою, не піддаватися дискримінації в контексті доступу до керівництва країною, а також не бути дискримінованими будь-яким чином [7, с. 19]. А квебекці не є колонізованим народом, а їх права не порушуються, тому вони не можуть посылатися на принцип самовизначення народів [9].

За такої ситуації, мова може йти про культурно-політичну автономію, яка є могутнім стимулом для розвитку економіки, культури, національної самосвідомості малих народів. Слід зауважити, що останнім часом класичні західні держави віддають перевагу саме формі національної або культурно-політичної автономії районів. Подібні утворення вже досить тривалий час існують у Фінляндії, Данії, Італії, Іспанії [10].

Існує думка, що народи, які проживають у суверенній і незалежній державі, правом на внутрішнє та зовнішнє самовизначення володіють у тому випадку, якщо держава порушує принцип самовизначення, та внаслідок цього уряд не представляє весь народ, приналежний до певної території. Такі народи не мають права одностороннього самовизначення (такого, за якого народ проголошує утворення незалежної держави та власну самостійність на території держави, на якій він проживає без згоди на це останньої). Зокрема, Комітет з питань ліквідації расової дискримінації в зазначеній Рекомендації наголосив: «на думку Комітету, міжнародне право не визнає права народів на одностороннє відділення від тієї чи іншої держави» [11].

Незважаючи на існування великої кількості проблем у розв'язанні цього питання, міжнародне право завжди віддає перевагу збереженню територіальної цілісності та суверенітету держав [2, с. 96].

Існує нагальна потреба у закріпленні умов, при необхідності яких самовизначення є можливим. Те ж саме стосується і умов, відповідно до яких самовизначення є недопустимим. В останньому випадку, необхідними вважаються наступні умови: 1) держава зобов'язана і повинна дотримуватися принципу рівноправності і самовизначення; 2) держава повинна мати уряд, що представляє весь народ, який проживає на території конкретної держави; 3) відсутність дискримінації. Тільки за умови дотримання викладених вище позицій, пріоритет повинен бути наданий збереженню єдності та територіальній цілісності держави. В іншому ж випадку збереження територіальної цілісності держави може бути поставлене під сумнів [12].

Отже, незважаючи на постійне удосконалення міжнародних відносин питання єдності змісту принципу самовизначення досі залишається дискусійним. Вважаємо необхідним розглянути його з прикладної точки зору, зважаючи на неодноразове виникнення спорів на тлі застосування цього принципу. Спираючись на тенденції розвитку міжнародного права необхідно досягати підходу до розуміння принципу самовизначення задля запобігання виникненню нових конфліктів на міжнародно-правовій арені.

Література:

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_569
2. Широкова-Мурараш О. Г. Про особливості основних принципів міжнародного права у сучасному світі / О. Г. Широкова-Мурараш. // Наукові записки НаУ-КМА. – 2008. – Т. 77 : Юридичні науки. – С. 93–96.
3. Титаренко А. А. Дослідження правової природи міжнародного принципу територіальної цілісності держави в межах сучасних процесів державного будівництва // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 3. – С. 116–121.
4. Кресін О. В. Право народів на самовизначення та протидія сепаратизму в міжнародному праві // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 352–357.
5. Цимбрівський Т. Принцип рівноправ'я та самовизначення народів у сучасному міжнародному праві // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 2 (1). – С. 74–78
6. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo (Request for Advisory

Opinion). Written Comments of Bolivia. 17 July, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15700.pdf>

7. Косюк Т. П. Актуальні аспекти тлумачення та реалізації принципу самовизначення народів // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2014. – Т. 160. – С. 17–22.

8. Ремінська Ю. Ю. До питання правозахисної сецесії та права на самовизначення // Наше право. – 2014. – № 5. – С. 24–31.

9. Reference re Secession of Quebec [1998] S. C. R. 217, para 154–155.

10. Заяць Н. В. Право нації на самовизначення та глобалізація // Право і суспільство. – 2015. – № 4(3). – С. 19–24

11. General Recommendation XXI Right to self-determination (Forty-eighth session, 1996) // Офіційний сайт Управління Верховного комісара з прав людини ООН [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/TB/HRI-GEN-1-REV-9-VOL II_en.doc

12. Буханова А. С. Коллизия принципов самоопределения народов и территориальной целостности государств и возможные пути ее разрешения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mgimo.ru/files2/2012_11/up50/file_c5a36c86fdeecfe8707ddf31d4dea041.pdf.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. О. Прийма¹

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯК СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Сьогодні питання міжнародної відповідальності міжнародних організацій є дуже актуальним. Це пов'язано з тим, що міжнародні організації не так давно стали повноцінними суб'єктами міжнародного права, а отже і суб'єктами міжнародної відповідальності. Проблема міжнародної відповідальності організацій є недослідженою як у доктрині та законодавстві міжнародного права, так і в установчих актах організацій. Лише деякі конвенції стосуються відповідальності міжнародних організацій, але лише в рамках окремо взятого міжнародного договору. Особливу цінність щодо цього питання становить Проект статей про відповідальність міжнародних

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

організацій від 05.08.2011 року. [1] Спираючись на це, міжнародне право потребує закріплення міжнародних норм щодо відповідальності міжнародних організацій, з'ясування теоретичних питань у науці міжнародного права, а також у аналізі практики такої відповідальності.

Серед вчених, що досліджували особливості міжнародної відповідальності міжнародних організацій, відомі такі: Я. М. Жукорська, С. О. Коваленко, М. М. Камишанський, Д. О. Денисова, С. С. Нестеренко, О. М. Пташенчук, В. А. Василенко, Я. М. Вільчак., М. В. Кешнер.

У міжнародному праві під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання. Міжнародно-правова відповідальність характеризується такими ознаками: вона настає за здійснення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку. [2]

Тільки наявність цих ознак може стати підставою міжнародної відповідальності. І саме у цьому і полягає питання можливості притягнення міжнародної організації до міжнародної відповідальності. Необхідним є з'ясування чи може міжнародна організація здійснювати протиправні діяння та наносити ними шкоду, а також чи може міжнародна організація брати на себе відповідальність. Тобто йдеться про розмежування відповідальності міжнародних організацій, як окремих суб'єктів, від інших суб'єктів міжнародного права, зокрема держави.

Д. О. Денисова у своїй дисертації стверджує, що міжнародні організації являють собою окрему від держав-засновників суб'єкту самостійність, котра виступає як необхідна передумова правомірності притягнення їх до міжнародно-правової відповідальності. У противному разі, за умови сприйняття міжнародної організації як засобу співробітництва між державами-членами, позбавленого автономної волі, саме держави-члени такої міжнародної організації в результаті зазнаватимуть усіх несприятливих наслідків, спричинених міжнародно-протиправним діянням міжнародної організації. [3] І з цим не можна не погодитися, адже йдеться про те, що кожний суб'єкт міжнародного права має відповідати за власну поведінку, а відповідальність за шкоду не має бути перекладена на суб'єктів, що не причетні до правопорушення.

Підтвердженням існування міжнародної відповідальності міжнародних організацій є міжнародна практика її застосування. У якості приклада такої практики можна привести врегулювання вимог, що виникли в результаті опе-

рації ООН в Конго. Визнання положення, що компенсація у зв'язку з подіями в Конго була надана у якості надання відшкодування за порушення зобов'язання за міжнародним правом, слідує з листа Генерального Секретаря ООН від 6 серпня 1965 року: «Політика ООН завжди полягала в тому, що, діючи через Генерального секретаря ООН, надати відшкодування особам, що зазнали збитків, за які Організація несе юридичну відповідальність. Така політика відповідає загально визнаним принципам і Конвенції про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй. Крім цього, що стосується діяльності ООН в Конго, то вона підкріплюється принципами, встановленими у міжнародних конвенціях про захист життя і власності цивільного населення під час воєнних дій, а також з міркувань справедливості і гуманності, які ООН не може не враховувати» [4] У даному випадку чітко стверджується, що міжнародна організація повинна і може нести відповідальність за свої діяння. Міжнародні організації мають дотримуватися принципів міжнародного права, як і будь-які інші суб'єкти, а також сприяти тому, щоб суб'єкти, що зазнали шкоди мали можливість відновити своє становище. Перш за все йдеться про матеріальну відповідальність міжнародних організацій. У Проекті статей про відповідальність міжнародних організацій зазначено, що повне відшкодування матеріальної шкоди здійснюється в формі реституції та компенсації [5]

У порівнянні з матеріальною шкодою інших суб'єктів міжнародного права, відсутнє відшкодування шкоди шляхом субституції і репарації, їх заміняє компенсація. Відмінності між інститутом репарації і компенсації, полягають у тому, що інститут компенсації, сформований на основі інституту репарації, став новим етапом його розвитку, об'єднав норми, що регулювали більш вузькі відносини першочергово валютно-фінансового характеру і набув більш чітких міжнародно-правових підстав застосування. [6]

Матеріальна відповідальність має досить велике значення в інституті міжнародної відповідальності, адже саме вона сприяє ліквідуванню негативних наслідків. Однак навіть за такої відповідальності, відвернення деякої шкоди не можливе, зокрема моральної. На жаль, матеріальна відповідальність може знищити наслідки правопорушень нетяжкого ступеня, проте не злочинів проти миру та безпеки.

Іншим прикладом застосування міжнародної відповідальності міжнародних організацій, що у травні 2011 року НАТО попросила офіційно вибачення у Афганістану за гибель мирних жителів в результаті бомбардування у південній афганській провінції Гельменд: колона НАТО потрапила в засідку талібів, натівці викликали авіацію вогняної підтримки, яка майже повністю знищила кишлак, звідки розповсюджувався вогонь. В результаті загинули 16 мирних жителів, в числі яких 12 дітей і 4 жінки, ще 6 людей

зазнали поранення. У заяві командуючого військами коаліції у південно-західному Афганістані генерала Джона Тулана пояснюється, що цілком авіа удару НАТО був комплекс будівель, де переховувалися п'ятеро бойовиків, однак, як виявилось пізніше, крім них, у будівлях знаходилися і мирні жителі. [7]

У такому випадку йдеться про політичну відповідальність міжнародних організацій. До нематеріальним формам відповідальності можна віднести ресторацію, сатисфакцію, а також запевнення і гарантії не повторення. Притягнення міжнародної організації до нематеріальної відповідальності переслідує, в основному, таку важливу ціль, як попередження порушень норм міжнародного права. Цьому сприяють сатисфакції, завірення і гарантії не повторення. Ліквідація ж наслідків правопорушення, як ціль міжнародно-правової відповідальності досягається шляхом ресторації. [7]

Нематеріальна відповідальність лягає на саму організацію – вона несе її від свого імені і від своїх членів. [8] Значення нематеріальної відповідальності перш за все спрямоване на висловлення неправоти міжнародної організації, визнання своєї причетності до нанесення шкоди та взяття на себе відповідальності. Застосування такого виду відповідальності позитивно впливає на подальшу долю міжнародної організації, відновлює або підвищує її авторитет. Така відповідальність, хоча і не може повністю компенсувати нанесену шкоду, зокрема моральну, однак вказує, що міжнародна організація встає на вірний шлях своєї діяльності.

Отже, у зв'язку з тим, що міжнародні організації мають великий вплив на міжнародну сферу діяльності, а їх дії можуть потягти негативні наслідки, визнання міжнародних організацій суб'єктами міжнародної відповідальності є важливим та необхідним кроком у регулюванні міжнародної відповідальності. Так як і інші суб'єкти міжнародної відповідальності міжнародні організації повинні повністю відшкодувати шкоду, що заподіяли, як матеріальну, так і моральну.

Література:

1. Нанка А. О., Філімонова А. О. До питання міжнародної відповідальності міжнародної відповідальності міжнародних міждержавних організацій // «Молодий вчений» – грудень 2017 – № 12 (52) – С. – 300–303
2. Скрильник О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 1. – С. 155–158. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lsey.org.ua/index.php/arkhiv-neriv?id=13>
3. Денисова Д. О. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних міждержавних організацій : дис. ... канд. юрид. наук. – Режим доступу:

http://www.xn--80aayuiecs0c.com.ua/load/dissertacii/dissertacii/mizhnarodno_pravova_vidpovidalnist_mizhnarodnikh_mizhurjadovikh_organizacij/9-1-0-732

4. Кешнер М. В. Право международной ответственности. – Підручник. М.: Статут. – 2016. – С. 216–217

5. Жукорська Я. М. Відповідальність міжнародних організацій за порушення міжнародно-правових зобов'язань: сучасний стан // Часопис Київського університету права. – 2013. – №2. – С. 356–360.

6. Камишанський М. М. Міжнародно-правове регулювання використання компенсацій як форми відшкодування шкоди держав і міжнародних міжурядових організацій за міжнародно-протиправні діяння. автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». – Х., 2017. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kamishanskiy/a_Kamishanskiy.pdf

7. Кривенкова М. В. Некоторые вопросы нематериальной ответственности международных организаций // Международное право и международные организации / International Law and International Organizations. – 2012. – №4. – С. 122–126.

8. Белалова Б. Ш. Международно-правовая ответственность международных межправительственных организаций : дис. ... канд. юрид. наук. Режим доступу: <http://www.dslib.net/pravo-evropy/mezhdunarodno-pravovaja-otvetstvennost-mezhdunarodnyh-mezhpravitelstvennyh.html>

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. Прилітко¹

РАДА ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ

Здійснюючи діяльність на захист прав людини, ми використовуємо абсолютно різні механізми і процедури, як на національному рівні, так і на міжнародному. Неурядові організації, діяльність яких спрямована на досягнення системних змін в країні, активно використовують механізми захисту прав людини в системі Організації Об'єднаних Націй. Використання цих механізмів є одним із способів впливу на політику держави у сфері прав людини, дає неурядовим організаціям унікальну можливість довести свою заклопотаність становищем з правами людини в країні до відома міжнародних правових органів. Захист прав людини в системі ООН може бути підрозділений на дві

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

основні частини: а) механізми, які діють в рамках статутних органів ООН; і, б) договірні (конвенційні) механізми захисту прав людини.

Серед статутних органів з прав людини особливе місце займає Рада ООН з прав людини, як допоміжний орган Генеральної Асамблеї ООН, створений згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї 60/251, він замінює і приймає на себе більшість мандатів, механізмів, функцій і повноважень, які раніше були покладені на Комісію ООН з прав людини [8, с. 40]. Рада розглядає ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, включаючи грубі та систематичні порушення, і дає по ним свої рекомендації. Вона повинна також сприяти ефективній координації та інтеграції діяльності, що стосується прав людини, в рамках системи Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, Рада є важливим правозахисним органом в структурі ООН. Це, в свою чергу, обумовлює актуальність теми дослідження.

Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні фахівці як: С. Асірян, В. Лисик, М. Мікієвич, О. Овсюк, В. Репецький, Г. Тункін, О. Буткевич, К. Бекашев, В. Маргієв, та інші.

На початку нового століття і тисячоліття все більша увага почала приділятися міжнародному захисту прав людини. Це, зокрема, знайшло своє відображення у доповіді тодішнього генерального секретаря ООН, яка вийшла під заголовком «При більшій свободі» (In Larger Freedom) у 2005 р. У ній генсек ООН Кофі Аннан ще раз наголосив на тому, що ООН має три основоположні напрями своєї діяльності: розвиток, мир і безпека, а також повага до прав людини. Він стверджував, що ці напрями діяльності ООН не лише мають важливе життєве значення, а й взаємно посилюють одні одних. Відповідно не можна досягти розвитку, не гарантуючи безпеку. Так само не можна гарантувати безпеку, не досягши розвитку. І не можна досягнути того й іншого без забезпечення прав людини [5]. У доповіді ставилося завдання підняти питання прав людини до рівня двох інших основних напрямів діяльності ООН. Зазначалося також, що цього не можна досягнути без створення ефективного механізму. Винаходити його не випадало, оскільки уже існували такі механізми в галузі підтримання миру і безпеки та розвитку. Це була Рада безпеки ООН, а в галузі співробітництва з питань розвитку провідну роль відіграє Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОР). Основним же органом у заохоченні й захисту прав людини була Комісія ООН з прав людини (далі – КПЛ). Вона була функціональною комісією ЕКОСОР і разом з низкою інших таких же комісій подавала доповіді про свою діяльність і прийняті рішення на затвердження Економічної і соціальної ради, яка їх схвалювала чи відхиляла і подавала свої рекомендації Генеральній Асамблеї ООН (далі – ГА ООН) для остаточного затвердження.

Створення Ради потребувало внесення відповідної поправки до ст. 7 Статуту ООН, яка визначає основні та допоміжні органи організації. За всю історію ООН зміни до Статуту вносилися лише двічі з метою розширення членського складу Ради Безпеки та Економічної і Соціальної Ради. Отже, прецеденти були, і пропозиція про відповідну зміну в Статуті була прийнята.

У преамбулі зазначеної резолюції визнавалося, що мир і безпека, розвиток і права людини становлять ті опори, на яких базується система Організації Об'єднаних Націй, і які є основами колективної безпеки і добробуту і що розвиток, мир і безпека та права людини пов'язані одне з одним і доповнюють одне одного [7, с. 151]. Далі, підтверджуючи знову зобов'язання зміцнювати механізм ООН у сфері прав людини, ГА ООН у першому оперативному пункті постановила створити в Женеві замість КПЛ «Раду з прав людини в якості допоміжного органу Генеральної Асамблеї ...». У п. 3 Асамблея постановила, що Рада повинна розглядати ситуації, зв'язані з порушеннями прав людини, включаючи грубі та систематичні їх порушення, і давати свої рекомендації. Таку компетенцію, до речі, мала й Комісія. А ось новим у цьому пункті стало те, що Рада має сприяти «ефективній координації й інтеграції діяльності, що стосується прав людини», в рамках ООН. Такі функції раніше покладалися лише на ЕКОСОП, якому підлягала Комісія. Отже, зі створенням нової Ради і підвищення її статусу до неї логічно була передана функція координації. До нових функцій Ради з прав людини порівняно з Комісією ввійшли наступні:

- надавати рекомендації ГА ООН стосовно подальшого розвитку міжнародного права у сфері прав людини;
- на основі об'єктивної і достовірної інформації проводити всеосяжні періодичні огляди виконання кожною державою її зобов'язань і обов'язків у сфері прав людини. При цьому такий механізм має доповнювати, а не дублювати роботу договірних органів [4, с. 340].

Консультативний комітет (Комітет) є допоміжним органом РПЛ – її головним експертним центром, який працює під її керівництвом. Відповідно до Правил процедури РПЛ [6] Комітет складається з вісімнадцяти експертів (п. 65), кожного з яких обирають на три роки. Як і переважно всі органи ООН, склад експертів формується з дотриманням принципу справедливого географічного представництва. Як зазначає В. М. Репецький, держави створюють міжнародні організації «з метою реалізації і захисту своїх власних інтересів на міжнародній арені, що досягається саме через представництво» [3, с. 293]. Але дотримання цього принципу у складі Комітету забезпечує лише присутність у ньому представників різних регіонів світу і жодним чином не повинно надавати державам можливості впливати на його діяльність. Пра-

вила процедури Ради вимагають, щоб експерт діяв «в особистій якості» – це єдина норма, яка двічі повторюється у цьому документі (пп. 65, 68). Таким чином, кожна держава обмежена представництвом від свого регіону. Крім того, скоріше за все, в цьому разі було б точніше говорити не про представництво держав, а про формальне представництво регіонів, хоча громадянство експерта зрештою може мати значення для відбору кандидатів на наступних виборах. Зважаючи на високий рівень відповідальності експертів, керівні документи Ради вимагають максимально уникати формального ставлення до формування Консультативного комітету. Відповідно, встановлено досить жорсткі критерії відбору персонального складу Комітету. У першу чергу, це вимоги до кандидатів, що передбачають: а) визнану компетентність претендента і досвід у сфері прав людини; б) високий моральний авторитет кандидата; с) незалежність і неупередженість. Окрім цього, претендент повинен бути знаним і підтриманим інститутами громадянського суспільства своєї країни: «При відборі своїх кандидатів держави повинні консультиватися зі своїми національними правозахисними установами та організаціями громадянського суспільства та у зв'язку із цим вказувати назви тих з них, які підтримують їх кандидатів» (п. 66). Не допускається також існування будь-якого конфлікту інтересів у кандидата на посаду: «Особи, що займають керівні посади в державних органах чи в будь-яких інших організаціях або органах, в зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів з виконанням функцій, передбачених мандатом, відводяться» (п. 68). Як можна зрозуміти з керівних документів РПЛ та з відповідної практики, Рада чітко не визначила повноваження Комітету. Це можна пояснити виключно його пов'язаністю з поточною діяльністю Ради. Відповідно, Правила процедури Ради встановлюють лише те, що «функції Консультативного комітету полягають у наданні експертних знань Раді таким чином і в такій формі, в якій вони будуть затребувані Радою, приділяючи основну увагу дослідженням і заснованим на дослідженнях консультаціям [1, с. 229–230].

Слід відзначити, що діяльність Ради ООН є доволі прогресивною. Так, у червні 2015 р. Рада ООН із прав людини визнала анонімність в Інтернеті правом людини. У Звіті засідання, присвяченого анонімності й шифруванню в Інтернеті, засоби анонімізації та шифрування було названо «необхідними для того, щоб людина була вільною у вираженні своєї думки в цифрову епоху». Таким чином, можливість анонімного користування Інтернетом та використання шифрування особистих даних і засобів комунікації повинні розцінюватися як частина прав людини [2, с. 70]. Отже, Рада ООН з прав людини у певній мірі визначає провідні тенденції та напрями забезпечення прав людини, які важливо впроваджувати на рівні національних законодавств.

Література:

1. Асірян С. Консультативний комітет як допоміжний орган Ради ООН з прав людини // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 11. – С. 230–233.
2. Асірян С. Р. Концепція захисту прав людини у статуті ООН // Альманах міжнародного права. – 2016. – Випуск 11. – С. 65–72.
3. Міжнародне публічне право : підручник ; ред. В. М. Репецький ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 340 с.
4. Овсюк О. М. Рада ООН з прав людини // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 2. – С. 339–344.
5. При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех. – Нью-Йорк, 2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/largerfreedom>
6. Резолюция Совета по правам человека 5/1 «Институциональное строительство Совета по правам человека Организации Объединенных Наций» от 18 июня 2007 года. – UN Doc. A/HRC/RES/5/1.
7. Тункин Г. И. Теория международного права / Под общей ред. Л. Н. Шестакова. – М. : Издательство «Зерцало», 2006. – 349 с.
8. Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law : National, Regional and International Jurisprudence // Nihal Jayawickrama. – Cambridge University Press, 2002. – 221 p.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А.Є. Прилука¹

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Суб'єкт міжнародного права – це учасник міжнародних відносин, який має міжнародні права та несе міжнародні обов'язки або є носієм міжнародної правосуб'єктності. У свою чергу, міжнародна правосуб'єктність – є основною ознакою суб'єкта міжнародного публічного права, яка виявляється, у певних правах і обов'язках, установлених звичаєвими і договірними нормами міжнародного права.

На даний момент залишається дискусійним питання щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права. До середини ХХ ст. переважала думка про дер-

¹ Студентка 3 курсу, факультету прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

жави як про виключних суб'єктів міжнародного права. Після Другої світової війни офіційно визнається міжнародна правосуб'єктність міжнародних міждержавних організацій, а згодом і народів, що виборюють свою незалежність.

Фізичні особи – громадяни певної держави, іноземці, особи без громадянства та особи, з подвійним громадянством. Усі перелічені особи складають поняття «населення». Щодо цього питання виникає проблема, адже в міжнародному і внутрішньодержавному праві термін «населення» є зовсім неоднозначним. У міжнародному праві воно являє собою сукупність фізичних осіб, що проживають на території держави, а у внутрішньодержавному – наголошується саме те, що держава здійснює владні повноваження щодо населення. У свою чергу, населення може знаходитися як під повною, так і під винятковою юрисдикцією держави, що в свою чергу, встановлює їх юридичний статус і правовий режим. При здійсненні законодавчої юрисдикції держава встановлює юридичний статус свого населення відносячи їх до певних категорій (громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства, особи з подвійним громадянством). Через це регулювання становища індивідів, які складають населення держави, входить виключно до компетенції держави.

Але таке регулювання правового становища фізичних осіб внутрішнім законодавством одночасно не виключає можливостей міждержавного співробітництва у сфері політичних, економічних і громадянських прав населення, регламентація правового становища іноземців та питання щодо біпатридів, здійснення взаємодопомоги у громадянських, сімейних і кримінальних справах, а також спільної боротьби з міжнародними злочинами.

Самі по собі міжнародні акти не регламентують правове становище індивіда безпосередньо як суб'єкта міжнародного права. Але, за певних обставин, коли вони стосуються цього питання, індивід визначається лише як бенефіціарій, тобто користувач, щодо норм міжнародного права, що ж стосується самих прав і свобод, то фізична особа – їх суб'єкт, а вони саме для нього вони і існують. Але загальноприйняті норми про права людини несуть характер загальних принципів права, які притаманні як міжнародному так і внутрішньодержавному праву.

Тобто, міжнародний договір і внутрішньодержавний закон не можуть обмежити права людини. Але, прихильники міжнародної правосуб'єктності фізичної особи, особливо наголошують, що можна позначити достатньо стало тенденцію зростання кількості міжнародних договорів, які закріплюють права та обов'язки фізичної особи як учасника міжнародних правовідносин, надають індивіду права на звернення до міжнародних судових органів з метою захисту своїх прав, регламентують правовий статус окремих категорій індивідів (біженців, жінок, дітей, мігрантів, національних меншин тощо).

Безпосередні правововідносини за участю індивідів на міжнародному рівні передбачаються саме у міжнародних договорах, які встановлюють та регламентують право звернення індивіда в міждержавні органи за захистом прав та свобод людини.

Для того щоб індивіда можна було визначити як суб'єкта міжнародного права, необхідно встановити, якими характеристиками цей суб'єкт повинен володіти. Якщо виходити лише з того, що суб'єкт міжнародного права – особа, на яку розповсюджується дія міжнародно-правових норм, то фізична особа є суб'єктом міжнародного права.

Більшість українських та закордонних прихильників теорії міжнародної правосуб'єктності індивіда у якості доказів на користь своєї точки зору наводять аргументи з приводу того, що 1) міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права й обов'язки, 2) у фізичної особи є можливість звертатися в міжнародні судові установи для захисту своїх прав, 3) індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, а з цього, на їхню думку, можна зробити висновок, що фізичні особи є безпосередніми суб'єктами міжнародного права.

Міжнародну правоздатність індивіда науковці пов'язують з актуальними і безпосередньо важливими для цивілізованого людства універсальними міжнародно-правовими актами, норми яких регулюють питання із захисту прав людини. Це такі документи, як: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права і факультативний протокол до нього 1966 р., Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 р. та 14 Протоколів до неї, інші регіональні конвенції у галузі міжнародного права прав людини. Наприклад, ст. 2 Пакту про економічні, соціальні і культурні права передбачає, що «1. Кожна держава, яка бере участь в цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку й у порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вживати в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними засобами, включаючи, зокрема, вживання законодавчих заходів».

У цих статтях йдеться про обов'язки держав, що беруть участь у Пакті, визнавати та здійснювати закріплені в ньому права людини, але аж ніяк не наділяє цими правами безпосередньо індивіда. Відповідно до цих положень саме держави надають такі права у внутрішньодержавному праві.

Також доказом міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є право на вільне звернення із повідомленнями або скаргами фізичних осіб про захист прав у міжнародні квазісудові та судові установи. Але ж знову таки

держава як безпосередній суб'єкт міжнародних правовідносин вирішує питання про надання права фізичній особі як суб'єкту свого національного правопорядку на звернення і участь у такому квазісудовому розгляді. У цьому випадку правоздатність і дієздатність за такими договорами з прав людини мають держави. Деліктоздатність за бажанням держави надається нею фізичній особі як об'єкту певних правовідносин між суб'єктами міжнародного права.

Також у п. 4 ст. 55 Конституції України, закріплене право індивіда на звернення «... до міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна». Отже, дане право надається особі національним правом України і виключно в межах її міжнародних зобов'язань.

Про прямі обов'язки індивідів перед міжнародним правом, а відповідно про міжнародну правосуб'єктність, говорять у випадках їхньої міжнародно-правової відповідальності за скоєні ними злочини проти миру та безпеки людства. Головним принципом організації та діяльності Суду є принцип комплементарності: Міжнародний Кримінальний Суд не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції. На практиці це означає, що Суд здійснює свою юрисдикцію лише у випадках, коли відповідні держави не можуть або не бажають забезпечити ефективне переслідування осіб, що підозрюються у вчиненні міжнародних злочинів.

Тобто, виходячи з вищенаведеної характеристики та аналізу правового становища фізичної особи як суб'єкта міжнародного права, можна зробити висновок, що фізичні особи у сфері такого соціального явища, як сучасне міжнародне право, не можуть самостійно, без участі держав, володіти ні дієздатністю, ні правоздатністю, ні деліктоздатністю. А саме така жвава дискусія з цього приводу свідчить, що досить суперечливою є і думка, що індивід є особливим об'єктом міжнародного права. Сучасна правова доктрина підводить до висновку про те, що права людини є об'єктом міжнародних правовідносин держав, а безпосередньо індивід є об'єктом правового захисту в межах міжнародно-правових домовленостей держав.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.–1996.-№30.-ст.55
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. К., 1996.
3. Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 г. // Права людини в Україні: Інформаційно аналітичний бюлетень –Київ 1994 р. С. 47–63

4. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи // Мицик В. В. Теоретичні питання розвитку міжнародного права. / Альманах міжнародного права – К., Випуск 2. – С. 25–36.

5. Тимченко Л. Д. Индивиды и международные неправительственные организации как субъекты международного права // Тимченко Л. Д. Международное право. – Харьков, 1999. – С. 47.

Науковий керівник: *Калмикова А. С.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. А. Проценко¹

ПРАВОМІРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Аналізуючи міжнародне право безпеки і війни, слід звернутися до Між-американської конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 року. Вона закріпила положення про вирішення спорів мирним шляхом, а також заборонила визнавати території чи інші права, здобуті силою. Розвиток цих принципів продовжився у Декларації американських принципів від 24 грудня 1938 року [1, с. 264]. Її положення є більш категоричними, оскільки вони прямо наголошують на забороні застосування сили. Невдовзі вказані принципи були систематизовані у Статуті ООН, і на відміну від попередніх актів, Статут закріпив їх у безперечній юридичній формі, як *norms jus cogens*. Це означає, що за їх порушення передбачена міжнародно-правова відповідальність [2, с. 80]. Так, відповідно до п. 4 ст. 2 Статуту ООН: «Всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй» [3, с. 2]. ООН прийняла на себе зобов'язання забезпечити дотримання принципу незастосування сили не лише державами-учасниками, а усім міжнародним співтовариством.

Водночас постає значна кількість питань стосовно абсолютності означеного принципу. Наприклад, у вищезгаданій статті використане дієслово «утримуються», яке не тотожне за змістом з дієсловом «забороняється».

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Заборона – це імператив, який не допускає застосування сили в цілому; утримання дозволяє в окремих випадках застосовувати силу, коли, наприклад, це прямо не заборонено або необхідно для захисту прав людини чи власних громадян. Постає питання, до яких саме пір держави мають «утримуватися» від випадків застосування сили, а коли силові методи вважатимуться допустимими. Чітко такі не перелічуються у міжнародно-правових актах, тому п. 4 ст. 2 Статуту тлумачиться суб'єктами міжнародного права по-різному. Наприклад в НАТО при застосуванні сили проти суверенних держав (Югославія, Ірак) заявляють, що діяли відповідно до Статуту ООН, оскільки вони усували загрозу регіональної стабільності [4, с. 109]. Тобто їх ціль відповідає цілям Статуту ООН. Проте з іншого боку, вони все ж напали на члена ООН при відсутності агресії щодо них і без відповідної санкції Ради Безпеки, яка не підтримала застосування сили в Югославії.

Ще один спірний момент у з'ясуванні змісту цієї норми виникає через нечіткість поняття «сила». Оскільки у міжнародно правовій практиці окрім зброї з'явилися й інші важелі впливу, наприклад економічний тиск, надання фінансової допомоги агресору чи інші види підтримання силових актів без безпосередньої участі в них. Постає питання, чи можна вважати їх застосуванням сили. У Заключному акті НБСЄ 1975 року обумовлено, що держави утримуються від будь-якого акту економічного тиску [5, с. 5]. А Міжнародний Суд ООН у справі Нікарагуа проти США прийшов до висновку, що не тільки постановка підводних човнів, бомбардування портів і нафтових платформ, але і підтримка (а саме, поставки військового спорядження і навчання) однієї зі сторін в конфлікті (армії «Contras») є застосуванням сили [6, с. 174]. При цьому фінансування армії «Contras» не було включено в це поняття. Дане рішення Міжнародного Суду ООН цікаве і тим, що дає уявлення про деякі межі утримання від застосування сили. Так у п. 268 зазначено, що міжнародне право не дозволяє використання збройних сил однієї держави для запобігання порушення прав людини в іншій державі.

Проте, напевно, найбільший спір виникає у зв'язку з тим, що у статті перелічені випадки неправомірності застосування сили. А саме: «проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави і іншим чином, несумісним з цілями Організації Об'єднаних Націй». Вказані категорії хоч і мають широкий зміст, проте не є всеохоплюючими. Тому незрозуміло у яких випадках застосування сили все ж таки допускається.

Наприклад, у справі про протоку Корфу, розглянутій Міжнародним Судом ООН, Великобританія стверджувала, що її вимушені дії в територіальних водах Албанії після підриву двох британських кораблів не порушують п. 4 ст. 2 Статуту ООН, оскільки такі дії не були спрямовані проти терито-

ріальної недоторканності або політичної незалежності Албанії [7, с. 646]. Великобританія заявила, що вдалася до застосування сили на підставі самооборони. Але Міжнародний Суд відхилив наявність обставин для самооборони і у зв'язку з цим визнав англійську операцію по розмінуванню без згоди албанської сторони незаконною. Дана справа є підставою для максимально широкого тлумачення неправомірності застосування сили через несумісність з цілями ООН. Тобто вона охоплює усі випадки її застосування окрім конкретних винятків, і щоб зрозуміти, що саме не підпадає під цю широку категорію потрібно чітко встановити випадки правомірності застосування сили.

Так сам Статут ООН у ст. 51 встановлює: «Цей Статут жодною мірою не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо станеться збройний напад на члена Організації, до тих пір, доки Рада Безпеки не прийме заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру та безпеки». Таким чином застосування збройних сил вважається правомірним при самозахисті від агресії. Також до таких заходів може вдаватися Рада Безпеки, якщо неможливо врегулювати спір мирним шляхом, що впливає з перерахованих у Статуті повноважень, зокрема у ст. 42. Це наступний випадок правомірності застосування збройних сил, у разі якщо ООН діє з метою реалізації цілей, закріплених Статутом. Ще у 1986 р. представник США у ООН заявив, що заборона застосування сили в статуті ООН не є абсолютною, бо в контексті інших положень Статуту надані широкі можливості для її застосування з метою забезпечити інші цінності, зокрема: свободи, миру, демократії та ін. [2, с. 82].

Резолюція ГА ООН «Визначення агресії» конкретизує поняття «утримання від застосування сили». У ній наводиться невичерпний перелік дій, що вважаються проявом агресії і є незаконними. Рада Безпеки може визнавати інші дії проявом агресії відповідно до положень Статуту. Також у ст. 7 даної резолюції зазначається, що вона не обмежує визначене Статутом право на самовизначення, свободу і незалежність народів, які насильно позбавлені такого права, а також право народів боротися з такою метою і отримувати підтримку відповідно до Статуту [8, с. 199]. Отже, можливо правомірно застосовувати силу задля реалізації права на самовизначення. Проте спірним залишаються критерії, за якими визначають, хто має «повне» право на самовизначення аж до відокремлення і створення власної держави. Таким чином, правові акти ООН дозволяють провести розподіл протиправних та законних видів застосування сили у міжнародних відносинах. До останніх відносять всі види застосування сили, які не суперечать будь-яким цілям ООН.

Після з'ясування підстав, з настанням яких можна використовувати силові методи постає питання про порядок їх втілення. Правомірність застосування сили доцільно розглядати разом із правилами ведення війни, оскільки перше є передумовою застосування другого і в свою чергу, безпосередні збройні заходи, навіть при дотриманні умов їх застосування, будуть визнані неправомірними, якщо порушиться порядок їх здійснення. Мається на увазі той порядок, який регламентується правилами ведення війни. Але він стосується і такої категорії як «збройний конфлікт», яка вперше була застосована у Женевських конвенціях 1949 р. Там виділяються такі її різновиди, як «міжнародний збройний конфлікт» і «не міжнародний збройний конфлікт». Ці поняття використовуються поруч із терміном «війна» [9]. Вони не є тотожними, але відмінності між «війною» і «збройним конфліктом» не завжди мають принципове значення. «Збройний конфлікт» є ширшим і охоплює поняття «війна», при цьому не кожен збройний конфлікт можна називати війною. Остання відрізняється такими ознаками як: необхідністю оголошення війни; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних. Ці акти мають місце, коли виникає протистояння між незалежними державами, тому його позначають терміном «війна». Натомість, коли відбуваються внутрішні протистояння всередині держави, наприклад громадянська війна чи боротьба за незалежність, застосовують термін «збройний конфлікт». Ще одна відмінна риса війни – це зміна усього суспільства, зокрема, державний апарат починає виконувати специфічні функції, що зумовлені війною. Під час збройного конфлікту така зміна усього державного механізму не відбувається. Збройний конфлікт – це збройна боротьба між державами або між державою та антиурядовими військовими формуваннями [10, с. 6]. Як бачимо, відмінності змісту даних термінів не є суттєвими в контексті розгляду питання про правомірність застосування сили, оскільки не зважаючи на особливі ознаки збройного конфлікту та війни, вони обидва є виявом застосування сили.

Врегулювання збройних конфліктів здійснюється за двома підходами. Перший підхід, що визнається Статутом ООН, має орієнтацію на традиційну миротворчість. Це спосіб мирного вирішення спорів, який визнається основним і має застосовуватися за загальним правилом. Другий підхід – військово-силовий, він заснований на примусі до миру. [11, С. 7]. Вплив на конфлікт для його мирного завершення здійснюється завдяки: превентивній дипломатії; підтримці миру; збереженню миру; відновленню миру. Превентивна дипломатія використовується для того, щоб не дати конфлікту перейти

в збройну стадію. Але коли це все ж таки відбувається, то відносини війни не виходять із сфери права, оскільки міжнародні норми регулюють не лише запобігання застосуванню сили, а й власне її застосування. І порушення правил самого процесу безпосередньої реалізації права збройного вирішення конфліктів призведе до неправомірності застосування такого права, так само як і порушення підстав його застосування.

Так у Гаазькій конвенції про відкриття військових дій 1907 р. встановлена обов'язковість попереднього та недвозначного попередження початку військових дій [12, с. 2]. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі містить розділ, що регулює засоби завдання шкоди супротивнику. У ст. 22 наголошується на тому, що вони не є необмеженими. Крім заборон спеціальних конвенцій особливо забороняється: застосовувати отруту; ранили чи вбивати супротивника, який склав зброю; застосовувати зброю, здатну завдати зайві страждання; неналежним чином використовувати відмітні знаки; змушувати громадян супротивної сторони чинити військові дії проти власної держави. Виділяться заборона атакувати чи бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки, споруди. Водночас вказуються деякі дозволені міри, наприклад, військові хитрощі і застосування заходів, необхідних для отримання інформації про супротивника і країну [13, с. 2].

Окремим Женевським протоколом 1925 року забороняється застосовувати задушливі, отруйні чи інші подібні гази і бактеріологічні засоби, тобто біологічну зброю [14, с. 120]. Така заборона, як і багато інших по засобах ведення війни, зумовлена значною небезпечністю та широким діапазоном завдання шкоди, як у просторі, так і у часі. З подібних міркувань окремо також не допускається використовувати засоби впливу на природне середовище. Зокрема у Конвенції Про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р. зазначається, що кожна держава – сторона цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способів руйнування, нанесення шкоди або спричинення шкоди будь-якій іншій державі-учасниці [15, с. 1]. Міжнародне право також встановлює певні гарантії захисту даних положень від порушень.

Так в Конвенції 1977 р. передбачено, що держава, яка вважає норми порушеними, має право подати скаргу до Ради Безпеки ООН. Така скарга повинна містити докази, що підтверджують її обґрунтованість. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають

невибіркову дію відносить до такої зброї наступну: міни звичайні, дистанційні, міни-пастки [16, с. 2]. Нею обмежується застосування запалювальної зброї: вогнететів, фугасів, снарядів, ракет, гранат, бомб, ємностей із запалювальними речовинами. Друга стаття третього протоколу до даної Конвенції регулює захист цивільного населення при воєнних діях. Його забороняється при будь-яких обставинах піддавати нападу із застосуванням запальної зброї. Більш того, дані положення намагаються знизити сам ризик страждання цивільного населення – забороняється при будь-яких обставинах піддавати військовий об'єкт, розташований в районі зосередження цивільного населення, нападу із застосуванням доставленої по повітрю запальної зброї.

Застосування державами сили – явище, яке визнається негативним у міжнародному праві, та запобіганню і утриманню від якого має сприяти міжнародна спільнота. Саме на підтримання миру і безпеки людства та розвитку взаємовигідного співіснування держав спрямована основна маса міжнародно-правових актів. Проте практика показує, що не завжди вдається вирішувати конфлікти мирним шляхом, або ж не всі суб'єкти бажають його використовувати. Тому міжнародне право вдається і до регулювання застосування сили, як виключних випадків вирішення спорів. Воно може відбуватися у формі війни чи іншого збройного конфлікту – значення немає, адже у будь-якому випадку для їх правомірності мають бути дотримані як підстави застосування, так і порядок реалізації. Тому міжнародним співтовариством визнається лише таке застосування сили, яке виникло на одній з таких підстав: самозахисту від агресії; за рішенням РБ ООН для виконання цілей, закріплених Статутом; реалізації права на самовизначення. Застосування сили може втратити свою правомірність через порушення правил ведення війни, тому їх дотримання також контролюється державами. Це виступає своєрідним способом забезпечити «мирну війну», тобто встановлює певні межі, які дозволяють мінімізувати негативні наслідки силового протистояння.

Література:

1. Fenwick C. The Monroe Doctrine and the Declaration of Lima / C. Fenwick // *The American Journal of International Law*. Vol. 33, №2 (Apr., 1939). – P. 257–268.
2. Кузьменко С. С. До питання про критерії і правомірності застосування сили в міжнародному праві / С. С. Кузьменко // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. – 2008. – №2. – С. 78–86.
3. Статут ООН. // Офіційне видання ООН. – Нью-Йорк, 1998. 2.
4. *Международное право*. В 2 ч. Ч. 2 : учебник для академического бакалавриата / под ред. А. Н. Вылегжанина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2016. – 312 с.

5. U. S. Congress House Committee on Foreign Affairs. Subcommittee on International Organizations and Movement. – 1975.

6. Рішення Міжнародного Суду ООН про дії військового й напіввійськового характеру в Нікарагуа і проти цієї країни («Нікарагуа проти США») від 27 червня 1986 року. – С. 174–176. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icjciij.orgdocketinde/ php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>

7. «The Corfu Channel Case: Judgment on the Preliminary Objection». Stanford Law Review 1 (4): 646–657. DOI:10.2307/1226351. ISSN 0892–7138.

8. Определение агрессии. Резолюция, принятая XXIX сессией Генеральной Ассамблеи ООН, 14 декабря 1974 г. // Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. Том 2. – Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1996. – С. 199–202.

9. Додаткові протоколи 1977 до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.]/ ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 2 : Д – Й. – 744 с. : іл. – ISBN 966-7492-00-8.

10. Батрименко О. В. Особливості сучасних збройно-політичних конфліктів: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02. – К., 2006. – 18 с.

11. Неліп М. І. Силовий захист прав людини / М. І. Неліп, О. О. Мережко. – К., 1998. – 260 с.

12. III Конвенція про відкриття воєнних дій // Конвенція, Міжнародний документ // ООН, 18.10.1907 : іп – 995_b85.

13. Конвенція про закони та звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1899 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222.

14. С. П. Галака. Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004 – Т.1–760с. ISBN 966-316-039-X.

15. Конвенція о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду 1977 р.. Електронний ресурс. Сайт ООН. Режим доступу: [http://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/conventions/hostenv.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/hostenv.shtml).

16. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають не вибіркову дію [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/995_266.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ОХОРОНИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Правова охорона довкілля не є проблемою окремих країн. Вона виходить за межі національних кордонів і набуває глобального характеру.

Україна, в свою чергу, бере участь у міжнародному співробітництві в галузі охорони навколишнього природного середовища на державному і громадському рівнях відповідно до законодавства України та міжнародного права.

Якщо міжнародним договором, укладеним Україною, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про охорону навколишнього природного середовища, то застосовуються правила міжнародного договору.

Україна здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у галузі охорони навколишнього природного середовища (в тому числі й охорони Світового океану) з іншими державами, а також у рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять до її системи, інших урядових і неурядових міжнародних організацій [1, с. 521].

Міжнародне право навколишнього природного середовища – це сукупність правових норм, що регулюють міжнародні відносини між суб'єктами з приводу охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки [2, с. 413].

Таким чином, вихід на міжнародний рівень питань врегулювання відносин щодо довкілля зумовлено двома основними чинниками: – розвитком науково-технічного прогресу; – різке збільшення популяції людства, що призводить до дисбалансу світових екологічних зв'язків [2, с. 413].

Об'єкти міжнародної правової охорони навколишнього середовища – це природні об'єкти, з приводу яких у суб'єктів міжнародного права (держав і міжнародних організацій) формуються екологічні відносини. Наприклад, у складі державних природних заповідників виділяються біосферні заповідники, офіційно визнані ЮНЕСКО в якості складових частин міжнародної мережі станцій спостереження для стеження за змінами стану навколишнього природного середовища під впливом людської діяльності [3].

Світовий океан зі всіма своїми багатствами, знаходиться в інтернаціональному просторі, а тому знаходиться в поза національній юрисдикції та

¹ Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

контролю. Він не відноситься до сфери виняткового суверенітету окремих держав. Світовий океан – це сукупність океанів і морів Землі, води яких утворюють безперервну океаносферу, навколишні материки і острови. Він характеризується: величезною поверхнею, складовою 361 млн. кв. км або 70,8% поверхні Землі; великими глибинами (середня глибина 3,7 км) і величезним обсягом вод (1,3 млрд. куб. км); своєрідним геологічним і геоморфологічними будовою; солоністю води і постійністю сольового складу; наявністю життя аж до максимальної глибини (11 км); єдністю і безперервністю всіх властивостей, що забезпечується рухом вод; різноманіттям природних умов і внутрішніх процесів, активною взаємодією з атмосферою, граючим величезну роль в природі Землі [4, с. 24].

Поняттям «Світовий океан» охоплюються всі чотири наявних на землі океани: Атлантичний, Індійський, Тихий і Північний Льодовитий, а також всі пов'язані з ними моря. Світовий океан містить величезну кількість корисних копалин, біологічних ресурсів, енергії. Освоєння Світового океану має проводитися в інтересах усього людства.

Охороні й раціональному використанню середовища Світового океану держави почали приділяти увагу після Другої Світової війни. Вже в Лондонській конвенції про запобігання забрудненню моря нафтою 1954 р. було гостро поставлено питання про збереження морських просторів від забруднення [5].

Норми щодо охорони морського середовища містяться як у загальних конвенціях з морського права (Женевських конвенціях 1958 р., Конвенції ООН з морського права 1982 р.), так і спеціальних угодах (Конвенція про запобігання забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів 1972, Конвенція про рибальство у Північно-Західній частині Атлантичного океану 1977 р., Конвенція про рибальство й охорону живих ресурсів відкритого моря 1982 р. і ін.) [6].

У Женевських конвенціях і Конвенції ООН з морського права 1982 р. визначаються режим морських просторів, загальні положення щодо запобігання їх забруднення та забезпечення раціонального використання. Конвенцією ООН з морського права (1982 р.) визнається суверенне право прибережних держав на біоресурси в 200-мильних прибережних зонах. Підтверджено непорушність принципу вільного мореплавства (за винятком територіальних вод, зовнішня межа яких встановлена на 12 – мильній відстані від берега) [2, с.419].

Міжнародна конвенція по запобігання забруднення моря нафтою 1954 р. передбачає заходи для устаткування портів пристроями для прийняття з суден забруднених нафтою залишків.

Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, що призводять до забруднення нафтою, 1969 р. встановлює комплекс заходів щодо запобігання та зменшення наслідків забруднення моря нафтою внаслідок морських аварій. Прибережні держави повинні консультуватися з іншими державами, чий інтереси порушені морською аварією, і Міжнародною морською організацією, здійснювати всі можливі дії для зниження ризику забруднення та зменшення розміру збитку. До вказаної Конвенції в 1973 р. був прийнятий Протокол про втручання у випадках аварій, що призводять до забруднення речовинами іншими, ніж нафта [6].

У 1972 р. була підписана Лондонська Конвенція щодо запобігання забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів (з трьома додатками – Переліку). Конвенція регулює два види навмисного поховання відходів: скидання відходів із суден, літаків, платформ і ін. штучних споруд та затоплення в морі суден, літаків і т.д.

Можна також зазначити, що важливим етапом у розвитку правового захисту морського середовища було прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 р. Конвенція зобов'язала держави захищати й оберігати морське середовище (ст. 192), визначила основні заходи, яких держави повинні вживати для запобігання викидам шкідливих, отруйних, токсичних речовин з суходолу або через атмосферу; для запобігання забрудненню морського середовища з установок і пристроїв, що експлуатуються в морі; запобігання забрудненню з установок і пристроїв, що використовуються для розвідки і добування природних ресурсів з морського дна та його надр; запобігання забрудненню з суден [3].

Взагалі перелік заходів досить широкий: вони стосуються попередження аварій, ліквідації надзвичайних ситуацій, гарантування безпеки робіт, регламентації проектування, конструювання, комплектування екіпажів та експлуатації суден; попередження свідомих і неумисних викидів і т.д.

Література:

1. Міжнародне право: : Основні галузі : підручн. / за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Вид – во «Либідь», 2004. 816 с.
2. Андрейцев В. І. Екологічне право. Особлива частина. К. : Вид-во «Істина». – 2001. 544 с.
3. Міжнародно – правова охорона навколишнього природного середовища URL:https://pidruchniki.com/1243050355751/pravo/mizhnarodno-pravova_ohorona_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa
4. Савченко М. І. Морське право, 2008, с.24

5. Загальні засади міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища URL: https://pidruchniki.com/1779052852737/pravo/mizhnarodno-pravova_ohorona_dovkillya

6. Міжнародно – правова охорона середовища Світового океану, тваринного та рослинного світу ,2014 URL: http://stud.wiki/law/3c0b65625b3ac79a5c43b88521206d37_0.html

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного Юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Р. О. Радченко¹

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Збереження культурної спадщини людства є однією з головних умов існування й розвитку людської цивілізації. Саме тому правове регулювання охорони пам'яток культури є одним із найбільш гострих у міжнародному праві. Все більше держав, міжнародних організацій приділяють увагу цьому питанню, укладаючи міжнародно-правові акти, сприяючи поширенню знань про охорону і збереження культури і активно співпрацюючи у цій сфері. Тож, – метою моєї статті є аналіз міжнародно-правового регулювання охорони культурної спадщини.

Як зазначає Белашова Н. В., «питання культурного розвитку людини, забезпечення її прав у культурній сфері упродовж кількох останніх десятиліть стають предметом дедалі більшої уваги міжнародної спільноти та розвинених держав світу». Автор наголошує на тому, що «така увага пов'язана з усвідомленням важливості культурного фактора у загальному розвитку особистості, необхідності гармонізувати економічні та соціальні потреби з культурними й духовними»[1, с. 431].

Та не лише ХХ сторіччя ознаменоване посиленням уваги міжнародної спільноти до цього питання. Відголоски питання щодо самої концепції культурної спадщини та необхідності її збереження можна знайти ще у працях античних мислителів.

Так, повний і найбільш популярний перелік «чудес світу» наводить в своїй епіграмі Антипатр Сидонський (III ст. до н.е.): висячі сади Семірамі-

¹ Студент 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ди, статуя Зевса в Олімпії, музей в Галікарнасі, єгипетські піраміди, маяк на острові Форос, храм Артеміди в Ефесі та Колос Родоський. Аналогічний перелік міститься в творах Філона Візантійського «Про сім чудес» та Плінія Старшого в «Природній історії». Слід зазначити, що популярність творів про чудеса світу не втрачається і в наш час [2].

Першим міжнародно-правовим документом про захист культурної спадщини, який встановлював перевагу збереження культурних цінностей перед військовою необхідністю став Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток, більш відомий як Пакт Реріха, підписаний у Вашингтоні представниками від двадцяти однієї країни Північної і Південної Америки 15 квітня 1935 р. [3].

У документі проголошувалося: «Історичні пам'ятки, музеї, наукові, художні, освітні та культурні установи вважаються нейтральними і як такі користуються повагою і захистом воюючих сторін». Це правило розповсюджувалося на всю територію, що знаходилась під юрисдикцією держав – членів Договору. Також пакт містив положення про те, що пам'ятники та установи, зазначені в статті I, позбавляються привілеїв, передбачених в цьому Договорі, в разі їх використання у військових цілях.

Ідеї захисту культурної спадщини набули нового звучання після Другої світової війни під впливом розуміння тих величезних втрат, яких зазнали держави за ці роки. Новітні загрози масштабних конфліктів ще більше посилили такі побоювання та спонукали ООН до пошуку виходу з подібних ситуацій. За результатами переговорів та консультацій було прийнято Конвенцію ООН про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року, яка була ратифікована і СРСР.

Ідеї об'єднання європейських держав на основі культурних цінностей та здійснення спільних заходів щодо охорони культурної спадщини отримали практичне втілення в положеннях Європейської культурної конвенції від 19 грудня 1954 року. Зокрема, в преамбулі Конвенції зазначається, що «для досягнення більшого єднання між державами-членами Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, доцільно не тільки укладати двосторонні культурні конвенції між членами Ради, але й проводити політику спільних дій, спрямованих на збереження європейської культури та заохочення її розвитку».[5]

Важливим документом у сфері охорони культурної спадщини людства залишається Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16 листопада 1972 р. Ратифікувавши цю Конвенцію, сторони взяли на себе зобов'язання проводити загальну політику, спрямовану на надання культурній та природній спадщині певних функцій у громадському житті та на включення охорони цієї спадщини до програм загального планування.

На сьогодні головними міжнародними організаціями, які займаються розробленням правових норм і стандартів у сфері захисту культурної спадщини, є Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), а на європейському континенті – Рада Європи. Україна є членом обох цих організацій та спрямовує свою діяльність відповідно до їх директивних та рекомендаційних актів. Розглянемо детальніше діяльність кожної із них.

ЮНЕСКО є спеціалізованою установою ООН і власне Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO – The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).

Діяльність ЮНЕСКО у сфері культури насамперед спрямована на збереження та відродження матеріальної й нематеріальної культурної спадщини, сприяння розвитку сучасних культур, а також поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження. Принципами ЮНЕСКО у цій сфері соціокультурних відносин є продуктивність культурної різноманітності, сприйняття іншої культури, діалог та духовне взаємозбагачення [6].

Серед актів, прийнятих ЮНЕСКО, найбільшу увагу привертає Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. як документ універсального характеру у сфері охорони культурних цінностей. Ним, зокрема, визначено поняття культурної спадщини, яку становлять різнобічні пам'ятки культури, що вважаються універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології. Також Конвенцією передбачений комплекс рекомендаційних заходів, спрямованих на збереження пам'яток культури державами-учасницями. До них відносять: проведення загальної політики, спрямованої на надання культурній і природній спадщині певних функцій у громадському житті та на включення охорони цієї спадщини до програм загального планування; створення, якщо вони ще не створені, на своїй території однієї чи кількох служб з охорони, збереження й популяризації культурної й природної спадщини, які мають у своєму розпорядженні відповідний персонал і засобів, що дають змогу виконувати покладені на них завдання: розвиток наукових й технічних опрацювань і досліджень та вдосконалення методів роботи, які дають змогу державі усунути небезпеку, що загрожує її культурній та природній спадщині; вживання відповідних правових, адміністративних і фінансових заходів щодо виявлення, охорони, збереження, популяризації й відновлення цієї спадщини [7].

Варто відзначити, що діяльність ЮНЕСКО не обмежується лише нормотворчістю. Організація також проводить активну практичну діяльність у сфері охорони культурної спадщини, зокрема: проведення різних зустрічей, прес-конференцій, семінарів.

Отже, діяльність ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини характеризується гармонійним поєднанням правотворчості та суто практичних заходів.

Як було зазначено вище, ще однією організацією, яка забезпечує збереження та охорону всесвітньої культурної спадщини, є Рада Європи. Розглянемо детальніше основні напрямки її діяльності у цій сфері.

Політична стратегія РЄ у сфері міжкультурного співробітництва відображена у резолюції Комітету Міністрів (95) 38 «Про стратегію Ради Європи в галузі культури [8]. Діяльністю РЄ у сфері культури керує директорат з питань культури, культурної і природної спадщини [9]. Основними формами діяльності РЄ у культурній сфері є прийняття міжнародно-правових актів та програм, контроль за їх дотриманням, проведення інформаційних кампаній. Зокрема, організацією було прийнято ряд важливих документів, реалізовано ряд важливих проєктів, серед яких можна виділити: «Програма огляду політики держав у сфері культури»; міждержавна програма «Європейська самобутність, культурна різноманітність»; Декларація про культурну різноманітність від 7 грудня 2000 року; проєкт «Міжкультурний діалог і запобігання конфліктам».

Багатоманітна діяльність Ради Європи у культурній сфері реалізується також у таких напрямках: проведення численних художніх виставок, культурного туризму, європейських культурних маршрути, днів європейської культурної спадщини.

Збереження культурної спадщини є важливим завданням будь-якого періоду в історії. Цей факт за останні десятиріччя глибоко укоренився у свідомості міжнародної спільноти. Свідченням цьому є прийняття численних міжнародно-правових актів (договорів, конвенцій, угод), створення організацій зі сприяння збереженню культурних цінностей, проведення масових акцій, заходів для привернення уваги громадськості до цього питання. Все більше держав об'єднують свої зусилля для міжнародного співробітництва в культурній сфері, що реалізуються в багатьох напрямках.

Література:

1. Белашова Н. В. Міжнародно-правове забезпечення захисту культурної спадщини та імплементація цих норм в українське законодавство // Університетські наукові записки. – 2013. – №4. – С. 431–437.
2. Мельничук О. І. Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. – К., 2006.
3. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток від 15.04.1935 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_191

4.Європейська культурна конвенція від 19.12.1954 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213

5.Древал ь Ю. Д. Діяльність ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини // Державне будівництво. – 2014. – № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_27

6.Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: від 16.11.1972 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089

7.Резолюція (95) 38 «Про стратегію Ради Європи в галузі культури» від 07.12.1995 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/file/994_268

8.Шинкаренко Т. І. Діяльність Ради Європи у сфері культури / Т. І. Шинкаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. – Вип. 96(2). – С. 3–9. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_96\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_96(2)_3).

Науковий керівник: *Толстенко Ю. О.*, к.ю.н., асистент, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. П. Рекотова¹

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ГЕНОЦИДА НА ПРИМЕРЕ МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО ТРИБУНАЛА В РУАНДЕ

Актуальность и практическую значимость данной темы сложно переоценить. Геноцид – одна из серьезнейших угроз безопасности мира и человечества, которая касается не только государства на территории которого происходит данное преступление, но и всей международной общественности. Несмотря на существование международных организаций, международной и национальной нормативно-правовой базы, общество сталкивается с массовым физическим и моральным уничтожением людей в наше время. В связи с этим возникает необходимость изучения международных механизмов привлечения к ответственности за преступление геноцида.

Общим вопросом ответственности в международном праве за преступление геноцида были посвящены работы отечественных ведущих ученых, среди которых И. П. Блищенко, Г. В. Игнатенко, Е. А. Климова, А. А. Полицева, П. С. Ромашкин, Л. А. Филянина, И. В. Фисенко. Становлению отрасли международного уголовного права, вопросам создания и деятельности Международного уголовного суда посвящены работы П. Н. Бирюкова,

¹ Студентка 3 курс, 11 группа Института прокуратуры и криминальной юстиции НЮУ им. Ярослава Мудрого

В. С. Верещетина, А. Р. Каюмовой, А. Г. Кибальника, И. И. Лукашука, А. В. Наумова. Также данной проблематикой интересовались юристы-международники, такие как Ш. Бассиони, Р. Безамбанза, Б. Брумхолл, Э. Давид, Д. Джонс, К. Дорман, А. Кассезе, Ф. Кальсховен, К. Киттичайсари, Р. Лемкин, Дж. Макдональд, А. Найер, Л. Садат, Дж. Симпсон, У. Шабас.

Определение геноцида в Уставе Международного уголовного трибунала по Руанде приводится в соответствии с Конвенцией о предупреждении преступления геноцида и наказания за него. В декабре 1948 года по инициативе и одобрению Генеральной Ассамблеи ООН статья 2 Конвенции определила геноцид как «действия, совершаемые с намерением уничтожить, полностью или частично, какую-либо национальную, этническую, расовую или религиозную группу как таковую: а) убийство членов такой группы; б) причинение серьезных телесных повреждений или умственного расстройства членам такой группы; в) предумышленное создание для какой-либо группы таких жизненных условий, которые рассчитаны на полное или частичное физическое уничтожение ее; д) меры, рассчитанные на предотвращение деторождения в среде такой группы; е) насильственная передача детей из одной человеческой группы в другую» [1]. Аналогичное определение преступления геноцида содержится в статье 6 Римского статута Международного уголовного суда [2, ст. 5].

Большинство научных исследователей, причиной совершения преступления геноцида считают исторически сформированное неравенство этнических, расовых, религиозных, культурных, языковых, территориальных, социально-классовых и других групп и обществ, а также желание увеличить жизненно важный естественный или социальный ресурс одной группы за счет другой.

По мнению автора книги «Орден геноцида: динамика геноцида в Руанде» Скотта Штрауса, этническая принадлежность безусловно имела значение, но при этом этнические предубеждения, этническая антипатия, манипуляция расистской пропагандой и националистические обязательства не были основными факторами проведения «кампании искоренения народа тутси». Насилие со стороны представителей власти было результатом борьбы на местном уровне за господство [9, ст. 247]. Специальный советник ООН по предупреждению геноцида составил перечень предупредительных признаков, свидетельствующих об опасности геноцида или других злодеяний в стране. Среди них можно выделить те, которые предшествовали геноциду в стране: в стране существует тоталитарное или авторитарное правительство, в котором власть контролируется лишь одной группой; страна либо находится в состоянии войны, либо в ней существует беззаконие, и в этих условиях могут начаться массовые убийства, которые могут быть не сразу замечены или легко задокументированы; одна или несколько национальных,

этнических, расовых или религиозных групп становятся объектами дискриминации или объявляются виновными в нищете или иных серьезных социальных проблемах, существующих в стране; распространение пропагандирующей информации, согласно которой члены определенной целевой группы объявляются «недочеловеками», происходит их «дегуманизация» и оправдывается насилие против них [6].

Для решения вопросов, связанных с таким количеством преступников, противоречия между международной правовой системой и национальной уголовной системой в данной ситуации не возникло. Правосудие осуществлялось на трех уровнях: Международный уголовный трибунал по Руанде, национальная судебная система Руанды и специальные военные суды «Га-кака», уполномоченные вести судебные дела по вопросам геноцида (Военный трибунал и Апелляционный военный трибунал).

Для расследования преступлений геноцида и осуществления судебного преследования в отношении лиц, ответственных за их совершение Международный уголовный трибунал по Руанде (МУТР) не был создан путем заключения специального международного соглашения.

В международной практике существует множество случаев, когда государства провозглашают права и свободы человека и гражданина, но при этом с трудом соглашаются с их обязательствами привлекать к суду лиц, занимающих высокие посты или руководящие должности, предположительно совершивших преступления.

МУТР был учрежден на основе резолюций СБ ООН 955 (8 ноября 1994 г.) и 977 (22 февраля 1995 г.), в соответствии с четко выраженной просьбой правительства Руанды и в целях восстановления законности и правопорядка, которые отсутствовали в стране на тот момент. Причиной стали события, произошедшие в стране в 1994 г. на фоне гражданской войны – радикально настроенные представители племени хуту убили, по разным оценкам, порядка 1 млн тутси.

МУТР имел мандат на судебное преследование лиц, несущих основную ответственность за геноцид и другие серьезные нарушения международного гуманитарного права, совершенные в Руанде в период с 1 января по 31 декабря 1994 года. В 1994 г. Трибунал рассмотрел 93 дела против высших должностных лиц и офицеров, крупных предпринимателей, религиозных и общественных лидеров, в отношении 61 из них были вынесены обвинительные приговоры [6].

В отличие от созданной системы местных судов, которые приняли более ста смертных приговоров, наказание МУТР ограничивалось тюремным заключением. Официально МУТР завершил свою работу 31 декабря 2015 года. За время работы МУТР рассмотрел дела 93 обвиняемых, среди которых были государственные и политические деятели, офицеры силовых структур, ре-

лигиозные и общественные лидеры. С двух человек были сняты обвинения на стадии досудебного расследования; 14 были оправданы; в отношении 61 вынесены обвинительные приговоры; 8 человек были экстрадированы для осуществления правосудия в Руанду, два – во Францию; трое скончались до вынесения приговора [7, ст. 178].

9 января 1997 г. в деле «Прокурор против Жана-Поля Акайесу», Судебная палата МУТР для разрешения спора обратилась к прецедентному праву Нюрнбергского и Токийского военных трибуналов, положениям Уголовного кодекса Руанды по установлению фактов прямого и публичного подстрекательства к совершению геноцида.

В процессе квалификации указанных преступных деяний Судебная палата МУТР ориентировалась, прежде всего, на положениях Конвенции о геноциде 1948 г. и Женевской конвенции 1949 г. Судебная палата пришла к заключению, что в данном случае имело место первое условие, содержащееся в определении геноцида, а именно: убийства и причинение серьезных телесных повреждений членам определенной группы, также было зафиксировано второе условие определения геноцида — намерение уничтожить, полностью или частично, какую-либо группу как таковую. Также Судебная палата МУТР заключила, что акты геноцида были совершены в то время, когда в Руанде имел место вооруженный конфликт между Вооруженными силами Руанды и Патриотическим фронтом Руанды, но при этом он не может рассматриваться как смягчающее обстоятельство [8, ст. 56].

Помимо важной судебной практики, сформировавшейся на процессе над Акаесу, МУТР также создал два крупных прецедента в ходе разбирательства дела Жана Камбанды («Прокурор против Жана Камбанды»). Камбанда был премьер-министром во временном правительстве Руанды на протяжении всех 100 дней, когда совершался геноцид. Признание своей вины Камбандой и его последующее пожизненное осуждение стали первым случаем в области международного права, когда глава правительства был осужден за геноцид.

Особенностью событий в Руанде было то, что международное сообщество признало факт совершения геноцида не *post factum*, а непосредственно во время совершения массовых убийств представителей народа тутси в Руанде.

Таким образом, можно сделать вывод, что Международный уголовный трибунал по Руанде стал первым международным судебным органом, созданным для судебного преследования высокопоставленных должностных лиц за массовые нарушения прав человека в Африке. Создание и деятельность МУТР стало большим прорывом в развитии международной уголовной юстиции по вопросам судебного устройства и международного уголовного процесса, и сыграло важную роль в создании постоянного Международного уголовного суда на основе Римского статута 1998 года.

Література:

1. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказания за него от 9 декабря 1948г. // Сборник международных договоров. Т.1. ч.1, 2. Универсальные Договоры. ООН. NY. Jeneve. 1994.
2. Римский Статут Международного Уголовного Суда от 17 июля 1998 г. // Кибальник А. Г. Современное международное уголовное право. – СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2003. – С. 72
3. Rwanda : How the genocide happened. 17.05.2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bbc.com/news/world-africa-13431486>
4. Устав Международного трибунала по Руанде. 8.11.1994 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65
5. Официальный сайт международного трибунала по Руанде: www.ictt.org
6. Программа просветительской деятельности «Геноцид в Руанде и ООН» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/preventgenocide/rwanda/neveragain.shtml>
7. Дадуани Т. Г. Проблемы совершенствования международно-правовых средств борьбы с актами геноцида : диссертация, к. ю. н. : 12.00.10. – Москва, 2012. – С. 222
8. Дадуани Т. Г. Конвенция по предупреждению преступления геноцида и наказания за него // Организация Объединенных Наций и защита прав человека: Монография / Под ред. А. Х. Абашидзе. – М.: РУДН, 2009. – С. 53–60.
9. Straus, Scott (2007) «The Order of Genocide : The Dynamics of Genocide in Rwanda,» *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*: Vol. 2: Iss. 3: Article 6.

Науковий керівник: *Калмикова А. С.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Х. О. Сабова¹

ПОЗИТИВНІ НАСЛІДКИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІСУ

Актуальним і грандіозним проектом Європейського Союзу (ЄС) є створення простору свободи, безпеки та правопорядку, на теренах якого громадяни ЄС зможуть почуватися вільно та безпечно. Усвідомлюючи той факт, що неможливо дбати про свою внутрішню безпеку та правопорядок без урахування ряду зовнішніх чинників, Європейський Союз активно розвиває

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

співробітництво з третіми країнами, особливо сусідніми, серед яких – і Україна, в правоохоронній сфері.

Тому, я вважаю доцільним розглянути таке питання, як співпрацю України та одного із органів ЄС, що здійснює діяльність яка направлена на підтримання і забезпечення правопорядку в Європейському Союзі, а саме Європейського поліцейського офісу (Європол).

В умовах інтеграційних процесів в Україні та ЄС поліцейська співпраця набуває особливого значення, що зумовлює не тільки необхідність об'єднання зусиль держав і підвищення ефективності використання наявних можливостей міжнародної поліцейської співпраці, а й прийняття на національному та міжнародному рівнях скоординованих заходів щодо вдосконалення правового регулювання.

Рішення про створення в межах ЄС спеціалізованої поліцейської служби – Європейського поліцейського офісу (Європол) (European police office – Europol) передбачено статтею К. 1 Маастрихтського договору про Європейський Союз. Європейський поліцейський офіс створювався для обміну оперативною інформацією правоохоронними органами держав-членів ЄС (далі – держав-членів) у сфері протидії злочинам наднаціонального рівня, надання допомоги в оперативній, технічній і аналітичній сферах діяльності.

У 1995 р. прийнято Конвенцію про заснування Європейського поліцейського офісу (Конвенція про Європол). У 1998 р. держави-членам ЄС ратифікували Конвенцію, яка набула чинності 1 жовтня 1998 р.

У цей час Європол координує діяльність поліцейських служб держав-членів, держав, які не входять до ЄС, взаємодіють з міжнародними організаціями та установами, зокрема з Інтерполом. На початковому етапі в сферу діяльності Європейського поліцейського офісу входили: боротьба з транскордонною організованою злочинністю, враховуючи протидію незаконному обігу наркотиків, ядерних і радіоактивних матеріалів; викраденого автотранспорту та боротьба з незаконною міграцією. Пізніше компетенція була поширена на боротьбу з тероризмом, торгівлею людьми, підробкою грошових знаків і платіжних засобів, вимаганням, шахрайством, расизмом, зі злочинами в сфері високих технологій, з поширенням дитячої порнографії в мережі Інтернет, зі злочинами проти особи та фінансовими злочинами, якщо їх вчиняють організовані злочинні групи.

Для протидії таким злочинам та підвищенню діяльності органів внутрішніх справ, Україна почала активно співпрацювати з Європолом. 4 грудня 2009 р. у м.Київ під час саміту Україна – ЄС була підписана Угода між Україною та Європолом про стратегічне співробітництво, яка набула чинності 5 жовтня 2010 року.

Цією угодою передбачене посилення співробітництва держав-членів ЄС, які діють через Європол, з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні. Передбачено, що Україна надає Міністерству внутрішніх справ право діяти як національний контактний пункт між Європолом та іншими компетентними органами держави. Контактний пункт, призначений Україною, і той, що призначений Європолом, проводять регулятивні консультації з питань політики та питань, що становлять взаємний інтерес, з метою виконання їхніх завдань і координації їхніх дій.

Обмін інформацією, визначеною угодою, здійснюється лише на умовах, передбачених нею. Інформація, обмін якою здійснено згідно з угодою, використовується лише для цілей угоди та під час розслідування, кримінального переслідування, запобігання кримінальним правопорушенням і процесуальних дій, пов'язаних із кримінальними справами.

4 червня 2015 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку», що був підписаний у березні 2015р. в Гаазі. Саме це надасть можливість за допомогою захищеної лінії зв'язку здійснювати обмін інформацією між Україною та країнами-членами Європейського Союзу через Європол у режимі реального часу.

Органи ЄС, зокрема Європол, активно налагоджує свою співпрацю з Україною у різних сферах діяльності. На мою думку, така взаємодопомога є необхідною для нашої держави і несе у собі лише позитивні наслідки для України.

Варто згадати ще один акт, що набув чинності 12 липня 2017 року, а саме, Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво».

У договорі зауважується, що метою угоди є підтримка України та держав-членів ЄС в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності. Співробітництво в рамках цієї угоди поширюється, зокрема, на такі злочини, як незаконний обіг наркотиків, відмивання коштів, нелегальне перевезення іммігрантів, торгівля людьми та органами, вбивство, викрадення людей, расизм та ксенофобія, підробка грошей, корупція, нелегальна торгівля зброєю.

Компетентними органами за цією угодою є всі державні органи України, відповідальні за запобігання та боротьбу зі злочинністю. Зокрема, це Наці-

ональна поліція, Міністерство внутрішніх справ, Генеральна прокуратура, Національне антикорупційне бюро та Державна фіскальна служба. Відповідно до угоди, Україна і Європол пропонують одне одному надання підтримки у створенні та функціонуванні спільних робочих груп. Ця угода допоможе Україні разом з Європолом боротися з транснаціональною організованою злочинністю, особливо тероризмом, та іншими формами тяжких злочинів.

Співпраця України та Європолу несе у собі такі позитивні наслідки: удосконалення обміну оперативною інформацією необхідно для боротьби з міжнародними тероризмом; розроблення нових методик протидії та розслідування злочинів і узагальнення позитивного досвіду; підвищення рівня кваліфікації кадрів органів МВС, Національної поліції; технічна підтримка зокрема розвиток комп'ютерних систем (інформаційних, аналітичних, які індексують) необхідних для боротьби зі злочинністю, що сприяють обміну інформацією у цій сфері з Європолом та іншими державами; одержання від Європолу нових методик розслідування злочинів.

Завдяки активній співпраці з Україною, Європолу у жовтні цього року вдалося заарештувати у Франції українця, якого розшукували в його рідній країні за корупцію. Однак йому вдалося уникнути покарання, підробивши свідоцтво про смерть. Під час оперативної наради, яка проходила в Європі між Францією, Люксембургом та Україною, було встановлено, що підозрюваний не тільки був живим, але й вів розкішне життя у Франції. Згодом справа про шахрайство в окремій країні зросла до розмірів відмивання доходів від корупції у міжнародних масштабах.

З матеріалу, який викладений вище, можна зробити такий висновок, що сучасні виклики, які виходять від сепаратизму, транскордонної і організованої злочинності обумовлюють необхідність реформування національної правоохоронної системи та МВС України. Одним з напрямів реформування є посилення співпраці європейськими структурами. Завдяки тісній взаємодії правоохоронних органів України з Європейським поліцейським офісом на основі Угоди про стратегічну співпрацю здійснюється ефективна діяльність щодо виявлення, припинення, попередження злочинів. Це потребує постійного розвитку нормативно-правової бази на рівні законодавства та відомчого регулювання для досягнення максимальної ефективності та позитивних наслідків співпраці України та Європолу.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ І МІЖНАРОДНИХ ПОЛЬОТІВ

Багато років повітряний простір розглядався як вільний безмежний простір, який нікому не належить. Тобто, він вважався спільним надбанням людства, тому і питання про правовий режим даної категорії не поставало. Але, з розвитком науки і техніки, авіації, у зв'язку з появою різноманітних технологій, держави почали відстоювати власні суверенні права у своїх повітряних просторах.

Першим міжнародно-правовим документом, який поклав початок такій галузі, як міжнародне повітряне право, стала Паризька конвенція 1919 р. Саме вона закріпила положення про те, що держава поширює свій суверенітет також і на повітряний простір, що перебуває над її територією. І з цього моменту держави почали вносити зміни до національних законів, включаючи до них норми, що регулюють режим повітряного простору.

Проаналізувавши точки зору багатьох авторів наукових статей у сфері міжнародного права, можна дійти висновку, що, в принципі, не існує розбіжностей щодо визначення поняття «міжнародне повітряне право». В. М. Зінухова, В. Е. Теліпко, Р. А. Каламкарян та ін. вважають, що під міжнародним повітряним правом слід розуміти систему принципів і норм, які регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права, зокрема державами та міжнародними авіаційними організаціями, щодо використання повітряного простору як над державною територією, так і за її межами.

Таким чином розрізняють два види повітряного простору: повітряний простір над державною територією; повітряний простір над територіями, що не перебувають під суверенітетом держав (відкрите море, Антарктика та ін.) [1, с. 517].

Характеризуючи правовий режим повітряного простору окремих країн, перш за все, слід надати визначення даній категорії, під якою розуміється сукупність юридичних норм, відповідно до яких держави поширюють юрисдикцію на свій повітряний простір, визначають порядок його використання, порядок повітряних переміщень, сполучень, правове становище повітряних суден тощо [1, 517].

Таким чином, повітряний простір над сухопутною і водною територією держави знаходиться під її суверенітетом. Відповідно до норм міжнародно-

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

го права висотною межею державної території є межа на висоті 100–110 км. А простір, що знаходиться вище цієї межі, вважається космосом і підкоряється міжнародному режиму [2, с. 621].

Джерелами міжнародного повітряного права є Чиказька конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р., Женевська конвенція про міжнародне визнання прав на повітряне судно 1948 р., Конвенція ООН з морського права 1982 р., Римська конвенція 1952 р. та ін. Зокрема, остання регулює питання відшкодування шкоди, заподіяної іноземними повітряними суднами третім особам на поверхні [3].

Зазначені міжнародні угоди мають враховуватися при прийнятті національних актів. Так, правовий режим повітряного простору нашої держави врегульований Повітряним кодексом України, що прийнятий Верховною Радою України 19 травня 2011 року. Відповідно до ст. 2 цього кодексу Україні належить повний і виключний суверенітет над повітряним простором України, що є частиною території України [4].

На сьогодні можна стверджувати, що основою правового режиму повітряного простору всіх держав є те, що вони самостійно визначають порядок допуску іноземних повітряних суден у свій повітряний простір. Так, згідно з положеннями ст. 29 Повітряного кодексу України використання повітряного простору України здійснюється на підставі дозволів, що надаються органами об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху відповідно до порядку, визначеного Положенням про використання повітряного простору України, крім випадків, передбачених п. 1–5 ч. 2 ст. 24 цього Кодексу. Вибуття повітряного судна чи літального апарата з території України (прибуття на територію України) дозволяється через міжнародні аеропорти, в яких розташовані органи доходів і зборів та органи охорони державного кордону України. Інакше дозволяється тільки у виняткових випадках з дозволу Кабінету Міністрів України або в разі вимушеної посадки повітряного судна (літального апарата) [4]. Тобто, тут явно виражається один із принципів міжнародного повітряного права, а саме принцип дозвольного порядку міжнародних польотів і перевезень у повітряному просторі держави.

Виділяють дві правові підстави для виконання міжнародних польотів: міжнародний договір та спеціальний дозвіл держави. Також деякі держави допускають на свою територію нерегулярні польоти відповідно до диспетчерського повідомлення [5, с. 255].

Для визнання польоту міжнародним необхідно, щоб повітряне судно перетинало свої державні кордони та кордони інших держав.

Безумовно, судно, перебуваючи у повітряному просторі іншої держави, підпорядковується її юрисдикції, зокрема, щодо нього проводиться митний,

паспортний та валютний контроль, перевіряються відповідні документи, такі як свідоцтво про реєстрацію літака, посвідчення про його придатність до польотів, списки пасажирів тощо [5].

Також, дозволяючи польоти у своєму повітряному просторі, держава визначає послідовність іноземного повітряного судна над державною територією, тобто маршрут польоту судна і місце його посадки. При цьому, іноземні судна можуть здійснювати посадку лише в міжнародних аеропортах.

Однак не завжди повітряне судно, пролітаючи над територією іноземної держави, так би мовити, «бажає» здійснити там посадку. У більшості випадків, для того, щоб прибути до певної країни, літак вимушений перетинати кордони й інших держав. Тому в міжнародному повітряному праві виділяють таке поняття, як транзитний проліт. Під ним розуміється проліт іноземного повітряного судна в межах державної території як без посадки, так і з посадкою в суто технічних цілях. І при цьому обов'язковим є те, що початок і кінець маршруту перебувають за межами транзитної держави. Право дозволити або не дозволити транзитний проліт над своєю територією належить до виключної компетенції кожної держави [6]. Таким чином, у цих випадках також відбивається принцип дозвільного порядку польотів, відповідно до якого держава на свій розсуд вирішує питання транзитного польоту іноземних повітряних суден над своєю територією.

Однак, звертаючись до Чиказької конвенції 1944 року, ми можемо побачити, що ст. 5 формально допускає Договірним державам, за умови дотримання положень цієї Конвенції, здійснювати транзитні безпосадкові польоти через державні території без необхідності отримання попереднього дозволу і за умови, що держава, над територією якої здійснюється політ, має право вимагати здійснення посадки. Проте, це положення є настільки загальним, що, як правило, використовується державами для обґрунтування отримання дозволу на здійснення безпосадкових транзитних польотів над своєю територією [6, с. 530]. Окрім цього, згідно з Конвенцією кожна Договірна держава зберігає за собою право з міркувань безпеки польотів вимагати від повітряних суден, які мають намір слідувати над районами, що є недосяжними або не мають належних аеронавігаційних засобів, слідувати за приписаними маршрутами або одержувати спеціальний дозвіл на такі польоти [7].

У цілому, питання міжнародного повітряного транзиту регулюється національним законодавством або в рамках двосторонніх згод про повітряне сполучення.

Щодо другого виду повітряного простору, то він не підпадає під юрисдикцію жодної держави і тому перебуває в загальному та рівному користу-

ванні. У такому повітряному просторі дозволяється вільно здійснювати не тільки польоти повітряних суден, а й іншу діяльність, наприклад, проводити наукові дослідження. Це і пояснює виникнення такої звичаєвої норми як свобода повітряного простору над відкритим морем.

Окрім цього, відповідно до ст. 2 Женевської конвенції 1958 р. відкрите море відкрите для всіх націй, і ніяка держава не має права претендувати на підпорядкування будь-якої його частини своєму суверенітету. Свобода відкритого моря здійснюється в умовах, визначених статтями цієї Конвенції та іншими нормами міжнародного права [8].

Коли повітряне судно перебуває над відкритим морем, воно підлягає юрисдикції держави його реєстрації. Але все одно, воно має дотримуватися певних правил з метою забезпечення безпеки. І кожна держава, яка користується повітряним простором над відкритим морем, зобов'язана поважати права інших держав [9, с. 132].

Стосовно правового режиму повітряного простору над Антарктикою, то він регулюється Договором про Антарктику 1959 року, до якого Україна приєдналася у 1992 році. У ст. VI цього Договору зазначається, що ніщо в ньому не утискає і ніяким чином не зачіпає прав будь-якої держави або здійснення цих прав, визнаних міжнародним правом щодо відкритого моря. Виходячи з цього, повітряний простір є вільним для польотів цивільних повітряних суден. Також, згідно з положеннями п. 4 ст. VII Договору спостереження з повітря може проводитись у будь-який час над будь-яким або всіма районами Антарктики кожною Договірною Стороною, що має право призначати спостерігачів [10].

Отже, врегулювання відносин між державами в повітряному просторі має важливе значення для міжнародного права і міжнародного співробітництва, в тому числі. Міжнародне повітряне право регулюється як міжнародними документами, так і нормами національного законодавства, якщо йдеться про використання повітряного простору окремої держави. Таким чином, основними принципами міжнародного повітряного права виступають протилежні один одному принципи: свобода використання просторів, які мають міжнародно-правовий режим експлуатації, та принцип дозвольного порядку міжнародних польотів і перевезень у повітряному просторі держави.

Література:

1. Каламкярян, Р. А., Мигачев Ю. И. Международное право : учеб. для бакалавр. 5-е изд., пер. и доп. Москва : Юрайт, 2016. 632 с.
2. Бирюков П. Н. Международное право : учебник. Москва : Юрайт, 2011. 793 с.

3. Конвенція про збитки, завдані іноземними повітряними суднами третім особам на поверхні 1952 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_231 (дата звернення: 12.10.2018).

4. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#n9> (дата звернення 12.10.2018).

5. Міжнародне публічне право: підручник 2-ге вид., стер. / за ред. В. М. Репецького. Київ: Знання, 2012. С.251–271.

6. Егоров С. А. Международное право : учебник 5-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. С. А. Егоров. Москва : Статут, 2014. 1085 с.

7. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція) 1944 року // Митна енциклопедія : у 2 т. / І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хм. : ПП Мельник А. А, 2013. – Т. 1 : А – Л. – 472 с. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038 (дата звернення 12.10.2018).

8. Женевська конвенція про відкрите море 1958 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_180 (дата звернення 12.10.2018).

9. Буроменський М. В. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

10. Договір про Антарктику 1959 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224 (дата звернення 12.10.2018)

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В.В. Сисой¹

КОМІТЕТИ ООН У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Людина, її права та свободи, честь і гідність, а також інтереси визначають спрямованість міжнародної діяльності. Одним з основних завдань міжнародного співтовариства, а також міжнародних правозахисних організацій є забезпечення прав людини та основоположних свобод.

Відповідно до цілей Статуту ООН 1945 р. наряду з підтриманням міжнародного співробітництва у вирішення міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру стоїть всебічне заохочення й розвиток поваги до прав людини й основоположних свобод для всіх осіб, незалежно від мови, раси, релігії або статі [1].

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Першим міжнародним документом, який конкретизував положення Статуту ООН, стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році [2]. У даному міжнародному документі вперше було сформульовано перелік основних прав і свобод людини, які, на думку міжнародної спільноти, дотримання яких повинна забезпечувати кожна держава в межах своєї території. Таким чином, з прийняттям Декларації держави отримали чіткий орієнтир, якого потрібно дотримуватись. Міжнародне співтовариство чітко окреслило рамки (об'єкт) своєї співпраці [3, с. 263].

Питання про створення комітетів ООН постало саме з прийняттям цієї декларації, а у подальшому й цілої низки міжнародно-правових документів, спрямованих на захист прав людини, що зумовило необхідність у заснуванні спеціальних моніторингових процедур, у межах яких здійснювався б контроль за процесом імплементації норм вказаних актів у законодавство та правозастосовну практику держав, що приєдналися до них [4, с. 28–29].

Комітет з прав людини був утворений в 1976 р. в результаті набрання чинності Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. Він є одним із найважливіших так званих «договірних органів» у галузі захисту прав людини універсального характеру, створеним на основі та з метою практичної реалізації вищевказаного пакту. У Комітеті працюють 18 експертів, обраних на чотири роки. Орган працює у сесійній формі тричі на рік – один раз в Нью-Йорку і два рази в Женеві. Аналіз компетенції Комітету ООН з прав людини дозволяє виокремити такі його функції: контрольну функцію, що полягає у моніторингу виконання державами-учасницями своїх зобов'язань за Міжнародним Пактом про громадянські та політичні права 1966 р.; функцію тлумачення права, що реалізовується при роз'ясненні Комітетом змісту положень Пакту і особливостей його виконання; імплементаційну функцію, яка виявляється у сприянні та інституційному забезпеченні реалізації зобов'язань згідно з Пактом державами-учасницями; функцію судового характеру, що полягає у розгляді міждержавних спорів та індивідуальних повідомлень про порушення [5, с. 13].

Комітет ООН з прав людини є не єдиним органом Організації Об'єднаних Націй, що діє у сфері захисту прав людини. Нараховують дев'ять таких органів, що були створені завдяки універсальним міжнародним договорам. Зокрема, такими органами із захисту прав та свобод людини, що діють в рамках Організації Об'єднаних Націй, є: Комітет з прав дитини; Комітет з економічних, соціальних і культурних прав; Комітет проти тортур; Комітет з ліквідації расової дискримінації; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок; Комітет із захисту прав трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей; Комітет з прав інвалідів; Комітет з насильницьких зникнень.

Правову основу діяльності вказаних вище комітетів створюють відповідні конвенції та пакти. Слід звернути увагу й на те, що до багатьох конвенцій та пактів після їх затвердження було розроблено й прийнято факультативні протоколи, що також відіграють важливу роль у регламентації діяльності комітетів, запроваджуючи додаткові механізми моніторингу виконання державами-учасницями взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами з прав людини [4, с. 30].

Головними аргументами на користь того, щоб розглядати вказані органи із захисту прав людини саме як систему, є: їхній нерозривний взаємозв'язок із Організацією Об'єднаних Націй; спільність завдань, які постають перед цими органами, та функцій, які вони виконують; наявність інституційних взаємозв'язків між ними. Переконливим аргументом є те, що в універсальних міжнародних договорах містяться норми щодо співпраці між цими органами. Такими є положення п. б) ст. 38 Конвенції про права інвалідів від 13 грудня 2006 р. та ст. 28 Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 р. [6, с. 41].

Дослідники правового статусу договірних органів ООН у сфері захисту прав людини виокремлюють дві основні форми співробітництва між цими інституціями, які склалися у практиці їхнього функціонування, а саме: наради за участю голів органів та міжкомітетські наради. У науці міжнародного права наголошують: оскільки такі наради не передбачені відповідними міжнародними договорами, то, відповідно, вони не можуть мати жодних юридично обов'язкових наслідків. Як зазначає М. Ю. Гремза, «ці наради носять виключно консультативний характер [7, с. 60].

Україна як держава-учасниця міжнародних конвенцій у сфері прав людини є державою-членом усіх вищеперерахованих конвенційних органів. Згідно ч. 4 ст. 55 Конституції України, «Кожний громадянин України має право після використання національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод у міжнародні судові установи або у відповідні міжнародні організації, членом або учасником яких є Україна» [8].

Однією з форм контролю за дотриманням державами прийнятих міжнародних зобов'язань є система індивідуальних повідомлень (скарги). Комітет переходить до процедури розгляду індивідуальної скарги проти окремої держави-учасниці за аналогією з Європейським судом з прав людини – лише після того, як всі національні механізми правового захисту були вичерпані.

Однак нині існує проблема щодо невирішеності питання обов'язковості рішень Комітетів ООН, оскільки вони не є судовими органами й національним законодавством не передбачено перегляду судового рішення по справі на підставі висновку комітету.

Одним з найяскравіших прецедентів ігнорування державою перегляду судового рішення на підставі міркувань і зауважень Комітету ООН з прав людини є справа «В. Щітка проти України». Мати засудженого стверджувала, що її син зізнався у вчиненні злочину, якого не скоював, під тортурами представників поліції. Коли ж згодом В. Щітка відмовився від показань, суд не став брати це до уваги і матеріали було вилучено із справи. Комітет ООН з прав людини встановив наявність порушення чотирьох положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Зокрема, ст. 7 (заборона тортур), ст. 14 (1) (рівність перед судом), п. г ст. 14 (3) (приневолення до давання свідчень проти самого себе), п. е ст. 14 (3) (відмова в допиті свідків). Комітет встановив зобов'язання України не тільки провести нове і неупереджене розслідування й повторний розгляд справи, але й надати належну компенсацію. У свою чергу Верховний Суд України у своєму Висновку від 03.11.2011 постановив: «Комітет ООН з прав людини не є судовим органом, його рішення за формою та змістом не є судовими рішеннями і з юридичної точки зору не мають обов'язкової сили» [10, с. 175].

В. А. Карташкін зауважує, що основні порушення прав та свобод людини багато в чому спричинені саме відсутністю політичної волі держав-членів ООН у створенні універсального правозахисного механізму з відповідними повноваженнями. Відтак, для підвищення ефективності рішень Комітетів ООН необхідно реформувати відповідні конвенційні органи, наділивши їх правом ухвалювати загальнообов'язкові рішення [9, с. 148].

Таким чином, можна підсумувати, що Організація Об'єднаних Націй націлена не тільки сприяти розробці й прийняттю міжнародно-правових актів, які б встановлювали норми, що проголошують права людини, а й на практичне їх втілення в життя державами-членами, що підтверджується створенням і функціонуванням різноманітних комітетів ООН у сфері захисту прав людини. Але, на жаль, на сучасному етапі українське національне законодавство не визначає гарантії й порядок реалізації механізму ефективного виконання рішень комітетів ООН. Дієвість цього процесу залежить виключно від політичної волі керівництва, що часто призводить до фактичного ігнорування рішень відповідних міжнародних органів.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних націй [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Репецький В. М. Імплементация міжнародного гуманітарного права в діяльності ООН // Актуальні проблеми політики. Вип. 16. – О.: Юрид. л-ра/ голов. ред. С. В. Ківалов, 2003. – с. 262–265
4. Руднева О. М. Поняття та види міжнародних інституційних механізмів забезпечення та захисту прав людини // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – с. 27–32
5. Зубарева А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини: автореферат. канд. юрид. наук, спец.: 12.00.11 – міжнародне право/ Зубарева А. Є. – Одеса : Нац. ун-г «Одеська юридична академія», 2015. – 20 с.
6. Зубарева А. Взаємовідносини Комітету ООН з прав людини з іншими договірними органами з прав людини системи ООН // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – Випуск 37. – Частина 2. – с. 39–46
7. Гремза Н. Ю. Конвенционные комитеты в области международной защиты прав человека: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.10. – М., 2005. – 191 с.
8. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Карташкин В. А. Права человека: международная защита в условиях глобализации. Монография. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 288 с.
10. Зубарева А. Є. Окремі аспекти виконання рішень Комітету ООН з прав людини в Україні // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016 № 20.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Х. М. Скочинська¹

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄСПЛ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО (НА ПРИКЛАДІ КПК)

Процес глобалізації є об'єктивним явищем в умовах сучасного міжнародного стану. Такий процес не оминув і сферу правознавства – під його впливом відбувається трансформація державних інститутів, а також національного законодавства.

Саме це питання є актуальним на сьогоднішній день, так як вектором розвитку України є інтеграційні процеси в правове середовище європейської спільноти, шляхом прийняття низки міжнародних актів, беручи участь в зносинах з іноземними державами, задля світового співробітництва та повної

¹ Студент 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

реалізації прав людини. Таке положення підтверджується в ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», згідно з якою, основним завданням зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [1].

В контексті реалізації пріоритетних напрямків зовнішньої політики важливим є питання впливу Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на національне законодавство. ЄСПЛ було створено згідно з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція), ст. 19 якої передбачала: «для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі» [2]. Україна є членом Ради Європи і ратифікувала Європейську конвенцію, у зв'язку з чим для виконання зобов'язань прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Згідно із ст. 18 цього закону, суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [3]. Отже, законодавець, відносить практику ЄСПЛ до джерела права, не зважаючи на те, що романо-германській правовій системі рішення суду не є джерелом права. Також зазначається, що орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи. Хоча основною функцією ЄСПЛ є захист прав людини, але разом з тим реалізується функція тлумачення норм Конвенції, на засадах якої формується національне право.

Так, Кримінальний процесуальний кодекс України в ч.2 ст.8 встановлює, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. При цьому відповідно до ч.5 ст.9 КПК визначено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Багато принципів кримінального процесуального законодавства розтлумачено саме в рішеннях ЄСПЛ, тобто міжнародна практика визначає основні, вихідні засади кримінального судочинства. Так згідно ст. 15 КПК, гарантується невтручання у приватне (особисте та сімейне) життя. Поняття «особистого» та «сімейного» на національному рівні не розтлумачено, проте в рішенні «Ван Оостервійк проти Бельгії (1979 р.)» – «право на повагу до «приватного життя» є правом на приватність, правом

жити так, як кожен того бажає, і бути захищеним від оприлюднення фактів приватного життя... До певної міри це передбачає також право встановлювати та підтримувати зв'язки з іншими особами, особливо коли йдеться про вираження почуттів, а також для розвитку та ствердження себе як особистості» [4].

Гарантія закріплена в ст. 21 КПК – доступ до правосуддя, розтлумачена в справі «Беллет проти Франції» – «стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [5].

Під впливом рішень ЄСПЛ був реформований КПК. Хоча даний нормативний акт спрямовує нас у площину заходів процесуального характеру, детальний аналіз його норм, а також статистичних даних практики його застосування вказують на те, що Україна зробила великий крок на шляху реалізації взятих на себе міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав людини. Так, експерти вказують на позитивні тенденції, зокрема, у таких напрямках як зменшення кількості кримінальних процесуальних затримань, зменшення кількості осіб у СІЗО, відзначаючи при цьому певну закономірність у тому, що чим менше випадків попереднього ув'язнення, тим менше випадків катування, а скорочення кількості людей у СІЗО дає можливість суттєво поліпшити умови тримання осіб, взятих під варту. У зв'язку з цим слід згадати, що серед масиву порушень норм Конвенції, констатованих ЄСПЛ у справах проти України, одними з найчисельніших є порушення ст. 3 (заборона катування) та ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканість) Конвенції (рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України» тому підтвердження) [6, с.11].

Отже, підсумувавши все вище зазначене, необхідно наголосити на тому що практика ЄСПЛ на сьогоднішній день для України є джерелом права, саме практика суду визначає зміст і обсяг прав, що захищаються Європейською Конвенцією. На мою думку, судочинство на національному рівні, особливо в відносинах індивід – держава, зберігає певну юридичну нерівність на користь держави, тому міжнародна судова інстанція є механізмом реалізації принципів верховенства права та законності на внутрішньодержавному рівні. Це і пояснює необхідність відповідності національного законодавства практиці ЄСПЛ.

Література:

1. Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року №2411-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Док. ООН: 995_004[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року N 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. ТамілфШатарська роз'яснення рішення «Ван Оостервік проти Бельгії (1979 р.)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shatarska.in.ua/9-pravona-povagu-do-privatnogo-i-simejnogo-zhittya-privesti-priklad-rishennya-yespl-v-konkretnij-spravi/>
5. Доступ до суду першої інстанції у практиці ЄСПЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/esfkhst-es-ftsets-tyeuysl-krfkhshchkl-ses-tuav-k-sbsv-yainkv-shchyvkoersgshauankhyeuts-ts-tuankh/
6. Хотинська-Нор О. З. Вплив правових позицій Європейського суду з прав людини на розвиток правосуддя в Україні: матеріальний аспект // Вісник Академії адвокатури України. №11. 2014. С. 11.

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Слава¹

ЗБРОЙНІ СИЛИ ЄС: ПРОТИДІЯ КРАЇНІ-АГРЕСОРУ (СОЮЗУ)

*Якби людина вміла задовольнятися тим, що має, а не зазіхати на надбання сусіда, вона б завжди насолоджувалась світом і свободою.
(Жан де Лабрюйєр)*

Сучасний світ – це суцільне «поле бою», де приходиться відвойовувати свої території, захищатися від агресора. Країни агресори, намагаються встановити свій порядок, розпочати «Третю світову війну», залякати слабших

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

від них, тому для вирішення цієї проблеми, держави вирішили протистояти агресору зміцнивши свої позиції, а саме створити «Збройні сили Європейського Союзу».

Потреба в створенні Збройних сил ЄС, справді актуальна і дуже болюча, адже неможливість ЄС діяти без допомоги НАТО, ми можемо прослідкувати в 1990-х роках, через конфлікти на Балканах. ЄС почав висувати свою стратегію захисту протидії ворогам. Стратегія під назвою «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа», відобразила думку країн-членів ЄС і запропонувала стратегічне бачення глобальної ролі ЄС. Вона передбачає амбітний вихід ЄС на більш сильніший, глобальний рівень у сфері безпеки та оборони. З цією метою було винесено питання щодо створення у Брюсселі штаб-квартири для управління європейськими бойовими групами, а також створити окрему штаб-квартиру, яка б керувала усіма операціями ЄС за кордоном. Також варто згадати оприлюднення Європейською комісією «Білої книги» про майбутнє Європи.

В 1950 році французький міністр оборони Р. Плевен запропонував створити Європейське оборонне співтовариство (ЄОС) шляхом об'єднання військово-промислового комплексу шести держав. «План Плевена» включав утворення європейської армії чисельністю у 100 тисяч чоловік.

На даний момент, ми не можемо не приділити уваги головному агресору, Російській Федерації, яка загрожує національній безпеці України. Але це питання почало занепокоювати Європу, що і призвело до ухвалення резолюції щодо створення Європейської армії. Для України це беззаперечно добрий момент, тому що ЄС «прокинувся» і почав задумуватися глобально про проблему безпеки.

Для того, щоб перемогти ворога, потрібно добре вивчити його сильні і слабкі сторони. Поглянувши на карту Європи, ми можемо побачити, що загроза існує з двох сторін, а саме це – РФ, Африка. Потрібно обдумати, де саме буде дислокація військ, їхню кількість, комплектування, фінансування, а також, щоб кожна країна, плюс, до всієї армії, мала хоча б 50 тисяч резервної військової сили. Тож, перш за все, потрібно, щоб були 3 види військ: сухопутні сили; повітряні сили; військово-морські сили. Крім цього, також створити новий вид військ – це «Сили спеціальних операцій» (для придушення антигромадських та антиконституційних проявів).

Армія повинна включати в себе 500 тисяч військовослужбовців. Дислокація сухопутних військ повинна бути розташована впродовж кордону між країнами-агресорами. Більша частина військово-морських сил ЄС повинна бути зосереджена у країнах, що мають вихід до Середземного моря. Пові-

тряні сили патрулюватимуть як сухопутну територію, так і територію морських кордонів.

Армія ЄС, з метою ефективного виконання поставлених перед нею завдань повинна включати в себе:

1) Сухопутні сили: механізовані та танкові дивізії, ракетні війська та артилерію (середньої та важкої дальності), армійська авіація тощо;

2) Повітряні сили: бомбардувальна авіація, штурмова авіація, протиповітряна оборона, розвідувальна авіація;

3) Військово-морські сили : надводні сили, морська піхота, морська авіація.

Фінансування та комплектування армії має покладатися на кожну з країн-учасниць ЄС в залежності від їх економічного розвитку та розвитку військово-промислового комплексу.

Символом для військ на мою думку повинен стати «Лев», як уособлення волі, стійкості, мужності, гідності та непереможності перед ворогом. Також армія повинна мати свій гімн, який включатиме в себе зібрання волевих фраз, з гімнів кожної країни, різними мовами.

Отже, можна дійти висновку, що ЄС, потрібно якнайшвидше втілювати свій задум у життя, заради безпеки, збереження суверенітету «центрального світу», як ключового гравця на геополітичній карті.

Література:

1. Лісабонська угода підписана 13 грудня 2007 року, яка набрала чинності 1 грудня 2009 року.

2. Стахурський І. В. Перспективи формування Європейської Армії. Національний університет «Києво-Могилянська академія», вип. 114 «Політичні науки».

3. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція // Наукові праці Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія. Серія «Політологія» 2014 року, Т.320, вип. 218., с. 60–67;

4. Шелудченко А. С. Спільна політика безпеки і оборони в структурі Європейського Союзу // Актуальні проблеми держави і права. 2011 року, вип. 60, с. 381–387;

5. Руда В. В. Динаміка розвитку спільної зовнішньої політики та політики безпеки країн ЄС після 1991 року // Наукові праці Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія. Серія «Історія» 2009 року, Т. 104, вип. 91, с. 153–159.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Становлення України на міжнародній арені як суб'єкта міжнародних відносин було досить довготривалим та проблемним явищем. Проблематика даного питання полягає в небажанні окремих країн появи на міжнародній арені нового впливового суб'єкта; постійних поступках, обмеженнях, маніпуляціях, вимогах з боку інших держав (наприклад, вимога встановлення без'ядерного статусу і знищення всієї зброї, що призвело до послаблення обороноздатності країни); довготривалій невизначеності з напрямком зовнішньої політики держави; постійних внутрішньодержавних суперечок; економічній відсталості. Проте, подолавши всі перепони Україні все ж таки вдалось стати повноправним суб'єктом міжнародних відносин.

Наша держава протягом довгого періоду часу взагалі не була самостійним суб'єктом міжнародних відносин, оскільки перебуваючи у складі СРСР, її було позбавлено будь-якої зовнішньополітичної свободи. А, тому, вся діяльність країни у міжнародному просторі визначалася, спрямовувалася і реалізовувалася союзним центром. Тому така ситуація породила необхідність у здобутті Україною незалежності. Саме отримання політичної самостійності у прийнятті рішень дало б можливість країні збудувати власну зовнішню політику і тим самим заявити про себе як про повноправного суб'єкта міжнародних відносин.

Першим кроком до визнання України суб'єктом міжнародних відносин було прийняття Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. Даний документ вказував на те, що Україна є рівноправним учасником міжнародного спілкування і тому може самостійно діяти на міжнародній арені як повноправний суб'єкт міжнародного права. У зв'язку з цим нашою державою було взято на себе певні зобов'язання перед міжнародною спільнотою. Так, від нашої держави вимагалось розбудова безпосередніх відносин з іншими державами, укладення з ними міжнародних договорів, обмін дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, участь у діяльності міжнародних організацій, активне сприяння зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, участь у загальноєвропейському процесі та в європейських структурах [1].

¹ Студентка 3 курсу 11 групи Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Наступним кроком стало проголошення Україною державної незалежності. Дана подія була юридично зафіксована в Акті проголошення незалежності України, прийнятого 24 серпня 1991 р.[2]. Ще одним важливим правовим актом України цього періоду стала Постанова Верховної Ради «Про чинність міжнародних договорів на території України» (10 грудня 1991 р.), що визнала всі укладені і ратифіковані Україною міжнародні угоди невід’ємною частиною національного законодавства(документ втратив чинність 03.08.2004 р. Наразі діє ЗУ «Про міжнародні договори» [3]).

Таким чином, вперше за весь час існування нашої країни їй була надана самостійність і незалежність у виборі своєї зовнішньої політики, що була зафіксована у відповідних НПА. Саме вони визначили основні напрямки розбудови зовнішньої політики України та заклали підвалини для подальшого становлення України як повноправного суб’єкта міжнародних відносин.

Також варто зазначити, що прийняття Постанови Верховною Радою України Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. та Конституції України 28 червня 1996 р. стали значимими подіями для утвердження України як суб’єкта міжнародних відносин. Так, Постанова ВРУ містила виклад концепції зовнішньополітичної діяльності держави(на сьогоднішній день даний нормативно-правовий акт втратив чинність 20.07.2010 р. Чинним є Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»[4]), а стаття 18 Конституції України вказувала на те, що зовнішньополітична діяльність України спрямовується на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. До того ж в Конституції було вказано, що територія нашої держави є неподільною і невідчужуваною, при цьому Україна не має будь яких територіальних претензій до інших держав. Також основний закон встановив без’ядерний статус країни, оборонний характер її військової доктрини, формування національних Збройних сил на засадах мінімальної достатності[5].

Зі змісту даних правових актів слідує те, що головними сферами зовнішньополітичної діяльності України є розвиток двосторонніх міждержавних відносин, розширення участі в європейському регіональному співробітництві, встановлення співробітництва в межах Співдружності незалежних держав, участь в ООН та інших міжнародних організаціях. Так, взагалі Україна є членом ООН з 1945 р., проте лише здобуття незалежності змогло значно підвищити роль України в роботі даної організації та її підрозділах.

Наразі українські делегації є активними учасниками пленарних засідань Генеральної Асамблеї ООН. Також Україна є членом близько 20 організацій

ООН, її прийнято до складу таких престижних міжнародних організацій як Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

Подальшому становленню нашої держави як суб'єкта міжнародних відносин сприяло офіційне визнання її повноправною учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі, рівноправним членом Ради Європи, а також підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Свої відносини з НАТО Україна буде на основі програми «Партнерство заради миру». Тож, відповідно до цієї програми відносини між Україною та НАТО мають характер «особливого партнерства». Саме таке партнерство і визначає міжнародну значимість України та її безперечний потенціал у забезпеченні європейської безпеки.

Про тісну співпрацю України з НАТО свідчить той факт, що у 1997 р. в Києві було відкрито Інформаційний центр НАТО. Також у цьому ж році було підписано «Хартію про особливе партнерство між НАТО й Україною», яка задекларувала гарантії безпеки України в новій системі європейського порядку[6]. В перспективі Україною розглядається можливість вступу до даної організації, що ще більше зміцнить становище України на міжнародній арені.

Таким чином, встановлення тісних міжнародних відносин з ООН, НАТО та іншими міжнародними організаціями стало подальшою сходинкою в становленні України на міжнародній арені як повноцінного суб'єкта міжнародних відносин.

Загальновідомим є той факт, що від грамотної розбудови міжнародних відносин залежить місце, статус, значимість і впливовість держави на міжнародній арені. Так, ще на початковому етапі свого становлення, Україна намагалась розбудувати дипломатичні зносини, і з колишніми республіками СРСР, і з США, і з Європейськими та Північноатлантичними країнами, тобто обирала «багатовекторний напрям» побудови своєї зовнішньої політики. Проте, як показала практика, ця політика зовсім не підходила для нашої держави. Тож для подальшого становлення України саме як впливового суб'єкта міжнародних відносин необхідно було обрати інший напрям.

З плином часу, зі зміною політичної ситуації в країні, врахувавши подальші перспективи свого розвитку в міжнародному співтоваристві, Україною все ж таки було обрано «європейський напрям» побудови зовнішньої політики.

Першою сходинкою для входження України до ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, що була підписана 14 червня 1994 року в Люксембурзі Президентом України. Даною угодою було визначено широ-

ке коло сфер для співробітництва між Європейським Союзом і Україною. Мета такого співробітництва полягала у підтримці процесу реформування економіки та відновлення і постійному розвитку української економіки, а також всеможливої допомоги у вирішенні соціальних та екологічних проблем. З огляду на це, в угоді було зазначено двадцять вісім галузей, у яких Європейський Союз і Україна хотіли зміцнити та розширити своє співробітництво. Серед них були: промисловість; стандарти й оцінка відповідності; гірничодобувна та сировинна промисловість; наука й техніка; сільське господарство; енергетика; охорона довкілля; митна справа; економіка; боротьба з незаконним обігом наркотичних речовин; культура[7].

Таким чином, можна зазначити, що всі вказані НПА на той момент мали величезне значення для становлення України на міжнародній арені, проте час швидко минув і правові позиції викладені в тих правових документах вже є не актуальними і не чинними. Їх замінили інші, не менш важливі, НПА.

На сьогоднішній день найбільш значимими подіями для подальшого зближення ЄС та України стали підписання угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, що набрала чинності 1 вересня 2017 року[8] та встановлення безвізового режиму. Саме міцні міжнародні відносини з ЄС та довгоочікуваний вступ до цієї організації в майбутньому, мають стати останнім кроком у перетворенні України на впливового суб'єкта міжнародних відносин.

Отже, можна зробити висновок, що Україна пройшла свій власний шлях становлення її як суб'єкта міжнародних відносин – від проголошення незалежності та прийняття Конституції України, до вступу в численні міжнародні організації(ООН, ЄБРР, МВФ, РЄ) та розробки і підписання різноманітних міжнародних договорів, програм, стратегій розвитку міжнародних відносин з даними організаціями.

Проте, остаточне завершення процесу становлення України як впливового гравця на міжнародній арені відбудеться тільки після входження нашої держави до ЄС та НАТО. Тільки після вступу до цих організацій, Україна зможе підвищити свою роль в системі європейської безпеки, провести військову реформу, що є необхідною для держави в умовах сьогодення, завершити всі демократичні перетворення, що відбуваються в країні і найголовніше нарешті набути статусу впливового суб'єкта міжнародних відносин.

Література:

1. Декларація про державний суверенітет України 16.07.1990р.//Відом. ВРУ.– 1990.-№31.-ст.429.

2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991р.// Відом. ВРУ.–1991.-№38.-ст.502.
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 03.08.2014р.//Відом. ВРУ.–2014.-№34.-ст.1166.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 20.07.2010р. // Відом. ВРУ.–2017.-№40.-ст.527.
5. Конституція України від 24.06.1996р. // Відом. ВРУ.–2016.-№30.-ст.141.
6. Гончаренко О. Поширення НАТО і Україна // Економічний часопис. – 1997. – №4
7. Вакулевич В. О. Політико-історичний вимір Європейської традиції – Кіровоград, 2000–62с.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015р.// Відом. ВРУ.–2017.

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Р. Смушак¹

ОСОБЛИВІСТЬ НОРМ «М'ЯКОГО» ПРАВА

Питання щодо концепції «м'якого» права (soft law) в теорії міжнародного права є наразі доволі дискусійним, оскільки єдиного розуміння даного терміну немає ні в доктрині міжнародного права, ні в теорії держави і права. Нормами даного права є інституційні, рекомендаційні правила поведінки, які закріплені в документах міжнародних міждержавних організацій. Вчені часто відносять положення актів «м'якого» права до квазіюридичних інструментів, адже відповідні акти не виступають джерелами міжнародного права виходячи зі змісту ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Водночас дане право відіграє значущу роль у регулюванні міжнародних відносин.

«М'яке право» – правила поведінки, творці яких мають намір діяти в позначених ними юридичних рамках, які повинні бути додатково визначені в кожному конкретному випадку. Такі правила (враховуючи намір їх творців), не являючи собою міжнародні права і обов'язки, впливають на поведінку держав, міжнародних організацій і приватних осіб».

Визначальною ознакою актів «м'якого права» з-поміж інших джерел права є те, що вони у будь-якому випадку складаються винятково із реко-

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

мендаційних норм та не містять жодних обов'язкових до виконання положень і санкцій за їх невиконання. Зокрема, їм характерні такі риси, як: загальний характер – норма права розрахована на врегулювання групи (виду) кількісно невизначених суспільних відносин, адресована кількісно невизначеному колу неперсоніфікованих суб'єктів, не вичерпує свою обов'язковість якою б то не було кількістю застосувань; формальна визначеність; вольовий характер; її чинність набувається та припиняється за спеціальною процедурою [2, с.75].

Акти «м'якого права», норми яких деякі з вчених відносять до «соціальних норм», однозначно підпадають під ознаки загального характеру, оскільки створюються для неодноразового застосування, не обмежуються строком дії та поширюють свою дію на невизначене коло осіб. Таким чином, можна говорити про притаманність актам «м'якого права» такої ознаки як загальний характер. Більше того, їх правова природа виключає можливість встановлення у таких актах будь-яких зобов'язань для суб'єктів правовідносин, які вони регулюють. Саме ця ознака, як зазначалося вище, вирізняє їх з-поміж усіх інших правових актів і водночас виключає можливість їх формальної визначеності. Аналізуючи таку ознаку норми права, як спеціальна процедура набрання та припинення чинності, очевидним є те, що акти «м'якого права», як і акти «твердого права», стають чинними після дотримання суб'єктами правотворчості певної спеціальної процедури [3, с.96]. Для актів «м'якого права», які містяться у міжнародних договорах, – це процедура підписання таких договорів державами-учасниками, для рекомендацій державних органів у внутрішньодержавному праві – це також процедура їх підписання або надання їм юридичної сили в інший, встановлений законом, спосіб. У будь-якому випадку, як і для актів «твердого права», для актів «м'якого права» завжди притаманна така ознака як спеціальна процедура набрання та припинення чинності.

Виходячи з аналізу багатьох наукових праць, присвячених «м'якому праву», норми такого права можна розділити принаймні на три групи. До першої групи можна віднести рішення, прийняті міжнародними організаціями та їх органами: керівні принципи, програми, декларації, директиви, плани дій, програми дій, рекомендації [1, с.104]. Двосторонні та багатосторонні домовленості держав, які не накладають в юридичному сенсі конкретні зобов'язання на сторони, відносяться до другої групи. Вони можуть приймати різні форми: комюніке, декларації про наміри, спільні заяви, заключні акти самітів, меморандуми про наміри, а також рекомендації, прийняті на міжнародних конференціях. Третя група включає в себе рекомендації, прийняті міжнародними неурядовими організаціями, які з точки зору

міжнародної практики надають певний вплив на регулювання міжнародних відносин (зокрема, акти Міжнародного комітету Червоного Хреста) [2,с.77].

Отже, очевидним є те, що актам «м'якого права» притаманні усі ознаки норм права, крім формальної визначеності, що і найбільш суттєво відрізняє їх від актів «твердого права». Тому норми, які містяться в актах «м'якого права», можна відносити до правових норм, незважаючи на їх рекомендаційний характер і відсутність обов'язкової сили.

Література:

1. Шалінська І. В. Ознаки та види актів «м'якого права»// Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. С.104–107.
2. Смирнова К. В. Концепція «м'якого» права (soft law) в міжнародному праві та праві Європейського Союзу // Український часопис міжнародного права 2012, № 3. С.74–78
3. Колодкин Р. А. Критика концепции «мягкого права» // Советское государство и право. – 1985. – № 12. – С. 95–99.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. А. Сокурєнко¹

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДАМИ ПРАВА НА САМОВИХНАЧЕННЯ

Непоодинокі випадки, коли народи, маючи право на самовизначення, намагаються його реалізувати. При цьому варіанти втілення цього права у життя є різними. Від отримання певних автономних прав в складі держави до створення власної держави, що, у свою чергу, тягне за собою ряд дискусійних моментів. Тому розгляд зазначеної тематики є актуальним питанням.

Метою роботи виступає дослідження права народів на самовизначення та висвітлення проблемних моментів реалізації народами цього права.

В сучасному світі проживає більше 5000 народів, а кількість держав значно менша, оскільки на сьогодні існує близько двохсот держав, тобто, враховуючи це, можна констатувати, що більше 90% народів проживають

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

у складі інших багатонаціональних держав. Так, наприклад, в Індії проживає декілька сотень етнічних спільнот, в Індонезії їх нараховують більше 150, в Кенії – 70 тощо [1, с. 67].

Тобто від порядку співіснування такої кількості народів багато в чому залежать міждержавні і міжнародні відносини, а саме така їх ключова ознака як стабільність. Проте міжнародне співтовариство, гарантуючи право народів на самовизначення, створює умови, за яких у разі виникнення конфліктних ситуацій через певні обмеження народів в їх правах на державному рівні, останні мають можливість заявити про своє право та прагнення створити власну державу. Що, у свою чергу, може негативно відобразитись на міжнародній картині світу, оскільки буде порушуватись усталений порядок співіснування держав.

Декілька слів необхідно зазначити щодо історії розвитку права народів на самовизначення. До Першої світової війни проблема самовизначення націй залишалася питанням чисто теоретичним, оскільки вважалось, що даний принцип не співвідноситься з політикою рівноваги сил. Оскільки населення держав було поліетнічним, реалізація ідеї самовизначення загрожувала існуванню багатьох з них. Тому зовнішня політика держав демонструвала повне ігнорування права якої-небудь нації на самовизначення. До числа найбільш яскравих прикладів можна віднести ліквідацію Польщі як незалежної держави у кінці XVIII століття і політику колоніальних захватів XIX століття [2].

Взагалі формування тези про «право народу на самовизначення» пов'язують з ім'ям американського президента Вудро Вільсона. Як він зазначав у підготовчих матеріалах до однієї із своїх ранніх праць: «Демократія не здібна гармонійно об'єднати раси, які мають різні звички і інстинкти або, які мають різні умови розвитку інтелектуальних і практичних здібностей». Президент був впевнений, що найважливішою умовою функціонування демократичних інститутів є однорідність нації. Спираючись на дану тезу, пізніше він звертав увагу на різноетнічний склад населення Філіппін як на одну з причин, чому американці не можуть надати їм самоуправління [2].

Також необхідно зазначити, що проблема тлумачення принципу «права нації на самовизначення» знову набула актуальності після Другої світової війни, і особливо з активізацією антиколоніального руху [3, с. 56].

Зважаючи на певні історичні аспекти становлення та розвитку права націй на самовизначення, стає зрозумілим, що в залежності від обстановки на міжнародній арені змінюється і зміст тлумачення цього права. Тому можна констатувати, що дана міжнародна категорія не є сталою, оскільки її бачення залежить від обставин, що складаються на конкретному історичному етапі.

Після розпаду колоніальної системи право народів на самовизначення було закріплене у частині 2 статті 1 Статуту ООН. Через деякий час воно знайшло своє відображення у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам (прийнята резолюцією 1514 (XV) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1960 року), у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.

Проаналізувавши положення, вищезазначених документів, можна сформулювати визначення права народів на самовизначення. А саме – це право, що гарантується міжнародною спільнотою, народів вільно і самостійно, без втручання інших осіб, визначати свій політичний статус.

Право народів на самовизначення можна розглядати з трьох аспектів. По-перше, як природне право, тобто наявну у народу можливість реалізувати власну волю на визначення свого політичного статусу. По-друге, як принцип міжнародного права, який виступає керівною ідеєю та умовою співіснування і взаємодії держав як суб'єктів міжнародного права та народів, що населяють відповідну державу. По-третє, як імперативну норму, дотримання якої є обов'язковим для всіх суб'єктів міжнародного права.

При розкритті змісту права народів на самовизначення можна зіткнутися з наступними проблемними моментами. Перш за все, не надано визначення поняття «народ», тобто інтерпретувати цей термін можна абсолютно по-різному в залежності від обставин та суб'єкта тлумачення. І ще одним дискусійним моментом є питання можливого обсягу реалізації цього права народами.

Щодо першого аспекту, то необхідно зазначити що аналіз міжнародно-правових актів, національного законодавства, наукової літератури свідчить про те, що єдиного розуміння та уніфікованого використання понять «народ» на сьогодні не існує [4, с. 56]. Тобто проблемним є виокремлення загально визначених ознак, які б характеризували певну спільноту людей як народ, саме факт існування якого є підставою для наділення його правом на самовизначення.

Найдискусійнішим в контексті розгляду цієї проблематики є питання співвідношення права народів на самовизначення та принципу територіальної цілісності.

Поширеною є точка зору, що існує деяке протиріччя між цими двома принципами. Дійсно, сучасне міжнародне право, з одного боку, стверджує свободу самовизначення, як основоположний принцип, з іншого – наполягає на територіальній цілісності держав, більше того, на їх політичній, національній єдності, як на стратегічному принципі міжнародних відносин і внутрішньої політики [1, с. 68]. Наприклад, у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між

державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року вказується, що способами здійснення права на самовизначення можуть бути «створення суверенної і незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею, або встановлення іншого політичного статусу» [5]. Тобто наявність у народу можливості створення власної держави вже суперечить принципу територіальної цілісності. Однак необхідно зауважити, що це право не зводиться тільки до відокремлення і створення самостійної держави [3, с. 56]. Оскільки передбачаються і інші способи реалізації народами права на самовизначення.

Тобто, право на самовизначення можна тлумачити у широкому і у вузькому розумінні. У широкому розумінні – це право гарантує кожному народу, що бореться за своє самовизначення, можливість визначити власний політико-правовий статус, шляхом створення держави. У вузькому розумінні – народи, які виступають носіями права на самовизначення, задля його реалізації, наділяються окремими автономними правами та гарантіями з боку держави, у складі якої вони знаходяться.

Прикладом здійснення народом права на самовизначення з метою створення власної держави є палестинський народ, який розпочав свою боротьбу у другій половині ХХ століття. Для реалізації цілі було створено Організацію звільнення Палестини, яка спрямовувала свою діяльність на досягнення поставленого завдання – створення Палестинської держави. Незважаючи на довготривалий процес досягнення державності цим народом, їм все ж таки вдалось проголосити створення держави Палестини, але казати про повну реалізацію наявного в них права важко. Оскільки, не дивлячись на те, що вона визнана більшістю країн світу, але невизнання Палестинської держави такими країнами світу, як США, Великою Британією, Японією, а також деякими членами Європейського Союзу, не дає їй змогу стати повноправним членом ООН, також залишається невирішеним питання щодо визначення державних кордонів, до того ж на окремих територіях зберігається контроль Ізраїлю. Тобто казати про повний суверенітет створеної держави важко.

Ще одним прикладом спроби реалізації народом свого права на створення власної державності є Каталонія, історія боротьби за самовизначення якої має досить тривалий характер, оскільки бере свій початок ще з ХVІІ століття, коли була здійснена перша спроба створити власну державу. На сучасному етапі діяльність каталонців також спрямована на встановлення незалежності, а саме відбувається проведення референдумів і опитувань (які підтримуються населенням), але все ж таки повністю реалізувати своє право вони ще не в змозі.

Зважаючи на вищезазначене, знову постає питання можливого обсягу реалізації права народів на самовизначення. Оскільки, передбачаючи мож-

ливість створення власної самостійної держави народами, міжнародна спільнота створює умови, за яких можуть виникати суперечки у міжнародних і внутрішньодержавних відносинах. Це відбувається через відсутність міжнародно-правових механізмів відділення від певної держави, а також через наявність колізії між принципом права на самовизначення у вигляді відділення й принципу територіальної цілісності держав. Тому казати про доцільність в цих умовах здійснювати дії, які спрямовані на створення нової держави, провокуючи при цьому конфлікти, у певних випадках і збройні, порушуючи при цьому права та свободи людини, досить важко.

Отже, дійсно на сьогодні не можна казати про те, що проблема реалізації народами права на самовизначення є вирішеною. На сучасному етапі виникає багато запитань стосовно цього, тому доцільно було б на міжнародному рівні запропонувати певні уніфіковані норми, що визначали б конкретних суб'єктів, умови та підстави для реалізації права народу на самовизначення. Що, у свою чергу, дозволило б уникнути подвійного тлумачення цього права, а також певних спекуляцій стосовно реалізації права на самовизначення окремими народами.

Література:

1. Буханова А. С. Коллизия принципов самоопределения народов, территориальной целостности государств и возможные пути ее решения // Право и управление: XXI век. – 2011. – №4(21). – С. 67–71.
2. Романов В. В. Вудро Вильсон о национальном самоопределении // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. 2008. №3 (1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/v/vudro-vilson-o-natsionalnom-samoopredelenii>
3. Клименко О. А. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 року). – Одеса, 2010. – С. 55–57.
4. Антонович М. М. Співвідношення понять «народ» і «нація» у національному та міжнародному праві // Україна в сучасному світі : конференція випускників програм наукового стажвання у США, (м. Ялта, 12–15 вересня 2002 р.) / ред. кол. О. В. Горань та ін. – К., 2003. – С. 56–63.
5. Декларация про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ХІДЖАБ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В умовах прагнення України до євроінтеграції, важливого значення набуває вивчення правових норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики її застосування у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Європейський суд).

Конституція України у статті 1 проголошує нашу державу правовою, для якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є головною соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України) [1]. Саме це твердження вказує на обов'язок держави створювати механізми реалізації та захисту прав людини, серед яких чільне місце посідає право на свободу світогляду і віросповідання.

Метою статті є вивчення практичних питань реалізації права на носіння хіджабу крізь призму міжнародного права. Це питання постає на розгляд ЄСПЛ протягом останніх десяти років, а тому є доволі актуальним.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у статті 9 визначає, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Проте це право не є абсолютним, адже далі у Конвенції вказано, що свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Тлумачення вказаної норми права можемо знайти у рішеннях ЄСПЛ, які на сьогоднішній день є більш актуальними, адже Конвенція була підписана 1950 року, і саме ЄСПЛ дозволяє їй бути динамічною та пристосовуватися до умов сьогодення.

Діяльність Європейського Суду з прав людини є основною європейською гарантією захисту прав людини. Відповідно до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, юрисдикція Суду поширюється на усі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Однак Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано усі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально-визнаними принципами міжнародного права (ст. 35 Конвенції).

Аналізуючи Конвенцію в питанні права на свободу релігії, Європейський суд зазначає, що гарантії ст. 9 Конвенції не поширюються на кожную дію, на вчинення якої особу спонукає чи надихає релігія або переконання, і ця стаття не завжди гарантує особі право поводити себе у публічній сфері так, як приписує її релігія або переконання. Так, наприклад, у справі «Лейла Шахин проти Турції» від 10 листопада 2005 р. щодо заборони носіння хіджабу студентці у вищому навчальному закладі, Європейський суд наголосив, що це не є порушенням свободи віросповідання, оскільки відповідає законній меті захисту суспільного порядку та прав і свобод інших осіб, а також спрямоване на збереження світського характеру у вищому навчальному закладі [3, с. 371]. Також у цьому ж рішенні Європейський суд зазначає, що у демократичному суспільстві, де співіснують декілька конфесій, може виникнути необхідність запровадження обмежень щодо свободи сповідувати свою релігію або переконання задля узгодження інтересів різних релігійних груп і забезпечення поваги до переконань інших осіб. Це впливає як із параграфу 2 статті 9, так і позитивних зобов'язань держави за статтею 1 Конвенції забезпечувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції [4].

Для точного розуміння сутності вказаної проблеми слід відмітити, що під хіджабом розуміється такий традиційний одяг жінки-мусульманки, який приховує всю її фігуру, окрім долонь та овалу обличчя [5, с. 31].

Аналіз рішень ЄСПЛ дозволяє прийти до висновку, що національне законодавство обґрунтовано може заборонити носіння хіджабу для забезпечення світськості держави, прав інших осіб, забезпечення громадської безпеки тощо. Саме обґрунтованість вказаної заборони і стає предметом розгляду ЄСПЛ.

У своїх рішеннях Суд зазначає, що неможливо виділити єдину для всієї Європи концепцію значення релігії в житті суспільства, а значення і вплив державного вираження релігійних переконань різняться в залежності від часу і контексту. Він зазначив, що правила в цій сфері змінюються в кожній країні відповідно до національних традицій і вимог, викликаними необхідністю захищати права і свободи інших осіб і підтримувати громадський порядок. Отже, вибір сфери застосування і форми вираження цих правил обов'язково повинен залишатися за державою, оскільки він залежить від національних умов (рішення у справі «Лейла Шахин проти Туреччини») [4].

Так, наприклад, заборони на носіння хіджабу на робочому місці та в громадських місцях нормативно закріплені в законодавстві Бельгії, у Німеччині проблема заборони хіджабу існує не для «користувачів» громадськими послугами, а для «агентів», тобто співробітників. На 2007 рік вісім із шістнадцяти Земель прийняли закони, що забороняють носіння хіджабу для співробітників державних установ [6, с. 185].

Питання правового регулювання носіння хіджабу не оминуло й Україну. Так, наприклад, Окружний адміністративний суд Автономної Республіки Крим у 2011 році розглядав справу, в якій громадянка зверталась із позовом до Кіровського районного відділу Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в АР Крим у зв'язку із відмовою у вклеюванні фотографії у паспорт у хіджабі, що, на погляд позивачки, порушувало її права.

Розглядаючи цю справу, суд вказав, що Порядок оформлення і видачі паспорта громадянина України, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України № 600 від 15.06.2006 р., визначає правовий механізм оформлення та видачі паспорта громадянина України та вказує, що Фотокартки, що подаються для оформлення паспорта, мають бути виконані з одного негатива, із зображенням обличчя виключно анфас, без головного убору, виготовленими на тонкому білому або кольоровому фотопапері без кутка.

Суд у своєму рішенні звертає увагу на статтю 24 Конституції України, де вказується, що громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

За таких обставин, суд вважає, що відповідач діяв на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а відтак у задоволенні адміністративного позову має бути відмовлено [7].

Суспільство має право вимагати від індивіда визнання колективних цінностей, оскільки це дозволяє зберігати національну ідентичність і забезпечувати соціальну безпеку. Подібне трактування стикається з проблемою визначення того, де конкретно повинна проходити грань між сферою громадського інтересу і сферою інтересу особистого, де повинні розташовуватися бар'єри, що відділяють сферу приватного життя, в рамках якої індивід вільний, від суспільного життя, в межах якої його дії обмежені законом [8, с. 72].

Досить цікавим в цьому плані є рішення ЄСПЛ, прийняте 18 вересня 2018 року у справі «Лакірі проти Бельгії» (заява № 3413/09). Більшістю голо-

сів Європейський суд вирішив, що мало місце порушення статті 9 Європейської конвенції з прав. З матеріалів справи відомо, що заявниці було заборонено знаходитись на засіданні Брюссельського апеляційного суду в хіджабі. При розгляді цієї справи Європейський суд вказав, що на відміну від більшості випадків, пов'язаних з обмеженням використання релігійних символів, в даному випадку держава-відповідач не стверджує, що вказане обмеження пов'язане із збереженням світських і демократичних цінностей, пов'язаних із законною метою захисту прав та свобод інших осіб. Таким чином, ЄСПЛ прийшов до висновку, що усунення заявниці із зали суду через відмову зняти платок (хіджаб) являє собою обмеження при здійсненні заявницею права на прояв своєї релігії [9].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що передбачене у статті 9 Конвенції право на свободу релігії може бути обмежене актами національного законодавства, виходячи з культурних, традиційних та інших факторів тієї чи іншої держави, проте ці обмеження обов'язково мають бути обґрунтованими їх необхідністю в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Правозастосування вказаного положення Європейським судом з прав людини має важливе значення для захисту права на свободу віросповідання, особливо в контексті визначення того, чи є норми права, що застосовуються на національному рівні, пропорційними та обґрунтованими, чи є вони необхідними для демократичного суспільства.

Література:

1. Конституція України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Ярмол Л. В., Тучапелъ І. Б. Захист свободи віросповідання Європейським судом з прав людини (загальнотеоретичні аспекти) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2015. Випуск 824. С. 368–372
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 26 листопада 2015 року «Ебрахіміан проти Франції» / URL: <https://precedent.in.ua/2016/10/10/ ebrahimian-proty-frantsiyi/>
5. Сюкияйнен Л. Р. Право, релігія, традиції, політика: конфлікт или взаємодія? (на прикладі іслама і мусульманських меншинств в Європі) // Право. Журнал Вищої школи економіки. 2010. № 4. С. 23–46
6. Шестопалець Д. В. Мусульманське право у Європі на сучасному етапі: від мультикультуралізму до правового плюралізму // Сходознавство. 2010. № 52. С. 175–201

7. Постанова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим від 10.11.2011 р. у справі № 2а-9897/11/0170/26 / URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20953495>

8. Авксентьев В. А., Аксюмов Б. В., Васильченко В. А. Конфликт вокруг хиджабов: религия или политика? // Наука юга России (Вестник южного научного центра). 2016. Т. 12. № 1. С. 65–74

9. Рішення Європейського суду з прав людини від 18 вересня 2018 року «Лакірі проти Бельгії» / URL: [https://hudoc.echr.coe.int/_eng#{%22itemid%22:\[%22001-186245%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/_eng#{%22itemid%22:[%22001-186245%22]})

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Т. І. Статова*¹

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Міжнародне публічне право являє собою сукупність юридичних принципів та норм, що відображають узгоджені позиції суб'єктів і призначені для регулювання відносин між державами та іншими учасниками міжнародно-правових відносин.

Беззаперечно кожна галузь права має свої колізії, тому міжнародне публічне право не є виключенням. Однією з розповсюджених проблем є криза міжнародного публічного права, як зазначають фахівці з цієї галузі права.

Постає питання через що зазнає кризи міжнародне публічне право і які постають проблеми з огляду на це. Відповідь на ці питання намагалися надати фахівці у галузі міжнародного права провідних юридичних ВУЗів України, зокрема, одним з таких фахівців є Микола Миколайович Гнатівський [1, с. 490].

Проблема кризи міжнародного права стала актуальною на території України та в українській науці. Криза міжнародного права розглядається з однієї сторони як міжнародно-правова проблема, яка здавалося б на наш погляд незначною, непомітною та абстрактною для реального життя українського населення, насправді має загрозливий характер.

Зазвичай, міжнародне право засноване на таких цінностях як міжнародний мир та безпека, відповідно до реалій нашої держави такої безпеки та

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

миру немає, тому населення через це часто задає питання на цю тему, але з огляду на практику впливає, що зазначена безпека є не забезпеченою [2].

Якщо відсутня безпека та мир, як головні цінності міжнародного права, то відповідно відсутнє міжнародне право як таке, бо не відповідає його очікуванням. У той час як до 2014 року не говорилося про кризу міжнародного права, тому що наш інтерес, те, що нам ближче до тіла, не зачіпався. А ось те, що відбувалося, наприклад, в Грузії, або на Близькому Сході, або в Південно-Східній Азії, або ще де-небудь, нас це не цікавило. Ми розуміли, що були і є окремі проблеми, але в цілому-то система працює, міжнародне право є, до чого бути песимістичними. Коли ж це зачепило нас безпосередньо, коли виникло питання щодо Будапештського меморандуму, то відразу виникли розмови про міжнародне право і його кризу [3].

Одна з проблем, які існують, і які певною мірою можна називати кризою міжнародного права, є скоріше труднощами розвитку або труднощами зростання міжнародного права. Ця проблема полягає в тій самій фрагментації, про яку і так багато сказано і написано останнім часом. Проблемами є окремі питання, окремі галузі, якщо їх так можна називати, або окремі правові режими в рамках міжнародного права розвиваються дуже добре та швидко вони професіоналізуються.

Обсяг знань і інформації наростає в такій мірі, що майже неможливо встежити за всім цим, неможливо залишатися фахівцем з усього міжнародного права. На жаль, на сьогодні це вже реальність. Особа, будучи вченим, професором, доцентом, ким завгодно з міжнародного права в стані однаково вільно пояснювати труднощі права Світової організації торгівлі, міжнародного кримінального права і можна припустити, що охорони морського середовища [4, с.89–90].

Відповідно до викладеного основного матеріалу, можна підсумувати, що головною проблемою міжнародного права є наявність її кризи, а також проблема полягає у реалізації практики міжнародного права в українській політиці.

Також окрім проблем, які висвітлені у сфері міжнародного публічного права є й позитивні сторони. Так, однією з таких сторін є те, що Україна останнім часом відкрила двері для міжнародного права, для того щоб запозичити певну практику для української правової системи.

Останнім часом, Україна стала транспарентною, почала реалізовуватися практика та величина зобов'язань міжнародного права. Реалізація української політики на рівні з міжнародним правом здійснюється з метою зміни української правової системи, українського законодавства, української правозастосовної практики.

Таким чином, можна зробити висновок, що міжнародне право по відношенню до України є прикладом зміни політичних питань не тільки у зовнішній політиці, а й внутрішньої політики також.

Література:

1. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самошенко та ін. – Х., 2016. – ч. 2. – С.490.
2. Гнатовський М. М. Чи існує криза міжнародного права? // Укр. Право, – 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: ftp://nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Ukrinformnauka/Books/EMP/Block_EMP1.pdf
3. Київець О. В. Сучасне міжнародне право: проблеми ефективності системи через призму джерел міжнародного права [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_2_5
4. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с. – С.89–90.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.* к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. М. Сучкова¹

МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДІВ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНАМ

Активні процеси глобалізації і поширення випадків вчинення злочинів, що загрожують миру і безпеці людства, актуалізували питання міжнародного співробітництва з протидії злочинності. Взагалі систему боротьби з міжнародними злочинами складають низка міждержавних угод, що передбачають координацію зусиль держав у цій сфері, та відповідні органи, завданням яких є втілення в життя положень таких договорів. Важлива роль у створенні механізмів регулювання даної діяльності належить Організації Об'єднаних Націй та її органам. Так, з ініціативи Комісії міжнародного права ООН були розроблені проекти багатьох конвенцій про боротьбу з міжнародними злочинами, зокрема проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства.

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У 1990 році Генеральна Асамблея ООН узгодила типовий договір про взаємну допомогу у кримінальних справах. Не менш значний внесок у міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю здійснюють неурядові і міждержавні міжнародні організації, такі як Міжнародна асоціація кримінального права, Міжнародна кримінологічна спілка, Міжнародний кримінальний та пенітенціарний фонд, Міжнародна організація кримінальної поліції, Європейська поліцейська організація, Європейська організація правосуддя та інші.

На особливу увагу заслуговує застосування міжнародної кримінальної відповідальності. Власне поняття «міжнародні злочини» є доволі широким, тому не існує вичерпного переліку таких діянь. Можливість притягнення окремого індивіда до міжнародної кримінальної відповідальності пов'язана, в першу чергу, з розвитком тенденцій щодо сприйняття людини як суб'єкта міжнародного права.

Досить довго вважалося, що за вчинення міжнародних злочинів відповідає саме держава, а окремі індивіди відповідальності не несуть. Пріоритет прав людини і гарантії їх реалізації зумовили перегляд цих положень. Першим актом міжнародного права, в якому піднімалося питання міжнародної кримінальної відповідальності особи, був Версальський договір 1919 року. Так, ст. 228 передбачено право притягати до відповідальності осіб, звинувачених у порушенні законів та звичаїв війни [1]. Хоча країни Антанти вимагали притягнути до відповідальності понад 900 осіб, справи тільки щодо 13 розглядалися відповідним судовим органом, при чому 6 з них були виправдані. Вирішальну роль у визнанні індивіда суб'єктом міжнародної кримінальної відповідальності відіграли Нюрнберзький та Токійський військові трибунали. Згідно з Статутом Нюрнберзького трибуналу, «Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які скоїли такі злочини, можуть бути виконані норми міжнародного права» [2]. Відповідні положення знайшли своє закріплення також, наприклад, у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., згідно з якою особи, звинувачені у злочині геноциду, повинні постати перед судом держави, на території якої було вчинено злочин, або перед таким міжнародним кримінальним трибуналом, який має юрисдикцію стосовно його сторін [3].

Як Нюрнберзький і Токійський військові трибунали, так і трибунали по Югославії і Руанді досягли лише однієї з двох найважливіших цілей їх створення. Покарання винних у вчиненні злочинів за міжнародним правом дійсно відбулося, а ось превентивні цілі досягнуті так і не були, оскільки

повсякчас виникають випадки вчинення таких злочинів. Така ситуація певним чином обумовила необхідність створення постійно діючого судового органу – Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого поширюється на фізичних осіб. Прийнятий у 1998 році і набравший чинності у 2002 році Римський статут Міжнародного кримінального суду, визначає перелік найсерйозніших злочинів, що викликають заклопотаність всього міжнародного співтовариства, на які поширюється юрисдикція даного органу. До них відносяться, зокрема, злочин геноциду, злочини проти людяності, військові злочини та злочин агресії [4]. Станом на 21 вересня 2018 року в Міжнародному кримінальному суді знаходиться 11 справ на стадії розслідування, 10 на стадії попереднього судового розгляду, 4 на стадії судового розгляду, 1 на стадії оскарження і 3 на стадії репарації, винесено 32 ордера на арешт, 9 викликів до суду, 15 підозрюваних, 6 осіб тримаються під вартою [5]. Загалом Міжнародний кримінальний суд провадить свою діяльність, базуючись на низці принципів і враховуючи беззаперечні цінності, як от презумпція невинуватості, незалежність суду, повага до прав людини, рівність перед судом, право на захист, заборона дискримінації за будь-якою ознакою та інші.

І хоча інститут індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності зараз є загальновизнаним, дискусії з приводу його ефективності не вщухають і досі. Компетенція Міжнародного кримінального суду обмежена у часі, оскільки особа підлягає відповідальності лише за злочини, вчинені після 1 липня 2002 р. Хоча наслідком вищезазначених застережень може бути і створення окремих спеціальних судів і трибуналів за домовленістю з ООН, як наприклад, по Сьєрра-Ліоне у 2002 та по Лівану у 2007 роках. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється лише на злочини, вчинені або на території держави-учасниці Римського договору, або громадянином держави-учасниці. Саме через це положення виникають певні складнощі, наприклад, ані Україна, ані Російська Федерація не ратифікували Римський статут, що унеможливує пряме звернення України до Суду. Тому Кабінет Міністрів України прийняв рішення про подачу декларації про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду стосовно злочинів, які було скоєно на території України з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 року. Крім того, притягнути до відповідальності особу, яка перебуває в країні, що не підпадає під юрисдикцію суду неможливо. Слід зазначити, що розслідування цієї категорії міжнародних злочинів стикається також з проблемою впливу на процес з боку Ради Безпеки ООН, оскільки саме до її повноважень належить визнання дій актом агресії, право на відстрочку

розслідування тощо, тобто міжнародно-політичні інтереси держав-членів Ради Безпеки ООН можуть суттєво знизити ефективність діяльності Міжнародного кримінального суду.

Таким чином, сама по собі можливість притягнення індивіда до міжнародної кримінальної відповідальності не ставиться під сумнів, навпаки, вона виконує роль певного стримуючого фактору недопущення порушення найважливіших норм міжнародного права. Проте удосконаленню підлягають підстави і порядок її застосування. Зокрема, міжнародною спільнотою тривалий час робляться спроби чіткого визначення усіх злочинів, на які поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду, та кодифікації цих норм. Як було зазначено вище, необхідно забезпечити дійсну незалежність функціонування суду, неможливість впливу з боку жодного органу чи організації. Сумнівним з точки зору ефективності видається дозвільний характер реалізації Міжнародним кримінальним судом своєї юрисдикції, оскільки забезпечення миру і безпеки людства повинно мати пріоритетне значення. Звісно, інститут міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб не можна розглядати як єдиний інструмент протидії міжнародним злочинам. Лише застосування в комплексі чітко розробленої політики держав та відповідного законодавства, використання напрацьованого практичного досвіду, ефективне функціонування державних і міжнародних органів та організацій здатне повною мірою забезпечити плідне співробітництво держав в цій сфері.

Література

1. Версальський мирний договір 1919 р. URL: <http://ppt.ru/newstext.phtml?id=20302>
2. Статут Нюрнберзького трибуналу URL: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39614.html>
3. Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього 1948 року *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155
4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
5. *Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду* URL: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/publications/TheCourtTodayEng.pdf>

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЧИ Є ТЕРОРИЗМ ЗЛОЧИНОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА? ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сьогоденнішніх реаліях велика кількість суспільно-небезпечних діянь вважається «міжнародними злочинами». Слід зазначити, що всі ці злочини мають деякі спільні риси [1]. А саме, в процесі криміналізації заборонених дій міжнародні документи йдуть за триетапним процесом: злочин точно визначається; кримінальна відповідальність покладається особисто на правопорушника; існує дозвіл всіх держав на переслідування злочину, і найчастіше застосовується формула «або переслідувати, або видавати шляхом екстрадиції»

Потім постає питання: як цей процес, крім визначення «міжнародної злочинності», застосовується і до тероризму? Окрім Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом, досі не існує узгодженого визначення тероризму в жодному з міжнародних документів.

З цілого ряду причин складно прийняти цю Конвенцію як переконливий доказ міжнародної угоди або звичайного права, згідно з якою тероризм є міжнародним злочином. По-перше, вона є обов'язковою лише для європейських держав, які її ратифікували, отже, це відображає думку лише кількох держав. По-друге, вона не робить чіткого посилання на тероризм як заборонену поведінку, таким чином залишаючи його висновком з конкретних дій, перелічених у першій статті. Нарешті, вона не містить вичерпного переліку можливих терористичних актів [2].

Тож, застосовуючи два основних правових принципи кримінального права, а саме: «нема злочину без закону» або *nullum crimen sine lege*, а також «нема покарання без закону» або *nulla poena sine lege*, ми можемо зробити висновок, що тероризм не є міжнародним злочином [3].

У відповідь до цього можна висунути інший аргумент. А саме: ті особи, які виконують дії, що розглядаються як терористичні акти, напевно, усвідомлюють, що їх поведінка порушує закон. З деяких прецедентів міжнародної практики можна зрозуміти, що до «терористичних» злочинів вищезгадані принципи не застосовуються, оскільки особи, які їх здійснюють, повністю усвідомлюють значення та незаконність своїх дій. Так, ця аргументація є зрозумілою настільки, наскільки це стосується загальної моралі та безпеки людства, але така аргументація повинна бути підтримана більш прямо, ніж одним посиланням до людяності.

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Таким чином, тут можуть бути представлені два пункти. Першим контраргументом, який приходить на думку, є незаперечним фактом того, що будь-яка розумна людина знатиме, що вбивство, завдаючи ударів або шляхом вибуху бомби, є злочином, забороненим внутрішнім кримінальним законодавством і, таким чином, караним за нею. Точно так само, будь-яка розумна особа повинна зрозуміти, що якщо вбивство є злочином, то воно також заборонено і карається відповідно до міжнародного права.

Однак питання постає саме тут – чи може така аналогія застосовуватися до тероризму, як суспільно-небезпечного діяння міжнародного характеру? Безсумнівно, що стосовно внутрішнього кримінального права така аналогія є об'єктивно доцільною, однак стосовно міжнародного права обґрунтованість цієї аналогії є спірною.

Перш за все, світове співтовариство правників та науковців не можуть прийти до єдиної думки – чи є тероризм злочином міжнародного права. До того ж, навіть держави не можуть узгодити єдиного визначення тероризму. Таким чином, здається нерозумним зробити висновок, що особи, які вчиняють терористичні акти, будуть знати, що такі акти є порушенням міжнародного права. Саме тому аргумент «вони повинні були знати, що діють всупереч міжнародному праву» не повинен застосовуватися, як це робили ІМТ під час своєї доповіді у Нюрнберзі.

Другим підтвердженням такої думки є те, що, можливо, є найсильнішим представником міжнародного кримінального права, а саме Міжнародний кримінальний суд. Цей Статут є безсумнівною загальною угодою, незважаючи на деякі аргументи протилежного. Стаття 22 Статуту є чітким підтвердженням широкомасштабної угоди між державами щодо застосування *nullum crimen sine lege* до міжнародного кримінального права.

Інший висновок, який можна логічно досягнути, полягає в тому, що жодна людина на даному етапі не може бути арештована, звинувачена і переслідувана за злочин «міжнародного тероризму», якщо слід дотримуватися принципів законності, що містяться в міжнародному кримінальному праві. І таких принципів слід дотримуватись [4].

Враховуючи усі вищенаведені факти, можна зробити висновок, що на даному етапі розвитку міжнародного права тероризм не можна вважати «міжнародним злочином». Так, національним законодавством така суспільно-небезпечна поведінка безумовно визнається злочином, але на більш глобальному рівні це ніяк не визначено і тому терористичні злочини не є міжнародними.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Права і свободи людини – це феномен, найвища соціальна цінність, яка притаманна усім людям. Права і свободи зараз і в минулому не є і не можуть бути обмеженими будь-якими національними, територіальними кордонами. В ХХ–ХХІ столітті стали надто поширеними такі явища як: війна, збройний конфлікт, сутички, але вони ні в якому разі не можуть стати каталізатором порушень у сфері прав людини і громадянина, не зважаючи на їх характер та зміст. Як зазначається в Загальній декларації прав людини ООН «усі права людини і основні свободи неподільні і взаємозалежні: розвиток та захист однієї категорії прав не можуть служити приводом або виправданням для звільнення держав від розвитку та захисту інших прав» [1]. Проблеми прав людини в умовах військових конфліктів мають інший характер, ніж у мирний час. Тотальне порушення прав людини, яке мало і має місце останнім часом у М'ямі, Секторі Газа, Ірані, Зімбабве, Югославії, Афганістані, демократичній Республіці Конго, Колумбії, врешті, на сході України (Донецька і Луганська області), в Автономній Республіці Крим тощо, має звернути увагу міжнародного співтовариства на проблему дотримання та захисту прав людини в період різноманітних збройних конфліктів [2].

Окреслена проблематика знайшла незначне висвітлення у вітчизняній правовій доктрині, вона лише фрагментарно окреслена у загальних роботах присвячених міжнародному гуманітарному праву. Водночас ряд зарубіжних науковців досліджували це питання, серед них, зокрема: Флек Д., Л. Моір, Л. Перна, І. Сандез, Б. Цімерман, Ф. Мартін, Ш. Шаблі, Р. Вілсон, Дж. Сімон та інші.

У теоретичному і практичному плані нині відсутнє достатньо чітке і більш-менш однозначне визначення та пояснення феномену «воєнний конфлікт», що не дає змоги відповідним чином – політично, соціально, морально, духовно тощо, реагувати на нього. Досить багато вчених-політологів, соціологів, психологів відносять воєнні конфлікти, війни до специфічних конфліктів, головним чином, міжнародного характеру взагалі. Таку точку зору має, зокрема, дослідник міжнародних конфліктів Б. В. Бернадський. Аналізуючи праці Фукідіда, Платона, Аристотеля, Сунь Цзи, Т. Гоббса, Т. Макіавеллі, І. Канта, Карла фон Клаузевіца та багатьох інших видатних

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

дослідників, автор пояснює феномен воєнного зіткнення, війни саме як гострий міжнародний конфлікт. Розглядаючи основні функції міжнародних конфліктів, Б. Бернадський доречно зазначає: «Конфлікт (чи серія конфліктів) може руйнувати чи будувати системну модель міжнародних відносин. Такими конфліктами є, як правило, великі війни» [3].

Прогресивний розвиток багатьох держав призвів до появи більш могутніх засобів ураження, що ускладнили збройну боротьбу та надали війні більш винищувального та руйнівного характеру. При цьому неухильно зростає кількість жертв. Перша світова війна призвела до смерті більше 10 млн. осіб: 95% складала військовослужбовці, а 5% – цивільне населення. У Другій світовій війні загинуло близько 50 млн. осіб: 52% військовослужбовців та 48% мирних мешканців. Локальні війни і конфлікти у період між 1948 та 2010 роками призвели до втрат у розмірі 59 млн. осіб, з яких 75% мирного населення. Така кількість жертв пояснюється порушенням прав людини під час ведення збройних конфліктів.

За закріплення міжнародно-правових норм, що спрямовані на обмеження сваволі країн, які воюють, за заборону жорстоких методів і засобів ведення бойових дій виступають найбільш розвинені держави світу. Міжнародне право, яке контролює використання сили в міждержавних стосунках, розподілено на правила, що застосовуються у мирний час, і правила, що застосовуються під час війни. Але сучасні концепції війни і миру настільки переплітаються чи доповнюють одна одну, що не завжди можливо їх чітко розділити. У ХХІ сторіччі воєнні дії (збройні конфлікти) розпочинаються і виникають у багатьох куточках світу, однак лише деякі з них супроводжуються оголошенням війни. З кожним роком спектр таких конфліктів розширюється і стає дедалі складнішим.

Як галузь міжнародного права, право війни є сукупністю міжнародно-правових норм, що застосовуються воюючими сторонами в міжнародних і не міжнародних збройних конфліктах, що регулюють застосування засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечують захист поранених, хворих, військовополонених і цивільного населення, встановлюють міжнародно-правову відповідальність держав та кримінальну відповідальність окремих осіб за їх порушення. Україна як суб'єкт міжнародного права повинна дотримуватися міжнародно-правових актів, що підписані нашою державою, в тому числі конвенцій, угод та договорів, які стосуються питань збройних конфліктів та війни. Дуже важливим є обізнаність із цієї теми, не тільки українських військовослужбовців, а й українського населення взагалі.

Женевські конвенції 1949 року про захист жертв війни і Додаткові протоколи № 1 і № 2 до них надають право на захист: військовополоненим,

пораненим і хворим у діючих арміях, пораненим і хворим та особам, потерпілим аварію корабля, зі складу збройних сил на морі, цивільному населенню. Жертви війни підлягають міжнародному захисту і в тому випадку, якщо одна з воюючих держав не визнає стану війни. Особи, які не беруть безпосередньої участі у збройному конфлікті, включаючи осіб, що склали зброю, і тих, хто перестав брати участь у військових діях внаслідок хвороби, поранення або з іншої причини, повинні користуватися гуманним зверненням без усякої дискримінації за ознакою раси, релігії, мови і т.д. Відносно їх забороняються: посягання на життя і фізичну недоторканність (вбивства, каліцтва, жорстоке поводження, тортури, катування); взяття заручників; посягання на людську гідність; осуд покарання без попереднього судового рішення при дотриманні судових гарантій. Поранених і хворих повинні підбирати і їм повинна бути надана допомога. Санітарні установи та формування ні за яких обставин не можуть бути піддані нападу. Особовий склад таких формувань може бути озброєний і користуватися зброєю для самооборони й захисту поранених. Санітарним установам, що потрапили в руки ворога, забезпечується можливість виконувати свої функції до тих пір, поки турботу про поранених і хворих не візьмуть на себе відповідні підрозділи ворога. Транспортні засоби санітарних формувань також не повинні піддаватися нападу. Вони повинні мати ясно видимий відмітний знак (червоний хрест на білому фоні, червоний півмісяць, сонце на білому фоні), а їх особовий склад – відмітні знаки та посвідчення. Поранені та хворі, незалежно від кольору шкіри, релігії, статі, національного або соціального походження, політичних та інших переконань, користуються однаковим заступництвом конвенцій. Сторони, що знаходяться у конфлікті, зобов'язані здійснювати такі дії стосовно поранених, хворих: ставитися з повагою, гуманно, вони повинні бути захищені від несправедливості та від небезпеки, від наслідків воєнних дій, а також від можливостей посягання на недоторканість їх особистості. По відношенню до всіх поранених і хворих, незалежно від того, до якої сторони вони належать, забороняються такі дії: медичні або наукові експерименти, хірургічне вилучення органів для пересадки, усякі види вбивств, фізичного каліцтва, тортури, мордування, взяття заручників, посягання на людську гідність (образливе чи принизливе поводження), застосування покарання без попереднього судового рішення. Заступництво конвенцій поширюється також на всіх осіб, які рухаються слідом за збройними силами та входять до їх складу, а також на військових кореспондентів, особовий склад робочих команд і служб, на які покладено побутове обслуговування збройних сил, на членів екіпажів торговельного флоту, на населення не окупованої території, що при наближенні неприятеля стихійно береться

за зброю для боротьби з військами противника, які вторглися і відкрито носять зброю, дотримуються законів і звичаїв війни. Поранені та хворі, які опинилися на території нейтральної держави, підлягають інтернуванню (інтернування – примусове вислання іноземних громадян в особливі місця (поселення) у зв'язку зі збройним конфліктом), а ті, які потрапили під владу неприятеля, вважаються військовополоненими і до них застосовуються відповідні норми міжнародного права[4].

Україна як суб'єкт міжнародного права, одна із засновниць ООН, проводить активну роботу, спрямовану на використання не тільки національних, а й міжнародних інститутів захисту прав людини. Цьому сприяють положення Конституції України, згідно з якими «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ст. 9), а також визначення зовнішньої політичної діяльності України як такої, що «спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18). На жаль, на практиці в реальному житті не завжди ці конституційні положення діють. З огляду на подальшу демократизацію в Україні процесу захисту прав і свобод людини, у ст. 55 Конституції записано, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

Підсумовуючи, варто зазначити, що права і свободи людини є важливою гарантією для нормального існування і розвитку останньої, а в умовах збройних конфліктів вони мають ще більшу цінність. В умовах глобалізації війни створюють значну загрозу людству, пришвидшують процес порушення чи ігнорування прав людини і громадянських свобод. Такі явища не мають засад, якими б хоч якоюсь мірою були захищені права і свободи людини, а держави, які підписують міжнародні договори, що стосуються права війни, не завжди сумлінно виконують їхні норми. Світова спільнота ще має такі засади сформулювати.

Література:

1. Загальна декларація прав людини ООН / Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Білоус А. О., Пастернак А. О. Специфіка порушених прав людини в умовах

військових конфліктів: постанововчо-концептуальний характер і особливості // Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 22–25;

3. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій. – Київ: «ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. – 366 с.;

4. Ситняківська С. Права людини під час війни, збройного конфлікту (Human rights during the war, armed conflict) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/23743/1/%D0%A1%D0%B8%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A1..PDF

5. Конституція України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. О. Торгашова¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЙМАНЦЯ ЯК УЧАСНИКА ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Діяльність сучасного світового співтовариства спрямована на встановлення та підтримання міжнародного правопорядку. Збройні конфлікти, які згодом переростали у війни супроводжували людство впродовж всього його існування. Сучасність все більше пронизує тенденція вирішення як міжнародно-правових, так і внутрішніх спорів саме використовуючи силу, що, в свою чергу, підриває домовленість держав щодо безпеки миру і людства. Залучення найманців у збройних чи воєнних конфліктах ще більш ускладнює ситуацію на шляху до забезпечення світового правопорядку і до затвердження принципів міжнародного гуманітарного права. Тематика збройних конфліктів впродовж розвитку всієї історії викликала інтерес, залучення найманців було відоме ще з античних часів, особливо в Давній Греції. Саме тому дослідження теми, чому продовжує існувати «попит» на залучення найманців при вирішенні суперечок за участю зброї було і залишається актуальним.

Даною темою у своїх роботах представляли такі вчені: А. В. Наумов; В. П. Панов; В. Ю. Калугін; А. Й. Полторак; А. Г. Кибальник; С. В. Ісакович; Д. Б. Левін; І. І. Лукашук; Р. А. Мюллерсон; Ю. О. Решетов; Л. Д. Тимченко;

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. М. Трайнін та інші. Такі згадані вчені як А. В. Наумов, В. П. Панов та І. І. Лукашук розглядають теоретичні та прикладні аспекти збройного найманства, яке охоплено правовим регулюванням у галузі міжнародного кримінального права. [1, с. 69]

Метою статті є: виявлення історичних проявів використання збройного найманства, дослідження статусу найманців у міжнародному праві, визначення наявності законодавчої обґрунтованості залучення даних осіб у будь-які збройні конфлікти, встановлення відношення світового співтовариства до таких учасників воєнних конфліктів, визначення негативних та позитивних аспектів найму таких людей.

Щодо історичних аспектів прояву збройного найманства, то, слід сказати, що в античному світі статус таких учасників згадується вперше в 392 р. Переважно саме античні історики присвячували свої праці грецькому найманству, а саме такі історики як Фукидіда, Ксенофанта та Діодора. Л. П. Маринович зауважує, що приблизно в IV ст. до н. е. грецькі держави змогли утримувати наймане військо, адже саме в той час вони змогли досягти високого рівня економічного розвитку, що й забезпечило їм можливість залучати найманців. Цікаво, що найманими військами користувалися тільки наймогутніші грецькі держави – Афіни, Спарта та деякі інші. Деякі джерела наголошують на тому, що певні місцевості Греції спеціалізувалися на наданні найманців і це прирівнювалося до військової професії. Найманий воїн прирівнювався до професіонала і залучався до військ певних держав не обов'язково через скрутне матеріальне становище чи інші причини, а через бажання побудувати військову кар'єру.

Вже в середньовіччі найманство набуває серйозного обороту, особливо найм скандинавів Візантією, адже практично в усіх країнах Європи існували наймані дружини королівських охоронців.

Щодо Київської Русі, то слід зазначити, що і в їхніх збройних колах було чимало саме скандинавських найманців. У статтях Повісті минулих літ за 1015 та 1024 рр. сказано, що Ярослав «послав за море» та «посла по варяги», тобто відправляв до країн Скандинавії емісарів з метою найму вояків [2, с 307]

Також О. Луговий висунув таке припущення, що можливо причиною невдалого Четвертого хрестового походу 1205 року внаслідок якого було захоплено Константинополь та посилювався розкол між католицькою і православною церквами був саме «конфлікт свідомості» візантійців та хрестоносців. Вчений припускає, що візантійці могли бачити в хрестоносцях найманців, а хрестоносці (франки) вважали себе просто союзниками, які надають військову допомогу на певних умовах. [2, с. 310]. Тобто, впродовж

історії найманці безпосередньо залучалися державами для ведення війн, наведеними вище прикладами історія, звісно, не обмежується. Можна сказати, що спочатку найманство не сприймалося так гостро і не було однією з першочергових проблем, як це ми можемо спостерігати сьогодні. Однак, можна поставити запитання чому відношення і статус таких осіб, а точніше відсутність правового статусу, як такого, у міжнародному середовищі на теперішній час, різко змінилися. Слід говорити, в даному випадку, про період закінчення Другої світової війни, коли саме відбувалося зародження принципу «нейтралітету», зароджувалася та утверджувалася концепція захисту прав людей та розвиток інших ліберальних цінностей. Саме тоді Статутом Організації Об'єднаних Націй, а саме статтею 2, пунктом 4 проголошувалося, що ведення війни є незаконним. Крім того, найманців абсолютно не турбують наслідки, тому можна стверджувати, що саме з цього періоду міжнародна спільнота не просто не схвалювала найманство, а й забороняла його, ставлячи в пріоритеті мир і безпеку людства.

Прогалини, які існують у міжнародному праві дозволяють державам ще активніше «вербувати» найманців, з кожним роком все збільшується їхня кількість і ще більше держав прагнуть залучити їх до своїх лав. Сьогодні ми спостерігаємо за тими воєнними конфліктами, які відбуваються в Ірані, Ізраїлі, в Чечні та інших країнах і можемо зробити висновок про те, що такі подібні явища, які відбуваються впродовж всього історичного розвитку мають своїм наслідком хаос, безперервне порушення прав людей, руйнацію економічної, правової та інших систем держав.

Весь міжнародний світ прагне своїм головним напрямком вирішення суперечок лише мирними засобами, аби забезпечити безпеку та права людства. Такі цілі переслідує ООН, яка з моменту її утворення почала все більше приділяти увагу міжнародному співробітництву в боротьбі зі злочинністю, такі напрямки діяльності можемо безпосередньо вбачати в Статуті ООН, який набув чинності 24 жовтня 1945 року.

Міжнародне право наголошує на тому, що кожен учасник збройних дій має окремий статус. Міжнародне гуманітарне право за критерієм причетності до процесу ведення збройних дій поділяє учасників збройного конфлікту на тих хто бере участь у бойових діях, передусім це військові, які становлять, як правило, регулярні збройні сили тієї чи іншої держави та невійськовий персонал, а саме: медперсонал, партизани, шпигуни та найманці. Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 року поділяє учасників збройного конфлікту на «воюючих» та «невоюючих». [3, с. 152]

Який же правовий статус у міжнародному праві мають найманці? Передусім, в Декларації Генеральної Асамблеї ООН про принципи міжнародно-

го права, що стосується дружніх відносин і міжнародного співробітництва відповідно до Статуту ООН 1970 року, забороняється заохочення іррегулярних сил, в тому числі найманців. Тобто є пряма заборона. Така заборона міститься і в Женевській конвенції та протоколах до неї. Діяльність таких осіб має своїм складом злочин, а тому такі особи не підлягають правовому захисту. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року чітко визначає ознаки найманця. Зокрема, така особа не є громадянином жодної з держав, яка бере участь у збройному конфлікті, вона переслідує виключно корисливі цілі, а саме винагороду, що значно перевищує винагороду військових, які є частиною регулярного складу армії, за виконану роботу, вона спеціально вербується однією з сторін конфлікту і зобов'язана брати безпосередню участь у військових діях. В Україні, якщо звернутися до національного законодавства, за вербування, фінансове забезпечення найманців, залучення таких людей чи використання їх у збройних конфліктах встановлена відповідна кримінальна відповідальність [3, с. 153–154]

Найманці можуть піддаватися судовому переслідуванню, можуть зазнати відповідного покарання, адже їх правовий статус не захищається четвертою Женевською конвенцією, яка захищає статус цивільних осіб. Звісно, що до таких осіб, в будь-якому випадку, повинні ставитися гуманно і повинні забезпечити і гарантувати їх права. В аспекті відповідальності таких осіб є деякі практичні проблеми, а саме незрозумілою є процедура притягнення таких осіб до відповідальності, незрозумілим залишається і той факт, який саме судовий орган буде розглядати справу щодо таких осіб. Норми Женевської конвенції наголошують на тому, що такі особи можуть бути притягнені за національним законодавством тієї держави, на території якої вчинено злочин. Однак питання, як саме виявити найманця не регламентовано. Були пропозиції розглядати такі справи Міжнародним кримінальним судом ООН, але в Римському статуті Міжнародного кримінального суду ООН найманство як протиправне діяння не закріплено, а отже юрисдикція судів не підпадає під розгляд таких справ. Тому багатьом особам вдається уникати відповідальності. [3, с. 155]

Таким чином, незаконні військові формування, а саме найманці є проблемою, яка в сьогоденних умовах має суспільно-небезпечний та абсолютно невідконтрольний характер. Сам факт низької ефективності норм міжнародного права, відсутності належно регламентованої процедури притягнення таких осіб до відповідальності, можливо навіть відсутність певних санкцій до держав, з точки зору міжнародного права, які активно залучають найманців для ведення збройних конфліктів замість того, аби мирним способом вирішити певні суперечності, що виникають, не розуміючи того історичного досвіду, який зазнав і зазнає світ щодо абсурдності ведення будь-яких

бойових дій, призводить до того, що це є підґрунтям для збільшення динаміки проявів найманства та для подальшої дестабілізації суспільства.

Література:

1. Пунда О. О. Збройне найманство: публічно та приватно-правовий аспекти // Університетські наукові записки, 2006, №2 (18), С. 69–74
2. Громовенко К. В. Історико-правовий аналіз військового найманства в античній, середньовічній та ранньомодерній Європі // Актуальні проблеми політики, 2013, С. 304–314
3. Скрильник О. О., Майструк О. П. Особливості визначення статусу найманця як учасника збройного конфлікту// Юридичний науковий електронний журнал, 2014, №3, С. 152–155

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Б. Д. Трофімов¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВ ДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Завдяки поступовому розвитку міжнародних зв'язків на сьогодні побудована відповідна система міжнародно-правових відносин, необхідним елементом якої є дотримання вироблених протягом століть принципів та норм, на основі яких і відбувається взаємодія між суб'єктами міжнародного права. Міжнародно-правова відповідальність, серед іншого, спрямована на захист існуючої системи міжнародного права, однак в ході притягнення порушників на основі норм міжнародного права до відповідальності нерідко виникають окремі складнощі, розгляду яких присвячується дана стаття. В статті аналізуються проблемні питання міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права, а саме держав, відповідні акти міжнародного права та практика міжнародних відносин з цього питання. Визначаються проблеми притягнення до міжнародно-правової відповідальності та пропонуються способи їх розв'язання.

Вивченням даної проблематики займалися такі зарубіжні та вітчизняні фахівці як: Даценко Т. В., Моджорян Л. А., Тимченко Л. Д., Хачатурян Т. Х., Заяє А., Стещенко В. М., Тускоз Ж. та інші.

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Основоположним принципом права є відповідальність його суб'єктів за вчинені ним правопорушення. Фундаментальність цього принципу пояснює його поширення на всі галузі права, в тому числі й на міжнародне. Суб'єкт, який порушує певний припис, здійснює посягання не лише на певні права та інтереси, він порушує систему взаємовідносин, завдає шкоди загальному правопорядку, що особливо проявляється в міжнародному праві. Так, безумовність відповідальності за порушення міжнародних зобов'язань передбачена рішенням постійної Палати міжнародного правосуддя в справі про фабрику Хорзуф 1928 р., за яким спричинена шкода в обов'язковому порядку має бути компенсована [6].

Також здійснено спробу систематизувати положення про відповідальність держав в єдиному акті, який через свою рекомендаційну силу не можна вважати підсумком необхідної діяльності в цьому напрямі. Так, даному питанню присвячено Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння від 12 грудня 2001 року [5].

Саму ж міжнародно-правову відповідальність визначено Комісією міжнародного права ООН як «наслідки, котрі те чи інше міжнародно-протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідки діяння в плані відшкодування збитків і відповідних санкцій» [3].

Держава є основним та загально визнаним суб'єктам міжнародного права. Питання відповідальності держави за порушення норм міжнародного права постає з часів першого такого порушення, однак, попри це, певні складнощі існують й нині.

Так, особливістю міжнародного права є його «лінійний» характер, в ході якого до взаємодії вступають юридично рівні та суверенні держави, які в ході своєї спільної діяльності здатні виробити норми права та забезпечувати їх дотримання. В національному ж праві дія відповідних приписів забезпечується монополією держави на застосування примусу. Тобто, для притягнення держави до відповідальності необхідно діяти в умовах не владно-підпорядкованих, а рівних, що відповідним чином зумовлює певні особливості такого процесу.

На сьогодні дане питання врегульовано, зокрема, Статутом ООН, відповідно до якого Кожен Член Організації зобов'язується виконати рішення Міжнародного Суду в тій справі, в якій він є стороною [8]. Відповідно до Статуту Міжнародного суду рішення Суду є обов'язковим лише для сторін, що беруть участь у справі, і лише за даною справою [7].

Також слід відмітити, що згідно ст. 113 Статуту ООН у тому випадку, коли зобов'язання Членів Організації за даним Статутом виявляться в супер-

ечності з їхніми зобов'язаннями за якоюсь іншою міжнародною угодою, переважну силу мають зобов'язання за цим Статутом [8]. Таким чином, в міжнародному праві існує загальнообов'язковий механізм, дія якого спрямована, зокрема, на розв'язання спорів. Однак, проблемним питанням в даному випадку виступає аспект виконання рішення суду у справі.

Відповідно до європейської регіональної та універсальної правової практики виконання рішення суду є невід'ємною складовою частиною судочинства, права на суд. За своїм змістом належне виконання рішення є підсумовуючим етапом зазначеного механізму врегулювання конфліктів, а тому принциповим є забезпечення такого виконання.

Можна вважати, що реальну можливість забезпечити виконання рішення у справі має Рада Безпеки ООН. Так, вона уповноважена вимагати мирного розв'язання спорів (по суті ініціювати судовий процес), досліджувати конфлікти та в будь-якій його стадії надавати рекомендації, враховуючи компетенцію саме Міжнародного суду розглядати юридичні спори. Виконавчими та забезпечувальними ж можна вважати повноваження Ради Безпеки ООН щодо вимоги виконання тимчасових заходів, вимоги застосування членами ООН заходів, необхідним для забезпечення виконання його рішення, а також можливість застосовувати збройні сили, якщо в цьому є потреба відповідно до Статуту. Члени ж ООН зобов'язані виконувати рішення Ради Безпеки [8].

Однак, обов'язковим для прийняття рішення Радою Безпеки ООН є співпадіння голосів його постійних членів – т. зв. «право вето», яке полягає в можливості постійного члена проголосувати проти та цим перешкодити прийняттю певного рішення. Передбачено також обов'язок будь-якого члена утриматися від голосування при прийнятті рішення щодо застосування мирного порядку розв'язання спорів.

В даному механізмі очевидно є спроба дотриматися балансу сил задля підтримання миру та безпеки. Однак такий підхід створює і можливості для зловживання постійними членами Ради Безпеки ООН своїм правом.

По-перше, не передбачається можливості зміни складу постійних учасників Ради Безпеки, обмеження чи припинення їх повноважень, а також їх «неучасті» в розгляді справ щодо них самих в будь-якій сфері.

По-друге, якщо Рада Безпеки є по суті єдиним легальним та легітимним механізмом застосування сили, то його ефективність може зводитись до волі окремої держави (постійного члена Ради Безпеки ООН), що порушує баланс сил в світі та принципи міжнародного права.

Прикладом такого зловживання є справа «Нікарагуа проти США», за результатом розгляду якої США були зобов'язані компенсувати завдану шкоду Нікарагуа. Однак, в ході громадянської війни, яка тривала в Нікарагуа

протягом 80-их років Сполучені штати декілька разів блокували голосування Ради Безпеки з цього питання. Також було накладено вето і на рішення Ради Безпеки ООН, яким США зобов'язувалися сплатити компенсацію Нікарагуа за завдану шкоду, передбачену рішенням Міжнародного суду. Станом на сьогодні шкода так і не була компенсована.

Таким чином, зловживання правом вето в Раді Безпеки ООН через свою універсальність та загальну важливість може ставати перешкодою в ході притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності саме з політичних мотивів.

Слід погодитися з тим, що встановлений міжнародним правом правопорядок може бути порушено й окремою фізичною особою, яка не має офіційного статусу (не виступає від імені держави) шляхом вчинення дій, які порушують норми міжнародного права. При цьому для визнання такої точки зору не обов'язково бути прихильниками відповідного підходу до визначення суб'єктів міжнародного права [4,9], адже, наприклад, Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 1948 р містить, серед іншого, й обов'язок саме для держав притягнути відповідних осіб до відповідальності, що породжує питання про наслідки недотримання державою такого обов'язку.

В даному аспекті слід відзначити складнощі у дотриманні принципу *Nullum crimen sine lege*. Так, професор Альфред Заяс зазначає, що Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 1948 р. може мати зворотню дію в часі, у зв'язку з відповідністю до вже існуючих норм міжнародного права. На його думку «Зважаючи на те, що існує вищий рівень захисту прав людини згідно з нормами *jus cogens*, застосування зворотної дії в часі щодо актів геноциду є не лише справедливим, але й необхідним для підтримання міжнародного правопорядку» [2].

Однак, такі теоретичні підходи заперечуються, наприклад, висновком Міжнародного центру перехідного правосуддя, предметом діяльності якого було турецько-вірменське примирення. Так, він заперечив можливість застосування зворотної дії в часі згаданої Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього. «Міжнародне право взагалі забороняє зворотню дію в часі щодо договорів, якщо інше не впливає зі змісту договору, або не встановлено іншим засобом. Конвенція про геноцид не містить положень щодо необхідності застосування до неї зворотної сили. Навпаки, текст Конвенції наводить на думку, що він повинен накладати перспективні зобов'язання лише на держави-учасниці після набрання нею чинності» [1].

Таким чином, у доктрині міжнародного права відсутня єдність щодо застосування принципу *Nullum crimen sine lege* відносно дії міжнародних

актів, що може породжувати питання про можливість притягнення до відповідальності держави за недотримання нею положень таких актів.

В підсумку слід зазначити, що згадані в статті проблеми притягнення до міжнародної відповідальності держав об'єктивно існують, що зумовлює необхідність вироблення відповідних заходів для їх подолання. Так, щодо можливості зловживання правом вето в ООН можна запропонувати такий підхід: внести зміни до Статуту ООН, якими змінити процедуру голосування Ради Безпеки ООН. Зокрема, у випадках коли питання, відносно якого відбувається голосування, стосується одного з постійних членів Ради Безпеки ООН позбавляти такого члена «права вето» в ході такого голосування. Врівноважити такий підхід слід через голосування за відповідне питання у форматі Генеральної Асамблеї ООН, для якого *ad hoc* встановити таку процедуру: рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували принаймні 3 постійні члени Ради Безпеки ООН та 2/3 членів Генеральної Асамблеї ООН. Завдяки такому підходу буде забезпечено дієвий механізм подолання «принципового» вето та зловживань постійних членів Ради Безпеки. Водночас, це не перетвориться на свавілля, адже вимога наявності голосів принаймні 3 постійних членів та 2/3 членів Генеральної Асамблеї надаватимуть такому рішення потужної легітимачії. Звісно, слід мати на увазі, що такий «демократичний» підхід неминуче призведе до поляризації світу на певні угруповання. Однак, такий стан речей видається кращим в порівнянні з випадками, коли одна держава своїми діями може нівелювати зміст міжнародного співробітництва та зводить нанівець інтереси непостійних членів Ради Безпеки.

Що стосується питання відносно зворотної дії міжнародних актів та відповідальності держав з цього приводу, то доцільним видається внесення змін в статут ООН, який слід доповнити положенням про обов'язкове зазначення в міжнародних конвенціях положення щодо їх дії у часі. Конвенцію без відповідного припису за такими змінами слід визнавати такою, що не має зворотної дії у часі в усіх випадках. Діючі на сьогодні конвенції варто у певний термін (наприклад 5 років) привести у відповідність до таких змін з умовою, що невнесення змін в конвенцію автоматично надаватиме згоду її підписантами на заборону зворотної дії положень такої конвенції.

Література:

1. Legal Analysis Prepared for the International Center for Transitional Justice [Електронний ресурс] : The Applicability of the United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide to Events which Occurred During the Early Twentieth Century February 10, 2003. – Режим доступу: http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.244/current_category.5/affirmation_detail.html

2. Zayas Alfred. The Genocide against the Armenians 1915–1923 and the relevance of the 1948 Genocide Convention [Електронний ресурс] : The Armenian Genocide in the Light of the Genocide Convention Los Angeles, 8 November 2003 By Professor Alfred de Zayas, Geneva. – Режим доступу: <http://alfreddezayas.com/Lectures/armenialect.shtml>

3. Ежегодник Комиссии международного права, 1984. – Нью-Йорк, 1985. – Т. 2, ч. 2. – С. 120.

4. Моджорян Л. А. Субъекты международного права. Гос. изд. юрид. литературы, Москва, 1958. – 157 с. Judgment of the Court of 5 February 1963. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>

5. Резолюция 56/83 Ответственность государств за международные противоправные деяния от 12.12.2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/901941379>

6. Решение Постоянной палаты международного правосудия по делу о фабрике в Хорзуве 1928 г. // РСІІ. – 1928. – Ser. A. – N 17. – P. 47.

7. Статут Міжнародного Суду ООН від 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>

8. Статут ООН від 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

9. Тускоз Жан. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. – К.: «АртЕк», 1998. – 416 с.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Е. Ш. Фархадова¹

МІСЦЕ ОДНОСТОРОННІХ АКТІВ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Односторонні акти відіграють досить важливу роль в сучасному міжнародному праві. Актуальність даної тематики полягає не тільки у тому, що такі дії виражають волю держави на міжнародно-правовій арені, а й у можливості поліпшення правової безпеки, визначеності, передбачуваності та стабільності в міжнародних відносинах [1].

В сучасній доктрині міжнародного права вирізняють три основні підходи щодо розуміння сутності односторонніх актів. Їх розглядають: 1) як

¹ Студентка 4 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

джерело міжнародного права; 2) як допоміжний засіб для встановлення правових норм; та 3) як джерело міжнародних зобов'язань [2].

Окрім того, важливим питанням є відокремлення односторонніх актів держав від інших, схожих за характером, але різних за сутністю та призначенням дій. Зокрема, від таких споріднених актів, як: а) односторонні акти неправового характеру (політичні заяви); б) односторонні акти, які ухвалюються іншими ніж держави суб'єктами міжнародного права; в) односторонні акти, які тягнуть за собою міжнародно-правову відповідальність держав; г) одностороння поведінка держави; д) залежні односторонні акти держав, які здатні викликати юридичні наслідки лише у межах інших правових режимів, зокрема права міжнародних договорів [3, с. 10–16].

В міжнародному праві немає єдиного чітко регламентованого визначення даного терміну. Загалом односторонні акти держави можуть бути визначені як вираження волі однієї держави або держав, які створюють міжнародно-правові наслідки [4]. Це є з одного боку дії юридичного характеру, що позначають прояв волі до обов'язків з боку держави-автора, а з іншого, будь-яка одностороння поведінка держави, що створює правові наслідки на міжнародному рівні [5].

На практиці вирізняють досить велику кількість форм втілення даних актів. Так визнання держави чи уряду, дарування території та обіцянка діяти чи не діяти у визначеному порядку, є одностороннім актом. Попри це, кожна з таких дій має різні правові наслідки. Тому розроблялися різні спроби систематизувати ці дії відповідно до їх правових наслідків [6, с. 548]. На думку окремих науковців щодо деяких односторонніх актів, таких як визнання, протест та відмова сформувався звичай, згідно якого вони мають правові наслідки. Попри це, щодо обіцянок, то їх юридична обов'язковість все ще становить предмет наукової дискусії [7, с. 1018]. Наріжним каменем щодо визначення односторонніх актів виступає питання чи можна вважати їх класичним джерелом міжнародного права або ж яка їх юридична сила. Досить влучно зазначає з цього приводу Сіваш О. М. Так, науковець наголошує, що по суті дискусійним залишається питання про визначення поняття «джерело міжнародного права» і тому, враховуючи всі останні зміни та тенденції до визнання односторонніх актів, стверджувати, що вони є поза системою є невірно [8].

Звертаючись до питання юридичної сили односторонніх актів, нам варто наголосити наступне. Воно пов'язане з відокремленням суто односторонніх актів від інших схожих за характером актів. Так односторонні заяви незалежно від їх політичної цінності можуть не створювати жодних юридичних зобов'язань. Зокрема, здійснення певних дій представниками дер-

жави з суто політичними намірами, що не передбачають ситуацію накладення обов'язку на державу (окремого виду промови в якості «політичних виступів» при передвибірній агітації та ін.).

Такою ж різноманітною є і форма односторонніх актів, що зобов'язують державу. Це пов'язано з відсутністю чітких вимог до того, якими вони мають бути аби отримати відповідний статус. Форма односторонньої декларації не впливає на її дійсність чи юридичні наслідки.

У одному зі своїх рішень Міжнародний Суд правосуддя встановив, що умови дійсності та правила інтерпретації складаються з загальних принципів права, застосовних до будь-якої поведінки держав, але з урахуванням особливостей односторонньої поведінки [9]. Так, у рішенні Про ядерні випробування Нової Гвінеї проти Франції, суд зазначив, що у міжнародному праві не існує жодних спеціальних або жорстких вимог у цій сфері. Попри це, Суд наголосив, що зобов'язальна сила актів матиме місце, коли вони були зроблені публічно і з відповідним наміром [9]. Ідентичне положення закріплене в роботі Комісії з міжнародного права [10].

Не менш важливим для визначення правових наслідків таких декларацій є врахування їх змісту, всіх фактичних обставин, в яких вони були зроблені, та висловлені щодо них реакції. Окрім того, одностороння декларація зобов'язує державу на міжнародному рівні лише в тому випадку, коли вона зроблена офіційним представником у межах його повноважень [11, с. 372].

Принцип, згідно якого кожна держава має право укладати договори, зазначений у ст. 6 Віденської конвенції з права міжнародних договорів, може також застосовуватися в контексті односторонніх актів держав [12], тому справедливо стверджувати, що кожна держава може взяти на себе зобов'язання через дії, за яких вона односторонньо виконує юридичні зобов'язання. Ця спроможність була визнана Міжнародним Судом у справі Збройних Сил (Конго проти Руанди). Як зазначив Міжнародний Суд, односторонній акт зобов'язує державу на міжнародному рівні лише у тому випадку, якщо його сформовано органом влади, що має право на це в силу своїх повноважень [13]. Інші особи, які представляють державу в зазначених областях, можуть бути уповноважені накладати зобов'язання через свої заяви в сферах, що належать до їх компетенції. Дане положення відповідає нормам міжнародного звичаєвого права, що знаходить своє відображення через договірне право [14].

Міжнародний суд також додав інші можливості, не виключаючи *ipso facto*, що інші особи, відмінні від згаданих у попередньому пункті, могли представляти державу та вчиняти односторонні акти. Як стверджує Міжнародний суд, «це може бути правдою, наприклад, для власників технічних

міністерських портфелів, які здійснюють повноваження у своїй компетенції у сфері зовнішніх відносин, і навіть певних посадових осіб» [14, с. 283–287].

Таким чином, односторонні акти є поведінкою держави автономного одностороннього характеру. Тобто вони є результатом певної юридично значимої поведінки держави, що представляє собою один із визнаних правом способів висловлення односторонньої позиції даного суб'єкта міжнародного права.

Література:

1. Weingerl A. 1. Definition of Unilateral Acts of States [Електронний ресурс] / Aleš Weingerl // Inaugural Conference of the European Society of International Law in Florence. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.esil-sedi.eu/sites/default/files/Weingerl_0.PDF. (Last accessed: 20.09.18).
2. Сіваш О. М. Односторонні акти держав у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] // Форум права, № 5. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2016_5_30.pdf. (дата звернення: 21.09.18).
3. Мельник С. О. Односторонні акти держав у сучасному міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / Київ, 2007. 24 с.
4. Cedeño V. Unilateral Acts of States in International Law [Електронний ресурс] / V. Cedeño, M. Torres Cazorla // Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1496>. (Last accessed: 21.09.18).
5. UN ILC 'Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-Second Session' (1 May – 9 June and 10 July – 18 August 2000) GAOR 55 Session Supp 10. (Last accessed: 21.09.18).
6. Schwarzenberger G., International Law as Applied by International Courts and Tribunals (vol IV, 1957), p. 548.
7. Fiedler W., 'Unilateral Acts in International Law' (2000) IV Encyclopedia of Public International Law, p. 1018.
8. Сіваш О. М. Односторонні акти держав у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] // Форум права, № 5. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2016_5_30.pdf. (Last accessed: 21.09.18).
9. Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment of 20 December 1974// ICJ Reports 1974. – P. 457. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/59/059-19741220-JUD-01-00-EN.pdf> (Last accessed: 21.09.18).
10. Art. 1 of the Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations. (Last accessed: 21.09.18).
11. Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two, p.372. URL: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2009_v2_p1.pdf (Last accessed: 21.09.18).
12. Art 4 of the Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations. (дата звернення: 21.09.18).

13. UN ILC 'Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-First Session' (3 May – 23 July 1999) GAOR 54 Session Supp 10. URL: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_61_10.pdf.

14. Сіваш О. М. Діяльність Комісії з міжнародного права з кодифікації і прогресивного розвитку теми «Односторонні акти держав» // Форум права. 2016. №4. С. 283–290.

15. Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v Rwanda) (Jurisdiction of the Court and Admissibility of the Application) // ICJ Reports 2006. – 6. // URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/126> (Last accessed: 21.09.2018).

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. А. Федоровська¹

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВЛАСТИВОСТІ, ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ

19 вересня 2012 р. на 67-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено Декларацію «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях». У цьому акті йдеться про «позитивний внесок Генеральної Асамблеї як головного дорадчого і представницького органу Об'єднаних Націй, для верховенства права у всіх аспектах шляхом розробки політики та встановлення стандартів...» (п. 27) [1].

Отож, не є випадковим, що нині майже в усіх «праволюдних» публікаціях – наукових, навчальних, публіцистичних, просвітницьких – йдеться про ті чи інші «стандарти» прав людини [2, С. 11].

Основоположні права людини стосуються, так чи інакше, кожного індивіда. Тому, коли йдеться про їхні «стандарти», насамперед і постає питання про гранично загальні з них. А такі стандарти, ясна річ, можуть фіксуватись саме в актах міжнародного права. До історії формування міжнародних стандартів прав людини: стислий екскурс. Як відомо, всесвітня система захисту прав людини почала активно розвиватись у другій половині ХХ ст. – після завершення Другої світової війни, насамперед, коли ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини (далі – ЗДПЛ). Адже тоді стало зрозумілим, що

¹ Студентка 1 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава мудрого

без застосування в міжнародному праві, в усіх державах світу певних праволюдних показників, яким мають відповідати всі національні позитивно-правові системи, існувати меризик повторення жадливиx порушень прав людини, які мали місце під час Другої світової війни. І вже у преамбулі ЗДПЛ було чітко відзначено, що викладені у ній принципи і положення належить розглядати як «загальний стандарт», «загальний ідеал», прагнути досягти якого мають усі народи і держави. Інакше кажучи, укладачі ЗДПЛ вбачали у ній виклад всесвітніх стандартів прав людини[3, С.144].

ЗДПЛ послугувала фундаментом для подальшої розробки вже міжнародно-договірних праволюдних документів, які вміщували б децо розширені й конкретизовані всесвітні стандарти прав людини. Отож, поступово сформувався так званий Міжнародний білль про права людини.

Загалом встановлення міжнародних стандартів прав людини вважають частиною процесу універсалізації таких прав та виділяють два шляхи, якими він відбувається: а) конкретизація прав у конвенціях, які є обов'язковими до виконання для держав, котрі їх ратифікували, та встановлення відповідальності цих держав за їх порушення; б) розробка вимог щодо досягнення цілей, викладених у ст. 28 ЗДПЛ: створення соціального та міжнародного порядку, в якому такі права можуть бути повністю реалізовані завдяки зміні умов, що позначаються на їх реалізації.

Міжнародні стандарти прав людини встановлюють, власне, «мінімальний стандарт», є «мінімально допустимим консенсусом»; вони не лише закріплюють перелік назв загальноновизнаних прав, а й фіксують їх певний необхідний обсяг, мінімальний рівень, на якому останні мають реалізовуватись [4, с. 27]. Окрім цього, стандартизуватись також можуть певні вимоги до засобів гарантування прав людини (зокрема, позитивні обов'язки держави із забезпечення, охорони та захисту таких).

Однією з ознак міжнародних стандартів прав людини є їх універсальність. Про це вкотре було вказано у згаданій вище Декларації Генеральної Асамблеї ООН «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях». У ній зазначено, зокрема, таке: «Ми підтверджуємо урочисте зобов'язання наших Держав виконувати свої обов'язки зі сприяння загальній повазі, дотриманню і захисту усіх прав людини і основоположних свобод для всіх. Універсальна природа цих прав і свобод не підлягає сумніву. Ми наголошуємо на обов'язку всіх Держав у відповідності зі Статутом поважати права людини і основоположні свободи для всіх, без будь-яких відмінностей» [5,С.19].

Універсальність таких стандартів має діалектично поєднуватися зі, здавалось би, протилежною ознакою – можливістю не універсальної (неодноз-

начної, різнозмістовної) інтерпретації їх конкретного змісту й/чи обсягу у різних культурних контекстах. Так, Комітет з прав людини ООН, утворений на підставі Пакту про громадянські і політичні права та Факультативного протоколу до нього, прямо вказав, що право на сімейне життя може відрізнятися залежно від соціо-економічних та культурних умов [6, с. 121]. А Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) прийняв доктрину «меж свободи розсуду», яка передбачає, зокрема, тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) із урахуванням традицій відповідної держави, аби в процесі національної імплементації брались до уваги певні національні, історичні, культурні особливості держави.

Отже, беручи до уваги всі наведені вище ознаки досліджуваних стандартів, можна запропонувати таку дефініцію їх загального поняття: міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлені досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру [7, С.28].

Класифікація міжнародних стандартів прав людини. Її можна здійснювати за різними критеріями. Зокрема:

- залежно від їх онтичного статусу такі стандарти поділяються на номінальні (термінологічні, текстуальні), до яких належать самі лише назви прав і свобод людини, що вжиті у міжнародних актах, та фактичні (змістовні), до яких відносять зафіксовані у вказаних джерелах змістові й обсягові показники таких прав і свобод;

- за деонтичним статусом – обов'язкові, втілення котрих є формально необхідним для відповідних держав і може забезпечуватися навіть застосуванням міжнародних політико-юридичних санкцій, та рекомендаційні, які хоч і не мають формальної обов'язковості, проте теж забезпечені санкціями міжнародно-політичними (морально-політичними);

- за простором (територією) дії – світові (загально-цивілізаційні, глобальні) та регіональні (зокрема, континентальні).

Утім наведений перелік різновидів міжнародних стандартів прав людини не є, ясна річ, вичерпним; адже можливі й інші способи їх класифікації [8, С.51]. Загалом же слід ще раз зауважити, що різноманітні класифікації

стандартів прав людини покликані відображати ту чи іншу їхню специфіку; а їм належить неодмінно враховувати при конструюванні та використанні юридичних інструментів забезпечення (тобто сприяння реалізації, охороні й захисту) прав та свобод людини.

Література:

1. Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels. A/67/L.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccessdds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/ N12/516/51/PDF/ N1251651.pdf?OpenElement>.
2. Рабінович П. М. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти) / П. М. Рабінович, Н. М. Раданович // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія І. Дослідження і реферати. – Вип. 4. – Львів, 2002. – 192 с.
3. Грошевий Ю. Системний аналіз європейських стандартів щодо захисту прав людини: доктринальні підходи та судова практика / Ю. Грошевий, О. Копиленко, М. Цвік // Право України. – 2006. № 8. – С. 143–145.
4. Костылева Е. Д. Понятие, виды и источники европейских международно-правовых стандартов в области прав человека // Право и государство. – 2007. – № 7. – С. 24–28.
5. Оганесян С. М. Понятие международных стандартов прав человека // Международное публичное и частное право. – 2008. – № 2. – С. 18–21.
6. Голубок С. А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту // Правоведение. – 2007. – № 1. – С. 112–124.
7. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття // Вісник Національної академії правових наук України № 1 (84). – 2016. – С. 19–29.
8. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні // Вісник Національної академії правових наук України. – № 2 (89). – 2017. – С. 41–53.

Науковий керівник: *Хаустова М. Г.*, к. ю. н., доцент кафедри теорії держава та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Я. А. Фрумосу¹

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні суспільно-політичні, соціально-економічні, інформаційні та духовно-культурні зрушення в усіх сферах життя актуалізують пошук укра-

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

їнським етносом власної духовно-культурної ідентичності. Це обумовлено, зокрема, феноменом глобалізації як системної трансформації соціально-політичної, господарської та культурної сфер життя всіх без винятку суспільств, а також основ їх життєвдтворення та розвитку.

У контексті аналізу проблем глобалізації, не можна не звернути увагу на питання вступу України до Європейського Союзу. Складною в такому сенсі є ситуація України як потенційного партнера Євросоюзу сьогодні та її положення в покращенні двосторонніх взаємовідносин з першочерговою метою заручення необхідною підтримкою з боку ЄС у проведенні вкрай важливих внутрішніх реформ. По-перше, складність полягає в тому, що нинішня зовнішня політика України не відповідає повною мірою ані потребам країни, ані ситуації у світі. По-друге, й досі не налагоджені стабільні економічні відносини з потенційними партнерами країнами-членами ЄС у поєднанні з неспроможністю адекватно відстоювати національні інтереси на міжнародній арені. І по-третє, складності додає справа не тільки в Україні, а й у внутрішньо-економічних проблемах самого Євросоюзу[1, с. 367]. Враховуючи останній досвід розширення, коли Румунія і Болгарія не виправдали покладених на них сподівань, а також економічну ситуацію в Греції, можна сміливо сказати, що ЄС втомився від розширення та й взагалі ціна до його вступу підскочила в кілька разів. Нині Європейський Союз просто змушений діяти більш виважено, обережно й продумано. Деякі європейські експерти стверджують навіть, що після прийому Хорватії двері ЄС зачиняться на досить тривалий час, не виключаючи, що для вирішення своїх внутрішніх проблем Євросоюзу буде потрібно щонайменше років десять. Тому виходячи з цих обставин, цілком очевидним є той факт, що з урахуванням зовнішніх чинників, нинішньої внутрішньої турбулентної політики та економічної нестабільності, реалізація Угоди про асоціацію України та ЄС видається буде надто складною [2, с. 17–27].

Тому, на нашу думку, Україні варто наразі зробити все можливе, щоб довести Євросоюзу, що країна є гідним, економічно надійним партнером. Дійсно, відносини України з Європейським Союзом складаються не так, як у попередніх кандидатів на вступ. Але все ж змістовна перспектива необмеженого розширення економічної співпраці України з ЄС існує, з'явилися обнадійливі кроки поступу в євроінтеграційних процесах держави.

Складна ж ситуація з інтеграцією до ЄС на сьогодні у значній мірі провокується економічними факторами. Україна опинилась у міжнародному конкурентному середовищі, до якого національна економіка виявилася не підготовленою[3]. Неконкурентоспроможність вітчизняної продукції, нерациональна структура виробництва, неефективне використання факторів

виробництва, низький внутрішній попит, незадовільна мотивація щодо підвищення ефективності виробництва, несприятливий інноваційно-інвестиційний клімат, нерівномірний розвиток регіонів – ці основні чинники зумовили незадовільний стан зовнішньоекономічних зв'язків. Для України підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, інтенсивний розвиток зовнішньої торгівлі мають особливе значення, адже це сприяє завершенню ринкової трансформації економіки й ефективній інтеграції у світовий економічний простір [4].

Отже, процеси глобалізації відбуваються на різних рівнях – політичному, економічному, етносоціальному тощо. Особливого значення в Україні на сьогодні набувають економічні чинники глобалізації як такі, які є найбільш проблемними та потребують вирішення. Це в свою чергу, забезпечить інтеграцію України до міжнародного співтовариства і, зокрема, до ЄС.

Література:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №29. – Ст. 367
 2. Пасічна О. Ю. Структурний підхід до формування зовнішньоекономічної стратегії держави в умовах глобалізації // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 17–27
 3. Андрійчук В. Глобалізація, інтеграція та економічна безпека України // Політика і час. – 2003. – №9. – С. 61–70
- Коппель О. Л. Глобалізація // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К: Знання України, 2004 – Т.1–760с.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Хоменко

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток українського суспільства у сфері захисту прав людини вимагає від держави запровадження принципово нових, більш ефективних механізмів захисту її прав. Демократичні країни світу створюють

ниш належні умови для застосування норм міжнародного права з питань захисту прав людини, керуючись відповідними принципами та правилами, які закріплені в документах міжнародних та європейських організацій. Зокрема, право на звернення до суду знайшло закріплення в одному з фундаментальних європейських актів – Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950р.[9]., яка є правовою основою розгляду спорів у Страсбурзькому суді.

Діяльність Європейського суду з прав людини є унікальною не лише з позицій забезпечення ефективного захисту прав людини на міжнародному рівні із наданням можливості звернення фізичних та юридичних осіб за захистом свого права, але і з позиції встановлення теоретичних та практичних моделей здійснення правосуддя національними судами держав-учасниць Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р.

Захист юридичних прав осіб є основою для будь-якої демократичної країни. І ця, на перший погляд проста істина має досить складний шлях реалізації зокрема в Україні, яка станом на листопад 2017 р. посіла п'яте місце за кількістю прийнятих до розгляду заяв Європейським судом з прав людини, що складає 11% . У лютому 2006 року був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»[10]., який гарантував, що рішення Суду є обов'язковим для виконання Україною. У цьому законі містяться матеріальний аспект (справедлива компенсація потерпілому) та заходи загального характеру (наприклад, унести зміни до законодавства). Проте, лише 10% прийнятих Судом рішень виконуються українською владою. Протягом останніх років Україна програла за позовами в ЄСПЛ майже 33 млн євро, у 2017 році – майже 7,7 млн євро. За кількістю невиконаних рішень Україна посідає 4 місце серед усіх країн-членів Ради Європи.

Україна як член Ради Європи ратифікувала Конвенцію та протоколи, тому рішення Суду проти України є обов'язковими до виконання нашою державою згідно із ст. 46 Конвенції та ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [8]. У рішенні ЄСПЛ визнано, що при винесенні судових рішень українськими судами було допущено порушення ЄКПЛ і це є підставою для перегляду зазначених судових рішень Верховним Судом України. Тобто рішення ЄСПЛ є лише підставою для ініціації відповідного судового провадження у Верховному Суді України, але не «замінює» чи «відмінняє» судові рішення, що стало предметом розгляду в ЄСПЛ.

Основний ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» містить багато суперечностей. У першу

чергу це є двозначність тлумачення і певною мірою неясність статті 17, яка закріплює практику Суду. Водночас, у ст.18 Закону йдеться лише про рішення/ухвалу Європейського суду у справах проти України. Судова практика ЄСПЛ є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави – учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Україна є державою, яка орієнтується на європейський досвід і тому для становлення її як правової держави досить важливою є практика ЄСПЛ. На думку комісара Ради Європи з прав людини М. Хаммарберга: «Суд також став «жертвою» власного успіху», оскільки з одного боку, Суд нині переважаний великою кількістю справ, які надходять для розгляду в основному через те, що європейські держави не вживають заходів для запобігання або усунення системних порушень прав людини, а з іншого боку, особи, права яких порушуються в країнах Європи, можуть звернутися до суду з останньою надією щодо відновлення порушених прав.

Оскільки в міждержавних справах акцент робиться на порушення прав і свобод, визначених у Конвенції 13 березня 2014 р. Україною до Європейського суду було подано міждержавну заяву проти Російської Федерації про порушення прав людини на тимчасово непідконтрольних Україні територіях, Автономної Республіки Крим, частин Луганської та Донецької областей [6, с 23–24] Європейський суд з прав людини відкрив провадження у справі «Україна проти Росії» за №210958/14. Звинувачення стосується порушення Росією 12 статей Європейської конвенції з прав людини. Йдеться про ст 2 (право на життя), ст 3 (заборона тортур, нелюдського та принижуючого поводження), ст. 5 (право на свободу та безпеку), ст. 6 (право на справедливий суд), ст 8 (повага до приватного життя), ст. 9 (свобода віросповідання), ст. 10 (свобода слова), ст 11 свобода зібрань), ст. 13 (право на ефективне лікування), ст 14 (заборона дискримінації) та дві статті з додаткових протоколів -право на власність, (зокрема про експропріацію кримською владою української власності в Автономній Республіці Крим) та вільне пересування. Варто підкреслити, що процедура звернення з міждержавною заявою до Європейського суду передбачає дотримання Правил 46 Регламенту Суду , де зазначено, що будь-яка Договірніа Сторона або Сторони, що мають намір порушити справу перед Судом згідно зі ст 33 Конвенції, подають до Секретаріату Суду заяву, яка має містити найменування Договірної Сторони, проти якої подається заява; виклад фактів; виклад зазначеного порушення (порушень) Конвенції або протоколів до неї та відповідних аргументів; підтвердження відповідності критеріям прийнятності; предмет заяви та загального зазначення вимог справедливої сатисфакції, згідно зі ст. 41 Конвенції, від імені сторони чи сторін, що вважають себе потерпілими; ім'я та адресу особи (осіб), призначеної довіреною особою.

Заява має супроводжуватися копіями відповідних документів, включаючи рішення судів, як національних, так і міжнародних та наднаціональних (наприклад Суд ЄС), які стосуються предмета спору.

Індивідуальну заяву мають право подавати фізичні особи (Василів проти України від 20.01.11) або групи осіб, які вважають себе потерпілими та зазнали порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Заяви стосуються фактів, за які несе відповідальність певна державна структура (законодавчий або виконавчий орган, суд тощо). Тобто, заявником може бути як одна особа, так і декілька одночасно.

Звернутися з індивідуальною заявою до Європейського суду з прав людини можуть і юридичні особи (справа «МПП «Голуб» проти України» від 18.10.2005 р.) та неурядові організації (справа «Святі Чоловічі Монастирі проти Греції» від 09.12.1994 р.), але Суд розглядає заяви, спрямовані проти фізичних та юридичних осіб держав-членів Ради Європи. Також варто зазначити, що 5 жовтня 2017 року Верховна Рада України ратифікувала Протокол № 15 [5], який поки не набрав чинності. Цей Протокол пропонує скорочення строків звернене до Суду з шести до чотирьох місяців до остаточного рішення національного суду. Станом на березень 2018 р. 42 держави-члени Ради Європи разом з Україною ратифікували цей Протокол. [4]

Отже, звернення до Суду здійснюється письмово в формі індивідуальних заяв фізичних та юридичних осіб проти держави або міждержавних заяв держав-членів Конвенції між собою стосовно порушених прав, визначених Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини. Зміст заяв має відповідати умовам прийнятності, визначених Регламентом Суду. Звернення з індивідуальною та міждержавною заявою до Європейського суду можливе лише якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Діяльність Європейського суду демонструє та підтверджує безперечну актуальність і необхідність існування цієї інституції і в системі міжнародних та європейських міжурядових організацій, і в системі міжнародних органів захисту прав. Однією з основних цілей взаємодії України з Радою Європи, яка здійснюється в дусі партнерства, є вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідності його міжнародним стандартам захисту прав людини.

Література:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15>.

2. Закон України «Про ратифікацію Протоколу № 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 05.10.2017 р. № 2156-VIII. URL: <http://zakon.rad.gov.ua/go/2156>.

3.. Караман І. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство / І. В. Караман, В. В. Козіна. 3-тє вид., змін. та допов.Х, Фактор, 2017. 240 с.

4. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. URL: <http://zakon2.rad.gov^aws/show/995004>.

5.Рішення Європейського Суду з прав людини вад 09.12.1994 р. у справ! «Святі Чоловічі Монастир! проти Греції». URL: http://european-court.eu/uploads/ECHR_The_Holy_MonastenesvGreece.pdf

6.Рішення Європейського Суду з прав людини вад 18.10.2005 р. у справ! «МПП «Голуб» проти України». URL: <http://hudoc.echr.coe.int>.

7.Chart of signatures and ratifications of Treaty 213 Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Status as of 23/03/2018. URL: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/>.

8.Pending application allocated to a judicial formation 30.11.2017. URL: <http://www.chr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports>.

9.Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950р

10.Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»

Науковий керівник: *Окладна М. Г.*, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. О. Хрякова¹

ПРОБЛЕМА МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Актуальність цієї теми викликана тим, що підтримання міжнародного миру та безпеки у наш час становить одну із найважливіших проблем людства. Вирішення цієї проблеми покладається на ООН. Проте на сьогодні постає питання ефективності діяльності цієї впливової організації, оскільки нові реалії міжнародних відносин потребують реформування ООН. Виходя-

¹ Студентка 3 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чи з цього, метою даної роботи є аналіз миротворчої діяльності ООН на прикладі України та визначення шляхів вирішення наявних в нашій державі проблем.

Для більш глибокого розуміння даної проблематики необхідно розкрити особливі риси ООН, одна з функцій якої – вирішення міжнародних конфліктів. Найвпливовішим органом ООН є Рада Безпеки, на яку, відповідно до Статуту ООН, покладається відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки та яка діє від імені членів ООН під час виконання своїх повноважень. Окрім того, Рада Безпеки може видавати рекомендації, які є обов'язковими для виконання всіма членами ООН [1]. Також слід зазначити, що ООН на світовій арені виступає як організація з унікальною легітимністю, оскільки її членами є майже всі держави світу і вона має можливість широкого діапазону діяльності та використання засобів міжнародного впливу задля подолання конфліктів на глобальному, регіональному та національному рівнях [2, с. 26].

Якщо ж охарактеризувати український конфлікт на Сході держави, то можна прийти до висновку, що він є проявом послаблення системи міжнародної безпеки у світі і підтвердженням цьому є певні факти. Так, по-перше, це комплексний та багаторівневий конфлікт, оскільки він проявляється і на геополітичному (між Росією та Заходом), і на двосторонньому (між Україною та Росією), і на внутрішньонаціональному рівні. При чому ці конфлікти вибухнули в один і той же час, на одній і тій же території. По-друге, цей конфлікт є унікальним, оскільки зовнішній агресії та порушенню територіальної цілісності було піддано країну, яка отримала прямі безпекові гарантії від усіх країн – постійних членів Ради безпеки ООН. Більше того, агресором щодо України і є постійний член Ради Безпеки ООН, одна з держав, що надала гарантії безпеки Україні. І по-третє, конфлікт відбувається в рамках європейської системи безпеки, яка вважалась найстабільнішою регіональною архітектурою безпеки, адже Європейський континент виділяється високим рівнем взаємозалежності, розгалуженою мережею інституцій та загальноприйнятими правилами міждержавної взаємодії [3, с. 7–8].

Для реалізації цілей, які зазначені в ст. 1 Статуту ООН (підтримання міжнародного миру та безпеки, попередження загрози миру, подавлення актів агресії та ін.), існують певні робочі механізми у сфері миротворчої діяльності. Їх описав Генеральний секретар ООН Бутрос-Галі ще у 1992 році: превентивна дипломатія; безпосередньо миротворчість; підтримання миру; миробудівництво в постконфронтаційний період [4].

В 50–60-ті роки ХХ ст. з'явилася ідея превентивної дипломатії, висунута Генеральним секретарем ООН Д. Гамаршельдом (1953–1961 рр.), який

під нею розумів дії, які б не допустили завдяки операціям з підтримання миру під егідою ООН переносу локального конфлікту на глобальний рівень [5, с. 204]. Сучасний Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун у своїй доповіді «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» зазначив, що на сьогодні зміцненню превентивної функції ООН сприяє формування все більшого кола інструментів та відповідної міжнародно-правової бази [6].

Але у випадку з Україною превентивна дипломатія не змогла виявити весь свій потенціал та не попередила насильство під час Революції гідності 2014 року, російської агресії на Сході України та анексії Криму. Звісно, з початком української кризи ООН здійснювала певну діяльність щодо припинення її розгортання, зокрема її представники слідували за ситуацією в Україні, докладали певних зусиль щодо посередництва та примирення конфронтуючих сторін [3, с. 17–18].

Що ж до миротворчої діяльності ООН на даному етапі української кризи, то можна побачити певні проблеми, які свідчать про недосконалість даних механізмів. Це стосується як самих миротворчих місій, так і інституційних проблем цього органу.

Одним із ефективних засобів подолання міжнародних конфліктів є проведення миротворчих місій ООН, під якими розуміють форму реалізації політики, що являє собою обмежений у часі комплекс міжнародних дій або заходів, що здійснюються в районі воєнного конфлікту військовими або напіввійськовими підрозділами згідно з рішенням Ради Безпеки ООН, а так само комплекс дій і заходів багатонаціональних військових сил (створених за згодою Ради Безпеки ООН), які проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН з метою врегулювання або створення умов для врегулювання (запобігання виникненню) міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту чи з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН та виконання всього комплексу завдань, пов'язаних з цим врегулюванням [7, с. 169].

Однак у наш час у зв'язку з поліполярною системою світу питання щодо введення миротворчих військ на територію тієї чи іншої держави стає дискусійним. Це пояснюється тим фактом, що існують діаметрально протилежні думки постійних членів Ради Безпеки ООН (Китай, Франція, Росія, Велика Британія та США) щодо необхідності їх введення для блокування конфлікту. Кожен з п'яти членів може використати своє право вето та заблокувати в такий спосіб рішення Ради Безпеки в цілому [5, с. 207]. Одним із прикладів є вето Китаєм та Росією резолюції Ради Безпеки у 2012 році з сирійського питання щодо дій уряду Башара Асада та масових вбивств у цій країні [8].

В Україні також склалася схожа ситуація, адже Росія наклала вето на декілька резолюцій Ради Безпеки, які стосувалися українського питання.

Так, першою ветованою резолюцією стала Резолюція щодо невизнання референдуму в Криму 16 березня 2014 року та засудження анексії Криму Російською федерацією. Крім того, Україна у 2015 році звернулася до Ради Безпеки ООН з проханням ввести миротворчі війська на окуповані території Донецької та Луганської областей з метою розмежування сторін конфлікту. Проте Росія наклала вето і на це звернення, що негативно вплинуло на можливість припинення існуючого конфлікту [5, с. 207]. Таким чином, існуюча практика застосування права вето постійними членами Ради Безпеки є свідченням того, що цей орган через політичні конфронтації між постійними членами не може в повній мірі стабілізувати ситуацію у світі. Отже, виникає потреба реформування Ради Безпеки, інакше вона може перетворитися на консультативний орган провідних країн світу з тих чи інших питань міжнародного співжиття, а сама ООН буде позбавлена реальної можливості використовувати засоби впливу на ворогуючі сторони [2, с. 28].

Однак слід зазначити і той факт, що у ООН існують механізми, за допомогою яких можна обійти вето на ту чи іншу резолюцію Ради Безпеки. Існує Резолюція Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Об'єднані заради миру», відповідно до якої у разі, якщо постійний член Ради Безпеки зловживає своїм правом вето, то потерпіла сторона може звернутися безпосередньо до Генеральної Асамблеї з вимогою накладання санкцій на агресора чи використання миротворчих сил [9]. Головною умовою для використання даної Резолюції є нездатність Ради Безпеки захистити мир та безпеку у світі, що має бути підтверджено фактами. Тобто використання цього механізму є досить проблематичним та відносно довготривалим, що і було продемонстровано на прикладі України, яка так і не змогла скористатися цим міжнародно-правовим інструментом [3, с. 25].

Окрім того, можна виділити і деякі інші проблеми, які негативно впливають на врегулювання міжнародних конфліктів. Так, останнім часом, як зазначає заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Л. Паско, конфлікти еволюціонують, трансформуються, їх прогнозування та вирішення стає дедалі складнішим завданням. Нерідко попередження конфліктів гальмує неготовність держав здійснювати відповідні кроки, адже така діяльність часто пов'язана з ризиком та супроводжується значними витратами [10, с. 71]. Ще однією проблемою, є перелік умов, за яких ООН може втрутитися у внутрішній конфлікт держави задля його вирішення, оскільки цей механізм ще недостатньо розроблений. Нечітко окреслені також межі можливого втручання у внутрішній суверенітет держави [11, с. 152].

Серед проблем науковці також виділяють недосконалість системи фінансування миротворчих операцій, оскільки сплата деякими з держав-членів ООН внесків є чисто символічною, у той час як на інші покладається весь

тягар несення витрат [2, с. 25]; непрезентативність та необ'єктивність Ради Безпеки як органу представництва, оскільки вона не відображає сучасну ієрархію світового порядку [12, с. 2]; незначну ефективність діяльності великого бюрократичного апарату, адже на сьогодні ООН складається із сотень більш-менш постійних організацій, комітетів, комісій тощо, які у певних випадках конкурують між собою за перерозподіл фінансових коштів ООН на програми, в яких вони здійснюють свою діяльність [2, с. 26].

Щодо вирішення цих проблем існують різні шляхи, але вирішувати їх необхідно комплексно, адже лише таким чином можна буде пристосувати ООН до нових реалій. В першу чергу реформування слід розпочати з удосконалення Ради Безпеки ООН, що пропонується зробити трьома шляхами: 1) змінити склад, таким чином розширивши репрезентативність цього органу за рахунок регіональних держав; 2) змінити методи її роботи, збільшивши прозорість та підзвітність Ради і розширивши можливості участі у її роботі держав-нечленів; 3) змінити право на вето основних членів [13, с. 11].

Наступним аспектом реформування є забезпечення ефективного виконання рішень Ради Безпеки ООН шляхом накладання дієвих санкцій на агресорів, забезпечення більш сталого фінансування цієї організації. Необхідно також забезпечити більш стійке співробітництво між ООН та регіональними об'єднаннями, іншими міжнародними організаціями, наприклад, ОБСЄ, ЄС, НАТО. Крім того, важливим є створення певних міжнародних інструментів впливу на протиборчі сторони на різних етапах конфлікту.

Таким чином, ООН, виступаючи в ролі організації, яка здатна підтримувати міжнародний мир та безпеку, забезпечувати мирне вирішення конфліктів, у своїй діяльності та інституційній структурі, має певні проблеми, підтвердженням чого є конфлікт на Сході нашої держави. До них можна віднести недостатню ефективність механізмів превентивної дипломатії, проблеми функціонування Ради Безпеки, зокрема зловживання правом вето, недостатність фінансування цього органу, складність бюрократичної системи.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй: міжнародний документ від 26.06.1945 року, Нью-Йорк. – редакція від 16.09.2005. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

2. Гріненко О. О. Проблема трансформації ролі та місця ООН у регулюванні безпекових проблем сучасності / О. О. Гріненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 96 (2). – С. 25–32.

3. Філіпчук В. Міжнародна миротворчість та війна на сході України: чи є точки дотику? / В. Філіпчук // Міжнародний центр перспективних досліджень. – Київ. – 2016. – 43 с.

4. Гали Б. Б. Повестка дня для мира. Превентивная дипломатия, миротворчество и поддержание мира // Доклад Генерального секретаря в соответствии с заявлением, принятым 31 января 1992 года на заседании Совета Безопасности на высшем уровне. A/47/277, S/24111 от 02.07.1992. URL: http://www.un.org/ru/siteindex/agenda_forpeace.pdf
5. Єремєєва І. А., Проблема миротворчості ООН у ході трансформації безпекових інститутів. // Науковий журнал «Політикус». – 2006. – Вип. 1. – С. 204–209
6. Доклад Генерального секретаря ООН Пан Ги Муна «Превентивная дипломатия: достижение результатов» // Док. ООН № S/2011/552 от 26 августа 2011 г. URL: <http://www.un.org/ru/sg/speeches/reports/68/report.shtml>
7. Акулов С., Міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання воєнно-політичних конфліктів // Політ. менеджмент – 2005. – № 2. – С. 165–172.
8. Росія: сирійський гамбіт: новини URL: <https://www.obozrevatel.com/abroad/18543-rosiya-sirijskij-gambit.htm>
9. «Единство в пользу мира»: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 377 (V). Від 03.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_600
10. Моренчук А. Робочі механізми ООН у сфері миротворчості / А. Моренчук, В. Гилитуха // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. – 2014. – № 14. – С. 69–74
11. Корнійчук Т., Недосконалість інституційної діяльності ООН та основні напрями її реформування / Т. Корнійчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 96(2). – С. 148–154
12. Філіпчук В., Зовнішньополітичні акценти/ В. Філіпчук// Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2015. – Випуск 22. – 15 с.
13. Дорош Л., РБ ООН у сучасних умовах: до проблеми пошуку варіантів реформування / Л. Дорош, С. Охремчук // Humanitarian vision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 19–26

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Цюрик¹

ДИПЛОМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Наявність будь-якого спору зумовлює необхідність у його вирішенні. Якщо в давнину конфлікти вирішувалися лише за допомогою військових зіткнень і застосування сили, то на початку ХХ століття міжнародне співто-

¹ Студентка 3 курсу інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

вариство вперше визнало за необхідне використання мирних засобів врегулювання конфліктів. У зв'язку з цим в науці міжнародного права виокремлюють принцип мирного врегулювання спорів, який розглядається як сума дії двох принципів: співробітництва та заборони застосування сили та погрози силою[с.351,7]. Вперше таке засаду було закріплено в Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень 18 жовтня 1907 року. В 1 статті зазначалося, що «З метою попередити по можливості звернення до сили у відносинах між державами Договірні Держави погоджуються докладати всіх зусиль для того, щоб забезпечити мирне вирішення міжнародних суперечок». Наступним важливим документом, що закріпив принцип мирного вирішення спорів став Статут ООН, VI глава якого повністю присвячена мирному врегулюванню спорів.

Спершу слід надати визначення засобу вирішення міжнародного спору, який розглядають як певну послідовність дій сторін міжнародного спору й інших суб'єктів міжнародного права, на яку погодилися сторони спору та реалізація якої покликана призвести до врегулювання конфлікту[с.282,3]. В доктринах міжнародного права існують різні підходи щодо класифікації способів мирного врегулювання конфліктів, наприклад, А. Н. Попков поділив всі засоби на дві групи: дипломатичні (політичні, погоджувальні) і правові (судові). До дипломатичних відносять переговори, добрі послуги, посередництво, обслідування та примирення. До правових можна віднести міжнародний арбітраж та розгляд спору міжнародними судами.

Так як метою даної роботи є визначення особливостей саме дипломатичних засобів врегулювання міжнародних конфліктів, то слід зупинитися на їх загальних характеристиках. По-перше, сторони самостійно контролюють процес вирішення і можуть прийняти або відхилити варіант вирішення спору. По-друге, рішення досягнуте в результаті використання політичних засобів має рекомендаційний характер. По-третє, при застосуванні даних засобів існує можливість для більш широкого тлумачення норм міжнародного права ніж під час використання судових засобів. Тому варто розглянути кожен спосіб і виокремити його переваги і недоліки.

Найбільш поширеним дипломатичним засобом врегулювання міжнародних суперечок є переговори. Такий засіб розв'язання міжнародних конфліктів завжди зазначається одним із перших у міжнародно-правових актах, які присвячені мирному вирішенні конфліктів через свою універсальність та ефективність. Підтвердженням цього є Загальний акт про вирішення міжнародних суперечок ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН від 28 квітня 1949 року, в якому зазначається, що використання інших погоджувальних процедур можливе, якщо спір не було вирішено за допомогою дипломатич-

них засобів, тобто переговорів. Отож, чому переговорам надається така перевага в порівнянні з іншими політичними засобами?

Перевагами використання переговорів при вирішення міжнародного конфлікту є те, що сторони завдяки безпосередньому, прямому спілкуванню можуть ознайомитися з позиціями, претензіями одна одної та спільно виробити єдине рішення. В. Г. Буткевич зазначає, що саме переговори є передумовою для застосування всіх інших засобів, однак за умов, що сторони спроможні вдатися до переговорів. Тому в силу всіх цих якостей переговори є найбільш зручним, простим способом спілкування між конфліктуючими сторонами, що не зачіпає їхні суверенні права. В практиці міжнародних відносин на даний час створені єдині стандарти ведення переговорів. Однак переговори повинні проводитися з дотриманням таких принципів як рівноправності держав, поваги до суверенітету, та інших загально визнаних принципів міжнародного права. Принцип рівноправності держав означає, що ніхто не вправі змусити іншу сторону вступити в переговори. Його проявом також є те, що ні масштаби території, ні чисельність населення, ні військові чи економічні можливості держав не можуть впливати на перебіг переговорів. Тобто даний принцип виключає будь-який насильницький вплив однієї сторони на іншу, оскільки застосування погроз чи сили не сприятиме мирному врегулюванню конфлікту. Принцип поваги до суверенітету означає, що державний суверенітет робить держави юридично рівними. Повага до державного суверенітету є обов'язком усіх суб'єктів міжнародного права[6,с.927]. Важливою умовою переговорів є наявність доброї волі сторін, тобто щире прагнення до миру та врегулювання конфлікту.

Різні підходи існують і до класифікації переговорів. За кількістю сторін розрізняють дво- або багатосторонні переговори, за предметом □ переговорів щодо території, економічних, культурних, політичних питань, за рівнем представництва існують переговори на вищому рівні (між главами і урядами держав), високому рівні (між міністрами), переговори в робочому порядку (представниками можуть бути керівники політичних партій)[с.327,5].

Однак такі вчені як Г. Кельзен, Г. Фітон взагалі не визнають переговори як засіб вирішення міжнародних конфліктів. Тому можна говорити про існування і недоліків даного вирішення конфлікту. В перше чергу переговори не застосовуються до держав, які не згодні йти на компроміси та поступки. За таких умов ведення переговорів не приведе до бажаного результату, оскільки кожна зі сторін не хоче змінювати свої позиції. Тому у випадку неможливості вирішити спір за допомогою переговорів Статут ООН зобов'язує вдаватися до інших дипломатичних способів вирішення міжнародних конфліктів.

Наступним способом вирішення міжнародних конфліктів можна виділити «добрі послуги». Варто зазначити, що такий засіб вирішення спору в науці міжнародного права є найменш дослідженим і лише в кінці XIX століття науковці виокремили добрі послуги як окремий міжнародно-правовий інститут (до цього часу їх розглядали як складову посередництва). Добрі послуги вперше знайшли своє відображення в Американському договорі про мирне врегулювання міжнародних спорів від 30 квітня 1848 році: «Процедура добрих послуг полягає в спробі одного або кількох видатних громадян будь-якого американського штату, неупереджених у спір, зв'язати сторони між собою, створивши, таким чином, можливість для безпосередніх переговорів і позитивного розв'язання питання». Сутність такого способу вирішення міжнародного конфлікту полягає в наступному: за умов, коли сторони самостійно не можуть домовитися або використання інших способів вирішення міжнародних суперечок є безрезультатними, за ініціативою однієї із сторін або іншої держави чи міжнародної організації запрошується третя сторона, яка сприяє налагодженню контакту між опонентами. Головною метою такої діяльності є налагодити зв'язки для подальшого врегулювання спору, аби сторони «сіли за стіл переговорів». Надалі третя особа, яка надає добрі послуги може не приймати участі в переговорах. Прикладом застосування добрих послуг, може бути Карибська криза. У 1962 році Генеральний Секретар ООН надав добрі послуги, завдяки чому СРСР і США сіли за стіл переговорів та зуміли забезпечити безпеку Куби.

Дуже схожим до добрих послуг засобом розв'язання міжнародних суперечок є посередництво. Головна їхня відмінність полягає в тому, що посередник не лише сприяє налагодженню зв'язків між сторонами для подальших переговорів, а й є їх активним учасником аж до моменту вирішення конфлікту, навіть в окремих випадках може бути гарантом виконання умов. Важливою умовою посередництва є наявність згоди обох сторін. Посередник може залучатися як з ініціативи самих сторін, так і третіх держав або міжнародних організацій. Як активний учасник, посередник володіє широким комплексом прав: бути присутнім на всіх переговорах, мати доступ до матеріалів спору, надавати власні пропозиції і рекомендації, однак при цьому посередник повинен дотримуватися принципів міжнародного права, поважати суверенітет, бути неупередженим та не надавати якійсь із сторін переваг, а також не допускати застосування диктату чи шантажу однією із сторін. Як показує практика, головною метою посередництва є не стільки саме врегулювання спору, скільки створення умов для примирення сторін. Приклад спору Аргентини та Чилі в 1979 році, де посередником виступив католицький карди-

нал, доводить, що застосування посередництва є ефективним способом врегулювання міжнародних суперечок.

Останні дипломатичним способом врегулювання спору є обслідування і примирення. Обслідування полягає у вивченні фактичних обставин спору та надання висновку стосовно порушень угод чи домовленостей однією із сторін, тому основною метою є встановлення фактичної сторони ситуації. Для цього сторони конфлікту створюють за взаємною згодою орган, який при вивченні обставин справи надасть висновок або варіант вирішення спору (погоджувальна комісія). Що стосується першого варіанту, то тут мова йде про утворення слідчих комісій. Як правило, такі комісії утворюються на підставі угоди між сторонами в яких вони визначають: порядок її створення, коло питань які потрібно вирішити, місце перебування і т.д. Особливість слідчих комісій як способу врегулювання міжнародних суперечок полягає в тому, що до складу комісій повинні входити нейтральні учасники, тобто ті, які не зацікавлені в конфлікті. Комісії вирішують лише фактичні обставини справи, тому створюються лише за добровільною згодою сторін конфлікту.

Що стосується погоджувальної комісії, то її компетенція є трохи ширшою ніж слідчої, оскільки крім встановлення фактичних обставин справи, погоджувальна комісія повинна надати свій власний варіант вирішення спору, який не є обов'язковим для сторін. Порядок створення та функціонування погоджувальних комісій був закріплений у Загальному акті про мирне розв'язання міжнародних спорів, у 1949 році Генеральною Асамблеєю ООН, який закріплював що така комісія повинна складатися з 5 членів (по одному представнику від сторін конфлікту, і троє призначалося за взаємною згодою). Однак цей документ не набув чинності, тому погоджувальні комісії створюються на основі угод про процедуру примирення. Завдяки своїй гнучкості погоджувальна процедура є досить популярним засобом мирного врегулювання суперечок.

Отже, розглянувши всі види дипломатичних засобів врегулювання міжнародних суперечок можна дійти висновку, що використання таких засобів дозволяє оперативно вирішувати конфлікт, що є головною перевагою даних засобів над судовими, а також сторони безпосередньо беруть участь у вирішенні конфлікту без стороннього елементу (наприклад, судді в судових засобах) і їх використання спрямоване не лише на вирішення суперечки, а й на створення умов для подальшого мирного співіснування. Тому, як показує практика, держави зазвичай вдаються до дипломатичних засобів при вирішення конфліктів.

Література:

1. Конвенція про мирне розв'язання міжнародних зіткнень від 18.10.1907 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_938. З.
2. Статут ООН від 26 червня 1945 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
3. Міжнародне право: Навч. Посібник/ за ред. Буроменського – К.:Юніркком Інтер, 2005–336 с.
4. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.
5. Міжнародне сучасне право. навч. посіб. / Н. В. Пронюк. – 2-е вид., змін. та допов. – К. : КНТ, 2010. – 344 с.
6. Бекашев К. А. Принцип уваження державного суверенітета – основополагающий принцип общего международного права / К. А. Бекашев // LexRussica. – 2008. – №4. – С. 913–928.
7. Тропін З. В. Криза універсалізму в діяльності мирних засобів вирішення міжнародних способів та їх регіоналізація/Тропін З. В.//Часопис київського університету права. □ 2014. □ №2. □ с.351–354

Науковий керівник: *Донець А. А.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Чайка¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Перед дослідженням міжнародно-правового режиму космічного простору та визначенням його особливостей, необхідно встановити, що ж власне являє собою поняття «космічний простір».

Міжнародне право, встановлюючи режим космічного простору, тим не менше не містить загального визначення цієї території. Основною причиною такої невизначеності є відсутність у праві чіткого розрізнення між космосом і повітряним простором, який визнається територією держави. Найбільш прийнятним видається наступне визначення.

Космічний простір – це обширна територія, що простягається від зовнішнього кордону повітряного простору (100–110 км. від поверхні Землі) до

¹ Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

меж місячної орбіти – так званий ближній космос, і за її межами, тобто далі 384 тис. км. – дальній космос[1,с.465].

Виникнення та розвиток міжнародно-правового регулювання космічного простору розпочалося із запуску у 1957 р. першого штучного супутника Землі. Перші та найважливіші міжнародно-правові норми в цій галузі з'явилися ще до укладання міжнародних договорів про космос і були звичайними. Їх зміст полягав у наступному: а) космос є загальним спадком людства та не може бути об'єктом державного привласнення; б) космос може використовуватися лише в мирних цілях. Ці норми і сьогодні залишаються основними в міжнародно-правовому регулюванні космічного простору.

Основним нормативно-правовим актом, яким забезпечується регулювання правового режиму космічного простору, є Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (далі – Договір про космос), яким встановлюється, що дослідження та використання космічного простору, включно з Місяцем та іншими небесними тілами, здійснюється на благо та в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їхнього економічного або наукового розвитку, та є надбанням всього людства. У статті 2 встановлено, що ніяка ділянка космічного простору, включно з небесними тілами, не підлягає національному привласненню ані шляхом проголошення на них суверенітету, ані шляхом використання або окупації, чи будь-якими іншими способами, а дослідження космічного простору слід проводити відповідно до міжнародного права, включно зі Статутом ООН [2].

Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. доповнила зміст вищезазначеного договору, вказавши, що при згадуванні про Місяць маються на увазі також орбіти навколо нього чи інші траєкторії польоту до Місяця чи навколо нього[3]. На Місяці забороняється загроза силою чи будь-які інші ворожі дії, або загроза здійснення ворожих дій, у тому числі ворожих дій стосовно Землі, Місяця, космічних кораблів, персоналу космічних кораблів чи штучних космічних об'єктів. На ньому також забезпечується свобода наукових досліджень. Зокрема, держави, які підписали Угоду, мають право встановлювати на Місяці космічні станції, розміщувати науковий персонал, збирати мінеральні зразки. При цьому не має порушуватися природний баланс, який там склався.

Більше питань на сьогодні виникає із правовим режимом космічних об'єктів, які мають неприродне походження. Йдеться насамперед про штучні небесні тіла, їх частини, які запущені чи споруджені в космічному просторі, для його дослідження чи використання із мирною метою. Саме із цього моменту такі об'єкти набувають правового статусу.

Встановлення прав на штучні космічні об'єкти здійснюється за певними процедурами: держава за узгодженням із іншими учасниками вносить номер об'єкта у свій національний реєстр, повідомляє його та інші необхідні дані Генеральному секретарю ООН для внесення в Реєстр, який ведеться з 1961р. Надалі за номером й іншими даними Реєстру ведеться ідентифікація об'єкта або його частин в разі знаходження їх за межами території держави реєстрації чи на міжнародній території і повертається державі реєстрації.

Юрисдикція держави реєстрації стосовно зареєстрованого об'єкта і його екіпажу зберігається на весь період перебування його в космосі, чи польоті. Тут йдеться про право власності на штучні космічні об'єкти, яке поширюється на космічний об'єкт, його частини, встановлену на ньому апаратуру, зразки, відкриття, цінності іншого характеру [4, с. 7].

Розкриття питання про правовий режим космічного простору було б неповним без згадки про людей, чия діяльність безпосередньо пов'язана із космосом.

Космонавтом є людина, член екіпажу космічного об'єкта під час польоту або працівник, який входить до складу персоналу космічної станції на небесному тілі. Міжнародно-правовий статус космонавтів установлений низкою міжнародних договорів.

Як зазначено у ст.8 Договору про космос, держава, у реєстр якої занесений об'єкт, запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль над екіпажем цього об'єкта під час його перебування в цьому просторі або на будь-якому небесному тілі.

Договір також передбачає, що космонавти однією держави-учасника Договору, перебуваючи в космічному просторі, надають необхідну допомогу космонавтам інших держав в разі виникнення такої потреби. Особам, які зазнали лиха на Місяці, надається право укриття на станціях, спорудах, апаратах та інших установах держав-учасниць Договору про Місяць та інші небесні тіла.

Ряд прав та обов'язків космонавтів встановлено у Міжурядовій угоді з міжнародної космічної станції (1998 р.). Ці права та обов'язки обумовлені функціями членів екіпажу, а також стандартами та критеріями станції. Загальною вимогою положення, згідно з яким космонавти зобов'язані використовувати станцію ефективним і безпечним для життя і здоров'я членів екіпажу чином [5].

Певні вимоги містяться також у Кодексі поведінки космонавтів. Відповідно до нього, кожен член екіпажу станції повинен відповідати сертифікаційним критеріям космонавта, медичним та іншим стандартам. Він зобов'язаний пройти базові тренування і отримати відповідний сертифікат.

Отже, сучасний стан правового регулювання космічного простору характеризується, по-перше, відсутністю єдиного нормативного акту, який би

визначав вихідні положення регулюванні цієї сфери. Тим не менш, керівними принципами залишаються: недопущення шкідливого забруднення космосу, а також несприятливих змін земного середовища, мирного співробітництва держав, що є учасниками вищезгаданих угод. Варто відзначити, що сучасний стан міжнародного космічного права характеризується певною прогресивністю, незважаючи на наявні у ньому протиріччя. Є небезпідставні причини вважати, що ідеали, які закладає в міжнародне космічне право сучасне людство, можливо, в майбутньому уберезуть космос від варварського освоєння, яке зазнала Земля.

Література:

1. Международное публичное право. Учебник / Под ред. К. А. Бекашева. – М. : «Прспект», 1998. 608 с.
2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480
3. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18.12.1979 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482
4. Шишка Р. Б. Правовий режим космічних об'єктів // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – К.: НАУ, 2015. №2(35). С. 5–9
5. Курілов Г. М., Субота Д. С. Особливості правового регулювання діяльності міжнародної космічної станції: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Людина, суспільство, держава: правовий вимір в сучасному світі». URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/PRAVYUMIR/paper/viewFile/1580/961>

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. О. Чебукіна¹

ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ СИТУАЦІЇ В АВТНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ ТА НА СХОДІ УКРАЇНИ

Україна, Крим, Донецьк, Луганськ, вторгнення, війна – це той набір слів, який кожен українець почув у 2014 році і кожен не усвідомлював логіки та

¹ Студентка 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

значення цих слів. Усі вважали, що окупація Криму, введення військ у Донецьку та Луганську область є черговими, тимчасовими негараздами, які державна влада припинить за декілька днів та врегулює ці ситуації, домовившись з Росією за допомогою Європейського Співтовариства, адже такі дії, як окупація, порушення кордонів та застосування зброї, порушує основні принципи міжнародного права, які закріплені у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права: принцип незастосування сили або погрози силою, принцип територіальної цілісності та непорушності кордонів та інші. Тому я спробую у своїй статті прийти до висновку щодо ситуації в Україні.

Для початку необхідно дати визначення, що є таке збройний конфлікт? У науці міжнародного права загалом сформувалася думка про те, що існують два види збройного конфлікту: міжнародного та не міжнародного (внутрішнього) характеру. Поняття неміжнародного збройного конфлікту закріплено у Додатковому протоколі II 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. і визначається як конфлікт між збройними силами держави і антиурядовими силами або іншими організованими групами, які, перебуваючи під відповідальним командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, який дозволяє їм здійснювати безперервні й погоджені військові дії й застосовувати цей Протокол [1]. У свою чергу, термін міжнародного збройного конфлікту характеризується як оголошена війна або інший збройний конфлікт, що виникає між двома або більше сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни [2]. Коментар Міжнародного Червоного Хреста до Женевських конвенцій 1949 р. деталізує це визначення як будь-яку розбіжність, що виникає між державами. Для міжнародного збройного конфлікту визначальним є факт порушення державного суверенітету посередництвом збройного втручання та вихід конфлікту за межі національної держави [3, с.59].

Для ґрунтовного розуміння поняття «збройного конфлікту» науковець С. Я. Бескоровайний виділив такі його ознаки і, на мою думку, найголовніші з них: застосування нерегулярних збройних формувань; велике залучення до нього й уразливістю місцевого населення; широким використанням терористичних і диверсійних методів [4, с.12]. Зазвичай предметом конфлікту є територія та кордони іншої держави, прагнення посісти домінуюче становище в регіоні, негативні етнічні стереотипи, релігійні та мовні протиріччя.

За своєю суттю збройний конфлікт переростає у війну, як одну із його стадій, яка характеризується високою інтенсивністю застосування сили. Але у сучасній практиці міжнародно-правових відносин даний термін не використовується для визначення ескалації збройного конфлікту, як це було

століття тому, адже війна заборонена міжнародним правом, а її розв'язання і ведення є міжнародним злочином відповідно до Договору про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) 1928 р. [5]. На даний час, поняття війна в загальноприйнятому розумінні застосовується в міжнародній політиці та журналістиці.

Передумовою для визначення ситуації як збройного конфлікту є акт агресії однієї із сторін. Визначення поняття «агресії» надається у Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН 1974 р.: застосування збройної сили держави проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави [6]. Тому у ст. 2 Статуту ООН визначено зобов'язання держав утримуватися у міжнародних відносинах від застосування сили або погрози застосування сили. Так, для забезпечення останньої норми у ст.39 Статуту ООН закріплюється повноваження Ради Безпеки щодо встановлення факту порушення миру та акту агресії і надавати рекомендації стосовно впорядкування такої ситуації [7]. Також у ст.3 Резолюції 3314 є невичерпний перелік дій, які можуть визнаватися як агресія: напад або вторгнення збройних сил на територію іншої держави; окупація; застосування зброї; засилення збройних групувань, найманців, тощо.

Тепер повертаємося до ситуації в Україні. 20 лютого 2014 року відбулося вторгнення армії Росії до Криму, таким чином, саме з цієї дати відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» починається відлік тимчасової окупації Криму та взагалі російської інтервенції з «зеленими чоловічками», яка спочатку була прихованою [8]. Після проведення так званого референдуму 16 березня 2014 року про від'єднання Криму від України і подальшого приєднання півострову до складу Російської Федерації В. Путін визнав, що цими «зеленими чоловічками» були російські військовослужбовці. Цю ситуацію можна кваліфікувати саме як міжнародний збройний конфлікт між Росією та Україною, яка почалася окупацією Росією Криму. Визначення окупації міститься у ст.42 Положення про закони і звичаї війни на суходолі (додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р.): «територія вважається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника; окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і може виконувати свої функції». Слід зауважити, що дане Положення закріплює обов'язок держави-окупанта забезпечувати захист і дотримання прав людини відповідно до Конвенції про захист цивільного населення.

Відтак постає питання, чи є Крим окупованою або все ж анексованою територією? Анексія – це серйозне порушення міжнародного права, а саме

норм *jus cogens*, що полягає у силовому прирощенні території і за її здійснення передбачається міжнародно-правова відповідальність, а окупація є тимчасовим режимом, під час якого суверенітет і правовий титул над територією не змінюється [9, с.92]. Так, 27 березня 2014 року Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено Резолюцію про територіальну цілісність України, у якій проголошується, що референдум 16 березня 2014 р. не був санкціонований Україною, а тому не є підставою для зміни статусу Криму; заклик до всіх держав, міжнародних організацій не визнавати ніяких змін статусу АР Крим та м. Севастополя та незаконного референдуму, тим самим ООН підтвердило цілісність України [10].

Щодо кваліфікації ситуації на сході України виникають деякі суперечності, а саме у визначенні суб'єктів конфлікту. Всі дії щодо окупації Донецької та Луганської областей відбувалися у період з квітень по травень 2014 року, які виражалися у створенні ДНР та ЛНР озброєними групами, що фінансувалися та контролювалися російськими спецслужбами. Усі ці дії підпадають під визначення агресії відповідно до положень Резолюції 3314 ГА ООН. Останнім часом бойові дії на сході України в політичному середовищі почали називати «російсько-українською війною», хоча, насправді, немає підстав так виражатися, тому що однією із головних ознак війни є її оголошення та визнання обома сторонами, що вони перебувають у стані війни. У свою чергу, проголошення стану війни тягне за собою такі наслідки, як припинення дипломатичних зносин, введення комендантської години, примусове відчуження майна та впровадження особливого режиму перетину державного кордону. До того ж, називати ситуацію Антитерористичною операцією вже теж не можна, адже за 4 роки конфлікту вона не стала дієвою.

Тому найкраще визначення – це збройний конфлікт. І тут постає проблема кваліфікації, якого саме виду є конфлікт? Конфлікт на сході України поєднує в собі ознаки міжнародного та не міжнародного збройного конфлікту. З однієї сторони, якщо брати до уваги діяльність збройних груп ДНР та ЛНР, то в даному випадку конфлікт буде неміжнародним (внутрішнім) між ЗСУ та організованими збройними групами ДНР та ЛНР. З іншої сторони, всі розуміють, що бойовики ДНР та ЛНР не діють самостійно, а завдяки усесторонній допомозі з боку Російської Федерації, але на підставі цього її буде досить важко притягнути до відповідальності. У цьому випадку, слід зазначити про те, що Міжнародний Суд ООН у справі «Нікарагуа проти США» при вирішенні питань щодо відповідальності держав за дії третіх осіб користується двома концепціями: ефективного контролю – здійснення державою-агресором контролю над воєнними операціями та їх планування;

концепція загального контролю – здійснення державою загального контролю над збройними силами або повстанськими угрупованнями, які залучені у конфлікті з іншою державою та забезпечення їхнього фінансування. У такому контексті збройний конфлікт можна характеризувати як міжнародний [11]. Доказами фінансування та озброєння РФ бойовиків на сході є постійні звіти моніторингових волонтерських груп (Human rights watch, OSCE). Наприклад, за даними, зібраними волонтерською групою «InformNapalm» за період конфлікту червень 2014р. – листопад 2016р. було зафіксовано присутність військовослужбовців із 75 військових частин та формувань збройних сил, інших силових структур РФ [12, с.11]. Але й дотепер Російська Федерація не визнала своєї безпосередньої участі в збройному конфлікті на сході України.

На міжнародному рівні присутність російського сліду у конфлікті на території України визнала ПАРС у Резолюції від 12 жовтня 2016 р.: «ДНР» та «ЛНР», підтримувані та ефективно контрольовані РФ, не є легітимними відповідно до українського та міжнародного права; РФ де-факто здійснює контроль над ними і тому несе відповідальність за захист населення [13].

На національному рівні 18 січня 2018 року ВРУ прийняла ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який має створити нову правову основу для вирішення завдань з відсічі ворожій агресії на Донбасі, а у перспективі – для відновлення територіальної цілісності України в межах визнаного міжнародною спільнотою кордону. Закон закріплює такі основні положення: Росія визнається державою-агресором; вона несе відповідальність за порушення прав цивільного населення до моменту виведення окупаційних військ та за матеріальні збитки, завданні агресією; усі залучені особи повинні понести кримінальну відповідальність; окупація визнається незаконною; керування військовими і правоохоронними підрозділами переходить від антитерористичного центру СБУ до Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил та ін. [14]. Звісно, що цей закон є не ідеальним, виникає більше питань, ніж відповідей, але початок для врегулювання ситуації покладено.

Підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що кваліфікація ситуації в Україні є досить неоднозначною, але можливою завдяки положенням, встановленим офіційними актами як на національному рівні, так і на міжнародному. Припинення окупації, воєнних дій, забезпечення прав цивільного населення, притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів на тимчасово окупованій території, які діють під протекторатом Росії є головною метою української політики.

Література:

1. Додатковий протокол II 1977 р. до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру від 8 червня 1977 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
3. Сремєєва І. А. Актуальні проблеми визначення сутнісних характеристик міжнародного конфлікту // С. Р. А. С.Е.. – 2017. – №3. – С.58–61.
4. Бескорвайний С. Я. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання // Юридична наука. – 2014. – №3. – С.116–126.
5. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647.
6. Определение агрессии утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.
7. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда. [Електронний ресурс]. – http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
8. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – №26. – ст.892.
9. Кориневич А. О. Кваліфікація ситуації в Автономній Республіці Крим, Донецькій та Луганській області з точки зору міжнародного гуманітарного права // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип.53. – С.89–97.
10. Resolution 68/262. Territorial integrity of Ukraine adopted by the General Assembly on 27 March 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262
11. Case concerning the military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Merits). Judgment of 27 June 1986. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>.
12. Збройний конфлікт в Україні: військова підтримка незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» з боку Російської Федерації / О. Гарбар, А. Конопкін, О. Кореньков, С. Мовчан, За ред.: О. Павліченко, О. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – К., 2018. – 40 с.
13. Resolution 2132 (2016) Political consequences of the Russian aggression in Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23166&lang=en>
14. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 №2268-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2018. – №10. – ст.54.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗЛОЧИНУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО НАРКООБІГУ

Необхідність розвитку міжнародного кримінального права проявляється в тому, що будь-які суспільні відносини, незалежно від сфери їх становлення та розвитку, територіальної обмеженості, суб'єктного складу потребують певного гарантування, превентивної охорони та повноцінного захисту в разі їх порушення. Міжнародна спільнота протягом тривалого періоду змогла нарешті подолати прояви презирства до основоположних принципів гуманізму, людяності, справедливості, на власному досвіді відчувши жахливі наслідки світових війн, геноцидів – найбільш небезпечних злочинів проти людства. Очевидно, що виходячи із проявів та властивостей людської природи, діалектичного бачення розвитку світу, неможливо повністю викоринити саму можливість існування злочинності, а в умовах бурхливої глобалізації вона набуває статусу міжнародної, чим, звичайно, ставить під удар не лише населення окремо взятої країни, але й соціально-економічну структуру кожного політико-територіального утворення як учасника міжнародних відносин.

Однією із сучасних загроз світовому співтовариству є існування транснаціональної наркосистеми, яка, набираючи обертів з 70х рр. ХХ ст., перетворилась на фінансово забезпечену, стійку, багаторівневу структуру, яка має власні силові ресурси та здатна протидіяти спробам окремих держав або навіть їх спільним зусиллям мінімізувати та викоринити епідемію наркозалежності та капіталізації незаконного ведення наркобізнесу. З цього питання було прийнято значну кількість різноманітних конвенцій, зокрема Гаазьку конвенцію 1912 р., Єдину конвенцію з наркотичних засобів 1961 р., Конвенцію з психотропних речовин 1971 р., Конвенцію проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р., регіональні документи, програми боротьби тощо. Ці акти є лише певними векторам, які покликані направити та зорієнтувати окремі держави щодо дій, які необхідно вчинити з метою боротьби в цій сфері, проте, на нашу думку, це питання прямо стосується кодифікації норм міжнародного кримінального права, яка додасть імперативності та дієвості засобам та способам, про які йшлося вище.

По-перше, хотілося б визначити правову природу такого правопорушення як наркобізнес з позиції міжнародного кримінального права.

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У доктрині міжнародного права злочини традиційно поділяють на два види: міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру. В Проекті статей про відповідальність держав міжнародний злочин визначено як такий, що порушує настільки важливі міжнародні обов'язки, що розглядається як злочин міжнародним суспільством в цілому. Категорія злочинів міжнародного характеру об'єднує «ті правопорушення індивідів, які вчиняються поза зв'язком з тією чи іншою державною політикою, але посягають не тільки на національний, але й на міжнародний правопорядок, створюючи суспільну небезпеку для двох, декількох або всіх держав...». Проте, після закінчення Другої світової війни Нюрнберзький воєнний трибунал висловив думку, що «злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які вчиняють такі злочини, можуть бути дотримані встановлення міжнародного права». Це призвело до визнання того, що суб'єктом міжнародного злочину, з одного боку є держава, а з іншого – фізична особа, дії якої приписуються державі. [3] Визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного злочину сприяло підготовці в 1953 р. Комісією з міжнародного права ООН Проекту Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства. Однак цей проект не був ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН, і тому в 1997 році Комісія підготувала новий проект Кодексу. Відповідно до цього Проекту, злочини проти миру та безпеки людства тягнуть за собою особисту відповідальність індивіда.

Автори по різному підходять до визначення міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, тому необхідно проаналізувати деякі з них та визначити, чи існує між ними відмінність. Щодо міжнародних злочинів, то П. М. Курис визначає міжнародні злочини як «особливо небезпечні міжнародні правопорушення, що посягають на основні загальновизнані принципи міжнародного права і цим зачіпають законні інтереси всіх держав, які мають право самі або через міжнародні організації застосовувати проти порушника санкції, встановлені міжнародним правом».[3] В. П. Панов зазначає, що міжнародні злочини – це «особливо небезпечні для людської цивілізації порушення принципів та норм міжнародного права, які мають основоположне значення для забезпечення миру, захисту особи та життєво-важливих інтересів міжнародного суспільства в цілому, з уточненням, що «найбільшу небезпеку становлять діяння посадових осіб, які реалізують на практиці злочинну політику держав і які персоніфікують міжнародні злочини держави». Н. О. Бондаренко і В. І. Терентьев розглядають це питання з формальної точки зору і пишуть, що «міжнародні злочини характеризують визначеннями міжнародно-правових актів, трансформованими до внутрідержавного законодавства».[9] Отже, виходячи із сукупності ознак, які про-

понують нам зазначені спеціалісти, спробуємо надати власне визначення міжнародного злочину: це особливо небезпечний злочин, що посягає на загальні основоположні принципи міжнародного права, які забезпечують мирну життєдіяльність людства, завдаючи цим шкоди інтересам всіх або більшості держав з використанням державного апарату та/або за участю посадових осіб. В свою чергу, злочини міжнародного характеру розглядаються М. О. Баймуратовим як «діяння фізичної особи, що посягає на права та інтереси двох або декількох держав, міжнародних організацій, фізичних та юридичних осіб».[8] І. І. Карпець вважає такими злочинами «діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), які не відносяться до злочинів проти людства, але які посягають на нормальні відносини між державами, спричиняють шкоду мирному співробітництву в різних сферах відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т. п.), також організаціям та громадянам, караються або відповідно з нормами, встановленими в міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих у встановленому порядку або відповідно до норм національного кримінального законодавства згідно з цими угодами». Тобто, в даному випадку, увага концентрується на тому, що, в першу чергу, відповідальність покладається тільки на фізичну особу, без притягнення до неї держави загалом, бо у вчиненні злочину на будь-якій стадії не беруть участь посадові або службові особи держави, тобто не проводиться, відповідно, злочинна політика. Це підтверджується думкою Баймуратова про те, що «міжнародні злочини вчиняються державами, посадовими особами держав, які використовують механізм держави в злочинних цілях, а також рядовими виконавцями». [8] Наразі, злочини, пов'язані з наркотогівлею, наркобізнесом відносяться саме до злочинів міжнародного характеру або транснаціональної злочинності, але вважаємо за можливе спростувати таку думку. Обов'язковою складовою світового наркотичного обігу є транспортування готової продукції або прекурсорів від безпосереднього виробника до оптових покупців на ринок збуту, в який входять різноманітні держави, де в подальшому вона буде розподілена відповідно до потреб роздрібної торгівлі. А виробництво, апріорі, здійснюється на території тих чи інших держав, тобто в межах певної юрисдикції. Наразі, за даними Комітету з наркотиків та злочинності ООН, монополістом на виготовлення опіатів, зокрема героїну, є Афганістан, який, витіснивши з ринку ділків Золотого трикутника отримав такий статус. Комітет вказує, що Афганістан виробляє 90% всього героїну, що є предметом обороту у світі. Кожного року «наркобарони» Афганістану, застосовуючи силовий ресурс Талібану, отримують надприбутки у розмірі мільярдів доларів, що спонукає населення до прийняття участі у цій «галузі сільського господарства». За

останнє десятиріччя афганськими наркоділками створено повноцінну виробничу та банківську інфраструктуру, що не поступається найбільшим світовим корпораціям легального бізнесу. Напрацьована схема збирання врожаю маку, видобування сирого опію, його централізованої доставки, переробки у морфій та героїн, а також подальша поставка налагодженими маршрутами до ринків збуту. [2] При цьому, отримані надприбутки застосовуються для зрощення правоохоронних та владних структур із наркобізнесом для підвищення рентабельності та ефективності ведення протизаконної діяльності. Тобто, в цьому випадку, ми можемо говорити про те, що держава приймає безпосередню участь у транснаціональному злочині, будучи посередником та гарантом безпеки щодо наркотичної мафії. Це є проявом «наркокорупції», і, як зазначає В. О. Глушков, у таких країнах – виробниках кокаїну, як Колумбія, Перу та Болівія, наркоструктури успішно ставлять під контроль органи державної влади, фінансують політичні партії та окремих політиків. [6] Звичайно це призводить до лобіювання «наркотичних» інтересів на рівні представницьких органів влади. Щодо порушення основоположних принципів міжнародного права звертаємо увагу, в першу чергу, на принцип поваги до прав людини. На наш погляд, даний принцип є основою існування людства у мирному та безпечному середовищі, яке дозволяє кожному самореалізовуватись, в першу чергу безперешкодно користуючись правом на життя. На рівні наркобізнесу це право зводиться нанівець, адже, якщо прийняти до уваги нарковійну в Мексиці, яка триває з 2006 р. до сьогоднішнього дня, то за 12 років в ній загинуло близько 150 тис. чоловік. Крім того, Комітет з наркотиків та злочинності ООН відмічає, що кожного року від систематичного вживання наркотиків у світі гине близько 200 тис. осіб різного віку та статі. Це означає, що наркобізнес заробляє виключно на чужих життях, що прямо суперечить принципу гуманізму та людяності. Окрім цього, особлива суспільна небезпечність проявляється в тому, що, будучи наразі найприбутковішим незаконним бізнесом наркотрафік має змогу фінансувати діяльність терористів та інших незаконних воєнних та бойових формувань, торгівлю зброєю, людьми та людськими органами, тобто стає детермінантою для розвитку міжнародної злочинності цілому. На сьогоднішній день, за даними спеціалістів, немає фактично жодної країни, яка б не стикнулась із проблемою наркозлочинності. Це означає, що в такому випадку зачіпаються інтереси кожного із учасників на міжнародній арені правовідносин. І, наостанок, вважаємо за потрібне послатись на думку І. І. Лукашука та В. А. Наумова, які вважають, що між злочинами за міжнародним правом і конвенційними злочинами (злочинами міжнародного характеру) немає непрохідної стіни, оскільки йде процес визнання держа-

вами конвенційних злочинів злочинами за міжнародним правом.[9] Як ми бачимо, сучасний стан речей показує, що наркобізнес є не менш небезпечним злочином проти миру та безпеки людства, ніж геноцид, адже люди в різних куточках світу продовжують страждати, гинути, втрачати своє «я» під впливом наркотичних речовин.

На основі вищевикладеного, на нашу думку, існує необхідність внесення змін до Римського статуту, а саме до ст. 5, де передбачені категорії злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, додавши транснаціональну наркозлочинність, як найнебезпечніший на сьогодні злочин проти безпеки людства. Це надасть можливість поширити саме міжнародну, а не національну юрисдикцію щодо вирішення таких справ, адже, як видається на практиці, національні правові системи є недостатньо дієвими, а незалежність та неупередженість суддів міжнародних судів та їх компетентність не залишає за собою сумнівів. Це стане новим виміром боротьби проти наркотичної експансії та посилить особисту відповідальність кожної держави не тільки перед своїми громадянами, а й перед кожним членом міжнародного суспільства, інтереси та права якого будуть захищатись спільно.

Література:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду, – режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Скулиш Є. Д. Транснаціональний наркобізнес: тенденції розвитку та проблеми запобігання // Боротьба з організованим злочинністю та корупцією, 2011 р., № 25
3. Архипов О. М. Співвідношення понять міжнародний злочин та злочин міжнародного характеру // Правова держава, 2002 р., № 4
4. Кірсанов А. І. Мирові виробники та постачальники наркотиків», – режим доступу <https://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/6652>
5. Чувирін Д. Е. Прояви корупційної діяльності в системі наркобізнесу», – режим доступу [file:///C:/Users/Acer/Downloads/boz_2007_17_17%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Acer/Downloads/boz_2007_17_17%20(1).pdf)
6. Глушков В. О., Гриненко І. М., Скулиш В. Є. Наркокорупція: причини, прояви та можливості протидії // Актуальні питання протидії корупційній діяльності, 2011 р., № 25
7. Гринчак В. А. Злочин кримінального характеру як об'єкт міжнародного кримінального права // Митна справа, 2014 р., № 6(96)
8. Баймуратов М. А. Міжнародне право. – Харків, 2000.
9. Лукашук І. І., Наумов А. В. Міжнародне кримінальне право. – М., 1999 р.
10. Що ж таке міжнародний злочин? , – режим доступу https://3222.ua/article/scho_j_take_mjnarodnij_zlochinn

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ

На сьогодні майже кожна з існуючих держав, не дивлячись на розміри її території та чисельність населення, є багатонаціональною чи поліетнічною, так, адже на їх теренах може проживати тисячі етнопонаціональних спільнот, значна частина яких мріє чи навіть намагається втілювати в життя ідею створення «свої власної держави». Феномен незвідомих держав – це не просто нова тенденція, а історична закономірність. На думку багатьох науковців, які досліджують дану тему незвідомих держав виникають через проблему відсутності кодифікованого інституту міжнародно-правового визнання, а також конкуренцією принципу територіальної цілісності держави і принципу самовизначення націй і народів, що борються за незалежність, що потягнуло за собою незнання деяких держав, але це не перешкоджає, на сьогодні, їхньому існуванню і саме в цьому полягає проблема визначення їх правосуб'єктності[1, с. 101].

Формально, не має визначення терміну «незвідома держава», тому при визначенні даних понять використовуються доктринальні тлумачення, але проаналізувавши наукові праці у цій сфері можна дійти висновку, що одностайне поняття відсутнє. Під категорію «незвідомих держав» найбільше підходить визначення – це території, що проголосили себе незалежними державами і мають ознаки суверенних держав, але незалежність яких не визнана державами членами ООН, а їхня територія вважається такою, що знаходиться під суверенітетом держави члена ООН[2, с. 210]. При цьому виникає питання, яка кількість держав повинна визнати державу, щоб вона не вважалася незвіданою? У науці міжнародного права існує така концепція, що «незвідома держава» – це держава, яка з моменту проголошення про відокремлення та незалежність отримала визнання менше ніж третинною від загальної кількості звизнаних держав[4, с. 46]. Тобто у даному випадку закладено основу загального міжнародного визнання. Особливістю даних утворень є відсутність визнання певною кількістю членів ООН і як наслідок така держава не має можливості вступати у міжнародні правовідносини, окрім випадків вступу з іншими незвіданими державами. На сьогодні існують такі незвідомих держави як: Ва і Шан на території Мьянми, Республіка Сомаліленд на території Сомалі, Придністровська Молдавська Республі-

¹ Студент 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ка, Ісламська держава Вазірістан на території Пакистану, Луганська та Донецька народні республіки на території України та ін.

Правосуб'єктність невизнаних держав є дуже обмеженою, це проявляється у тому, що вони неспроможні привабити іноземних інвесторів, причиною чого є контракти, які можуть не мати обов'язкової міжнародної сили, інвестори можуть також боятися образити материнську державу і зашкодити своєму становищу на більшому ринку[3, с. 68]. І як наслідок, такі держави мають так звану «чорну економіку». Наприклад, Придністровська республіка має повністю криміналізовану економіку, яка базується на контрабанді і підробці брендової індустрії. Це ще більше підриває довіру до невизнаних держав на міжнародній арені, адже вони можуть виявитись непередбачуваними при виконанні договірних зобов'язань і нехтувати нормами міжнародного права[3, с. 68].

Також невизнані держави не можуть приєднатися до міжнародних організацій, і як наслідок позбавлені можливості отримувати позики від Міжнародного валютного фонду чи Світового банку, що навіть для деяких визнаних держав на сьогодні становлять економічну основу не кажучи вже про відстало-економічні невизнані держави.

Так, постає питання: як може бути розвинута економіка такої держави, коли більшість з них перебуває у стані ігнорування інших держав? Прикладом ігнорування невизнаної держави може слугувати ставлення до Турецької Республіки Північного Кіпру. Багато міжнародних організацій, наприклад, Міжнародна асоціація повітряного транспорту, відмовилися визнавати або співпрацювати у сферах своєї компетенції з турками-кіпріотами[3, с. 69]. Турецька Республіка Північного Кіпру використовує турецьку валюту, а також реалізує головну частину експортно-імпортних операцій через Туреччину. У цілому, економічне зростання цієї невизнаної республіки є «штучним», оскільки його показники відображають лише рівень економічної допомоги з Туреччини[3, с. 69]. Але найважливіше у цьому питанні відіграє не стільки функціонування держави з обмеженою правосуб'єктністю і його економічне становище, а, саме, населення таких держав, яке страждає від економічної напруги, позбавляється можливості вільного подорожування, виключається можливість ефективного моніторингу за дотриманням прав і свобод людини на такій території, оскільки міжнародні організації не можуть розповсюджувати свою юрисдикцію на такі держави.

Можна зробити висновок, що за умов взаємопов'язаності і взаємозалежності держав сучасного світу відсутність відносин між ними, обмеження членства держави в міжнародних організаціях негативно впливає на її розвиток, а точніше майже взагалі його виключає. Тому інститут міжнародного

визнання займає одне із найголовніших, в контексті, розвитку і функціонування держави і потребує кодифікації, а не лише регулювання міжнародно-правовим звичаєм і принципами.

Література:

1. Теліпка В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпка В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
2. Іщенко В. В. Невизнані та частково невизнані держави в сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / Іщенко В. В. – Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2016 р. – Випуск 3/ 4(31-32). Режим доступу: visnyk-psp.kpi.ua/article/download/140565/137643
3. О. М. Теленко. Особливості функціонування невизнаних держав [Електронний ресурс]. – Грані. – січень 2016 – Випуск № 1(129). Режим доступу: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/331/338>
4. Далявська Т. П. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз/ дис. кандидат політ. наук 23.00. 02. – Київ, 2016.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. В. Швачко¹

ПРОБЛЕМАТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

В ідеї створення Міжнародного кримінального суду втілені багатотомкові прагнення людства до справедливого світопорядку, неможливого без караності тяжких злочинів, що зазіхають на основи людської цивілізації. «Уже давно було визнано, – наголошується у вироку Нюрнберзького трибуналу, – що міжнародне право накладає борг і обов'язки на конкретних осіб так само, як і на державу. Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, що здійснюють такі злочини, можуть бути дотримані усталення міжнародного права».

Ключовою подією, що зробила істотний вплив на розвиток міжнародного кримінального правосуддя, стало проведення після завершення Другої світової війни міжнародних кримінальних процесів над військовими злочинцями в Нюрнберзі і Токіо.

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Нюрнберзький процес обґрунтовано вважається «вихідною точкою» сучасного міжнародного кримінального права. Нюрнберзьке міжнародне кримінальне право, ставши феноменом правової культури, значно розширило базу солідарних антивоєнних дій країн і народів і в цьому сенсі сприяло зміцненню універсальної основи національних кримінальних законодавств, перетворившись поступово в глобальну правову систему. Визнаючи позитивний вплив Нюрнберзького і Токійського трибуналів на розвиток ідеї МКС, слід в той же час указати на деякі їх конструктивні недоліки. Перш за все, це були суди переможців над переможеними. Не отримали належної правової оцінки воєнні злочини союзників, що стало предметом критики з боку сучасників. Викликало нарікання і те, що суд складався лише з суддів країн-переможниць. Тому під питання була поставлена неупередженість і незалежність таких судді.

Неабиякий вплив на ідею створення Міжнародного кримінального суду здійснив Міжнародний трибунал по колишній Югославії. Він став першим після Нюрнберзького і Токійського трибуналів міжнародним органом для розгляду справ про воєнні злочини, злочини проти людяності і геноциду.

Однак його важлива відмінність полягає в тому, що в Нюрнберзі і Токію переможці судили переможених, а МТКЮ є органом міжнародного співтовариства, який розглядає справи про злочини незалежно від того, на чиєму боці були ті, хто їх вчинили. Проте, цей трибунал також часто піддається критиці, особливо з боку влади Сербії та Російської Федерації, за наявну в його роботі необ'єктивність, що виливається в набагато більшу кількість засуджених сербів і більш суворі вироки щодо них, ніж у відношенні хорватів, боснійських мусульман і косовських албанців. 60% обвинувачених складають серби і чорногорці, в гаазькій в'язниці виявилось практично все військове і цивільне командування Сербії. Хорвати становили лише 18% всіх обвинувачених, проте все хорватські генерали були повністю виправдані. В результаті, за версією суддів, в ході 4 – х річної війни злочини здійснювали виключно серби, що перетворює конфлікт у «боротьбу добра зі злом».

Що стосується Руандійського трибуналу, то він існував як допоміжний орган ООН та був заснований для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид, здійснений на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид, здійснений на території сусідніх держав, в період з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року. Всі ці міжнародні трибунали (Нюрнберзький, Токійський, по Руанді та по колишній Югославії) були створені тільки для розгляду конкретних злочинів, скоєних в конкретний час і в умовах конкретних конфліктів. Саме тому і склалася думка, що потрібен незалежний постійний єдиний суд, який би розглядав справи осіб, обвину-

вачених у вчиненні злочинів геноциду та інших злочинів, які будуть належати до компетенції цього органу на підставі міжнародних конвенцій. 17 липня 1998 року на Дипломатичній конференції в Римі 120 держав – членів Організації Об'єднаних Націй уклали Римський статут Міжнародного кримінального суду, який набув чинності 1 липня 2002 року. 21 країна утрималась від голосування, сім країн проголосували проти. До 2002 року Ізраїль, Судан та Сполучені Штати Америки відкликали свої підписи .

Отже, на прикладі розгляду діяльності Міжнародного кримінального суду, можемо зробити однозначний висновок: міжнародне кримінальне правосуддя наразі ще знаходиться в процесі становлення і в даний момент переживає свою першу серйозну кризу. Сама по собі ідея міжнародного кримінального правосуддя повільно, але вірно робить позитивний вплив на свідомість людей, формуючи нове міжнародне праворозуміння, сприяючи утвердженню великої ідеї про верховенство прав і свобод людини.

Література:

1. Международное правосудие в прошлом и настоящем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrighs.ru/text/b23/Chapter4%201.htm>
2. Гагское «правосудие» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rusk.ru/newsdata.php?idar=105085>
3. Трикоз Е. Н. Формирование «нюрнбергской модели» международных преступлений // Международное право – International law. – 2006. – № 3 (27). – С. 47.

Науковий керівник: *Калмикова О. С.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Н. В. Шевчук*¹

ДО ПИТАННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТІ

Права та свободи особи наскрізь пронизують зміст міжнародних та вітчизняних правових актів. Їх розуміння та реалізація, що є одним з важливих функцій держав, забезпечують захист прав людини, стабільне функціонування суспільства та розвиток країн, зокрема України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної держави. Проте, в ХХІ столітті, в дні

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

поширення інтернет павутини, серед сукупності прав та свобод особлива увага приділяється такому праву, як свобода думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Зокрема, деякі аспекти цього питання досліджувалися в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Сердюка, Т. Слінько, Н. Вовк, С. Лаврова, Л. Ярмол, В. Бенедик, М. Кеттемана, В. Яворського, А. Ващенко, Т. Локоть, О. Нестеренко, М. Булгакова, О. Турута.

У низці міжнародних актів закріплені основні засади здійснення права на вільне вираження своїх думок та поглядів. Зокрема, в Загальній Декларації прав людини закріплено, що кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх переконань [1]. У Статуті Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури від 12.05.1954 р. закріплено принцип вільного поширення ідей, думок [2]. У статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 1966 р. наголошується на тому, що кожна особа має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів [3]. У Резолюції Ради ООН з прав людини 12/16 «Свобода поглядів та їх вільне вираження» від 02.10.2009 р. закріплено, що здійснення права на свободу думки і її вираження є однією із головних засад демократичного суспільства і грає важливу роль в розвитку і зміцненні ефективних демократичних систем [4]. З часу прийняття даних міжнародних документів, право на свободу слова стало невід'ємною частиною правових систем країн-учасниць ООН і отримало статус універсального права людини. Свобода вираження поглядів є одним із тих загальних ідеалів, до якого повинні прагнути усі народи і держави [5, с.165]. Дане право є певною системою, що складається з наступних елементів: дотримуватися своїх поглядів, змінювати свої погляди, виражати чи не виражати їх [5, с.167].

Із функціонуванням Інтернету відбулося значне поширення різних поглядів громадян щодо тих чи інших проблем, які відбуваються у світі, зокрема в Україні. Соціальні мережі кидають виклик свободі думки і слова, праву на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Адже, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію усно, письмово чи в інший спосіб. У Резолюції 32/13 Ради з прав людини ООН «Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті» від 01.07.2016 р. вказується, що ті ж самі права, які людина має в офлайновому середовищі, повинні поширюватися і на онлайнове середовище [5, с.167]. Міжнародною неурядовою правозахисною організацією Freedom House (далі – Організація) було проведено у 2017 році аналітичне дослідження щодо свободи вираження поглядів в Інтернеті у різних країнах світу. Було визначено, що уряди країн проводять політику маніпулювання, поширюють дезінформацію,

використовують так звані «армії створювачів думок», суворі методи цензури, обмежують осіб в вираженні своїх поглядів. Організація зазначила, про значне зниження свободи думки та слова в мережі Інтернет у таких країнах як Китай, Сирія, Єгипет, Турція, Сирія, Ефіопія, Україна тощо [6]. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях наголошує, що інтернет відіграє важливу роль у наданні доступу громадськості до новин і сприянні поширенню інформації в цілому [7, с.1]. У той же час, ризик заподіяння шкоди змістом і спілкуванням в Інтернеті безумовно є досить високий.

Слід зазначити, що право на вираження поглядів не є абсолютним. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права наголошується, що користування даним правом покладає особливі обов'язки і відповідальність. Відповідні закріплені законодавчі обмеження мають бути необхідними для поваги прав і репутації інших осіб та для охорони державної безпеки, суспільного порядку, здоров'я чи моральності населення [3]. У ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод також наголошується на можливих обмеженнях щодо даного права, які повинні відповідати трискладовому тесту: бути встановленими законом, переслідувати правомірну ціль і бути необхідними в демократичному суспільстві [8]. ЄСПЛ у своїх рішеннях рекомендує країнам встановити в національному законодавстві критерії балансу між правом на вільне вираження поглядів і правом на повагу до особистого життя, мораллю. Адже, здійснення права на свободу вираження поглядів пов'язане з обов'язками та відповідальністю. Наприклад, у Конституції України закріплені обмеження в реалізації даного права, що здійснюються в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку чи з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або інших прав, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [9].

Для здійснення ефективного оцінювання висловлювань в Інтернеті державою, розрізняють три типи висловлювань: (а) висловлювання, які є неправомірними відповідно до міжнародного права та можуть потягнути за собою кримінальну відповідальність; (б) висловлювання, які не тягнуть за собою кримінальну відповідальність, але можуть викликати обмеження права та стати підставою для притягнення до цивільної відповідальності; (с) висловлювання, які не приводять до кримінальної чи цивільної відповідальності, але викликають стурбованість з точки зору норм толерантності, ввічливості та поваги до інших. Держави зобов'язані заборонити контент, який підпадає під категорію (а), створити таку систему законодавства та судів, яка

дозволяла б жертвам висловлювань, передбачених пунктом (b), звернутися з цивільними позовами по захист своїх прав та мінімізувати кількість порушень (c) [10, с.88].

Українська державна влада шляхом закріплення в Кримінальному Кодексі України (далі – ККУ) відповідних складів злочину, визначає конкретні обмеження свободи вираження поглядів, зокрема в Інтернет мережі. Чимало справ щодо порушення статей 109, 110 ККУ можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Зокрема, рішенням Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 15.08.2017 р. особа була обвинуваченою через поширення в одній із соціальних мереж публічних закликів до зміни території та державного кордону, які проявлялися в наступному: зображення карти Закарпатської області з написом «Закарпаття не Україна!...»; зображення карти, на якій Закарпатська область відображена як частина Угорщини; закликами до проведення референдуму тощо. У рішенні Харківського районного суду від 23.08.2018 р. була визнана винною особа, що розміщувала на свій сторінці в соціальній мережі інформацію сепаратиського та антидержавного характеру, чим фактично здійснила розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення умисних дій, направлених на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

Відповідно до статті 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності, тому праву на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань відповідає обов'язок не поширювати про особу недостовірну інформацію та таку, що ганьбить її гідність, честь чи ділову репутацію [9]. Слід зазначити, що відповідно до ч.1 ст.30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень [11]. У рішенні Дзержинського районного суду м. Харкова від 25.07.2016 р. суд постановив встановити факт недостовірності та спростувати інформацію, яка була поширена в мережі Інтернет, оскільки вона не була підкріплена жодними доказами чи конкретними фактичними даними. Таким чином суд при вирішенні справи про захист честі, гідності та ділової репутації забезпечує баланс між конституційним правом на свободу вираження поглядів, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, конституційними гарантіями невтручання в особисте й сімейне життя, судовим захистом права на спростування недостовірної інформації про особу, з іншого боку.

Таким чином, закріплене в міжнародних та національних актах право на свободу вираження поглядів не є абсолютним. Обмеження такого права дозволяє забезпечити реалізацію прав та свобод інших осіб. Проте, в демо-

кратичному суспільстві повинна бути встановлена пропорційність такому обмеженню, що відповідатиме законності, матиме виправдану ціль та буде необхідною в демократичному суспільстві.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 рудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст.3103
2. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури: Статут. Міжнародний документ від 16.11.1945 № 995_014. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_014 (дата звернення 06.10.2018).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 № 995_043. UPL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043 (дата звернення 06.10.2018).
4. Резолюція 12/16 Совета по правам человека ООН «Свобода мнений и их свободное выражение», принятая 2 октября 2009 г.[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cyberpeace.org.ua/files/ii_a_2.pdf
5. Ярмол Л. Світові міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів та гарантії її забезпечення [Електронний ресурс] / Л. Ярмол // Публічне право №2 (26). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/pp_2017_2_23.pdf.
6. Report «Freedom on the Net 2017: Manipulating Social Media to Undermine Democracy», Freedom House, 2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017>
7. Дроздов О. Переклад з доповненнями повного тексту Інформаційного бюлетеню «Доступ до Інтернету та свобода одержувати і передавати інформацію та ідей» [Електронний ресурс] / О. Дроздов, О. Дроздова // Інформаційний бюлетень «Доступ до Інтернету та свобода одержувати і передавати інформацію та ідей». – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://unba.org.ua/assets/uploads/aaa7938c2fa6987dfecf_file.pdf.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 № 995_04 UPL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 06.10.2018).
9. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР UPL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення 06.10.2018).
10. Бенедик В. Свобода вираження поглядів та інтернет / Вольфганг Бенедик, Маттіас Кеттеман. – Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2013. – 206 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168059936a>
11. Про інформацію: Закон від 02.10.1992 № 2657-ХІІ UPL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2657-12> (дата звернення 06.10.2018).

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена кардинальними структурними змінами, яких у зв'язку з останніми подіями зазнала українська економіка, що в свою чергу позначилося на підприємництві і промисловості. Агресія на Сході нашої держави, знищення частини сировинної й матеріально-технічної бази, міграція робочої сили, втрата лівової частки колишніх ринків, та інші деструктивні явища у вітчизняному виробництві стали реальною загрозою для збереження економічної незалежності України.

В таких кризових умовах єдиним шляхом економічного виживання для вітчизняних виробників та підприємців є переорієнтування на нові ринки. В контексті сказаного важко уявити більш перспективний ринок для торгівлі, ніж ринок Європейського Союзу (далі ЄС). Правове регулювання активної співпраці ЄС з незалежною Україною розпочалося з укладення Угоди про партнерство та співробітництво 14 червня 1994 року, яка набрала чинності 01 березня 1998 року. Однак, ця Угода лише створила підвалини для двосторонньої співпраці, в той час як багато можливостей залишалися нереалізованими. Рагіфікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, стала точкою відліку нового етапу співпраці між Україною та ЄС. Цей етап характеризується великими перспективами і в межах цього дослідження слід звернути увагу на наступних, ключових для вітчизняної української економіки сферах розвитку відносин з ЄС. Зокрема таких: зона вільної торгівлі між Україною та ЄС; двосторонні експортно-імпортні торговельні операції; імплементація європейського підприємницького законодавства; впровадження стандартів ЄС щодо якості товарів та правил конкуренції; захист економічних прав та інтересів у судових структурах ЄС;

Одночасно слід зосередитися на правових інструментах, що забезпечують реалізацію УА у цих напрямках. Як відомо, однією із цілей економічної частини УА є створення всеохоплюючої поглибленої зони вільної торгівлі, яка за своєю суттю є специфічним економіко-правовим режимом, що

¹ Студентка 6 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

спрямований на лібералізацію торговельних відносин між Україною та країнами ЄС. Специфічною рисою цієї зони вільної торгівлі є її всеохоплюючий та поглиблений характер, що відображає вищий ступінь інтеграції у порівнянні зі звичайними зонами вільної торгівлі.

Поглиблений характер зони вільної торгівлі означає те, що українські виробники та підприємці можуть вийти не лише на рівень загальноєвропейського ринку, а й зануритися на національні ринки країн-членів. Всеохоплюючий характер виявляється у тому, що зона вільної торгівлі дозволить забезпечити вільний рух персоналу, товарів, капіталу та послуг між ЄС та Україною.

Зона вільної торгівлі з ЄС не має для України виключного характеру. Оскільки Угода про асоціацію не забороняє для України участь в інших міжнародних торговельних об'єднаннях, то український бізнес отримує можливість імпортувати європейські товари в інші держави, які не мають подібної угоди і в свою чергу, перевозити на ринок ЄС придбані в інших регіонах виробу. Як наслідок, найближчі декілька років будуть характерні зростанням товаропотоку в Україні, який необхідно буде контролювати спільними з ЄС зусиллями, адже жодна із сторін не зацікавлена у насиченні власного ринку неякісною продукцією[4].

Не можна не звернути увагу на те, що кожна з країн-членів ЄС має власний національний ринок із окремими специфічними умовами входження. Співпраця з ЄС дозволить повноцінно використати зону вільної торгівлі, увійшовши на внутрішньодержавні ринки. Крім цього, допомога ЄС у впровадженні зони вільної торгівлі дозволить покращити становище нашої ринкової економіки.

З 1 січня 2016 року розпочалося тимчасове застосування РОЗДІЛУ IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. З 1 вересня Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності в повному обсязі.

Співпраця України та ЄС і його держав-членів у сфері промисловості та підприємництва регулюється Розділом IV Угоди про Асоціацію.

З метою виконання положень Угоди, Україна повинна здійснити низку організаційно-правових заходів. Передусім мова йде про адаптацію національного законодавства України до законодавства ЄС у відповідній сфері, що передбачено ст.153 Угоди.

Перелік регламентів міститься у Додатку XV до Глави 5 Розділу IV Угоди про Асоціацію: Регламент Ради (ЄС) №1186/2009 від 16 листопада 2009 року про заснування режиму Співтовариства щодо звільнення від сплати мита, Регламент (ЄС) №450/2008 Європейського парламенту та Ради ЄС від 23 квітня 2008 року, який запроваджує Митний кодекс Співтовариства

(Модернізований Митний Кодекс), Регламент Ради (ЄС) № 1383/2003 від липня 2003 року щодо митних дій проти товарів, підозрюваних в порушенні окремих прав інтелектуальної власності та необхідних заходів проти товарів, що порушують такі права, без шкоди результатам поточного перегляду права ЄС стосовно митного дотримання прав інтелектуальної власності, Регламент Комісії (ЄС) № 1891/2004 від 21 жовтня 2004 року, який встановлює положення для імплементації Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003 від липня 2003 року щодо митних дій проти товарів, підозрюваних в порушенні окремих прав інтелектуальної власності та необхідних заходів проти товарів, що порушують такі права, без шкоди результатам поточного перегляду права ЄС стосовно митного дотримання прав інтелектуальної власності.

Також крім удосконалення національного законодавства з метою його приведення у відповідність з нормами права ЄС, необхідно створити систему органів, що забезпечуватимуть ці процеси, або ж удосконалювати вже існуючі структури.

Наступною сферою, на розвиток якої дуже вплинула Угода про Асоціацію, є торговельні операції. Ця царина вимагає як від України, так і від ЄС координації зусиль в наступних питаннях, які передбачені в РОЗДІЛІ IV цієї Угоди: скасування Україною та ЄС ввізних мит на більшість товарів, що імпортуються на ринки один одного (ст. 29); контроль за дотриманням імпортерами квот на перевезення товарів в ЄС (ст. 30); запровадженні правил визначення походження товарів, які є одним із елементів застосування торговельних преференцій, відстеження походження товару; протидії імпорту на ринки один одного об'єктів національного культурного надбання, охоронюваних законом видів рослин і тварин, товарів невідомого правового походження тощо; встановленні сторонами найбільш сприятливих умов доступу до своїх ринків; запровадженні Україною правил ЄС у сфері державних закупівель, що дозволить поступово відкрити для України ринок державних закупівель ЄС; спрощенні митних процедур та протидії шахрайству, контрабанді, іншим правопорушенням у сфері транскордонного переміщення вантажів.

Розглядаючи цей аспект співпраці варто виокремити таку його особливість, як взаємність. ЄС в будь-яких відносинах з іншими державами вимагає від них взаємності. Принцип взаємності означає те, що відкриття ринків та лібералізація митного кордону мають бути двосторонніми. Якщо ЄС ввів певну пільгу для Українського товару, то Україна має ввести аналогічне полегшення для економічної діяльності ЄС[1].

Стандарт взаємності спрямований на досягнення рівних умов конкуренції та однаковий можливостей як для іноземних, так і для національних

суб'єктів ринкової економіки. Через це нагальною необхідністю стає співпраця з ЄС у питанні забезпечення реалізації засади взаємності в межах їхнього та нашого ринку. При цьому, для України, в умовах наявності великої кількості монополій та недосконалого профільного законодавства, виконати це завдання буде достатньо складно.

Важливе значення в межах виконання зобов'язань за Угодою про Асоціацію має питання щодо регулювання та уніфікації правозастосовної практики. А оскільки нормативні акти в праві ЄС дуже сильно взаємодоповнюють один одного, Україні слід враховувати навіть ту нормативну базу ЄС, яка ще не була імплементована, що створює певні проблеми для правозастосовних органів[2].

Однією із умов адаптації законодавства України до норм права ЄС у сфері підприємництва є необхідність дотримання стандарту гомогенності національного законодавства. Це означає те, що Україна не може розвивати власну правову систему у відриві від норм і стандартів права ЄС. Гомогенність закладена в Угоді про асоціацію певною мірою обмежує самостійний вектор реформування законодавства і це також може породити численні проблеми для торгівлі[3]. Через це Україні та ЄС повинні зробити спільні напрацювання в:

- наданні країнами-членами ЄС Україні практичних роз'яснень з приводу механізмів якісної імплементатії підприємницького і конкурентного права ЄС в національне законодавство, сформованих на підставі власного досвіду;

- виявленні та аналізі помилок, допущених Україною при забезпеченні гомогенності її власного законодавства;

Нагальним є також питання щодо якості товарів і послуг, жорсткості вимог щодо демонополізації і вільної конкуренції. Така позиція продиктована як бажанням країн-членів ЄС підвищувати життєвий рівень своїх громадян, так і загальною орієнтацією цієї організації на побудову незалежної економічної системи. Україні в цій площині буде достатньо проблематично привести власні стандарти якості товару до європейських. Ще більшою проблемою є уніфікація українських стандартів вимірювання одиниць часу, ваги, відстані тощо із загальноєвропейськими[1]. Для того, щоб суб'єкти бізнесу і промисловості змогли скористатися перевагами асоціації необхідні спільні напрацювання України та ЄС стосовно:

- приведення Україною своїх технічних регламентів, процедур, санітарних та фіто санітарних заходів та заходів щодо безпеки харчових продуктів у відповідність з європейськими, завдяки чому українські промислові товари, сільськогосподарська та харчова продукція не потребуватимуть додаткової сертифікації в ЄС;

– приведення Україною своїх стандартів вимірювання часу, ваги, відстані тощо у відповідність із європейськими, що позбавить нас необхідності постійно проводити конвертацію для здійснення торговельних операцій, а отже значно спростить торгівлю між Україною та ЄС;

– поетапному впровадженні в економічне життя України принципів конкуренції, які вже тривалий час застосовуються в ЄС для того, щоб поступово стати цивілізованим гравцем на європейському ринку;

Виконання положень Угоди про Асоціацію, що стосується промисловості та підприємництва, з однієї сторони породжуватиме додаткові питання, зокрема щодо можливості застосування судової практики та нормативно-правових актів ЄС у національних судах з метою ефективного захисту економічних інтересів учасників відносин. З іншої сторони виникає питання щодо застосування європейської судової практики та нормативних актів ЄС при вирішенні юридичних спорів в Україні. В обох ситуаціях українські підприємці поки що не мають достатнього обсягу практичного досвіду, щоб захищати себе на належному рівні. А для судів використання Угоди про асоціацію при відправленні правосуддя залишається нетиповим. Співпраця тут можлива в забезпеченні доступу українським суб'єктам господарської діяльності до правосуддя в межах загального суду ЄС, та національних судів країн-членів [1].

Асоціація між Україною та ЄС є надзвичайно великим випробуванням для України. Укладена нашою країною Угода є однією з найбільш амбітних і через це перед нами ставляться вимоги, як економічного, так і правового й політичного характеру, що є достатньо жорсткими. Для виконання положень Угоди про Асоціацію Україна повинна не лише прийняти відповідне законодавство, що імплементує відповідні директиви та регламенти ЄС у сфері промисловості та підприємництва, але й створить організаційну базу для його виконання. В цілому для успішної співпраці з ЄС наша країна повинна впровадити величезний обсяг законодавчих актів ЄС, створити стабільну ринкову економіку, а також працювати над її подальшим розвитком .

Однак, перспективи для розвитку вітчизняного бізнесу й промисловості є достатньо вагомим аргументом на користь асоціації, адже перший рік поглибленої взаємодії з ЄС показав, що український виробник має можливість вийти та закріпитися на цьому ринку. Як наслідок, обрана тема залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [електронний ресурс], ключ доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>

2. Аналіз ключових положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній сфері [електронний ресурс], ключ доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/analiz-klyuchovih-polozhen-ugodi-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-es-u-torgovelniiy-sferi.html>

3. Угода про асоціацію з ЄС. Як зміниться життя малого та середнього бізнесу [електронний ресурс], ключ доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/49178/Ugoda_pro_asociaciju_z_JeS_Jak_zminytsya

4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [електронний ресурс], ключ доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Шутько¹

ІНСТИТУТ ВИЗНАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Оскільки інститут визнання до сих пір залишається некодифікованим, в теорії міжнародного права сформувалося його визначення як одностороннього акту держави, яким юридично визнається виникнення нового суб'єкта міжнародного права з метою встановлення з ним дипломатичних або інших відносин.

Зазвичай, визнання держави має одночасно своїм наслідком і визнання уряду. Але існують випадки, коли питання визнання уряду порушується в уже визнаній державі. Мова йде про випадки, коли уряд приходить до влади неконституційним шляхом, в результаті революції чи перевороту. Різниця між визнанням держави і уряду полягає у тому, що у першому випадку це стосується міжнародної правосуб'єктності, а у випадку визнання уряду йдеться не про визнання нового суб'єкта міжнародного права, а про здатність уряду представляти державу як суб'єкта міжнародного права у міжнародних правовідносинах. Саме уряд виражає волю держави, а відмова від його визнання позбавила б державу можливості здійснювати свої міжнародні права [1, с. 73].

Особливим видом визнання є визнання уряду в еміграції. Для таких урядів є характерним те, що вони не здійснюють ефективного контролю на території держави, їх здатність брати і виконувати міжнародні зобов'язання

¹ Студентка 3 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

обмежена. Визнання в такому разі надається лише у випадку незаконного, насильницького вигнання уряду іноземною державою. Багато прикладів даного явища існувало у роки Другої Світової війни, зокрема у еміграції опинився уряд Норвегії, Польщі, Бельгії, Чехословаччини, території яких були окуповані гітлерівською Німеччиною.

У разі неправомірної іноземної окупації території країни представництво в міжнародних відносинах здійснюється законним урядом в еміграції, а не органами, створеними окупантами.

Слід зазначити, що емігрантський уряд часто втрачає зв'язок із відповідною територією і тому перестає представляти дану державу в міжнародних відносинах. Тому визнання уряду у вигнанні є заходом, що має тимчасовий і винятковий характер. У наш час такий вид визнання використовується досить рідко.

Як ми вже наголошували, до цього часу інститут визнання залишається нормативно не врегульований, тому він спирається на доктринальні погляди, що сформувались.

Однією з найвідоміших є доктрина Карлоса Тобара. Вона закріплена у Конвенції держав Центральної Америки від 20 грудня 1907 року. Відповідно до ст.1 цього документу уряди сторін, що домовляються, не визнають уряду, який може встановлюватися в одній з п'яти республік внаслідок державного перевороту або революції, спрямованих проти визнаного уряду, доки вільно обраний уряд не реорганізує країну в конституційних формах. Таким чином, ця доктрина була спрямована проти політики агресії та мала на меті завадити революціям в іспано-американських республіках.

Інша, не менш відома доктрина, отримала назву в честь міністра закордонних справ Мексики Хенаро Естради. Вона знайшла своє втілення у Комюніке Міністерства закордонних справ Мексики про визнання держав від 27 вересня 1930 року. Доктрина стверджує, що іноземні уряди не повинні судити позитивно чи негативно про уряди або зміни в уряді інших держав, оскільки це буде створювати «образливу практику» втручання у внутрішні справи іншої держави та порушення державного суверенітету. Ця доктрина базується на принципах невтручання, мирного співробітництва та самовизначення націй [2, с.371].

Наразі в практичній площині широко використовується доктрина «ефективного контролю», яка полягає в тому, що ефективний контроль нового уряду над територією держави є основною вимогою у вирішенні проблеми його визнання. Такий контроль має бути наочно запровадженим з передумовами стабільності та тривалості. Разом з тим виявляється тенденція до посилення контролю з боку міжнародного співтовариства. Наприклад, пова-

лення демократично обраного уряду в Сан-Томе і Прінсіпі в 1995 р. було засуджено ООН, Організацією африканської єдності і низкою держав.

Звісно визнання держави чи уряду призводить до певних юридичних наслідків, зокрема: 1) встановлення дипломатичних відносин; 2) дипломатичний імунітет; 3) право звертатись до судів держави, яка визнає; 4) правонаступництво щодо власності; 5) чинність законів та актів; 6) участь у міжнародних приватноправових відносинах.

Такий юридичний наслідок визнання як набуття чинності законами та актами нового утворення має певні особливості, а саме щодо питання обов'язковості сил законів та актів визнаної держави. Мова йде про той факт, що визнання *de jure* може мати ретроактивний характер щодо актів, які були прийняті до визнання такого уряду, що прийшов до влади революційним шляхом.

Складна ситуація виникає, коли зачіпаються інтереси декількох визнаних урядів *de jure* однієї держави, в той час, як один змінює інший. Проблема зачіпає питання ретроактивності, тобто на який часовий проміжок буде посылатись суд щодо актів уряду, визнаного *de jure*, адже характер ретроактивності визнання стосується моменту виникнення держави чи уряду [3, с. 390].

Отже, той факт, що інститут визнання як держав так і урядів вже досить довгий час залишається некодифікованим, породжує певні питання, які не мають однозначної відповіді, а саме питання щодо того, яка кількість держав повинна визнати нове утворення, якими критеріями повинні користуватися держави надаючи визнання чи відмовляючи у ньому та політико-правовий статус невизнаних, проте реально існуючих держав та інше. На нашу думку, прийняття кодифікованого міжнародно-правового акту, що вирішив би проблемні питання, додало стабільності міжнародним відносинам. Однак відсутність до сьогодні такого документу є підтвердженням складності цього питання, його, певною мірою, політизованості і відсутність широкої узгодженої позиції держав, а, як наслідок, не бажання зв'язувати себе конкретними договірними зобов'язаннями в цій сфері.

Література:

1. Дмитрів А. І. Інститут визнання в міжнародному праві: сторінка історії // Часопис Київського університету права. – 2002. С. 71–76
2. Хмельова І. Є. Визнання урядів: класичні підходи та сучасні тенденції // Часопис Київського університету права. – 2017. С. 370–372.
3. Shaw M. N. *International Law* / M. N. Shaw.// Cambridge : Cambridge University Press. – 2008. P. 393.

Науковий керівник: *Сіваш О. М.*, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ МІСЦЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний стан розвитку вітчизняної правової думки і юридичної техніки передбачає закріплення основоположних прав і свобод людини на різних рівнях національного законодавства. Однак найважливішого значення набуває саме їх конституційна регламентація, оскільки права людини виражають правовий вимір існування особи в суспільстві, визначають і гарантують певну міру (норму) її свободи й відповідальності як учасника суспільних відносин. З моменту здобуття Україною незалежності й обрання принципів демократичної, правової, соціальної державності як основи її конституційного ладу людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Але для втілення цього положення в життя недостатньо лише його проголошення [1, с.74]. Саме тому законодавець вдався до його деталізації як на рівні статей другого розділу Конституції – «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», так і на рівні поточного законодавства, що регулює правовідносини в цій сфері. Одним із важливих прав є право людини на захист. Визначення його місця в системі прав людини передбачає насамперед з'ясування взаємозв'язків останнього з іншими правами людини [2, с.41].

Проблематика прав людини є достатньо розробленою у зарубіжній, насамперед у західній, правовій думці. Історичний процес розвитку розуміння та регулювання інституту прав людини в політико-правовій думці України, як справедливо зазначає С. П. Мороз, проходив у тому ж напрямку, що й розвиток світової, зокрема європейської, політико-правової думки. Характерною його ознакою є наступність та еволюційність, коли кожний наступний етап базувався на здобутках і досягненнях попередніх етапів розвитку, доповнюючи та збагачуючи їх завдяки постійному синтезові української правової традиції з досягненнями європейської й світової правової думки [3, с. 43–44]. Саме тому розробки у сфері прав людини і зарубіжних, і дореволюційних вітчизняних юристів (В. М. Гессен, Н. М. Коркунов, Б. А. Кістяківський), були сприйняті й значною мірою використані на сучасному етапі державно-правового розвитку українськими правниками (Т. Г. Андрусяк, В. М. Горбаль, О. Р. Дашковська, А. П. Заєць, О. В. Петришин, Ю. С. Шемшученко та ін.).

¹ Студентка 1 курсу міжнародно-правового факультету національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На нормативному рівні права людини закріплюються як міжнародними нормативними актами (наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 3), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 2), так і на різних ланках вітчизняного законодавства (статті 3, 55 Конституції України, ст. 35 Кримінального кодексу України та ін.). Саме визначення місця права людини на захист у системі прав людини та внутрішніх зв'язків в середині цієї системи постає важливим завданням при дослідженні проблематики права людини на захист у цілому.

Право людини на захист закріплюється ч. 6 ст. 55 Конституції України: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [4]. Аналіз вказаної статті засвідчує, що законодавець пішов шляхом закріплення на конституційному рівні досить загального визначення цього права, передбачаючи, очевидно, його деталізацію на інших рівнях правового регулювання, відповідно до суспільно-правових відносин, в яких воно безпосередньо реалізується. Разом з тим аналіз положень зазначеної статті дозволяє нам дійти таких висновків: – вітчизняна конституційна теорія виходить з того, що під правом на захист слід розуміти саме право людини, а не громадянина (про що свідчить формулювання «кожен»); – реалізація права на захист обмежується виключно нормами-заборами (тобто, діє принцип «дозволено все, що прямо не заборонено»); – право на захист передбачає захист своїх прав, адже «кожен має право... захищати свої права і свободи...»; – це право може реалізовуватися відповідно до різного роду правовідносин, щодо яких людина має права та свободи. Слід також зазначити, що право людини на захист існує на перетині різного роду правових відносин і, як наслідок, – на перетині різних галузей права та законодавства. Воно може розглядатись як основоположне та загальне поруч з іншими правами людини, такими як: право людини на життя, право на здоров'я, право на особисту свободу і недоторканність, право на безпеку, право на людську гідність (відповідно до ст. 3 Конституції). Ця теза підтверджується також іншими нормами Конституції: ч. 3 ст. 27 «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (як право на самозахист чи захист окремого суспільного блага – життя людини), ч. 2 ст. 63 «Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист» (право на захист спеціального суб'єкта) тощо.

Сам інститут захисту першочергово можливо поділити на юридичний захист (як різні напрями його реалізації, відповідно до галузей права) та на захист фактичний (як відповідні фактичні діяння у певних суспільних відносинах). Юридичний захист можна класифікувати за різними критеріями. Так, за суб'єктом захисту вбачається необхідним визначити такі категорії:

самозахист; захист судом; захист, що здійснюється Уповноваженим з прав людини; захист Конституційним судом (на підставі конституційної скарги), захист, що здійснюється відповідними міжнародними суб'єктами (міжнародними судовими установами чи відповідними органами міжнародних організацій). Відповідно до статусу суб'єкта захисту слід виокремлювати захист державою (він здійснюється особою, наділеною відповідними державно-владними повноваженнями), або іншими суб'єктами (громадський захист).

Крім того, постає питання: чи може право на захист існувати самотійно, без наявності на те підстави у вигляді відповідного правопорушення?

У контексті вищенаведеного слід зауважити, що саме формулювання «право на захист прав» свідчить про пов'язаність його з іншими правами та може свідчити про його існування як механізму попередження і припинення порушень інших прав, так і про його правовідновлюючу функцію. Так, П. М. Рабінович стверджує, що гарантії прав і свобод людини є явищами, які забезпечують їх охорону й захист, при цьому поділяючи їх на загально-соціальні та спеціальні [5, с. 7]. Наведене вище можливо проаналізувати крізь призму позиції О. Р. Дашковської, на думку якої поняття інститутів забезпечення та функціонування прав і свобод часто ототожнюють з правами людини, принципами міжнародного права, зобов'язаннями держав-учасниць тощо [1, с. 73]. Можна дійти висновку, що саме право на захист є яскравим прикладом як самотійного права, так і безпосередньо гарантії забезпечення інших прав з можливістю ототожнення цих двох понять. Таким чином, близькими за змістом і правовою сутністю до права на захист є інші права-гарантії, наприклад: право на відшкодування шкоди державою, право знати свої права і обов'язки, право на професійну правничу допомогу (статті 56, 57, 59 Конституції відповідно). Такі права забезпечують людині благо у вигляді можливості здійснювати свої інші права, гарантуючи їх.

Повертаючись до поставленого вище питання щодо самотійності права на захист, слід зауважити, що, на нашу думку, таке право (як й інші фундаментальні права: право на життя, право на здоров'я, право на свободу думки, право на їжу, право на житло, свободу пересування, тощо) визнається таким, що належить людині від народження й існує протягом всього життя людини, незалежно від його практичної реалізації. Щодо існування права на захист, котре одночасно виконує, наприклад, правовідновлюючу функцію по відношенню до будь-якого іншого права, неможливо стверджувати про однозначну самотійність такого існування [6, с. 47]. Отже, це право продовжує існувати самотійно, але у разі практичної його реалізації при наявності порушень інших прав автоматично «трансформується» та змінює свій стан, так би мовити, від статичного до динамічного завдяки відповідним чинникам.

У загальному розумінні право на захист існує постійно й безперервно поряд з іншими природними невід’ємними правами людини. Крім того, можна зробити висновок про певну універсальність права на захист – як щодо всіх людей, так і щодо всіх інших прав у всіх існуючих правовідносинах. Право людини на захист характеризується особливим характером, оскільки являє собою одночасно самостійне право і право-гарантію, яка забезпечує можливість реалізації інших прав.

Література:

1. Дашковська О. Р. Універсальність інститутів забезпечення і функціонування прав і свобод людини і громадянина // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. 23 листоп. 2012 р., м. Полтава. – Харків : Точка, 2012. – Ч. 1. – С. 73–76.
2. Петришин О. В. Права людини як фундаментальна цінність правової демократичної державності // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч., Ч. 1. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. – С. 39–42 .
3. Мороз С. П. Ідея прав людини у політико-правовій думці України (IX – початок XX століття) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2001. – 170 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Рабінович П. М. Права людини і громадянин у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). – Харків : Право, 1997. – 63 с.
6. Хаустова М. Г. Міжнародні стандарти в контексті євроінтеграційних процесів в Україні // Вісн. Нац. акад. прав. наук України № 2 (89) 2017. – С. 43–51

Науковий керівник: *Хаустова М. Г.*, к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Яков'юк¹

ВВЕДЕННЯ МИРОТВОРЧИХ СИЛ ООН ЯК ВАРІАНТ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Протягом останніх трьох років, після прийняття 18 лютого 2015 р. Радою національної безпеки та оборони України рішення «Про звернення до Ор-

¹ Курсант 3 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ганізації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру та безпеки» [1], яке було продовжене Постановою Верховної Ради України від 17.03.2015 р. №253-VIII «Про схвалення звернень від імені України до Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та Ради Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки» [2], жодних змін у врегулюванні конфлікту в Донецькій та Луганській областях України з боку міжнародних організацій не спостерігається. Вичерпавши засоби, передбачені Главою VI Статуту ООН, а також статтею 41 Глави VII, Україна, відповідно до статті 39, 40 та 42 Глави VII цього ж Статуту розглядає можливість введення миротворчого контингенту ООН на окуповані території [3].

Запровадження миротворчої місії ООН – чіткий, складний та тривалий механізм у прийнятті рішення щодо початку та контролю за виконанням такої операції [4]. Для початку варто визначити, який саме процес миротворчості необхідний для України на даному етапі. Хоча в українській мові утвердився термін «миротворчість», у буквальному перекладі є декілька його типів:

- 1) *«peace-making»* – припинення міжнародного конфлікту дипломатичним шляхом;
- 2) *«peace-keeping»* – «підтримання» миру шляхом проведення цивільних та військових операцій;
- 3) *«peace-enforcement»* – «примушення» до миру військовими операціями;
- 4) *«conflict prevention»* – «запобігання» конфліктам через дипломатичні процеси;
- 5) *«peace-building»* – стратегічні процеси з «побудови миру» [5].

Оскільки засоби *«conflict prevention»* та *«peace-making»* вичерпали себе, про *«peace-building»* говорити зарано, а *«peace-enforcement»* передбачає рішення Ради безпеки ООН, де Росія має блокуючий голос, говорити варто лише про операцію з підтримання миру *«peace-keeping»* [5].

Відповідно до ч.1 ст. 24 Глави V Статуту ООН для забезпечення швидких і ефективних дій ООН, головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки покладено на Раду Безпеки ООН [3]. Правовою підставою початку операцій з підтримання миру є Глави VI («мирне вирішення спорів»), VII («дії щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії»), VIII («регіональні угоди») Статуту ООН.

Для прийняття рішення Радою Безпеки ООН про початок розгортання операції з підтримання миру необхідно пройти наступні процеси:

1) попередні консультації – з зацікавленими сторонами для вибору найбільш раціональних заходів реагування, за результатами яких Генеральний секретар ООН може запитати стратегічну оцінку всіх можливих варіантів участі ООН;

2) технічна оцінка на місці – направляється в країну чи на територію, де передбачається розгорнути миротворчу операцію, для оцінки загальної безпекової, політичної, військової та гуманітарної ситуації. За результатами оцінки Генеральний секретар ООН надає доповідь Раді Безпеки, де викладає варіанти операції, залежно від обстановки на місці, чисельність сил та об'єм ресурсів;

3) резолюція Ради Безпеки – приймається у разі, якщо Рада Безпеки ООН вирішує, що розгортання миротворчої операції є найбільш припустимим заходом з підтримання миру та безпеки. Резолюцією визначають мандат і масштаби операції, її завдання. Після прийняття резолюції Генеральна Асамблея затверджує бюджет і ресурси місії;

4) призначення відповідальних посадових осіб – глави місії (Спеціального представника), який керує операцією, командувача силами, комісара поліції та старший цивільний персонал. Призначення здійснює Генеральний секретар ООН;

5) розробка плану операції – здійснюється Центральними установами шляхом створення спільної робочої групи або комплексної цільової групи місії, у яких беруть участь відповідні департаменти, фонди, програми ООН;

6) розгортання операції – висування передової групи для організації штаб-квартири, яка поступово розширюється та у результаті повинна охопити всі компоненти та регіони, передбачені мандатом;

7) формування особового складу операції – здійснюється окремо у кожному випадку, оскільки ООН не має постійної армії чи поліції. Відбувається через звернення до держав-членів з проханням надати підрозділи, необхідні для операції. Цивільний персонал складають міжнародні службовці, набір яких здійснюється Секретаріатом ООН;

8) доповідь Раді Безпеки – здійснюється Генеральним секретарем ООН регулярно, зазначається результати виконання мандату. На підставі доповідей Рада Безпеки оновлює та коригує мандат місії [6].

Зважаючи на вищевказане, необхідно вирішити питання щодо обсягу мандату миротворців, зокрема територію, яку він покриватиме, терміни операції, завдання та ін., але головне – хто буде названий другою стороною конфлікту.

Головними завданнями місії в Україні вважають: забезпечення миру та припинення військових дій; контроль за державним кордоном України (у

місцевості, що не контролюється українським урядом – 409 км); досягнення максимального рівня довіри місцевого населення до процесів проведення реінтеграції та виборів; проведення виборів у регіоні для забезпечення виконання Мінських домовленостей [9, ст. 3–4].

Що стосується території розташування місії, то необхідно наполягати на контролі усієї території, що контролюється незаконними збройними формуваннями (виникає питання про охоплення місією незаконно анексованої Автономної Республіки Крим). Варто зауважити, що Росія пропонує розмістити миротворців лише вздовж лінії зіткнення, однак це може призвести до повного замороження конфлікту в установлених межах.

Щодо персонального складу місії, то, окрім військового та поліцейського персоналу, до неї варто запросити гуманітарні установи, експертів, юристів, фахівців зі зв'язків з громадськістю, експертів в галузі державного управління й посередників для роботи з місцевими громадами [9, ст. 5–6], головною метою яких повинне бути розв'язання соціально-економічних проблем.

Чисельність миротворчих сил має бути досить великою, для забезпечення повного охоплення непідконтрольного українському уряду кордону та території, що контролюються незаконними збройними формуваннями – 20 тис. осіб (у тому числі 5 тис. осіб – на кордоні). Крім цього, важлива наявність поліцейських сил, які гарантували б громадську безпеку, адекватні реакції на заворушення. Підрозділи повинні складатись з держав, які прийнятні для обох сторін конфлікту [7].

За загальним правилом, для введення сил ООН, обидві сторони конфлікту повинні погодитись на початок місії, однак в питанні України важко назвати другу сторону. Як відомо, незаконні збройні формування «ДНР» та «ЛНР» не є суб'єктом міжнародного права, а отже і стороною переговорів. Якщо Україна погодиться на визнання їх учасником конфлікту, це може бути сприйняте за легітимізацію існування таких формувань. З іншого боку, звернення до Російської Федерації як до другої сторони, на нашу думку, буде марним, оскільки в такому разі Росія визнає, що вона є, хай навіть опосередкованим, але учасником конфлікту. Оскільки юридично конфлікт відбувається на території однієї держави, достатньо згоди лише однієї сторони, але фактично без гарантій безпеки іншого учасника миротворці не розпочинають місію [7].

Таким чином, вирішення збройного конфлікту в окремих регіонах Донецької та Луганської областей та Автономній Республіці Крим шляхом запровадження миротворчої місії ООН викликає багато спірних питань. Оскільки вирішальне значення має рішення другої сторони конфлікту, то

очевидно, що остаточного компромісу буде досягнуто нескоро. Однак, ця проблема для України є критично важливою для повернення непідконтрольних територій, її вирішення повинне відбуватись у вкрай короткі строки та з максимально вигідними умовами.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про звернення до Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру та безпеки»: указ Президента України від 02 березня 2015 р. № 116/2015 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2015>;

2. Про схвалення звернень від імені України до Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та Ради Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки»: постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 р. № 253-VIII// Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-19>;

3. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – 1945. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010;

4. Закірова С. Правове регулювання миротворчих операцій ООН: terra incognita? [Електронний ресурс] / С. Закірова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3719:pravove-regulyuvannya-mirotvorchikh-operatsij-oon-terra-incognita&catid=8&Itemid=350.

5. Шелест Г. Усі деталі миротворчої місії: яка битва чекає на Україну в ООН [Електронний ресурс] / Г. Шелест // Європейська правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/09/7/7070625/>;

6. Формирование новых операций [Електронний ресурс] // Операции ООН по поддержанию мира – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/ru/forming-new-operation>;

7. Тарасенко Н. Миротворча місія ООН як спосіб вирішення конфлікту на Донбасі: оцінки експертів [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Україна: події, факти, коментарі. – 2018. – № 5. – С. 24–38. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3416:vvedennya-mirotvorchogo-kontingentu-na-skhodi-ukrajini&catid=8&Itemid=350;

8. Попович Д. Чи допоможуть Україні миротворці ООН [Електронний ресурс] / Д. Попович // Слово і Діло. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/08/21/kolonka/denys-popovych/bezpeka/chy-dopomozhut-ukrayini-mirotvorci-oon>;

9. Gowan R. Can the United Nations Unite Ukraine? [Электронный ресурс] / R. Gowan // Hudson Institute. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://s3.amazonaws.com/media.hudson.org/files/publications/UkraineJan29.pdf>.

Науковий керівник: *Аббакумова Д. В.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Д. Ярмак¹

К ВОПРОСУ О ВАЖНОСТИ СОБЛЮДЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОТОКОЛА

Конец XX – начало XXI вв. ознаменован, на мой взгляд, как тревожными, так и вселяющими оптимизм тенденциями. Глобализация и мондиализация, будучи неизбежным процессом выявления, как говорил философ В. Соловьев, «общечеловеческого организма», влечет за собой целый ряд весьма трагических последствий, достаточно исчерпывающе описанных исследователями.

Возрастание военно-силового аспекта конфликтности, если не на глобальном, то на региональном, этническом, конфессиональном уровнях, требует немедленного осмысления путей перевода разрешения этих противоречий в мирное русло [1].

Для этого необходимо использовать дипломатию – «инструмент мира», а также повышать уровень толерантности. Поскольку большинство международных проблем могут успешно решаться с помощью дипломатии, по самой своей природе призванной разрешать конфликты мирными средствами, чему среди прочего способствует неукоснительное соблюдение правил дипломатического протокола.

Дипломатия – это искусство разрешения международных разногласий мирными средствами. Дипломатическая деятельность всегда носила ярко выраженный ритуальный характер. В процессе развития международных отношений происходят столкновения интересов государств, правительств и международных организаций, поэтому их представители и дипломаты, выполняя указания своих правительств, используют традиционные методы в стремлении найти взаимоприемлемые для различных сторон решения, учитывающие, если необходимо, и интересы национального престижа.

¹ Студентка 3 курса международно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

«В сущности, – писал Жюль Камбои, – не все уже так бессмысленно в этих торжественных пустяках. Иностранцы являются представителями чего-то такого, что выше их самих. Воздаваемые им почести обращены к главе государства, представителями которого они являются. Между прочим, недостаточно отмечено то обстоятельство, что «Протокол не знает народов-победителей и народов-побежденных. Он даже враждующим нациям предписывает взаимное уважение, независимо от соотношения их сил. Это, конечно, только формальность, которая, по существу, еще ничего не предвещает, но... Эта формальность свидетельствует об уважении к достоинству и независимости слабых наций, что уже не мало»» [2].

В литературе можно найти различные определения дипломатического протокола и его места в праве внешних сношений. Мне кажется, наиболее точным определением то, в котором дипломатический протокол – это совокупность международно-правовых норм, закрепленных в международных конвенциях, а именно: Венском регламенте 1815 г. «Положения относительно дипломатических агентов», Венской Конвенции о дипломатических сношениях 1961 г., Венской Конвенции о консульских сношениях 1963 г..

Значительный объем в дипломатическом протоколе занимают международные обычные нормы: порядок встречи официальных лиц; церемониал вступления в должность послов, постоянных представителей при международных организациях; деятельность специальных миссий; порядок сношений дипломатов как между собой, так и с властями страны пребывания; организация дипломатических приемов; подготовка различных дипломатических документов. С дипломатическим протоколом взаимосвязаны и другие правила поведения: мораль, традиции, правила этикета, международная вежливость (*comitas gentium*).

Хочу согласиться с выводами Л. Ф. Шавкетоновой о том, что знание основных правил общения между государствами и народами обеспечивает взаимоотношения между ними, что необходимо для решения многообразных сложнейших проблем в современном сообществе [3]. На современном этапе международного сотрудничества актуальной проблемой является развитие практической дипломатии. Несмотря на изменения, происходящие в мировом сообществе, стабильными остаются формы, методы и инструменты дипломатической работы, среди них – дипломатический протокол. Его правовые нормы и правила этикета применяются государствами, международными межправительственными организациями, участниками международных конференций. Правовые нормы дипломатического протокола вносят в международные отношения иерархию, дисциплину, организованность – то, без чего международное сообщество не может нормально функционировать. Необходимость поиска решения дипломатических вопросов в сложившейся

ситуации требует от участников международных отношений активизировать контакты с применением мирных средств, в том числе норм дипломатического протокола.

Таким образом, дипломатический протокол как институт в праве внешних сношений – это средство мирного урегулирования споров. В современном мире возрастает роль права внешних сношений и его институтов, к которым относится и дипломатический протокол. Право внешних сношений включает такие подотрасли, как дипломатическое и консульское право государств, дипломатическое право международных конференций (конгрессов), дипломатическое право международных организаций, дипломатическое право представительств государств при международных организациях, дипломатическое право специальных миссий [3]. Кроме этого, хочу обратить внимание на то, что некоторые из ученых относят именно дипломатический протокол (включая и дипломатический церемониал) к одним из главных составляющих, так называемого, «soft law» или «мягкого права». Дипломатический протокол – это главный инструмент, с помощью которого дипломатические службы всех стран выполняют возложенные на них задачи. Протокол – это правила взаимоотношений между государствами, через его нормы реализуются принципы международного права: сотрудничества, суверенного равенства и т. д.

Следует отметить, что большинство государств соблюдают требования дипломатического протокола как юридически обязательное. Так, в книге «Дипломатический церемониал и протокол» авторы замечают, что: «соблюдение формы и старшинства имеет важное значение при проведении официальных и неофициальных приемов. Любая ошибка в протоколе может нарушить гармонию встречи, от успешного проведения которой участники всегда ожидают определенных результатов» [4]. Грубое нарушение правил дипломатического протокола (например, подача определенных алкогольных напитков, блюд из свинины мусульманам; непочтительная поза во время приема, неправильно подобранная одежда) может значительно усложнить дипломатические сношения между государствами надолго. Также, подобные нарушения влекут международную ответственность, в частности, в отношении государства-правонарушителя обычно применяются контрмеры: сатисфакция или реторсия.

Далее считаю целесообразным привести реальные примеры нарушений дипломатического протокола и то, какие последствия они за собой повлекли.

2 апреля 2009 года политические результаты саммита G20 были еще неизвестны, однако СМИ уже единодушно признали, что самым ярким из многочисленных светских мероприятий, сопровождавших его работу, стала встреча королевы Елизаветы II с супругой президента США Мишель Обамой. Мишель

Обама обняла Елизавету II за плечи. Согласно существующему протоколу, который возник еще в Средние века, никто не имеет права дотрагиваться до британского монарха, который, напротив, может прикоснуться к любому своему подданному или иностранцу. Но супруга президента США пренебрегла данной нормой, тем самым вызвала большой резонанс в обществе. Этот поступок моментально был освещен в СМИ [5]. На таких приемах государственные представители и их спутники должны быть хорошо подготовлены и знать основные правила протокола, чтобы не оказываться в неловких ситуациях.

Согласно данным предоставленным информационным агентством «РИА» 18 февраля 2005 года, Министр иностранных дел России Сергей Лавров возложил цветы на могилу премьер-министра Грузии Зураба Жвании, погребенного в Дидубийском пантеоне. После этого спикер парламента Нино Бурджанадзе обвинила Лаврова в поддержке сепаратистов, а МИД Грузии объявил о снижении уровня визита с официального до рабочего. В Тбилиси начали утверждать, что стагнация в переговорном процессе вызвана неконструктивной позицией Москвы, всячески пытающейся навязать Грузии свои интересы как в решении вопроса о судьбе двух российских военных баз в Батуми и Ахалкалаки, так и с предложением трансформировать эти базы в антитеррористические центры.

Хотя правила по возложению цветов и не были прописаны в дипломатическом протоколе, Грузия отреагировала явно негативно. Из-за этого случился дипломатический конфликт, Россию стали обвинять в поддержке сепаратистов, что приводит нас к выводу о важности знания не только дипломатического протокола, но и изучения политической ситуации в стране, и то каким образом будут расценены определенные действия.

Также, следует осветить события января 2016 года, когда Министерство иностранных дел Ирака вызвало посла Саудовской Аравии для дачи пояснений после его заявлений в прессе, которые власти Ирака расценили как вмешательство во внутренние дела страны. Об этом говорится в заявлении, опубликованном на сайте дипломатического ведомства. Как уточняет издательство Reuters, накануне саудовский посол Самир ас-Сабхан заявил, что бойцы шиитских добровольных вооруженных формирований «Аль-Хашд аш-Шааби» должны прекратить борьбу против боевиков «Исламского государства» (ИГ), чтобы избежать обострения межконфессиональных отношений». В данном случае видим прямое нарушение норм дипломатического протокола, что не только портит репутацию посла Саудовской Аравии, но и страны, которую он представляет [6].

Таким образом, данные примеры показывают, как важно не только соблюдать дипломатический протокол и церемониал, но и изучать политическую обстановку в стране, исторически обусловленные традиции и нормы того или иного государства для поддержания дружественных отношений на

постоянной основе. Также, стоит отметить и тот факт, что процесс глобализации в международных сношениях должен исключить такие явления, как подавление воли народов, дать возможность государствам жить и развиваться свободно, согласно своим традициям, устремлениям, образу жизни. Только при этом условии можно достичь действительной гармонизации международных отношений, прочного и справедливого мира.

На этом фоне с особой очевидностью должна проявиться роль дипломатии как подлинного носителя идей мира и толерантности. Не случайно, как мне кажется, исследователи современной дипломатии проявляют огромный интерес к роли идей, оценивают политиков, дипломатов и других участников международных отношений с точки зрения «этического измерения» их повседневной деятельности. Путь к всеобщему устойчивому развитию, разрешению конфессиональных и этнических конфликтов лежит именно через глобальный диалог, в основе которого – утверждение принципов справедливости и прав человека, толерантность и культура мира. Во все времена именно дипломатия, независимо от ее исторической модели, была призвана служить наиболее эффективным инструментом такого диалога.

Литература

1. Зонова Т. Дипломатия как инструмент культуры мира и толерантности / Т. Зонова, А. Шестопап // Культура толерантности: опыт дипломатии для решения современных управленческих проблем. – М., 2004. – С. 215–241.
2. Вуд Дж., Серре Жан Дипломатический церемониал и протокол – Москва: Прогресс, 1974. параграф 1 Электронный ресурс [Режим доступа]:<http://art-of-diplomacy.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st065.shtml>
3. Ларина Ф. Ш. Дипломатический протокол в праве внешних сношений / Ф. Ш. Ларина. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.-Казань, 2008. Электронный ресурс [Режим доступа]: https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/92762/090113_4.pdf
4. Вуд Дж., Серре Жан Дипломатический церемониал и протокол – Москва: Прогресс, 1974. параграф 477 Электронный ресурс [Режим доступа]:<http://art-of-diplomacy.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st065.shtml>
5. Божко О. А. Дипломатический протокол как инструмент международного права /Божко О. А. Выпускная квалификационная работа. -Е., 2018. – С. 57.Электронный ресурс [Режим доступа]:<http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/9298/2/Bozhko.pdf>
6. МИД Ирака вызвал саудовского посла из-за критики шиитских ополченцев Электронный ресурс [Режим доступа]:<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/56a4f0659a7947cf315d790c>

Научный руководитель: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., ассистент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ЗМІСТ

Комарова Т. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ3

Кудас І. Б.

УМОВИ НАДАННЯ ПОЗИК ТА ГАРАНТІЙ МІЖНАРОДНИМ
БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ7

Маринів І. І.

БОРОТЬБА З ТЕРОРИЗМОМ В СВІТЛІ АКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ ТА РАДИ ЄВРОПИ (СПІВІДНОШЕННЯ ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ)19

Окладна М. Г., Яковюк І. В.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРАЇН БАЛТІЇ
В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА
ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ27

Полич В. П.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА31

Ріонідзе Х. Т.

ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВІ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЗНАЧЕННЯ
У СУЧАСНОМУ СВІТІ35

Роянова І. В.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО
ІНСТИТУТУ ДЕМІЛІТАРИЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ
ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ39

Сіваш О. М.

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ В РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ43

Тарасов О. В.

ПІДГОТОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ХАРКІВСЬКОМУ
ІМПЕРАТОРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ53

Хаустова М. Г.

РОЗВИТОК ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ64

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Абрамова В. О. ПРОБЛЕМИ ПОВ'ЯЗАНІ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДУ	70
Авраменко А. А. ВІДМОВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ВІД ПРИЙНЯТТЯ БІЖЕНЦІВ: НАСЛІДКИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ	75
Анісімова Л. В. КОНЦЕПЦІЯ «МИТТЄВОГО» МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗВИЧАЮ	78
Бабійчук В. С. ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ	83
Бабіч А. Г. РОЛЬ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН В БОРОТБІ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ	87
Бондарева Н. В. ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ	91
Барава К. І. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	96
Васильєва В. А. ДЕЯКІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ ПІДПИСАННЯ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА БОРОТБУ З ЦИМИ ЯВИЩАМИ	100
Війтова Д. УНІВЕРСАЛЬНІ І РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	104
Гармаш Т. В. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	108
Генералов О. М. СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	113

Гирман Д. О.	ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	117
Гончаренко М. М.	ВЕТО У РАДІ БЕЗПЕКИ ООН: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ПЕРЕЖИТОК?	120
Горожанкіна Ю. С.	ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВИМИ	123
Грищенко К. К.	ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	127
Демченко В. О.	ДИПЛОМАТИЧНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН	132
Докучаєва В. О.	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	134
Дорось М. О.	ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛОЗЕМНОГО КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ВІД ТЕХНОГЕННОГО ЗАСМІЧЕННЯ	138
Драган М. В.	МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ЯК МІЖНАРОДНИЙ СУДОВИЙ ОРГАН	141
Дрозд В. Р.	ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЮРНБЕРЗЬКОГО ТРИБУНАЛУ	146
Дядюша А. Р.	ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ....	149
Зозуля А. О.	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	151
Іріюглу С. Д.	ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ	154
Ісакова І.	ПРОБЛЕМИ В КАТАЛОНІЇ: БОРОТЬБА ЗА ПРАВО НА СВОБОДУ ЧИ ПРОЯВ СЕПАРАТИЗМУ?	156
Капліна В. А.	ТЕРОРИЗМ ЯК НОВІТНІЙ ВИКЛИК КОЛЕКТИВНИЙ МІЖНАРОДНИЙ БЕЗПЕЦІ	160

Карташов М. С.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ НОРМ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З НОРМАМИ ПРАВА ЄС	165
Кисельова В. О.	
ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОСМІЧНОГО ТУРИСТА	169
Кисіль О. В.	
ПРОБЛЕМА ЗАБОРОНИ СМЕРТНОЇ КАРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	173
Кічигіна Н. М.	
A LEGAL DISCOURSE OF THE EUROPEAN REFUGEE CRISIS	178
Колосова К. М.	
ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ: ПРОБЛЕМИ САМОВИЗНАЧЕННЯ	181
Кончина К. М.	
ФРАГМЕНТАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМА ЧИ НЕМИНУЧІСТЬ?	184
Корнієнкова К. М.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ПОВІТРЯНИМ ТЕРОРИЗМОМ	188
Костюк А. Л.	
ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	193
Кошель В. В.	
МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО : СУТНІСТЬ ТА ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	195
Курочка Л. В.	
ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ	199
Курочкіна А. І.	
ЛЕГІТИМНІСТЬ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	203
Литвиненко Д. О.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК	205
Куц О. О.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ РАСОВІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ	209

Макітренко В. В.	
ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	213
Малик К. Р.	
ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА ПРОЦЕС ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	218
Манець А. К.	
ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВ ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	222
Микитенко Т. В.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	226
Мікурова А. С.	
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНА – НАТО: НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	228
Міць А. М.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ	230
Мішустіна К. Д.	
ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ	234
Мокан А. С.	
ПРАВА ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	239
Мохончук П. С.	
ГЕНОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН	243
Панаїд Я. І.	
ОГЛЯД ОСНОВНИХ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАННЯ ІНДИВІДА СУБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	247
Панасюк К. С.	
ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ	251
Пилипенко М. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	254
Прийма К. О.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯК СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	259

Приліпко В.	
РАДА ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ	263
Прилука А.Є.	
ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	267
Проценко О. А.	
ПРАВОМІРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ	271
Прядка Т. Г.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ОХОРОНИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ	278
Радченко Р. О.	
ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	281
Рекотова А. П.	
МЕЖДУНАРОДНИЙ ОПИТ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕСТУПЛЕННЯ ГЕНОЦИДА НА ПРИМЕРЕ МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО ТРИБУНАЛА В РУАНДЕ	285
Сабова Х. О.	
ПОЗИТИВНІ НАСЛІДКИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІСУ	289
Саградян М. С.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ І МІЖНАРОДНИХ ПОЛЬОТІВ	293
Сисой В. В.	
КОМІТЕТИ ООН У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	297
Скочинська Х. М.	
ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄСПЛ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО (НА ПРИКЛАДІ КПК)	301
Слава А. В.	
ЗБРОЙНІ СИЛИ ЄС: ПРОТИДІЯ КРАЇНІ-АГРЕСОРУ (СОЮЗУ).....	304
Сметаніна А. О.	
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СУБЕКТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	307

Смушак Д. Р.	
ОСОБЛИВІСТЬ НОРМ «М'ЯКОГО» ПРАВА	311
Сокурєнко В. А.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАРОДАМИ ПРАВА НА САМОВИХНАЧЕННЯ	313
Сорокіна А. А.	
ХІДЖАБ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	318
Статова Т. І.	
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	322
Сучкова А. М.	
МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДІВ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНАМ	324
Тадика Є. Д.	
ЧИ Є ТЕРОРИЗМ ЗЛОЧИНОМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА? ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	328
Токар Д.	
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	330
Торґашова К. О.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЙМАНЦЯ ЯК УЧАСНИКА ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	334
Трофімов Б. Д.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВ ДО МІЖНАРОДНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	338
Фархадова Е. Ш.	
МІСЦЕ ОДНОСТОРОННІХ АКТІВ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	343
Федоровська М. А.	
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ:ВЛАСТИВОСТІ, ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ	347
Фрумосу Я. А.	
УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	350
Хоменко М. В.	
ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	352

Хрякова Н. О.	ПРОБЛЕМА МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ	356
Цюрик А. О.	ДИПЛОМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ	361
Чайка В. В.	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ	366
Чебукіна Д. О.	ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ СИТУАЦІЇ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ ТА НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	369
Черняченко Д. Б.	ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗЛОЧИНУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО НАРКООБИГУ	375
Чехівський Я. О.	МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ	380
Швачко Ю. В.	ПРОБЛЕМАТИКА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	382
Шевчук Н. В.	ДО ПИТАННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТІ	384
Шульга В. О.	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА	389
Шутько В. С.	ІНСТИТУТ ВИЗНАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	394
Юхименко Д. С.	ЩОДО ПИТАННЯ МІСЦЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ	397
Яков'юк В. В.	ВВЕДЕННЯ МИРОТВОРЧИХ СИЛ ООН ЯК ВАРІАНТ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ	400
Ярмак А. Д.	К ВОПРОСУ О ВАЖНОСТИ СОБЛЮДЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОТОКОЛА	405

Наукове видання

СУЧАСНІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

**Збірник наукових статей
за матеріалами IV-их Харківських міжнародно-правових читань,
присвячених пам'яті професорів М. В. Яновського і В. С. Семенова**

(Харків, 15 листопада 2018 р.)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 11.12.2018.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 24,29. Обл.-вид. арк. 25,65.
Тираж 100 прим.